

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.12 No.1 2013

ISSN: 1303 - 0094



GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.12 No.1 2013

ISSN: 1303 - 0094



ISSN: 1303-0094

GAZIANTEP UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Aims and Scope: Gaziantep University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed and international academic journal which is published four times in a year. The language of the journal is English and Turkish. The language of Law articles could also be French.

The aim of Journal of Social Sciences [JSS] is to publish research articles on social sciences for contributing to the international social sciences literature. JSS publishes high quality studies in the fields of General Anthropology, Geography, History, Psychology, Archeology, Sociology, Economics, Business Administration, Linguistics International Affairs, Educational Sciences, Communications, Information Science, Law, Literature, and Philosophy. Although JSS has a preference for academic studies, it also welcomes studies that are written other researchers and practitioners. The goal of JSS is to constitute a qualified and continual platform for sharing studies of academicians, researchers and practitioners.

Cover Design: Asst.Prof.Dr. Arif YILDIRIM - arifyildirim@riseup.net

Copyright © 2013 Gaziantep University. No parts of publication in the Journal of Social Sciences may be reproduced, stored, transmitted or disseminated, in any form or by any means without prior permission from University of Gaziantep. Authors are responsible for all ideas in the manuscript.

Editorial Correspondence and Subscription Address: University of Gaziantep, Institute of Social Sciences, Journal of Social Sciences, 27310 Gaziantep TÜRKİYE
Tel: +90 342 317 18 96 Fax: +90 342 360 10 43
Email: jss@gantep.edu.tr

The Journal has an international editorial board.

Print: University of Gaziantep Press.

Abstracted and Indexed in:

ULAKBİM national index
EBSCO Host database
Indexcopernius index
Akademia Sosyal Bilimler Indeksi
ERGO (Educational Research Global Observatory) NewJour
Türk Eğitim İndeks

Gaziantep University Journal of Social Sciences [JSS]

Owner

Gaziantep University
Rector Prof.Dr. M. Yavuz COŞKUN

Editor-in-Chief

Asst.Prof.Dr. Arif YILDIRIM

Co-Editor

Asst.Prof.Dr. Lider BAL

Editorial Assistants

Res.Asst. Mustafa DEMİR Res.Asst. İlyas OKUMUŞ

Editorial Board

Asst.Prof.Dr. Arif YILDIRIM	Asst.Prof.Dr. Lider BAL
Assoc.Prof.Dr. Hilmi BAYRAKTAR	Assoc.Prof.Dr. Erdal BAY
Prof.Dr. Hikmet CELKAN	Asst.Prof.Dr. Ayhan DOĞAN
Prof.Dr. Cengiz TORAMAN	Asst.Prof.Dr. Uğur ABAKAY

Advisory Board

Andrejs Geske (University of Latvia, Latvia)	Mustafa Yılmaz (University of Hacettepe, Türkiye)
B. N. Ghosh (Eastern Med. Univ. North Cyprus)	Nazmiye Özgüç (University of İstanbul, Türkiye)
Bayram Ürekli (University of Selçuk, Türkiye)	Şeyma Güngör (University of İstanbul, Türkiye)
Erdiñ Didar (American University, Bulgaria)	Şinasi Aksoy (METU, Türkiye)
Ercan Tatlıdil (University of Ege, Türkiye)	Tokay Gedikođlu (University of Gaziantep, Türkiye)
Erman Artun (University of Çukurova, Türkiye)	Tuba Üstüner (Cass Business School, UK)
Hikmet Y. Celkan (University of Gaziantep, Türkiye)	Uli Schamilogli (University of Wisconsin-Madison, USA)
Hüseyin Bağcı (METU, Türkiye)	Ülkü Şişik (University of Hacettepe, Türkiye)
Jean Crombois (American University, Bulgaria)	Yasin Ceylan (METU, Türkiye)
Kemal Silay (Indiana University, USA)	Yusuf Akan (University of Gaziantep, Türkiye)
Lelio Iapadre (University of L'Aquila, Italy)	Zeynep Hamamcı (University of Gaziantep, Türkiye)
Michael Goldman (University of Minnesota, USA)	Zuhal K. Kara (University of Harran, Türkiye)

Volume 12, Number 1, January 2013

Web: <http://jssarchive.gantep.edu.tr> **Email:** jss@gantep.edu.tr
<http://jss.gantep.edu.tr>

ISSN: 1303-0094

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

REFEREES OF VOLUME 12, NUMBER 1, JANUARY 2013

Ali Balcı
Ali Sait Liman
Aydın Çelik
Ayfer Budak
Ayhan Doğan
Cemalettin Ayas
Erdal Bay
Erhan Akyazı
Evrım Doğan
İlyas Gökhan
Mehmet Bal
Mehmet Top
Meryem Özturan Sağırılı

Muhsin Hazar
Murat Ağarı
Mürsel Biçer
Necmi Emel Dilmen
Neşe Kars Tayanç
Özden Demir
Recep Dünder
Rüstem Yanar
Salih Yeşil
Serap Durukan Köse
Seyhan Taş
Zekiye Antakyalıođlu

Volume 12, Number 1, January 2013

Web: <http://jssarchive.gantep.edu.tr>
<http://jss.gantep.edu.tr>

Email: jss@gantep.edu.tr

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.12, No.1, January 2013

TABLE OF CONTENTS

Articles	Pages
Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Sıklıklarının ve Marka Tercihlerinin Karşılaştırılması Aylin Tutgun Ünal, Ahmet Arslan	1-19
Kadın Futbolcularda Antrenörle İletişim Düzeyi ve Başarı Motivasyonu İlişkisi Uğur Abakay	20-33
Öğretmenlerin Mesleki İmaj Ölçeği Serkan Ünsal, Birsen Bağceçi, Bayram Çetin	34-48
Prophet Muhammad and His Two Different Roles as a Prophet and Historical Personality Murat Ağarı	49-67
Hastanelerde Afet Planlaması Üzerine Bir Literatür İncelemesi Canan Gamze Bal, Serkan Ada	68-79
Karahanlılar ve Gazneliler Arasında Horasan Bölgesinin Kaderini Belirleyen Savaş (Kantarat-Ü Çarhiyân) Abdullah Duman	80-107
Türkiye’de Yüksek Lisans Öğreniminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Örneği Hülya Çelik, Ahmet Katılmış, Yaşar Kop	108-122
The Dispossessed: An Ideological Distopia Ela İpek Gündüz	123-133
Hastane Çalışanlarının Sosyotropi Otonomi Kişilik Özellikleri ile Psikolojik Sözleşme Algılamaları Elif Dikmetaş, Hacer Dikmetaş	134-145

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.12, No.1, January 2013

TABLE OF CONTENTS (cont.)

Articles	Pages
Gaziantep'te Bulunan Turizm İşletme Belgeli Yiyecek İçecek İşletmelerinde Uygulanan Fiyatlama Yöntemlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma Adnan Akın	146-163
Sosyal Bilgiler Laboratuvarlarının (Sınıflarının) Sosyal Bilgiler Öğretiminde Etkililiği Üzerine Bir Çalışma Hakan Akdağ, Selahattin Kaymakçı	164-177
Öğretmen Adaylarının Matematiğe Karşı Tutumlarının Değerlendirilmesi Sakıp Kahraman, Betül Küçük, Tevfik İşleyen	178-195
Püritenizm ve Hollywood İlişkisi Arif Can Güngör	196-241

Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Sıklıklarının ve Marka Tercihlerinin Karşılaştırılması¹

Comparison of Cell Phone Usage Frequencies and Brand Preferences of Public and Private University Education Faculty Students

Aylin TUTGUN ÜNAL*
Maltepe Üniversitesi

Ahmet ARSLAN**
Marmara Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, devlet ve vakıf üniversiteleri eğitim fakültesi öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ve marka tercihleri incelenmiştir. Araştırma, İstanbul'da yer alan Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne devam eden 985 öğrenci ile yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen "Cep Telefonu Kullanımı Sıklığı ve Marka Tercihi Belirleme Formu" kullanılmıştır. Araştırmada, eğitim fakültesi öğrencilerinin, cep telefonu kullanım sıklıkları ve marka tercihlerine yönelik birçok sonuç elde edilmiş olup, bunlardan bazıları şöyledir: a) Eğitim fakültesi öğrencileri cep telefonlarını yoğun olarak kullanmakta olup, 1 saatten fazla kullananların oranı ortalamanın üzerindedir (%56,5); b) Günlük gelen/giden arama sayıları incelendiğinde, günde 20 ve üzeri arama geliyor olması (%8) ile az oranlarda da olsa, 40, 50, 100 üzeri sayıda arama yapılıyor olması dikkate değerdir; c) Eğitim fakültesi öğrencileri günlük 100 ve üzeri mesaj almakta (%31,7) ve göndermektedir (%31,5); d) Öğrencilerin en çok tercih ettiği operatör Turkcell, tarife Genç Tarife olup, en çok tercih ettikleri cep telefonu markası Nokia olarak bulunmuştur. Devlet ve Vakıf üniversitesi öğrencilerinin hem kullanım sıklıkları hem de marka tercihlerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı da görülmüştür. Araştırmada, eğitim fakültesi öğrencilerinin cep telefonlarını yoğun olarak kullandığı vurgulanmakta

¹ Bu makalenin kısa bir özeti 4-6 Ekim 2012 tarihlerinde Gaziantep Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 6. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu'nda sunulmuştur

* Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, İstanbul, aylintutgun@maltepe.edu.tr

** Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, İstanbul, aarslan@marmara.edu.tr

olup araştırma sonunda, öğrencilerin cep telefonu kullanımlarının düzenlenmesine yönelik birtakım tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cep telefonu, marka tercihi, eğitim fakóltesi öğrencileri

Abstract

In this research, cell phone usage frequencies and brand preferences of the education faculty students were examined. Research was conducted with 985 students from Marmara University Atatürk Education Faculty and Maltepe University Education Faculty in Istanbul. For the collection of data, "cell phone usage frequency and brand preference determination survey" was used. In the research, various results were obtained and some of which are as follows: a) Students use cell phone intensively for and ratio for usage more than 1 hour is over the average(56.5%). b) When the made / received calls were examined it is interesting that 20 and more calls are received (8%) and more than 40, 50, 100 calls are made even in little ratios. c) Students receive (31.7%) and send (31.5%) more than 100 messages. d) Students mostly prefer Turkcell operator, Young Tariff and mostly prefer Nokia brand. It was understood that usage frequencies and brand preferences of state and foundation universities are significantly different from each other. In the research the intensive cell phone usage of Education Faculty students were emphasized and at the end of the research discussions and suggestions took place related with arranging cell phone usage habits of the students.

Keywords: Cell phone, brand preference, education faculty students

I. GİRİŞ

Teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde iletişim teknolojileri de inanılmaz bir hızla gelişmektedir. İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, iletişim araçlarının kullanımı da hayatın hemen hemen her alanında vazgeçilmez bir gereklilik haline gelmiştir. Diğer taraftan, iletişim araçları/teknolojileri zaman ve mekânsızlık amacına hizmet etmektedir. Günümüzde, bir iletişim aracı olarak cep telefonu kullanımı da hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Türkiye'deki cep telefonu sahiplik oranları incelendiğinde, hanelerde cep telefonu sahipliği oranının 2011 yılı itibariyle %90,5'e ulaşması ve bu sahipliğin kentsel ve kırsal alanda (%92,8 ve %85) birbirine yakın değerde olması, cep telefonu sahipliğinin ülke genelinde yaygınlığını göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011).

Cep telefonu kullananların demografik özellikleri incelendiğinde, özellikle gençler cep telefonlarını en çok kullanan gruptur. Çünkü cep telefonları özellikle gençler için onu cazip ve teşvik edici kılan birçok niteliğe sahiptir. Günümüzde, genç nüfus bu ihtiyacını sosyal ortamda yüz-yüze iletişim becerilerini kullanarak karşılamak yerine, internette sosyal etkileşim sağlayan uygulamaları kullanmayı tercih etmektedir. Alanyazında, bu durumu destekleyen birçok araştırma yer almaktadır (Caplan, 2005; Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan, 2007; Deniz ve Tutgun,

2010; Tutgun, 2009; Tutgun ve Deniz, 2010; Tutgun, Deniz ve Moon, 2011). Özellikle cep telefonlarının sağladığı ucuz internet ve etkileşimli uygulamalar ile öğrenciler, sosyal iletişim ihtiyaçlarını karşılamakta olup, online sosyal etkileşime, birlikte yaşayacakları sosyal deneyimlerden daha fazla vakit ayırmaktadırlar. Yapılan araştırmalara göre, gençler için cep telefonuna sahip olma ve kullanma, onların kişisel özelliklerini göstermektedir (Oksman ve Turtiainen, 2004; Srivastava, 2005). Onlar için cep telefonu kullanma, akranları arasında kimlik ve prestij sağlamakta (Lobet-Maris, 2003; Özcan ve Koçak, 2003), teknolojik yenilikleri sunmakta (özel ilgi alanı ve becerilerini gösterebilecekleri araçlar sunar), neşe ve eğlence kaynağı olmakta, kişilerarası ilişki kurma ve devam ettirmeyi sağlamaktadır (Ellwood-Clayton, 2003; Taylor ve Harper, 2003). Birçok araştırmada da belirtildiği gibi, cep telefonu kullanımı gençler arasında sosyal katılımı ve bağlantılılığı arttırmaktadır (Mathews, 2004; Wei ve Lo, 2006). Oksman ve Turtiainen (2004)'e göre gençler cep telefonuna kendilerini kaptırmış durumdadır.

Diğer taraftan, cep telefonu gibi birçok teknolojinin yaratıldıktan sonra kendi ihtiyacını da yarattığı bir gerçektir. Çünkü teknoloji devam etmek için aynı zamanda ihtiyacın devamlılığına ihtiyaç duyar. Bu sebeple üreticiler ihtiyacın sürekliliğini sağlarlar. Cep telefonlarında da bahsi geçen durum aynı olmakta, her geçen gün yeni özellikler eklenerek firmalar tarafından piyasaya yeni model cep telefonları sunulmaktadır. Özellikle son zamanlarda piyasaya çıkartılan sosyal medya destekli cep telefonları bu durumun bir göstergesidir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin 1997 yılında yayınlamış olduğu “21. Yüzyılın Küresel Enformasyon Toplumu ve Telekomünikasyon araçları” adlı raporunda geleceğin toplumunun yeni medyanın temsil ettiği küresel enformasyon altyapısı üzerine kurulu olacağı vurgulanmaktadır. Bu durum, cep telefonlarının yeni medya olarak varlığını sürdürebilmesi için gelişiminin de devamlılığını sağlaması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yeni iletişim ortamlarını artık klasik haline gelmiş kitle iletişim araçlarından üstün kılan bir yönü haber güncelliği açısından kullanıcıyı doyuracak ve kesintisiz haber trafiğinin küresel ölçekte sağlayabilmesidir. Günümüz toplumunda küresel ölçekte haber alma için kullanılan internete erişimin 21. yüzyılda internet bağlantısı hizmetini de sunan cep telefonları üzerinden sağlanmakta olduğu gözlenmektedir. İnternet üzerinden haber alma, sosyal iletişim sağlama, yeterli ekran boyutu ile farklı formattaki dosyaları açabilme gibi özellikler artık cep telefonlarını konuşma aracı olmaktan öteye taşımıştır. Bu durum, cep telefonu üreticilerinin hayatı kolaylaştıran birçok yeni özelliği ekleyerek ve ihtiyacın sürekliliğini sağlayarak yeni marka cep telefonlarını üretmelerini kaçınılmaz kılmaktadır.

Günümüzde gençler tarafından yaygın olarak kullanılan cep telefonlarının özellikle bu gruptaki kullanıcıların ihtiyaçları ve özellikleriyle uyumlu olması gerekliliği kaçınılmazdır. Özellikle üniversite öğrencilerinin sosyal iletişim kurma

aracı olarak cep telefonlarını sıklıkla kullandığı günümüzde, firmaların yeni marka cep telefonlarını üretirken kullanıcılarla ilgili birçok özelliği bilmesi onları önplana çıkartacağı gibi kullanıcıların da ihtiyaçlarını, zamandan da tasarruf sağlayarak, karşılayacağından önemli görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı, üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ve marka tercihlerinin incelenmesi ve var olan durumun ortaya koyulması önemli görülmektedir. Bu noktadan hareketle, “Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Alışkanlıkları Ve Marka Tercihleri” araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ve marka tercihlerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ne düzeydedir?
2. Üniversite öğrencilerinin cep telefonuna yönelik marka tercihleri nelerdir?
3. Devlet ve Vakıf üniversiteleri öğrencilerinin arasında cep telefonu kullanım sıklıkları ve cep telefonuna yönelik marka tercihleri açısından bir farklaşma var mıdır?

II. YÖNTEM

A. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, “Cep Telefonu Kullanımı Sıklığı ve Marka Tercihi Belirleme Formu” ile elde edilen verilerin nicel analizi ile var olan durum saptandığı için bu araştırma Karasar (1994)’a göre tarama modellerinden genel tarama modelidir.

B. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2010–2011 güz döneminde Marmara Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesinde okuyan Eğitim Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem ise, Marmara Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin 1. sınıf (n=541), 2. sınıf (n=223), 3. sınıf (n=160) ve 4. sınıfında (n=45) okumakta olan ve basit rastgele seçim yolu ile belirlenen 969 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların %58,4’ü (n=566) bayan, %41,4’ü (n=401) ise erkeklerden oluşmaktadır. 2 öğrenci cinsiyetini belirtmemiştir.

C. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Cep Telefonu Kullanımı Sıklığı ve Marka Tercihi Belirleme Formu” ile toplanmıştır. Formda, üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri (üniversite, program adı, sınıf, yaş, cinsiyet vs.), cep telefonu kullanım sıklıkları (günlük kullanım miktarı, gelen-giden arama sayıları ile SMS (mesaj) sayıları) ve marka tercihlerini (cep telefonu markası, modeli, firması, tarifesini) belirleyici sorular yer almaktadır.

D. İşlem

Cep Telefonu Kullanımını Belirleme Anketi, 2011-2012 öğretim yılı güz döneminde, ders ortamında, gönüllülük ilkesine göre üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Katılımcıların anketi doldurma süresi 10 ile 12 dakika arasında değişmiştir.

E. Verilerin Analizi

Cep Telefonu Kullanımını Belirleme Anketi'nin üniversite öğrencilerine uygulanması ile elde edilen veriler, SPSS 18 (PASW) sürümü ile analiz edilmiştir. Analizlerde frekans ölçümü ve Kay-kare testi kullanılarak var olan durum ortaya koyulmuştur.

III. BULGULAR

Araştırmada öncelikle “**Üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ne düzeydedir?**” sorusuna cevap aranmıştır. Bu noktadan hareketle, günlük cep telefonu kullanım sıklıkları çeşitli değişkenler yardımıyla incelenmiş olup, bunlar; günlük cep telefonu kullanım süreleri, günlük gelen/giden arama ve mesaj sayılarıdır.

Tablo 1: Günlük cep telefonu kullanım süreleri

Üniversite öğrencileri	
	f (%)
10 dakikadan az	81 (8,4)
10-30 dakika	182 (18,8)
30 dakika-1 saat	157 (16,2)
1-3 saat	314 (32,3)
3-5 saat	110 (11,4)
5 saatten fazla	121 (12,5)
Kayıp veri	4 (0,4)
TOPLAM	969 (100)

Tablo 1'e göre, üniversite öğrencileri günlük olarak cep telefonunu çoğunlukla 1-3 saat arası kullanmakta olup, tablo incelendiğinde, 1 saatten fazla kullanım durumu toplamda ortalamanın üzerindedir (%56,2).

Tablo 2: Günlük gelen arama sayıları

Üniversite öğrencileri	
	f (%)
0	5 (0,5)
1	35 (3,6)
2	95 (9,8)
3	163 (16,8)
4	78 (8,0)
5	214 (22,1)

6	40 (4,1)
7	24 (2,5)
8	32 (3,3)
9	2 (0,2)
10	158 (16,3)
15	39 (4,0)
16	1 (0,1)
20	45 (4,6)
24	1 (0,1)
25	7 (0,7)
30	11 (1,1)
40	3 (0,3)
50	8 (0,8)
100	1 (0,1)
Kayıp	7(0,7)
TOPLAM	969 (100)

Tablo 2’de yer alan günlük gelen arama sayıları incelendiğinde, birinci sırada 5 arama (%22,1), ikinci sırada 3 arama (%16,8), 3.sırada ise 10 arama (%16,3)gelmektedir. Diğer taraftan, gün içinde gelen 20 arama (%4,6) ile 30 arama (%1,1)oranları dikkate değer olup, gelen 40-50-100 aramanın az oranlarda da olması (%0,3, %0,8, %0,1) kayda değerdir.

Tablo 3: Günlük giden arama sayıları

Üniversite öğrencileri	
	f (%)
0	39 (4,0)
1	84 (8,7)
2	146 (15,1)
3	157 (16,2)
4	67 (6,9)
5	187 (19,3)
6	37 (3,8)
7	15 (1,5)
8	20 (2,1)
9	3 (0,3)
10	105 (10,8)
11	2 (0,2)
13	1 (0,1)
14	1 (0,1)
15	28 (2,9)
17	1 (0,1)
20	39 (4,0)
21	1 (0,1)
23	1 (0,1)
25	6 (0,6)

30	9 (0,9)
35	1 (0,1)
40	2 (0,2)
50	7 (0,7)
120	1 (0,1)
150	1 (0,1)
Kayıp	8 (0,8)
TOPLAM	969 (100)

Tablo 3 incelendiğinde, günlük giden arama sayıları en fazla 5 (%19,3) olup, daha sonra, 3 (%16,2), 2 (%15,1) ve 10 (%10,8) gelmektedir. Diğer taraftan, 2 ve 3 arama oranları birbirine yakındır. Bu noktadan hareketle, günlük gelen arama sayıları ile günlük giden arama sayıları birbiriyle tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Yine, gün içinde 40 (%0,2), 50 (%0,7), 120 (%0,1) ve 150 (%0,1) arama az oranda da olsa yapılıyor olması ile %4'lük bir grubun hiç arama yapmıyor olması kayda değerdir.

Diğer taraftan, üniversite öğrencilerinin günlük mesaj alma/gönderme sayıları incelenmiş olup, bazı dikkate değer sonuçlar bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin gelen mesaj sayılarına en fazla 100 (n=140; %11,4) daha sonra 50 (n=110; %11,4) olarak yanıt verdikleri görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin %50'si (n=474) günde 50 ve üzeri mesaj aldıklarını belirtmişlerdir. Günlük giden mesaj sayıları sorgulandığında, yine günde 100 mesaj (n=149; %15,4) gönderenlerin çoğunlukta olduğu ve ikinci sıralamada 50 mesaj (n=86; %9,2) gönderildiği görülmekte olup sonuçların gelen mesaj sayılarıyla tutarlı olduğu görülmektedir.

Mesaj alma/gönderme ile ilgili bulgular genel olarak incelendiğinde, doğal olarak oldukça değişken rakamların olduğu görülmekte olup günde 100'ün üzerinde mesaj gönderenlerin de oranı dikkat çekmektedir (%17,5). Bu oran 100'ün üzerinde gelen mesaj sayılarıyla da orantılıdır (%16,3).

Diğer bir araştırma sorusu olan “Üniversite öğrencilerinin cep telefonuna yönelik marka tercihleri nelerdir?”e yönelik bulgular:

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin marka tercihleri incelenmiş olup, cep telefonlarını neden etkilenerek satın aldıkları, firma/operatör ve tarife tercihleri ile cep telefonu marka tercihleri sorgulanmıştır.

Öğrencilerin cep telefonlarını satın alma kararları sorgulandığında,, üniversite öğrencilerinin ortalamasının üzerindeki bir grubunun cep telefonlarını kimseden etkilenmeden kendi kararlarıyla aldıkları belirlenmiştir (n=563; %58,1). İkinci sırada ise, reklamlardan etkilenerek satın aldıkları gözlenmektedir (n=106; %10,9).

Tablo 4: Cep telefonu marka tercihleri

Üniversite öğrencileri

	f (%)
Nokia	511 (52,7)
Samsung	240 (24,8)
Diğer	41 (4,2)
Sony Ericsson	38 (3,9)
IPhone	37 (3,8)
Blackberry	21 (2,2)
LG	23 (2,4)
Kayıp	58 (6,0)
TOPLAM	969 (100)

Tablo 4'e göre, üniversite öğrencileri en çok Nokia marka cep telefonlarını tercih etmektedir (%52,7). İkinci sıra gelen tercihleri ise, Samsung marka cep telefonlarıdır (%24,8).

Tablo 5: Cep telefonu firma tercihleri

	Üniversite öğrencileri f (%)
Turkcell	433 (44,7)
Vodafone	207 (21,4)
Avea	225 (23,2)
Diğer	2 (0,2)
Birden fazla hattı var	102 (10,5)
TOPLAM	969 (100)

Tablo 5 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin en çok Turkcell firmasını tercih ettiği görülmektedir. Tabloda birden fazla hattı olanlara da yer verildiğinden, Turkcell tarifi olanların toplamına da bakılarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin Turkcell firma tercihleri oranının ortalamasının üzerinde olduğunu söyleyebiliriz (n=507; %52,3). Diğer taraftan, , ikinci sırada Avea (n=307; %31,7) ve üçüncü sırada ise, Vodafone (n=257; %26,5) gelmektedir.

Diğer taraftan öğrencilerin tarife tercihleri sorgulanmış olup, Turkcell tarife tercihleri incelendiğinde, üniversite öğrencileri tarafından en çok tercih edilen tarifenin “Genç Tarife” olduğu görülmüş olup, Avea için en çok tercih edilen tarifenin “Mobil Öğrenci” olduğu ve Vodafone için “Yeni Cep Öğrenci” olduğu belirlenmiştir.

Diğer bir araştırma sorusu olan “Devlet ve Vakıf üniversiteleri öğrencilerinin arasında cep telefonu kullanım sıklıkları ve cep telefonuna yönelik marka tercihleri açısından bir farklılık var mıdır?”e yönelik bulgular:

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ve cep telefonuna yönelik marka tercihlerinin üniversitenin Devlet Üniversitesi ve Vakıf Üniversitesi olmasının bir farklılaşmaya neden olup olmadığı incelenmiştir. Bu inceleme öğrencilerin “Ne Zamandır Cep Telefonu Kullandıkları”, “Fatura

Miktarları”, “Cep Telefonu Marka Tercihleri”, “Tarife Firma Tercihleri”, “Faturalarını Kimin Ödediği”, “Cep Telefonu Yenileme Sıklıkları”, “Cep Telefonunu Neden Etkilenecek Satın Aldıkları” ve “Aşırı Kullandığını Düşünme Durumları” değişkenlerine göre ayrı ayrı yapılmıştır.

Tablo 6: Öğrencilerin Üniversiteye Göre Ne Zaman Cihaz Cep Telefonu Kullandıklarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		1 yıldan az	1-3 yıldır	4-5 yıldır	6-8 yıldır	8 yıldan fazla	Toplam
Marmara	N	14	49	193	278	88	622
	%	2,3	7,9	31,0	44,7	14,1	100
Maltepe	N	0	8	38	152	147	345
	%	,0	2,3	11,0	44,1	42,6	100
Toplam	N	14	57	231	430	235	967
	%	1,4	5,9	23,9	44,5	24,3	100

$X^2=130,59$ $sd=4$ $P=0,000$

Tablo 6’da yer alan öğrencilerin üniversiteye göre ne zamandır cep telefonu kullandıklarına ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre , öğrencilerin üniversiteleri ile ne zamandır cep telefonu kullandıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=130,59$, $sd=4$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, ne zamandır cep telefonu kullandıklarını belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 2,3’ü “1 yıldan az”, % 7,9’u “1-3 yıldır”, % 31’i “4-5 yıl”, % 44,7’si “6-8 yıl”, % 14,1’i “8 yıldan fazla” cep telefonu kullanırken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 2,3’i “1-3 yıldır”, % 11’i “4-5 yıl”, % 44,1’i “6-8 yıl”, % 42,6’sı “8 yıldan fazla” cep telefonu kullanmaktadır.

Tablo 7: Öğrencilerin Üniversiteye Göre Fatura Miktarlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		10 TL den az	10-40 arası	40-80 arası	80-100 arası	100- 200 arası	200 TL den fazla	Toplam
Marmara	N	75	503	33	5	3	1	620
	%	12,1	81,1	5,3	,8	,5	,2	100
Maltepe	N	17	227	68	21	10	4	347
	%	4,9	65,4	19,6	6,1	2,9	1,2	100
Toplam	N	92	730	101	26	13	5	967
	%	9,5	75,5	10,4	2,7	1,3	,5	100

$X^2=99,302$ $sd=5$ $P=0,000$

Tablo 7’de yer alan öğrencilerin üniversiteye göre fatura miktarlarına ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile fatura miktarları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=99,302$, $sd=5$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, ödedikleri faturaları belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 12,1’i “10 TL den az”, % 81,1’i “10-40 TL arası”, % 6,8’i “40 TL ve üstü” fatura öderken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 4,9’u

“10 TL den az”, % 65,4’ü “10-40 TL arası”, % 29,7’si “40 TL ve üstü” fatura ödemektedir.

Diğer taraftan üniversiteye göre marka tercihleri sorgulanmış olup, kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile cep telefonu marka tercihleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=45,183$, $sd=6$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu marka tercihlerini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 59,2’si “Nokia”, % 25,3’ü “Samsung”, % 0,9’u “Blackberry”, % 1,9’u “iPhone”, % 5’i “SonyEricsson”, % 3,4’ü “LG” marka cep telefonu tercih ederken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 50,5’i “Nokia”, % 28,1’i “Samsung”, % 4,9’u “Blackberry”, % 8’i “iPhone”, % 2,8’i “SonyEricsson”, % 0,9’u “LG” marka cep telefonu tercih etmektedir.

Tablo 8: Öğrencilerin Üniversiteye Göre Cep Telefonu Firma Tercihleri Kullandıklarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		Turkcell	Vodafone	Avea	Diğer	1 den fazla hattı var	Toplam
Marmara	N	296	142	133	0	51	622
	%	47,6	22,8	21,4	,0	8,2	100
Maltepe	N	137	65	92	2	51	347
	%	39,5	18,7	26,5	,6	14,7	100
Toplam	N	433	207	225	2	102	969
	%	44,7	21,4	23,2	,2	10,5	100
		$X^2=20,072$		$sd=4$	$P=0,000$		

Tablo 8’de yer alan öğrencilerin üniversiteye göre cep telefonu tarife firma tercihlerine ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile cep telefonu tarife firma tercihleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=20,072$, $sd=4$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu tarife firma tercihlerini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 47,6’sı “Turkcell”, % 22,8’i “Vodafone”, % 21,4’ü “Avea”, % 8,2’si “1 den fazla hat” tercih ederken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 39,5’i “Turkcell”, % 18,7’si “Vodafone”, % 26,5’i “Avea”, % 14,7’si “1 den fazla hat” tercih etmektedir.

Diğer taraftan, öğrencilerin üniversiteye göre faturalarını kimin ödediğine ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile faturalarını kimin ödediği arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=36,421$, $sd=2$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu faturalarını kimin ödediğini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 68,8’inin “Kendisi”, % 30,8’inin “Ailesi” faturalarını öderken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 49,1’inin “Kendisi”, % 49,7’sinin “Ailesi” faturalarını ödemektedir.

Öğrencilerin üniversiteleri ile “cep telefonu yenileme sıklıkları ($X^2=3,66$, $sd=3$, $p > 0,05$)”, “neyden etkilenecek cep telefonu satın aldıkları ($X^2=10,50$, $sd=6$, $p > 0,05$)” ve “aşırı kullandığını düşünme durumları ($X^2=4,409$, $sd=2$, $p > 0,05$)”

değişkenleri arasında yapılan kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, öğrencilerin “cep telefonu yenileme sıklıklarını”, “neyden etkilenerek cep telefonu satın aldıklarını” ve “aşırı kullandığını düşünme durumlarını” belirlemede etkili değildir.

Ayrıca, Öğrencilerin %10'u 1 yıldan az zamanda %50'si ise 1-3 yılda cep telefonlarını yenilemekte, büyük kısmı (%58,3) kendisinden etkilenerek, %11'i ise reklamlardan etkilenerek cep telefonu satın almakta ve %36,4'ü aşırı kullandığını düşünmektedir. Aşırı kullandığını düşünme oranı Marmara Üniversitesi'nde %33,9 iken, bu oran Maltepe Üniversitesi'nde % 41,0'dır.

IV. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, devlet ve vakıf üniversiteleri eğitim fakültesi öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ve marka tercihleri incelenmiştir. Araştırma, İstanbul'da yer alan Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. sınıf (n=541), 2. sınıf (n=223), 3. sınıf (n=160) ve 4. sınıfında (n=45) okumakta olan ve basit rastgele seçim yolu ile belirlenen 969 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların %58,4'ü (n=566) bayan, %41,4'ü (n=401) ise erkeklerden oluşmaktadır.

Araştırmada öncelikle “**Üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım sıklıkları ne düzeydedir?**” sorusuna cevap aranmıştır. Bu noktadan hareketle, üniversite öğrencileri günlük olarak cep telefonunu çoğunlukla 1-3 saat arası kullanmakta olup, 1 saatten fazla kullanım durumu toplamda ortalamanın üzerindedir (%56,2). **Üniversite öğrencilerinin** günlük gelen arama sayıları incelendiğinde, birinci sırada 5 arama (%22,1), ikinci sırada 3 arama (%16,8), 3.sırada ise 10 arama (%16,3) gelmektedir. Diğer taraftan, gün içinde gelen 20 arama (%4,6) ile 30 arama (%1,1) oranları dikkate değer olup, gelen 40-50-100 aramanın az oranlarda da olması (%0,3, %0,8, %0,1) kayda değerdir. günlük giden arama sayıları en fazla 5 (%19,3) olup, daha sonra, 3 (%16,2), 2 (%15,1) ve 10 (%10,8) gelmektedir. Diğer taraftan, 2 ve 3 arama oranları birbirine yakındır. Bu noktadan hareketle, günlük gelen arama sayıları ile günlük giden arama sayıları birbiriyle tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Yine, gün içinde 40 (%0,2), 50 (%0,7), 120 (%0,1) ve 150 (%0,1) arama az oranda da olsa yapılıyor olması ile %4'lük bir grubun hiç arama yapmıyor olması kayda değerdir.

Günlük mesaj alma/gönderme sayıları incelendiğinde, Üniversite öğrencilerinin gelen mesaj sayılarına en fazla 100 (n=140; %11,4) daha sonra 50 (n=110; %11,4) olarak yanıt verdikleri görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin %50'si (n=474) günde 50 ve üzeri mesaj aldıklarını belirtmişlerdir. Günlük giden mesaj sayıları sorgulandığında, yine günde 100 mesaj (n=149; %15,4) gönderenlerin çoğunlukta olduğu ve ikinci sıralamada 50 mesaj (n=86; %9,2) gönderildiği görülmekte olup sonuçların gelen

mesaj sayılarıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Mesaj alma/gönderme ile ilgili bulgular genel olarak incelendiğinde, doğal olarak oldukça değişken rakamların olduğu görülmekte olup günde 100'ün üzerinde mesaj gönderenlerin de oranı dikkat çekmektedir (%17,5). Bu oran 100'ün üzerinde gelen mesaj sayılarıyla da orantılıdır (%16,3).

Günlük cep telefonu kullanımı, arama sayıları ve mesaj sayılarına dair bulgular incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin cep telefonlarını aşırı kullandıklarını söyleyebiliriz. Alanyazında aşırı cep telefonu kullanımı ve cep telefonu bağımlılığına yönelik özellikle gençler üzerinde yapılmış olan birçok çalışma (Bianchi ve Philips, 2005; Ha, Chin ve diğ., 2008; Ha, Kim ve Bae, 2007; Lee ve Hwang, 2009; Walsh, White ve Young, 2008) durumu desteklemekle birlikte, durumun ciddiyetini de gözler önüne sermektedir.

Aşırı cep telefonu kullananları ayırt edici karakteristikler incelendiğinde; sık sık cep telefonu melodisini değiştirme ve gerek duyulmadığı halde cep telefonu kullanımı gibi özellikler karşımıza çıkmakta olup, aşırı kullanılsın ya da kullanılmasın her iki durumda da cep telefonundan yazılı mesaj gönderme/alma popüler özellikler olarak dikkat çekmektedir (Ha, Chin ve diğ., 2008). Kamibepu ve Sugiura (2005)'e göre, cep telefonundan mesaj gönderme/alma özellikle gençlerin daha derinlemesine ve yakın arkadaşlıklar kurmasına izin vermekte ve yüz yüze iletişimden daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle, özellikle üniversite öğrencilerinin mesaj göndermesine/almasına yönelik araştırma bulguları bu durumu doğrulamakla birlikte, üniversite öğrencilerinin aşırı cep telefonu kullanımlarını belirleyici ayrıca araştırmalar yapılması gereklidir.

Üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanım özelliklerine yönelik yapılan incelemelerde, öğrencilerinin yaklaşık yarısı (%44,5) 6-8 yıldır cep telefonu kullanmakta olup 8 yıldan fazla süredir kullananlarda bulunmaktadır. Cep telefonu kullanım süresi 6 yıl ve üzeri olarak değerlendirildiğinde, bu oran %69'a çıkmaktadır. Bu sonuç, yeni yetişen genç nüfusun teknoloji ile erken tanışması durumunu desteklemekte olan doğal bir sonuçtur. Diğer taraftan, 1 yıldan az süredir cep telefonu kullanan bir grubun da (n=14) olduğu dikkate değer bir sonuç olup, bu durum, üniversitelerdeki farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin varlığını vurgulamaktadır.

Diğer bir araştırma bulgusu olan üniversite öğrencilerinin aylık cep telefonu fatura miktarları incelendiğinde, öğrencilerin aylık fatura miktarları çoğunlukla (%75,5) 10-40 TL arasında olup, faturalarını genel olarak kendileri ödemektedirler (%68,8). Faturayı kimin ödediği sorgulandığında, ikinci sırada ise aile gelmektedir. Öğrencilerin genel olarak indirimli öğrenci tarifelerinden yararlandığı düşünüldüğünde, aylık fatura miktarlarını ödeyebileceğini söyleyebiliriz.

Araştırmanın diğer bir boyutu da, üniversite öğrencilerinin cep telefonlarına yönelik marka tercihleridir. Bu boyutta öncelikle, üniversite öğrencilerinin cep

telefonlarını neden etkilenecek satın aldıkları incelenmiş olup, çoğunluğunun kendimden seçeneğini tercih ettiği görülmüştür (%58,1). Bu yaştaki gençlerin, kendi kararlarıyla hareket etme eğilimleri yüksek olduğundan, bu sonuç doğaldır. İkinci sırada ise, öğrencilerin reklamlardan etkilenecek satın aldıkları bulunmuştur (%10,9). Bu da reklamların özellikle gençlerin marka tercihleri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Üniversite öğrencileri en az satış temsilcisinden etkilendiklerini belirtmişlerdir (%1,7).

Marka tercihleri incelendiğinde, üniversite öğrencileri en çok Nokia marka cep telefonlarını tercih etmektedir (%52,7). İkinci sıra gelen tercihleri ise, Samsung marka cep telefonlarıdır (%24,8). Diğer taraftan, öğrencilerin yaygın olarak kullandıkları operatör Turkcell, en çok tercih edilen tarife ise “Genç tarife” olarak bulunmuştur. Diğer operatörler incelendiğinde, ikinci sırada tercih edilen operatör Avea ve tarife “Mobil Öğrenci” olup, üçüncü sırada tercih edilen operatör Vodafone ve tarife ise “Yeni Cep Öğrencidir”. Araştırmada yer alan operatörlere yönelik tarifeler incelendiğinde, her birinde öğrenci tarifeleri önplana çıkmakta olup, diğer tarifelerin üniversite öğrencileri tarafından daha az tercih edildiği görülmektedir. Tüm operatörlere ait tarifeler incelendiğinde, %6,1 (n=60) oranındaki bir grup öğrencinin tarifelerini bilmediklerini belirtmesi de oldukça kayda değer bulunmaktadır. Bu gruptaki öğrencilerin, cep telefonlarına vakit ayırmayan/ilgi duymayan gruptaki öğrencilerden oluştuğu düşünülebileceği gibi, üniversitelerde şehir dışından gelen öğrenciler bulunduğundan, aileleri tarafından alınıp, faturaları da aileler tarafından ödenen cep telefonlarını taşıyan öğrencilerin de tariflerinden haberdar olmayabileceği doğal karşılanabilir.

Üniversiteye göre ne zamandır cep telefonu kullandıklarına ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile ne zamandır cep telefonu kullandıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 = 130,59$, $sd=4$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, ne zamandır cep telefonu kullandıklarını belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 2,3’ü “1 yıldan az”, % 7,9’u “1-3 yıldır”, % 31’i “4-5 yıl”, % 44,7’si “6-8 yıl”, % 14,1’i “8 yıldan fazla” cep telefonu kullanırken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 2,3’i “1-3 yıldır”, % 11’i “4-5 yıl”, % 44,1’i “6-8 yıl”, % 42,6’sı “8 yıldan fazla” cep telefonu kullanmaktadır.

Üniversiteye göre fatura miktarlarına ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile fatura miktarları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 = 99,302$, $sd=5$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, ödedikleri faturaları belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 12,1’i “10 TL den az”, % 81,1’i “10-40 TL arası”, % 6,8’i “40 TL ve üstü” fatura öderken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 4,9’u “10 TL den az”, % 65,4’ü “10-40 TL arası”, % 29,7’si “40 TL ve üstü” fatura ödemektedir.

Üniversiteye göre cep telefonu marka tercihlerine ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre , öğrencilerin üniversiteleri ile cep telefonu marka tercihleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 = 45,183$, $sd=6$, $p < 0,05$). Diğer bir

ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu marka tercihlerini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 59,2'si "Nokia", % 25,3'ü "Samsung", % 0,9'u "Blackberry", % 1,9'u "iPhone", % 5'i "SonyEricsson", % 3,4'ü "LG" marka cep telefonu tercih ederken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 50,5'i "Nokia", % 28,1'i "Samsung", % 4,9'u "Blackberry", % 8'i "iPhone", % 2,8'i "SonyEricsson", % 0,9'u "LG" marka cep telefonu tercih etmektedir.

Üniversiteye göre cep telefonu tarife firma tercihlerine ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre, öğrencilerin üniversiteleri ile cep telefonu tarife firma tercihleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 = 20,072$, $sd=4$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu tarife firma tercihlerini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 47,6'sı "Turkcell", % 22,8'i "Vodafone", % 21,4'ü "Avea", % 8,2'si "1 den fazla hat" tercih ederken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 39,5'i "Turkcell", % 18,7'si "Vodafone", % 26,5'i "Avea", % 14,7'si "1 den fazla hat" tercih etmektedir.

Üniversiteye göre faturalarını kimin ödediğine ilişkin kay-kare testi sonuçlarına göre , öğrencilerin üniversiteleri ile faturalarını kimin ödediği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 = 36,421$, $sd=2$, $p < 0,05$). Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, cep telefonu faturalarını kimin ödediğini belirlemede etkilidir. Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 68,8'inin "Kendisi", % 30,8'inin "Ailesi" faturalarını öderken, Maltepe Üniversitesi öğrencilerinin % 49,1'inin "Kendisi", % 49,7'sinin "Ailesi" faturalarını ödemektedir.

Öğrencilerin üniversiteleri ile "cep telefonu yenileme sıklıkları ($X^2=3,66$, $sd=3$, $p > 0,05$)", "neyden etkilenecek cep telefonu satın aldıkları ($X^2=10,50$, $sd=6$, $p > 0,05$)" ve "aşırı kullandığını düşünme durumları ($X^2=4,409$, $sd=2$, $p > 0,05$)" değişkenleri arasında yapılan kay-kare testi sonuçlarına göre , öğrencilerin üniversiteleri ile bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin üniversiteleri, öğrencilerin "cep telefonu yenileme sıklıklarını", "neyden etkilenecek cep telefonu satın aldıklarını" ve "aşırı kullandığını düşünme durumlarını" belirlemede etkili değildir.

Ayrıca, Öğrencilerin %10'u 1 yıldan az zamanda %50'si ise 1-3 yılda cep telefonlarını yenilemekte, büyük kısmı (%58,3) kendisinden etkilenecek, %11'i ise reklamlardan etkilenecek cep telefonu satın almakta ve %36,4'ü aşırı kullandığını düşünmektedir. Aşırı kullandığını düşünme oranı Marmara Üniversitesi'nde %33,9 iken, bu oran Maltepe Üniversitesi'nde % 41,0'dır.

Özele, öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversitelerin devlet veya vakıf olmasına göre "cep telefonu kullanma süreleri" ($X^2=130,59$; $P=0,000$), "fatura miktarları" ($X^2=99,30$; $P=0,000$), "cep telefonu marka tercihleri" ($X^2=45,18$; $P=0,000$), "cep telefonu tarifesi firma tercihleri" ($X^2=20,07$; $P=0,000$) ve "faturalarının ödenmesi durumları" ($X^2=36,42$; $P=0,000$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmasına karşın "cep telefonu yenileme sıklıkları" ($X^2=3,66$; $P=0,299$), "satın

almada etkilenme durumları” ($X^2=10,50$; $P=0,105$) ve “aşırı kullanma durumları” ($X^2=4,41$; $P=0,670$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Günümüzde cep telefonlarının gençler tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinmekle beraber, araştırma sonuçları da bu durumu göstermiş, aşırı kullanıma doğru bir gidişatın da olduğunu tespit etmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak son olarak, üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanımlarına yönelik birtakım öneriler verilmiştir.

V. ÖNERİLER

Bu kısımda, araştırma sonuçlarından yola çıkılarak, üniversite öğrencilerinin cep telefonu kullanımlarına yönelik birtakım önerilere yer verilmiştir.

1. Üniversitelerde şehir dışından gelen birçok öğrenci olduğundan, öğrenciler, yakınlarıyla iletişim kurma gerekliliğini karşılamak için cep telefonlarını yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bu noktadan hareketle, üniversite öğrencilerinin araştırmacılar tarafından, belirli aralıklarla cep telefonu kullanım özellikleri ve amaçları ile marka tercihlerinin incelenmesi ve sonuçları üreticilerle paylaşılması, üretenlerin ihtiyaçlardan haberdar olması ve buna yönelik üretim yapması açısından yararlı olacaktır.
2. Üniversite öğrencilerine, konunun uzmanları tarafından zaman yönetimi ile ilgili seminerler düzenlenebilir. Böylece, cep telefonlarına çok fazla zaman ayıran gruptaki üniversite öğrencilerinin zaman planlaması yapması ile zamanlarını doğru kullanmasına yönelik becerilerin kazandırılması sağlanabilir.
3. Bu tür araştırmaların, cep telefonları gibi iletişim araçlarını üreten firmaların tüketici ihtiyaçlarından haberdar olması açısından çok büyük önemi vardır. Bu noktadan hareketle, cep telefonu üreten firmaların da bu tür çalışmaları düzenlemesi/organize etmesi ve üniversitelerde bu konuda araştırma yapan araştırmacılara sponsor olarak onları desteklemesi önemlidir.

Kaynakça

Bianchi, A. & Philips, J. G. (2005). Psychological Predictors of Problem Mobile Phone Use, *Cyber Psychology and Behavior*, 8, 39-51.

Caplan, S.E. (2005). A Social Skill Account of Problematic Internet Use. *Journal of Communication*, 55(4), 721-736.

Ceyhan, E., Ceyhan A. & Gürcan, A. (2007). Validity and reliability studies of Problematic Internet Usage Scale. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 7(1), 387-416.

- Deniz, L. & Tutgun, A. (2010). The Relationship Between Problematic Internet Usage And Loneliness Level Of Prospective Teachers, International Educational Technology Conference (IETC) 2010, Volume III, Page 1563, Boğaziçi University, Istanbul.
- Ellwood-Clayton, B. (2003). Virtual Strangers: Young Love and Texting in the Filipino Archipelago of Cyberspace
- Ha, J.H., Chin, B. ve diğerleri (2008). Characteristics of Excessive Cellular Phone Use in Korean Adolescents. *Cyber Psychology and Behavior*, 11 (6), 783-786.
- Ha, J.H., Kim, S.Y., Bae, S.C. ve diğerleri (2007). Depression and Internet Addiction in Adolescents. *Cyber Psychology and Behavior*, 40, 424-30.
- Horzum, M.B., Ayas, T. and Balta, Ç. (2008). Computer Game Addiction Scale For Children, *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(30).86.
- Kamibeppu, K. & Sugiura, H. (2005). Impact of the Mobile Phone on Junior High-School Students' Friendship in the Tokyo Metropolitan Area, *Cyber Psychology and Behavior*, 8, 121-30.
- Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: 3A Araştırma Danışmanlık Limited.
- King, S. & Barak, A. (1999). Compulsive internet gambling: A new form of an old pathology. *Cyber Psychology and Behavior*, 2, 441-456.
- Lee, Jeong-Ki & Hwang, Sang-Jae (2009). A Study on Teenager's mobile phone Use Motives and Addiction. *Korea Association for broadcasting & telecommunication studies*, 23(5), 296-338.
- Lemmens, J.S., Valkenburg, P.M. and Peter, J. (2009). Development and Validation of a Game Addiction Scale for Adolescents. *Media Psychology*, 12, 77-95.
- Livideanu, C. (2007). Case Report: Cellular Phone Addiction and Allergic Contact Dermatitis to Nickel, *Contact Dermatitis*, 57: 130-131.
- Lobet-Maris C. (2003). Mobile Phone Tribes: Youth and Social Identity. In: Fortunati L., Katz J. E., Riccini R., editors. *Mediating the Human Body: Technology, Communication and Fashion*. New York, NY: Lawrence Erlbaum; p. 93-102.
- Mathews, R. (2004). The psychosocial aspects of mobile phone use amongst adolescents. *InPsych*, 26(6), 16-19.
- Oksman V. & Turtiainen J. (2004). Mobile Communication as a Social Stage. The Meanings of Mobile Communication among Teenagers In Finland. *N Med Soc*, 6: 319-39.

- Özcan, Y. Z. & Kocak, A. (2003). Research note: A need or a status symbol? Use of cellular telephones in Turkey. *European Journal of Communication*, 18(2), 241–254.
- Srivastava, L. (2005). Mobile phones and the evolution of social behaviour. *Behaviour and Information Technology*, 24(2), 111–129.
- Taylor, A.S. & Harper, R. (2003). The Gift of the Gab? A design Oriented Sociology of Young People’s Use of Mobiles, *J.Comput Support Coop Work*, 12:267-96.
- Tutgun, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Problemlı İnternet Kullanımı. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (M.A.), İstanbul.
- Tutgun, A. & Deniz, L. (2010). Problematic Internet Usage among Prospective Teachers. *International Educational Technology Conference] (IETC) 2010, Volume II, Page 1226, Boğaziçi University, Istanbul.*
- Tutgun, A, Deniz, L. & Moon, Man-Ki (2011). A Comperative Study of Problematic Internet Use and Loneliness among Turkish and Korean Prospective Teachers. *TOJET (The Turkish Online Journal of Educational Technology)*, Vol: 10, issue:4.
- Tutgun Ünal, A. (2012). BÖTE Bölümü Öğrencilerinin İnternet Kullanım Özellikleri ve Tercihlerinin İncelenmesi [A Study on Characteristics of Internet Use of CEIT Students and Their Preferences], *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, ISSN: 1309 – 1581, 2012 Kış/Winter, Cilt/Vol. 3, Sayı/Num. 6, DOI: 10.5824/1309-1581.2012.1.002.x
- Türkiye İstatistik Kurumu (2011). Bilgi Toplumu İstatistikleri, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/12808/Bilgi_Toplumu_Istatistikleri_2011.pdf web adresinden 12 ocak 2012 tarihinde erişilmiştir.
- Walsh, S.P., White, K.M. and Young, R.M. (2008). Over-connected? A Qualitative Exploration Of The Relationship Between Australian Youth And Their Mobile Phones, *Journal of Adolescence*, 31(2008), 77-92.
- Wei, R., & Lo, V.-H. (2006). Staying connected while on the move: Cell phone use and social connectedness. *New Media and Society*, 8, 53–72.
- Wright, C. (2001). Children and Technology: Issues, Challenges and Opportunities. *Childhood Education*, 78 (1), 37-41.

Comparison of Cell Phone Usage Frequencies and Brand Preferences of Public and Private University Education Faculty Students

Information and communication technologies usage, as the outcome of rapid development in technology, has been one of the basic necessities of life. Parallel to the whole world in Turkey as well thanks to the developing technology, cell phone usage has become prevalent for different purposes in every step of life. Since cell phone enables accessing the internet and social network applications, it is also commonly preferred as a communication tool for keep in touch by young.

When the recent researches in the literature are examined, it is seen that cell phones were used for self-confidence, prestige and individualization by young (Oksman ve Turtiainen, 2004; Srivastava, 2005). Cell phone usage is very popular among young because of various advantages (entertainment, communication with peer, keep in touch with friends, application tools, social networks etc.) for them (Ellwood-Clayton, 2003; Taylor ve Harper, 2003). And it is important to know that cell phones mainly were used for rising social network and interconnectedness by young (Mathews, 2004; Wei ve Lo, 2006). Further, according to Turtiainen (2004), young lose oneself in cell phone usage.

Although in the developing world, increasing the communication and facilitating social interaction for the purpose of multiplying researchers' resources are amongst the main functions of the cell phone, unexpectedly rapid pervasion of cell phone usage brings with itself several problems as well. That is why in training faculties where teachers are educated, cell phone usage and preferences of prospective teachers calls for detailed analysis.

In this research titled "Comparison of Cell Phone Usage Frequencies and Brand Preferences of Public and Private University Education Faculty Students" the attempt has been to detect cell phone usage Frequencies and Brand Preferences of Public and Private University Education Faculty Students varies according to certain demographical variables. Parallel to that aim, the research has been conducted on the basis of general survey method.

In this research, cell phone usage frequencies and brand preferences of the education faculty students were examined. Research was conducted with 985 students from Marmara University Ataturk Education Faculty and Maltepe University Education Faculty in Istanbul. 566 students (58.4%) were female while 401 students (41.4%) were male who were selected according to simple random selection technique. The number of the first year students in the study group was 541, the number of second year students was 223, the number of third year students was 160 and the number of the fourth year students was 45. Students from seven different departments or programs in total participated in the research. Education Faculty students who participated in the research studied in public and private universities.

For the collection of data, “cell phone usage frequency and brand preference determination survey” which was developed by the researchers, was used. The application was based on the principle of voluntariness. The answering time of the participants changed between 10 and 12 minutes. The survey consisted of various items some of which are as follows: a) Daily cell phone use as hour(s), b) Number of made and receive call in a day / Number of send and receive messages in a day, c) Amount of cell phone bill and who pay it, d) Preference for deciding to buy a new cell phone, e) Preference cell phone brand, f) Preference cell phone operator, g) Preference cell phone Tariff etc. For the data analysis, frequency and chi-square testing was used.

In the research, various results were obtained about the cell phone owning ratios, cell phone usage frequencies and brand preferences of education faculty students some of which are as follows: a) Education faculty students use cell phone intensively for and ratio for usage more than 1 hour is over the average (56.5%). b) When the made / received calls were examined it is interesting that 20 and more calls are received (8%) and more than 40, 50, 100 calls are made even in little ratios. c) Education faculty students receive (31.7%) and send (31.5%) more than 100 messages. d) Education faculty students mostly prefer Turkcell operator, Young Tariff and mostly prefer Nokia brand. It was understood that usage frequencies and brand preferences of state and foundation universities are significantly different from each other. In the research the intensive cell phone usage of education faculty students were emphasized and at the end of the research various discussions and suggestions took place related with arranging cell phone usage habits of the students. Based on the research findings, various suggestions have been developed concerning excessive cell phone usage tendency of education faculty students. Thus, potential problems can be detected and in-depth researches to prevent their emergence can be conducted.

Kadın Futbolcularda Antrenörle İletişim Düzeyi Ve Başarı Motivasyonu İlişkisi¹

The Communication Level Of Woman Footballers With Coach And Success Motivation Relationship

Uğur ABAKAY *

Gaziantep Üniversitesi

Emin KURU**

Gazi Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, kadın futbolcuların antrenörle olan iletişim düzeyi ile başarı motivasyonu arasındaki ilişkiyi ve öğrenim durumu, spor yapma yılı, aynı antrenörle çalışma süresi gibi değişkenler açısından iletişim düzeyi farklılıklarını ortaya koymaktır. Çalışma örneklemi 2007-2008 futbol sezonunda Ankara bölgesinde faal olan kadın futbolculardan seçilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Futbolda Antrenör İletişim Ölçeği” ile “Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 16.0 programından yararlanılarak, Mann Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman’s rho korelasyon analizi kullanılmıştır.

Araştırmada sonucunda kadın futbolcuların öğrenim durumu, spor yapma yılı ve aynı antrenörle çalışma süresi arttıkça iletişim düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir.

¹ Bu araştırma, 11.Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

* Gaziantep Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Gaziantep.

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Ankara.

Ayrıca kadın futbolcuların; güç gösterme ve başarıya yaklaşma güdüleri ile iletişim düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Kadın Futbol, Başarı Motivasyonu.

Abstract

The purpose of this study is to examine the relationship between level of communication of women footballers with their coaches and achievement motivation with respect to some variables such as educational status, the length of time is doing sports, and the length of time studying with the same coach. Female footballers who were active during the 2007-2008 football season in Ankara Region are selected for the study sample. In the study, “Communication Scale for Coaches in Football” and “Achievement Motivation Scale for Sport” were used for the purpose of data collecting. Analysis of the data, SPSS 16.0 programme was used, Mann Whitney U, Kruskal Wallis and Spearman’s rho correlation analysis were used.

At the end of the research it is determined that as aducational status , the length of time in sports, and the length of studying with the same coach increases level of communication also increases. Moreover, it is identified that for women footballers there is a positive correlation between level of communication and demonstrating power and motivation of reaching success.

Keywords: Cominication, Women Soccer, Achievement Motivation.

I.GİRİŞ

Sporcular genel olarak, katıldıkları sportif etkinliklerde belirli bir seviyeye gelmeyi veya performanslarını önceki performanslarının üzerine çıkarmayı amaçlarlar. Bu süreç içerisinde amaçlarına ulaşmaya yönelik farklı davranışlar sergiledikleri görülür. Bu davranışlar fiziksel ve psikolojik özellikler şeklinde kendini gösterir. Bireyin doğuştan gelen yetenekleri ve sonradan öğrendiği davranışları doğrultusunda uygun çalışma programlarıyla fiziksel durumunu geliştirebilir. Diğer yandan mevcut fiziksel performansının en üst düzeye çıkarılabilmesinde etkili olan psikolojik durumlarının da unutulmaması

gerekir. Sporcunun fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin sağlanmasında iletişim ve güdüleme kavramlarının büyük önemi vardır.

Spor motivasyonu sağlamak antrenörün üzerinde durması gereken temel görevlerinden biridir. Antrenör sporcusunun özelliklerini, kişilik yapısını, spora yönelmesinin nedenlerini, aile yapısını, değer yargılarını, yaşam biçimini ve gereksinmelerini, ekonomik durumunu, toplumdaki yerini, arkadaşlık ilişkilerini bilmek zorundadır. Tüm bunların yanı sıra, her sporcu için güdüleme biçimini, düzeyini ve yöntemini de bilmelidir. Bu özelliklere göre, spor motivasyonu yapacak olan antrenörlerin yeterli alan bilgisine sahip olmanın yanında psikoloji, sosyoloji ve iletişim konularında da yeterli bilgiye sahip olmalıdır (Doğan 2005).

Antrenör ve sporcu iletişimi iki insan arasında gerçekleşen kişiler arası iletişim türüne girmektedir. Bu bağlamda kişiler arası iletişim, fiziki olarak hazır olduğu zaman partnerlerin her birinin davranışları üzerinde karşılıklı etkileşimi kapsamaktadır. Kişiler arasında en sık kullanılan iletişim aracı konuşma olduğu gibi, gülmek, jestler, mimikler, bedensel ifadeler, sessizlik gibi kavramlarda iletişim kurmaya yarayan diğer araçlardır (Lazar 2001).

Güdüleme genel olarak, bireyin belirli bir davranış yönünde harekete geçmesi ya da gereksinimleri ve duyguları doğrultusunda söz konusu davranışın sürdürülebilir olmasını sağlayan güçleri ifade etmektedir (Öğülmüş 2005). Bu bağlamda sporda güdüleme de, spor faaliyetlerinde bulunan bireylerin hedefleri doğrultusunda, ihtiyaç ve duyguları göz önünde bulundurularak istenilen performans düzeyine ulaşmalarına etki eden psikolojik bir olgu olarak tanımlanabilir.

Başarı motivasyonu, bir işi ustaca yapma, mükemmel olarak başarma, engellerin üstesinden gelme, diğerlerinden daha iyi yapma olarak tanımlamıştır (Lawrence 1996). Diğer bir anlamda, başarı motivasyonu başarısızlığa direnme, bir görevi başarmak için uğraşma olarak tanımlanabilir (Cox 1990). Başarı motivasyonu yaklaşımı güdülerin hareket için ana belirleyici olduğunu savunmaktadır (Roberts 1992).

Antrenörler sporcularına yaklaşımlarında, sporcu ile sağlıklı ve verimli bir işbirliği kurabilmeyi amaçlamalıdır. Zira antrenörlerin sergileyeceği bu tür yaklaşımlarla kuracakları iletişim bağı, sporcunun performansını engelleyen veya etki eden psikolojik sorunların ortadan kaldırılmasında etkili bir yol olur (Güven 1992).

Antrenörlerin, sporcularına verdikleri mesaj, olaylara yaklaşımları, liderlik özellikleri ve takımlarına yansıttıkları futbol anlayışları aynı zamanda antrenörlük felsefeleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Antrenörlük felsefesi, takımda nasıl kararlar alındığı, hangi beceri ve strateji öğretileceği, antrenmanların nasıl organize edileceği, futbolcuları disipline etmek için hangi metotların kullanılacağını ve futbolculara başarılı olmaları için hangi rollerin verileceğinde belirleyici bir etken olarak görülmektedir (Cengiz 2009).

Bahsedilen bu özelliklerin antrenör tarafından uygulanabilmesi, antrenör-sporcu arasında etkili bir iletişim bağının kurulmasını zorunlu kılar. Bu nedenle sporcu-antrenör ilişkisinin temelini oluşturan etkili iletişim becerilerinin kullanımı, hem sporcu performansını hem de takım performansını yükselten önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim kavramı spor alanı içinde, sporcu performansında elde edilecek değerler açısından incelenmesi gereken bir konudur.

Bu noktadan hareketle, araştırmanın temel amacı, kadın futbolcuların demografik özelliklerini de dikkate alarak, kadın futbolcuların antrenörleriyle olan iletişimlerinin, başarı motivasyonu ile ilişkisini ortaya koymaktır.

II.YÖNTEM

Bu araştırma, kadın futbolcuların güdülenme düzeylerinin ve antrenörleriyle iletişim biçimlerinin ele alındığı betimsel bir araştırmadır. Araştırma, 11.Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur. Moderatör Prof.Dr.Şefik TİRYAKİ ve katılımcıların eleştirileri doğrultusunda geliştirilerek son haliyle hazırlanmıştır. Araştırmanın evreni, Türkiye Futbol Federasyonu Ankara Bölgesi Kadın Futbolcularıdır. Araştırma örneklemine giren kadın futbolcuların sayısı 56 ve yaşları 17 ile 24 arasında değişmektedir. Bu grubun yaş ortalaması 20.25 ± 2.22 'dir.

Bu araştırmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlardan biri, Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ölçeğidir (SÖBMÖ). Bu ölçek, Willis (1982) tarafından geliştirilmiş (Willis 1982), Türkiye’deki geçerlilik ve güvenilirlik çalışması da Tiryaki ve Gödelek (1997) tarafından yapılmıştır. Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ölçeği toplam 40 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri, 1-5 arasında puanlanabilmektedir. Ölçek, 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlara ilişkin güvenilirlik katsayıları “Güç Gösterme Güdüsü (.81), Başarıya Yaklaşma Güdüsü (.82) ve Başarısızlıktan Kaçınma Güdüsü (.80)” olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada kullanılan diğer veri toplama aracı, Abakay ve Kuru (2009) tarafından geliştirilen “Futbolda Antrenör İletişim Ölçeği”dir (FAİÖ). Ölçek 28 maddeden oluşmaktadır ve futbolcuların algılarına göre antrenörleriyle olan iletişim durumlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte 5 dereceli likert türü maddeler yer almaktadır. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan 28, en yüksek puan 140’dır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı .94 olarak tespit edilmiştir.

Ölçeklerle elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra da SPSS 16,0 paket programından yararlanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Verilerin analizinde parametrik olmayan ikili gruplar için Mann Whitney U, çoklu gruplar için Kruskal Wallis (Karagöz ve Ekici 2004), iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Spearman's rho (r_s) korelasyon testi kullanılmıştır (Gamgam 1998).

III.BULGULAR

Tablo 1. Antrenör İletişim Ölçeğinden Alınan Puanların Futbolcuların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	SS	U	p
Lise	26	99.77	14.29	141.500	.000
Yüksekokul/Fakülte	30	113.88	9.69		
Toplam	56	106.29	14.19		

Tablo 1'deki verilere göre, Futbolda Antrenör İletişim Ölçeğinden alınan puan ortalamalarının öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Buna göre, iletişim düzeyinin futbolcuların öğrenim durumlarına göre farklılaştığı saptanmıştır (MNU=141.500, $p < 0.001$). Başka bir deyişle, Yüksekokul/fakülte mezunu olanların puan ortalaması ($\bar{X} = 113.88$), lise mezunu olanların puan ortalamasından ($\bar{X} = 99.77$) daha yüksektir.

Tablo 2. Antrenör İletişim Ölçeğinden Alınan Puanların Futbolcuların Spor Yapma Yıllarına Göre Dağılımı

Spor yapma yılı	N	\bar{X}	SS	U	p
0-5 yıl	35	97.38	15.94	134.500	.000
6-10 yıl	21	111.63	9.89		
Toplam	56	106.29	14.19		

Tablo 2'deki verilere göre, Futbolda Antrenör İletişim Ölçeğinden alınan puan ortalamalarının spor yapma yılına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Buna göre, iletişim düzeyinin kadın futbolcuların spor yapma yıllarına göre farklılaştığı saptanmıştır (MNU=134.500, $p < 0.001$). Başka bir deyişle, 6-10 yıl arasında spor yapanların puan ortalaması ($\bar{X} = 111.63$), 0-5 yıl arasında spor yapanların puan ortalamasından ($\bar{X} = 97.38$) daha yüksektir.

Tablo 3. Antrenör İletişim Ölçeğinden Alınan Puanların Futbolcuların Aynı Antrenörle Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Aynı antrenörle çalışma süresi	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	χ^2	p
2 yıl	6	98,52	17,56	3	8,124	,044
3 yıl	14	107.11	7,42			

4 yıl	19	109.57	11,85			
5 yıl	17	118.00	16,21			
Toplam	56	106.29	14.19			

Tablo 3'deki verilere göre, Futbolda Antrenör İletişim Ölçeğinden alınan puan ortalamalarının aynı antrenörle çalışma süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Buna göre, iletişim düzeyinin futbolcuların aynı antrenörle çalışma süresine göre farklılaştığı saptanmıştır ($X^2_{(3)}=8.124$, $p<0.05$). Başka bir deyişle, aynı antrenörle çalışma süresi 5 yıl olanların puan ortalaması ($\bar{X}=118.00$) diğerlerinden daha yüksektir.

Tablo 4. Futbolcuların Antrenörle İletişim Düzeyleri İle Başarı Motivasyonu Alt Faktörleri Arasındaki İlişki

	Antrenör İletişim Düzeyi	
	r	p
Güç Gösterme Güdüsü	.219	.000
Başarıya Yaklaşma Güdüsü	.318	.000
Başarısızlıktan Kaçınma Güdüsü	-.138	.309

Tablo 4'de kadın futbolcuların antrenörle iletişim düzeyleri ve başarı motivasyonu alt boyutları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan Spearman's korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre, kadın futbolcuların; güç gösterme güdeleri ile iletişim düzeyleri arasında zayıf ancak pozitif bir ilişki vardır (değişkenlerden biri artarken diğeri de artmaktadır), istatistiksel olarak anlamlıdır ($r_s=0.219$, $p<0.001$). Bu iki değişken arasında bir ilişkidir söz edilebilir. Kadın futbolcuların başarıya yaklaşma güdeleri ile iletişim düzeyleri arasında zayıf ancak pozitif bir ilişki vardır, istatistiksel olarak anlamlıdır ($r_s=0.318$, $p<0.001$). Bu

iki değişken arasında bir ilişkidenden söz edilebilir. Kadın futbolcuların Başarısızlıktan kaçınma güdüleri ile iletişim düzeyleri arasında zayıf ve negatif bir ilişki vardır. İstatistiksel olarak anlamlı değildir ($r_s = -0.138$, $p > 0.05$). Dolayısıyla bu iki değişken arasında bir ilişki bulunmamıştır.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında kadın futbolcuların antrenör iletişim ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamasının 106.29, standart sapması 14.19 olduğu görülmektedir. Futbolda antrenör iletişim ölçeğinden elde edilebilecek en düşük toplam puan ortalaması 28, en yüksek toplam puan ortalamasının 140 olduğu düşünüldüğünde, çalışmada yer alan kadın futbolcuların elde ettikleri puan ortalamasının genel olarak yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum kadın futbolcuların ve onlara antrenörlük yapan bireylerin kişilik özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi, futbolcuların yaptıkları işe olan sevgilerinden de kaynaklanabilir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda spor yapan bireylerin iletişim becerilerinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Öztürk ve ark.2011, Tepeköylü 2007, Arslan ve ark. 2006, Cratty 1973).

Antrenör iletişim ölçeğinden alınan puanların kadın futbolcuların öğrenim durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p < 0.001$) (Tablo 1). Futbolcuların öğrenim durumları arttıkça antrenörle iletişim düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Dolayısıyla kadın futbolcularda öğrenim düzeyinin artmasının, sporcu-antrenör iletişimini de olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Abakay ve Kuru (2011) tarafından yapılan çalışmada, profesyonel ve amatör erkek futbolcuların öğrenim durumları arttıkça, antrenörle olan iletişim düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Kadın futbolcuların antrenör iletişim ölçeğinden elde ettikleri puanların futbolcuların spor yapma yıllarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir ($p < 0.001$, Tablo 2). Kadın futbolcuların spor yapma yıllarının artmasıyla antrenörle iletişim

düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Buradan hareketle spor yapma yılı artan kadın futbolcuların antrenörleriyle kuracakları iletişimde pozitif yönde artacağı söylenebilir.

Abakay ve Kuru (2011), erkek futbolcuların spor yapma yılları arttıkça, antrenörle olan iletişim düzeylerinin de arttığını tespit ederek, bunun tecrübeli futbolcuların antrenörleri ile kurdukları iletişimin daha olumlu olacağına bağlamışlardır.

Antrenörle çalışma sürelerine göre iletişim düzeylerine bakıldığında; istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0.05$). En yüksek puan ortalamasının aynı antrenörle 5 yıl çalışma süresi olanlarda olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular ışığında kadın futbolcularda antrenörle çalışma süresinin artmasıyla birlikte, antrenörle olan iletişim düzeyinin de arttığı söylenebilir (Tablo 3). Bireylerin birlikte geçirdiği zaman arttıkça birbirlerini daha iyi tanıyacakları gerçeğinden hareketle, sporcunun antrenörünü, antrenörün sporcusunu yakından ve daha iyi tanınması, tepkilerini heyecanlarını ve sevinçlerini, başarı ve başarısızlıklarda sergileyecekleri davranışları bilmesi demektir.

Erkan (2002) sporda iletişimin önemi ve takım performansına etkisi isimli çalışmasında, futbol takımlarında sporcuların antrenörleriyle açık bir iletişim kurduğunu, bir başka çalışmada da aynı antrenörle çalışma süresinin artmasıyla iletişim düzeyinde de belirgin bir artış olduğu belirtilmiştir (Abakay 2010).

Yılmaz'ın (2008) yapmış olduğu çalışmada aynı antrenörle çalışma süresine göre 5 yıl ve üzeri süredir çalışanların ortalamasının 3 yıl ve altı süredir çalışanlara göre daha düşük bulmuştur. Bu farklılığın çalışmaya katılan futbolcuların veya antrenörün kişilik özelliklerinden kaynaklanabileceğini, ancak genel olarak futbolcuların iletişim düzeylerini yüksek bulduğunu ve daha da geliştirilebileceğini, özellikle kişilik özellikleri ve kültürel açıdan farklılık gösteren yerli ve yabancı oyuncularla çalışan antrenörler için iletişim becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 4'deki korelasyon analizi sonuçlarına göre, kadın futbolcuların, iletişim düzeyleri yükseldikçe güç gösterme güdüsünün de ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Antrenörle iletişim düzeyi yüksek olan kadın futbolcuların güç gösterme eğilimlerinin de yüksek olacağı söylenebilir. Kadın futbolcuların iletişim düzeyleri yükseldikçe başarıya yaklaşma güdüsünün de ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Antrenörle iletişim düzeyi yüksek olan kadın futbolcuların, başarıyı arzuladıkları ve daha yakın oldukları söylenebilir.

Çalışmada elde edilen bulgular kadın futbolcuların antrenörle iletişim düzeyleri ile başarıya yaklaşma ve güç gösterme güduları arasında pozitif anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle futbolda, antrenör-sporcu iletişiminin yüksek olması kadın futbolcuların başarı motivasyonu düzeylerini pozitif yönde olumlu etkilediği söylenebilir.

Kaynakça

- Doğan O. (2005). *Spor Psikolojisi*. 2.Baskı. Adana: Nobel Kitapevi.
- Lazar J. (2001). *İletişim Bilimi*. Çev: Anık C. 1.Baskı. Ankara. Vadi Yayınları.
- Öğülmüş S. (2002). *Güdüleme (Motivasyon) Kuramları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Araştırma Uygulama Merkezi Yayınları; (5): 92-105.
- Lawrence AP. (1996). *The Science of Personality*, NewYork: John Willey & Sons.
- Cox RH. (1990). *Sport Psychology, Concepts and Applications*. Second Edition. Dubuque: Wm C. Brown Publishers.
- Roberts GC. (1992). *Motivation in Sport and Exercise, Conceptual Constrains and Convergence*. İllinois: Human Kinetics Boks Champaign.
- Güven Ö. (1996). 12-16 Yaş Grubu Sporcuların Müsabaka Motivasyonu ve Antrenör Davranışları Konusunda Karşılaştıkları Bazı Sorunlar. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*; 1(1): 29-40.
- Cengiz R. (2009). *İletişim*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Futbol Eğitim Yayınları; (2); 45.
- Willis JD. (1982). Three Scales to Measure Competition-Related Motives in Sports. *Journal of Sport Psychology*; (4); 338-353.

- Tiryaki Ş, Gödelek E. (1997). Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ölçeğinin Türk Sporcuları İçin Uyarılama Çalışması. *1.Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Bildirileri*. 1.Baskı. Ankara: Bağırhan Yayınevi.
- .Abakay U, Kuru E. (2009). Coach Communication Scale in Football a Study of Validity and Reliability. *Ovidius University Annals Series Physical Education and Sport, Science Movement and Health*: 9(1); 183-186.
- Karagöz Y, Ekici S. (2004). Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Ölçekler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*: 5(1); 25-43.
- Gamgam H. (1998). Parametrik Olmayan İstatistiksel Teknikler. 2. Baskı. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını No:140.
- Öztürk ÖT, Soytürk M., Ada ND, Çamlıyer H. (2011). Comparing Communication Skill Levels Between The Students Being Athlete At University Teams And The Students Not Doing Sport. *Hacettepe J. Of Sport Sciences*. 22(2):43-53.
- Tepeköylü Ö. (2007). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (Besyo) Öğrencilerinin İletişim Becerisi Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Manisa
- Arslan F, Bayraktar G, Akdoğan S. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Amatör ve Profesyonel Spor Yapan Öğrencilerle Aktif Spor Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 8 (2), 40-47.
- Cratty B.J. (1973). *Psychology in Contemporary Sport Psychology: Guidelines for Coaches and Athletes*. New Jersey Printice-Hall Englewood Cliffs.
- Abakay U ve Kuru E (2011) *Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Antrenörleri İle olan İletişim Düzeyi Farklılıklarının Karşılaştırılması*. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13(1): 125-131.
- Erkan M. (2002). *Sporda İletişimin Önemi ve Takım Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Abakay U (2010). *Futbolcu-Antrenör İletişiminin Farklı Statülerdeki Futbolcuların Başarı Motivasyonu İlişkisi*. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
- Yılmaz İ. (2008). *Sporcu Algıları Çerçevesinde Farklı Spor Branşlarındaki Antrenörlerin Liderlik Davranış Analizleri ve İletişim Beceri Düzeyleri*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

The Communication Level of Woman Footballers With Coach and Success Motivation Relationship

Introduction

Sportsmen generally aim to reach a certain level in sports activities or try to increase their performance in comparison with the previous performances. During this period, different behaviors are seen towards the achievement of the objectives. These behaviors manifest itself in the form of physical and psychological characteristics. Towards the innate abilities and later learned behaviors of the individual, physical conditions can develop with the appropriate study programs. On the other hand psychological status that is effective to step up the current status of physical performance, should not forget. The concepts of communication and motivation are very important in ensuring physical and psychological developments of the sportsmen.

To provide sports motivation is one of the basic tasks of the coach. Coaches have to know the characteristics, personality structure, reasons for tending sports, family structure, valuejudgements, life style and requirements, economic status, social scale and friendship relations of the sportsmen. In addition to these, coaches also have to know the motivation type, level and method of the sportsmen. According to these properties coaches who will make sports motivation should have as well as adequate knowledge of field also should have adequate knowledge in psychology, sociology and communication too.

Coach and sportsmen communication entered to the type of interpersonal communication that occurs between two people. In this respect, interpersonal communication involves the interaction on the behavior of each of the partners if the physical conditions ready. As well as the most frequently communication tool is talking, also the concepts such as laughing, gestures, facial expressions and silence are the other tools to communicate.

Success motivation described as to do a job skillfully, succeed it perfectly, to overcome obstacles, to do better than the others. In other words, success motivation can also describe as to resist the failure and to effort to accomplish a task. Success motivation approach advocates that the main determinant for action is motivation.

The messages, dealing to the events, leadership properties and football apprehensions reflected to the teams by the coaches to the sportsmen also give important information about their coaching philosophies. Coaching philosophies is seen as an important factor to determine how the decisions taken in the team, which skills and strategies will teach, how the training will

organize, which methods will use to discipline the players and which roles will be given to be successful.

Implementation of these features mentioned above by the coach, requires the establishment of the effective communication between coach-sportsmen. Therefore, the use of effective communication skills which form the basis of relationship of the sportsmen-coach considered to be an important factor in increasing the team performance. Concept of communication is an issue to be examined in terms of the values to be obtained in performance of sportsmen in the field of sports.

From this point, the main objective of this study is to investigate the relationship between the communications of the women footballers and coaches with the success motivation regarding the demographic properties.

Method

This is a descriptive research that is conducted to consider the motivation levels and communication types of women football player with their coaches. Population of the study is women footballers in Turkey Football Federation Ankara region. The number of women footballers entering the research sample is 56 and the ages varies between 17 and 24. The mean age of this group is 20.25 and the standard deviation is 2.22.

Within the scope of this study two different data collection tools have been applied to the participants. One of them is Sport-Related Success Motivation Scale (SRSMS). This scale was developed by Willis (1982) and the availability and reliability of the scale was performed by Tiryaki and Gödelek (1997). The other data collection tool applied to the participants is “Coach Communication Scale in Football (CCSF)” developed by Abakay and Kuru (2009).

To analyze the non-parametric two groups, Mann Whitney U test, for multiple groups Kruskal Wallis test and to investigate the relationship between to variables, Spearman’s rho (r_s) correlation test was used.

Findings

Statistically significant difference was found between the communication level and education status of the footballers (MNU = 141,500, $P < 0,001$).

According to the analysis of data obtained from the study, there is a significant relationship between the communication levels of the woman footballers and time for sports (MNU=134.500, $p < 0.001$).

At the study it has been found that communication level of the footballers differed according to the working time with same coach ($X^2_{(3)}=8.124$, $p < 0.05$).

There is a weak but positive relationship between the power motive (POW) and communication levels of woman footballers, this relationship is statistically significant ($r_s = 0.219$, $p < 0.001$).

As a result of the analysis, a weak but positive relationship was found between motive to approach success (MAS) and communication levels, this relationship is statistically significant ($r_s = 0.318$, $p < 0.001$).

As a result of the study, a weak and negative relationship was determined between motive to avoid failure (MAF) and communication levels. Since the difference is not statistically significant ($r_s = -0.138$, $p > 0.05$), there is not a relationship between these two variables.

Discussion and Conclusion

When the findings of the study examined, it is seen that the obtained mean score of the woman footballers from coach communication scale is 106.29 ± 14.19 . As a result of this value, it may be said that the mean score of the woman footballers is generally high.

It has also been seen that as the level of the education status of footballers increased, the communication levels with coaches increased too.

It may be said that parallel with the increase of the years of working with the coach, the communication levels of the woman footballers increased too.

As a result of the study it is concluded that power motive appears as the increase of the communication levels of the woman footballers. It may be said that the tendency of power motive is higher in woman footballers who have higher communication levels with coaches.

The findings obtained from the study show that there are significant positive relations between the communication levels with coaches and power motive of the woman footballers. Therefore, it may be said that higher levels of coach-sportsmen communication affect the success motivation levels of woman footballers positively.

Öğretmenlerin Mesleki İmaj Ölçeği

Occupational Image Scale of Teachers

Birsen Bağçeci*
Gaziantep Üniversitesi
Bayram Çetin**
Gaziantep Üniversitesi
Serkan Ünsal***
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin mesleki imajlarının öğretmenler tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaya yönelik bir ölçek çalışmasıdır. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş'taki farklı okul türlerinde görev yapan 254 öğretmen oluşturmaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar, öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinin 31 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi üç alt boyutu olduğunu ortaya koymaktadır. Birinci faktör toplam varyansın %20.87, ikinci faktör toplam varyansın, %13.32 üçüncü faktör ise toplam varyansın %5.11 açıklamaktadır. Üç faktör birlikte toplam varyansın,%49.58 açıklamıştır.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı birinci faktör için .91, ikinci faktör için .86, üçüncü faktör için .85, ölçeğin tamamı için .92 dir. Bu bulgular öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinden elde edilen puanların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, mesleki imaj ölçeğinin yüksek güvenilirlik ve geçerlik göstergelerine sahip bir ölçeğe aracı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmaj, Mesleki imaj, Meslek, Öğretmenlik mesleği, Geçerlilik ve Güvenirlik

* Yrd.Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, bagceci@gantep.edu.tr

** Doç.Dr.,Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, bcetin@gantep.edu.tr

*** Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Doktora öğrencisi, serkan-unsal09@hotmail.com

Abstract

This study is a scale study which puts forth how the teachers' occupational image is perceived by teachers. The sample of the study consists of 254 teachers who fulfil their jobs in different kinds of schools in Kahramanmaraş. Studies which are made in order to improve the scale have indicated that occupational image scale is a valid and reliable scale made up of 31 items. Exploratory factor analysis that is made in order to determine the structure validity of the scale reveals that there are 3 sub-dimensions of the analysis. It explains the %20.87 of first factor total variance, %13.32 of the second factor total variance, and %5.11 of the third factor total variance. Three factors together have indicated % 49.58 of total variance.

Cronbach Alpha coefficient reliability that is scored to determine the reliability of the scale is .91 for the first factor, .86 for the second factor, .85 for the third factor, .92 for the whole scale. These findings have shown that the reliability of the points which are obtained from occupational image scale is high. As a result, it has been concluded that occupational image scale is an assessment scale which has high validity and reliability signs.

Key Words :Image, occupational image, occupation, validity and reliability.

I.GİRİŞ

Öğretmenler, eğitim sisteminin en temel ve en önemli ögesidir. Bir ülkenin kalkınmasında, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, toplumdaki huzur ve sosyal barışın sağlanmasında, bireylerin sosyalleşmesinde ve toplumsal hayata hazırlanmasında, siyasal bir bilincin oluşmasında toplumun kültür ve değerlerinin genç kuşaklara aktarılmasında, bireylerin kendini gerçekleştirmesinde öğretmenler başrol oynamaktadır(Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005).

Öğretmenlik dünyanın her yerinde, milletin geleceğini, inşa eden belki de en önemli ve en onurlu bir mesleğin adıdır. Toplumda telkin gücü en fazla olan öğretmenler, etrafındaki binlerce, hatta milyonlarca genç beynin şekillenmesinin, onlara daima bir şeyler öğretmenin, ve örnek bir insan olmak gibi, sorumluluğun sahibidir(Kıroğlu ve Elma,2009:277).

İnsanlarla ilişkiler yönünden öğretmenlik, diğer bazı mesleklerden farklı olarak geniş bir insan kesimiyle ilişki ve etkileşim içinde yerine getirilen bir meslektir. Öğretmenlik, sadece okul ve sınıf ortamında öğrencilerle değil, okul dışında veliler ve toplumla da iç içe olan bir meslektir (Çelikten, Şanal ve Yeni,2005).

Özellikle günümüzdeki mesleklerin başarısı, çalışanların teknik bilgisi ve yetenekleri kadar imajlarına da bağlıdır. Özellikle kamu hizmeti veren mesleklerin iyi bir profesyonel imaja sahip olması gerekmektedir. Öğretmenlik mesleğinin doğrudan öğrencilere, dolaylı olarak da toplumun tamamına hitap eden bir meslek olduğunu düşündüğümüzde, öğretmenlik mesleğinin imajı daha fazla önem kazanmaktadır.

Mesleki imaj her meslek için önemli bir değerdir. Toplumun büyük bir kesimine eğitim ve öğretim hizmeti sunan öğretmenlik mesleği halkın(toplumun) gözünde olumlu bir imaja sahip olmak zorundadır. Görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirme amacıyla olan kurumların toplumda iyi bir imaja sahip olmaları büyük önem taşır. İyi bir imaja sahip olan kurumlar işlerini yapmakta daha başarılı olurlar.

Öğretmenlerin toplumun, bireyin ve devletin beklentilere cevap verebileceği yeterliliğe sahip olması onların bir meslek elemanı olarak, çeşitli boyutlarda incelenmesi ve tanıtılmasını gerekli kılmaktadır. Mesleki imaj ölçeği sayesinde meslekle ilgili yanlış anlaşılmalarda önlenerek ve insanların öğretmenlik mesleğini daha iyi ve adil bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olacaktır. Bu araştırma neticesinde, öğretmenlik mesleğinin imajının nasıl olduğuna dair öğretmenlerde bir farkındalık oluşturmak hedeflenmektedir.

Kamu kurumları hizmetlerini yürütürken, özel sektördeki gibi bir rekabet ortamında çalışmamaktadır. Eğer kamu kurumları buna ilave olarak kalite ve hizmet bilinci içerisinde değillerse, halkı memnun etmeleri ve iyi bir imaj kazanmaları zorlaşmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan kötü imaj düzeltilmezse, yapılmakta olan işin kalitesi giderek azalmakta ve memnuniyetsizlik artmaktadır. Bu yüzden Türkiye’de, özellikle kamu kurumlarının imajlarının ölçülmesine ve bu imajların güçlendirilmesine yönelik çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır.(Taslak ve Akin,2005:264).

Öğretmenlik mesleğinin imaj ölçeğini oluşturmadaki temel amaçlardan biri mesleğin imajının mesleği oluşturan insanlar tarafından nasıl algılandıkları, meslekleriyle ilgili algılarındaki düşüncelerinin ne olduğunu ortaya koymaktır. Ortaya çıkan sonuçlar göz önünde bulundurularak, öğretmenlerin kendileriyle ilgili bazı değişiklikler yapmasını, başkalarının öğretmenlik mesleğini doğru ve gerçekçi olarak algılamalarını sağlayacaktır.

Mesleğin imajının oluşmasında meslek çalışanlarının tutum ve davranışları, başarıları, iletişim biçimleri önemli ölçüde rol oynamaktadır. Mesleki imaj ölçeği sayesinde, öğretmenler nasıl konuşursa, nasıl görünürlerse, nasıl davranırlarsa, nasıl iletişim kurarlarsa mesleki imajlarına olumlu katkıda bulunacağını öğrenmeleri açısından yararlı olacaktır. Mesleki imajda önemli olan şey iletişimin tüm kanallarını doğru ve etkili bir şekilde kullanarak mesleğin imajını doğru ve etkileyici bir şekilde sunmaktır.

Başkalarının kafasındaki meslek imajını biçimlendirmenin ilk yolu, mesleği icra edenler tarafından mesleğin imajının nasıl algılandığını anlamak ve ölçmektir. Bu ölçek çalışmasının öğretmenlik mesleğinin imajına yönelik özgün bir çalışma niteliği taşıyacağı varsayılmaktadır. Bu konuyla ilgili alan taraması yapıldığında,

öğretmenlik mesleğinin statüsü, yeterlilikleri, nitelikleri ve ideal öğretmenin özellikleri gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Ancak öğretmenlik mesleğinin imajına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

II. TEORİK ÇERÇEVE

İmaj kavramı genel bir tanımlamayla, herhangi bir kişi, kuruluş, meslek ya da durum hakkında tüm görüşlerin toplamıdır (Peltekoğlu, 1997, s. 125'den akt. Bakan, 2005,10).

İmaj, bir nesnenin zihindeki nispi konumunu göstermektedir. Bir nesnenin diğerine göre daha güzel, daha iyi olarak değerlendirilmesi o nesnenin imajını ifade etmektedir. Bu nispi değerlendirmelerin temelinde tutumlar yatmaktadır. Olaylar ve nesnelere karşısında geliştirilen tutumların birleştirilmesiyle imaj oluşmaktadır (Özdemir, 2009:180).

Özellikle 1980 sonrasında popüler hale gelen imaj kavramına dair çeşitli tanımlamalar şu şekilde bir araya getirilmiştir: imaj, kendini "gerçekte hiç olmayacağı kadar iyi göstermek" değil, kendini iletişimin tüm imkânlarını kullanarak olabildiğince doğru ve etkileyici bir şekilde ifade etmektir. İmaj basit bir "süsleme süreci" değil işimizi iyi yapmanın, yaptığımız işlerin daha iyi sunmanın ve bunları yaparken insanlar üzerinde olumlu bir izlenim bırakabilmektir (Bahceci, 2009, 12).

Kişi ve kurumlar, insanlar üzerinde belli bir imaj oluşturduğundan, imaj, bir şeyin nasıl bilindiği, insanlar tarafından nasıl açıklanıp hatırlandığı ve kendisiyle nasıl bağ kurulduğuyla ilgilidir (Robins, 1999, s. 21'den akt. Taşkın,2005:2). Kişinin kıyafetleri, tavırları, konuşma tarzını, duruşu ve o kişiyle ilgili gördüğümüz duyduğumuz herhangi bir şey o kişi ve mesleği hakkında yargılarda bulunmamızı sağlar.

Bir kişi ya da kurumun, diğer bir kişi ya da kurumların zihninde isteyerek ya da istemeyerek bırakmış olduğu, sunulan hizmetle ilgili personel, kullanılan araç gereçler ve çevresi hakkındaki fikirler, anlayış ve değerler şeklinde ifade edilebilmektedir(Gümüş, 1997: 124'den akt. Örer,2006, 3).

Mesleki imaj, bir insanın meslek hakkında sahip olduğu inançları, fikirleri ve izlenimleridir. Meslek imaj, bir meslek hakkında halkın kafasında oluşan izlenimlerin tümüdür. Bir mesleki imajı belirleyen doğrudan ve dolaylı birçok faktörler vardır. Bunlar mesleğin başarısı, halkla ilişkiler çalışmaları, çok farklı iletişim kanal ve süreçlerinden elde edilen bilgi ve veriler medya ve kültürel etkenler olduğu gibi birde o mesleği icra edenlerin tutum ve davranışları da etkili olmaktadır(Örer, 2006).

Mesleki imaj, bir insanın meslek hakkında sahip olduğu inançları, fikirleri ve izlenimleridir. Bir mesleki imajı belirleyen doğrudan ve dolaylı birçok faktörler

vardır. Bunlar mesleğin başarısı, medya olduğu gibi birde o mesleği icra edenlerin tutum ve davranışları da etkili olmaktadır.

Mesleki imaj iç ve dış paydaşların örgütle ilgili algılamalarından teşekkül etmektedir. Mesleki imaj meslek çalışanları ile mesleğin hizmet sunduğu kesimin mesleğe ilişkin düşünce, bilgi ve duygusal tepkileridir. İmaj iç paydaşlar(çalışanlar),dış paydaşlar medya toplum sivil toplum örgütleri ve kanaat önderlerinin meslek hakkında düşünceleridir. Olumlu bir mesleki imaj mesleğe güvenirlilik ve yeterlilik kazandırırken çalışanlara da öz güven ve mesleki doyum sağlar (Karaköse, 2007)

Bir mesleğin imajının oluşmasında birçok etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler, sosyo-kültürel, bürokratik etkenler olduğu gibi o mesleği gerçekleştiren insanların hissettikleri, giyimleri, makyajları, iletişim biçimleri ya da çalıştığımız mekânlar bir bütün olarak mesleğin imajını oluşturan etmenlerdir.

Kurum/kuruluş ve mesleklerinin çevreleri tarafından nasıl tanındıklarına veya algılandıklarına ilişkin yargılar çoğu zaman kurumda çalışanların oluşturduğu izlenimlerden kaynaklanabilir. Çalışanların bağlı buldukları kurumlardaki performansları meslek imajına katkıları olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşebilir.

Çünkü insanlar bir mesleğin imajıyla ilgili değerlendirme yaparken, mesleği yürüten insanların görünüşü, konuşma ve davranışları, giyim, kuşamları, başarıları göz önünde bulundurarak değerlendirme yaparlar. Sadece nasıl göründüğümüz değil, nasıl davrandığımız, nasıl konuştuğumuz, beden dilimizi nasıl kullandığımızda, tüm bunlar karşımızdaki kişilere gönderdiğimiz bir mesajdır. Bu mesajların neticesinde mesleki imaj oluşmaktadır.

İnsanlar bir meslekle ilgili değer yargısında bulunurken, kişisel deneyimlerinden, medyanın yayınlarından, çevrenin anlattıklarından yola çıkarak değer yargısında bulunurlar. Bireyler herhangi bir meslek üyesinde gördükleri veya yaşadıkları bir deneyimden yola çıkarak o meslek ve üyeleri hakkında bir sonuca vararak imaj oluşturmaktadırlar(Çınar ve Demir, 2000, 25).

Meslek ise belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları benimsenmiş iş.(TDK). Meslek belirli düzeyde beceri, teorik bilgi, eğitim ve diploma gerektiren, niteliği toplumdan topluma değişmekle beraber, statü, prestij ve gelir kazandıran, iş olarak tanımlanır(Demir ve Acar,1996, 155).

Tüm dünyada meslek olarak kabul edilen, işlerin meslek olarak kabul edilmesinin bir takım ölçütleri vardır.

1-O işi yapan, kişinin özel bilgi ve becerilere sahip olması ve bunun içinde belli bir eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir.

2-Mesleki kültüre sahip olma, mesleki kültür, üyelerin paylaştığı, duyguları, normları, etkileşimleri etkinlikleri ve beklentileri, gizli sayıtlıları, inançları, tutumları ve değerleri içermektedir.

3- Toplumca ve devletçe, meslek olarak, tanınma ve kabul görme. Bir uğraş alanının meslek sayılabilmesi için toplumca meslek olarak, kabul edilmesi gerekmektedir. Toplum tarafından, meslek olarak kabul edilme, mesleğin hizmet alanının, toplumca bilinmesi ve hizmetin o meslek elamanından karşılanmasının önemsenmesidir(Saylan,2007:314).

Bilimsel kuramlara dayalı bilgi temeline sahip olma, yeterlilik belgesi gerektirme, işbaşında eğitim sunma, mesleki gelişimin sürekliliğini sağlama, uzmanlaşma, mesleki özerklik ve yetki, gelir sağlama, meslek örgütüne sahip olma, ve etik ilkeleri benimseme, meslekleşme ölçütleri olarak değerlendirmektedir(Şahin,2006).

Bir yaşamsal etkinlik olgusu olan meslek, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapının ve teknolojinin gerektirdiği bir iş bölümü sonucu ortaya çıkar. Çağdaş toplumlarda, belirli diploma gerektiren profesyonel bir uğraş niteliği kazanır. Bu olgu diğer çoğu meslekler gibi öğretmenlik mesleği için de geçerlidir. Günümüzde öğretmen, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterlikleri kazandıran yüksek öğrenimi bitirerek aldığı diplomayla öğretmenlik yapma yetkisini elde etmiş olan kimsedir (Karaman, 2008, 16).

Öğretmenlik mesleği denilince öğretmenin geçimini sağlamak için yaptığı, sürekli öğretim işi veya öğretmen görevi anlaşılmaktadır(Saylan, 2007, 3). İnsanlık tarihine bakıldığında, öğretmenlik mesleğinin öneminin ve fonksiyonunun her geçen gün biraz daha arttığı görülmektedir. Çağımızda teknolojinin öğretim araçlarının şaşırtıcı ölçüde gelişmesi, öğrenme-öğretmen sürecini kolaylaştırıcı yeni tekniklerin ortaya çıkması, öğretmen merkezli bir eğitim anlayışından öğrenen merkezli bir eğitim anlayışına geçilmesi gibi birçok değişiklikler, öğretmenlik mesleğinin önemi azaltmamıştır. Aksine öğretmenlik mesleği daha profesyonel, daha teknik, daha nitelikli bir meslek halini almıştır.

Eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmendir. Eğitim sisteminin başarısı, temelde sistemi uygulayacak olan öğretmenlerin başarısına bağlıdır. Çünkü hiçbir eğitim modeli o modeli işletecek olan personelin niteliğinin üzerinde hizmet üretmez ve üretmesi düşünülemez. Bundan dolayıdır ki, bir eğitim, sistemi ancak içindeki öğretmenleri kadar iyidir (Karaman, 2008, 16).

III.YÖNTEM

A.Geçerlik çalışmaları

Geçerlik, testin bireyin ölçülmek istenen özelliğini diğer özellikleriyle karıştırmadan ne derece doğru ölçtüğüyle ilgilidir. Geçerlik, test puanlarının anlamlılığına ve kullanılabilirliğine ilişkin kanıtlar toplanmasını gerektirir. Bir ölçme

aracının geçerliğini incelemeye kapsam bağlantılı geçerlik, ölçüt bağlantılı geçerlik, yapı bağlantılı geçerlik ve görünüş geçerliği kullanılabilir (Büyüköztürk, 2006).

Bu ölçme aracının geçerliğinin test edilmesinde kapsam, yapı ve görünüş geçerliği kullanılmıştır.

1.Kapsam geçerliği

Kapsam geçerliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan biri uzman görüşüne başvurmaktır (Büyüköztürk, 2008). Bu doğrultuda EPÖ alanında doktora eğitimine devam eden üç öğrenciye EPÖ ve ölçme değerlendirme alanında uzman iki öğretim üyesinden hazırlanan maddeleri eleştirmeleri, maddelere ekleme ve çıkarma yapmaları istenmiştir. En son aşamada, 2 Türkçe öğretmeninden maddelerin imlâ, noktalama ve anlatım açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

2.Uygulama

Uygulamaya ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne araştırmanın süreç ve kapsamının açıklandığı yazılı bir talep ve izin başvurusunda bulunulmuştur. Başvuru kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülebilmesine ilişkin yazılı izin alınmıştır. Farklı okul türlerine gidilerek öncelikle yöneticilere ve ardından öğretmenlere gerçekleştirilecek uygulamanın amacı ve süreci hakkında bilgi verilmiştir. Uygulama verilerinin toplandığı okullara ait betimleyici veriler Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo1. Uygulama yapılan gruba ilişkin betimsel veriler

Mesleki Durum	N	%	Cinsiyet	N	%
Sınıf öğretmeni	57	22	Erkek	160	63
Ana sınıfı	17	7	Bayan	93	37
İlköğretim Branş	55	22			
Ortaöğretim Branş	124	49			
Toplam	253	100	Toplam	253	100

Araştırmamıza katılan 253 öğretmenin 160'ı erkek, 93'ü bayan, mesleki durumları ise 57'si sınıf öğretmeni, 17'si anasınıfı, 55' ilköğretim branş, 124'ü ise orta öğretim branş öğretmeninden oluşmaktadır.

3.Yapı geçerliliğine ilişkin faktör analizi bulguları

Yapı geçerliliği, testin ölçülmek istenen davranış bağlamında soyut bir kavramı (faktörü) doğru bir şekilde ölçebilme derecesini gösterir. Yapı geçerliliği bir başka anlatımla, testten elde edilen puanların test ile ölçülmek istenen kavramın (yapının) gerçekte ne derece ölçülebildiği ile ilgilidir (Büyüköztürk, 2008:169) Yapı geçerliliğini incelemek amacıyla, faktör analizi yöntemi kullanılmıştır

Faktör analizi birbiriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir(Kalaycı, 2005: 321).Faktör analizi aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamaya amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2008:123).

Öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizine başvurulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmede; ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkartmak için açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Bu faktör analizinden önce verilerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Kaiser Meyer Olkin (KMO)katsayısı hesaplanmış, Bartlett's Sphericity test uygulanmıştır.

Kaiser Meyer Olkin testi faktör analizi yapmak için örneklemin yeterli olup olmadığını göstermektedir. Bartlett's Sphericity testi ise değişkenler arasında faktör analizi yapabilecek güçte bir ilişki olup olmadığını göstermektedir (İslamoğlu, 2011: 244).

Yapılan KMO testinde bulunan, 0.909, değeri örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir. Bu değer bazı yazarlara göre, 0,50 üzerinde bazı yazarlara göre ise 0.60 üzerinde olması gerekir. Bartlett's Sphericity testi değeri de değişkenler arasında faktör analizi yapılabilir bir ilişkinin olduğunu göstermektedir ($p < 0.05$).

Temel bileşenler analizi ve varimax dik döndürme tekniği kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda, ölçeğin öz değeri 1'den büyük olan üç faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu faktörler sosyal boyut, iletişim ve genel görünüm olmak üzere adlandırılmıştır. Birinci faktör toplam varyansın %20.87, ikinci faktör toplam varyansın, %13.32 üçüncü faktör ise toplam varyansın %5.11 açıklamaktadır. Üç faktör birlikte toplam varyansın,%49.58 açıklamıştır.

Tablo 2. Döndürülmüş Faktör Yükleri

Maddeler	Boyutlar		
	1-İletişim	2-Genel Görünüm	3- Sosyal Boyut
Soru20	.769	-.041	.160
Soru22	.760	.003	.248
Soru21	.751	.042	.117
Soru24	.710	.037	.232
Soru18	.698	.106	.165
Soru17	.697	.070	.143
Soru23	.679	.023	.338
Soru19	.656	.215	.170
Soru16	.644	.060	.123
Soru27	.543	.037	.476
Soru35	.540	.215	.444
Soru26	.524	-.169	.342
Soru36	.487	.231	.412
Soru9	.068	.744	.009
Soru8	.002	.729	.069
Soru14	.094	.720	.201
Soru13	-.045	.713	.134
Soru6	.007	.710	.131
Soru15	.129	.600	.134
Soru7	.070	.578	-.004
Soru11	.019	.573	.085
Soru12	.052	.569	.227
Soru10	.073	.563	-.026
Soru32	.217	.114	.786
Soru31	.268	.078	.743
Soru30	.276	.110	.642
Soru33	.060	.187	.600
Soru29	.354	.198	.582
Soru28	.319	.129	.527
Soru34	.481	.097	.496
Soru37	.392	.076	.495

Yaptığımız temel bileşenler analizi neticesinde, elde ettiğimiz döndürülmüş faktör yükleri matrisine bakacak olursak birinci faktör altında 13 madde, ikinci faktör altında 10 madde, üçüncü faktör altında ise 8 madde yer aldığını görmekteyiz. Bir madde hangi faktör altında mutlak değer olarak, büyük ağırlığa

sahipse, o değişken o faktörle yakın ilişki içerisinde demektir.(kalaycı, 330) Faktör ağırlıklarının oranının ne olduğu konusunda uzlaşmış bir kriter olmamakla beraber bu çalışmada kriter, 0.45 olarak benimsenmiştir.

Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır. İlk faktörde yer alan maddelerin tümüne iletişim, ikinci faktörlerde yer alan maddelerin tümüne sosyal boyut, üçüncü faktörde yer alan maddelerin tümüne ise genel görünüm olarak isimlendirilmiştir.

b.Güvenirlilik çalışması

Güvenirlilik çalışması yapılırken, iç tutarlılık ve test-tekrar test güvenirlilikleri kullanılmıştır. İç tutarlılık katsayısı maddeler arasındaki ilişkilere bağlı bir güvenirlilik değeridir. Cronbach'Alpha iç tutarlılık katsayısı aynı faktör altındaki soruların toplamdaki güvenirlilik seviyesini göstermektedir. İç tutarlılık katsayısı 0.70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin yeterli güvenirlilikte olduğu kabul edilebilir. Ancak soru sayısının az olduğu durumlarda bu sınır, 0.60 değeri ve üstü olarak kabul edilir (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2006, 89).

Ölçeğin güvenirliliğini belirlemek için hesaplanan içtutarlılık katsayısı birinci faktör için .91, ikinci faktör için .86, üçüncü faktör için .85, ölçeğin tamamı için .91 bulunmuştur. Bu bulgular öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinden elde edilen puanların güvenirliliğinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Tablo 3. Öğretmenlik İmaj Ölçeği'nin Alt Boyutlarına İlişkin İç Tutarlılık ve Test- Tekrar Test Güvenirlilik Katsayısı

	İç tutarlılık	Tets-tekrar test	Madde sayısı
Testin Bütünü	.916	.922	31
İletişim	.905	.894	13
Sosyal	.855	.859	10
Genel Görünüm	.850	.868	8

Test- tekrar test güvenirlilik katsayısının ise; iletişim boyutu için .89, sosyal boyut için .85, genel görünüm boyutu için .86 olduğu görülmektedir. Hesaplanan bu değerler hem test puanlarının kararlılığını hem de ölçülen özellikte iki uygulama arasındaki zamanda fazla değişme olmadığını göstermektedir.

IV.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin mesleki imajlarının öğretmenler tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaya yönelik bir ölçek çalışmasıdır. Ölçeğin geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar, öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinin 31 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi üç alt boyutu olduğunu ortaya koymaktadır. Birinci faktör toplam varyansın %20.872, ikinci faktör toplam varyansın, %13.32 üçüncü faktör ise toplam varyansın %5,108 açıklamaktadır. Üç faktör birlikte toplam varyansın,%49.58 açıklamıştır.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı birinci faktör için .91, ikinci faktör için .86, üçüncü faktör için .85, ölçeğin tamamı için .92 dir. Bu bulgular öğretmenlik mesleği imaj ölçeğinden elde edilen puanların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Öğretmenlerin mesleki imajlarına yönelik, veli, öğrenci ve diğer meslek gruplarının düşüncelerini belirlemeye yönelik çalışmalar için kullanılacak geçerli ve güvenilirliği yüksek bir ölçektir. Aynı zamanda bu ölçek öğretmenlerin meslek imajı hakkındaki düşüncelerinin hangi değişkenlere bağlı olduğunu belirlemek amacıyla da kullanılabilir. Günümüz dünyasında imajın önemini hiçbir kurum göz ardı edemez. Türkiye’de kamu çalışanlarının özellikle toplum tarafından sürekli konuşulan öğretmenlik mesleğinin imajı konusunda yapılacak çalışmalar büyük bir önem taşıyacaktır. Bütün bu çalışmalar neticesinde, öğretmenlik mesleğinin imajı konusunda daha kapsamlı bilgiler elde edilebilir.

Kaynakça

Bakan, O. (2005). Kurumsal İmaj. Konya: Tablet Kitabevi.

Bahçeci, M.(2009). *Velilerin okul imajına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analiz El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demir, Ö, Acar, M. (1996). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları

İslamoğlu,A.H.(2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

K, Kiroğlu.,C, Elma.(2009). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kalaycı, Ş ve Diğerleri, (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın

Örer, L. (2006). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin kurumsal imajının öğrenciler açısından ölçülmesi üzerine bir alan çalışması*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş.

M, Çelikten. M, Şanal. Y, Yeni. (2005). *Yeni öğretmenlik mesleği ve özellikleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:19, 207-237

N, Saylan.(2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

N, Karaman.(2008).*Öğretmenlerin mesleklerini algılama biçimleri ve gelecekte beklenenleri*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne

Sipahi, B. E, Yurtkoru. Ve Çinko, M.(2006) *Sosyal bilimlerde SPSS'le analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.

S. Taslak, M, Akın(2005) . Örgüt İmajı Üzerinde Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bir Araştırma:Yozgat İli Emniyet Müdürlüğü Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı :19, 263-294

Şahin, A.E.(2006). *Meslek ve Öğretmenlik*,(Ed.Veyssel Sönmez). Eğitim Bilimine Giriş, Ankara: Anı Yayıncılık

Ş, Özdemir.(2009). Doktorların Toplumsal İmajı Afyon İlinde Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11 Sayı:1, 179-191

Ş.Çınar. , Y, Demir.(2009) Toplumdaki Hemşirelik İmajı: Bir Ölçek Geliştirme. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*,12: 2, 24-33 T.d.k. 10 Mayıs 2012 tarihinde, www.tdk.gov.tr/ adresinden erişildi.

T, Karaköse.(2007).Örgütlerde İtibar Yönetimi. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergi*, Sayı 11, Issn:1694-528x

Introduction

School teaching, different from other occupations, is an occupation which is in interaction with a wide variety of people in terms of human relations. School teaching; is not only a job that is engaged just within the school atmosphere and students but also it is engaged with parents and community outside the school. (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005)

Especially, the success of the occupations nowadays depends upon the image of the employees as well as their technical knowledge and skills. Especially the occupations that provide public service need to have a good professional image. When we consider this, school teaching addresses the students

directly and the whole society indirectly, the image of school teaching becomes more crucial.

Occupational image is an important value for all types of occupations. School teaching that provides educational services to a wide range of society has to have a positive image in the public eye. It is so important for the institutions in the aim of completing their tasks successfully as to have a good image in the public eye. The institutions that have a positive image are more successful at fulfilling their jobs.

Teachers' having the competence which can fulfil the expectations of society, individuals and government makes it necessary to examine and introduce them in several dimensions as a member of profession. Owing to the occupational image scale, the misunderstandings about this job are going to be prevented and it is going to help people to appreciate this occupation in a better and fairer way. As a result of this investigation, it is intended to constitute awareness on teachers about how the image of school teaching is as an occupation.

The public utilities, while carrying out their services are not working in a competitive environment just as in the private sector. Additionally, if the public utilities are not quality and mission conscious, it gets hard to satisfy the society and have a positive image. If the negative image that was gained in this way is not reclaimed, the quality of the task decreases gradually and the dissatisfaction increases. Therefore it is urgently needed to evaluate the images of public institutions and to make studies that are oriented to strengthen those images in Turkey. (Taslak ve Akın, 2005: 264).

One of the basic aims to constitute a occupational image scale is to put forth the perception of people who fulfil the image of their own occupation as a teacher and to find out what their imaginative thoughts about themselves and it will help others to perceive the teaching occupation realistically and truly.

There are lots of factors in the constitution of the image of an occupation. These factors can be socio-cultural and bureaucratic as well as the feelings, clothing, make-up of the people , the way they communicate , or the atmosphere they are working at, and these are the building up elements of an occupation as a whole.

Method

160 out of 253 teachers that participated in our research are men, 93 of them are women. Their professional status is as: 57 of them are class teachers, 17 of them are kindergarten teachers, 55 of them are primary school in-field-teachers, and 124 of them are secondary education in-field-teachers.

Validity is related to what extent a test can evaluate correctly an individual's qualifications that are demanded to be evaluated without confusing them with his other qualifications. Validity requires gathering evidences that are related to the relevance and suitability of test marks. While examining the validity of an assessment instrument, content related validity, criterion related validity; structure related validity and configuration validity can be used. (Büyüköztürk, 2006). The content, structure and configuration validities are used in the validity testing process of this assessment instrument. In order to examine the structure validity of the study, factor analysis method was used.

Factor analysis is one of the multivariate, statistical techniques which is used widespread and converts numerous interrelated variables into a small number of significant and independent factors. (Kalaycı, 2005: 321). Factor analysis is a statistical technique which aims to gather the variables evaluating the same structure or quality and to explain the scale with a small number of factors. (Büyüköztürk, 2008 : 123).

So as to examine the structure validity of the occupational image scale, exploratory factor analysis was preferred. While testing the structure validity of the scale to reveal the factor structure, exploratory factor analysis was used. Before this factor analysis, in order to determine the relevancy of the data for the factor analysis, the coefficient of Kaiser Meyer Olkin (KMO) was calculated, and Bartlett's Sphericity test was applied.

During the reliability study, the model of Alpha is used. Cronbach Alpha is the coherence value between the questions that are depended on the correlation. Cronbach Alpha value indicates the total reliability level of sub-factor items. It is assumed that the scale is reliable when Cronbach Alpha value is .70 or over. However, when the number of the items is fewer, this limit is accepted as .60 or over. (Sipahi, Yurtkoru,Çinko, 2006:89)

Conclusion

This study is a scale study which puts forth how the teachers' occupational image is perceived by teachers. Studies which are made in order to improve the scale have indicated that occupational image scale is a valid and reliable scale made up of 31 items. Exploratory factor analysis that is made in order to determine the structure validity of the scale reveals that there are 3 sub-dimensions of the analysis. It explains the %20.872 of first factor total variance, %13.323 of the second factor total variance, and %5.108 of the third factor total variance. Three factors together have indicated % 49.576 of total variance.

Cronbach Alpha coefficient reliability that is applied to determine the reliability of the scale is .91 for the first factor, .86 for the second factor, .85 for the third factor, .92 for the whole scale. These findings have shown that the reliability of the points which are obtained from occupational image scale is high.

This scale has high validity and reliability in terms of being able to be used in the studies of determining the attitudes of teachers' occupational images, parents, students and other occupational groups. This scale can also be used to determine the variables on which teachers' thoughts of occupational image depend. As a result of all these studies, more extensive information about occupational image might be acquired.

Prophet Muhammad and His Two Different Roles as a Prophet and Historical Personality Hz. Muhammed ve Onun Peygamber ve Tarihsel Bir Kişilik Olarak İki Farklı Rolü

Murat AĞARI*
Gaziantep Üniversitesi

Abstract

In this article, we will differently introduce both Prophet Muhammad and his Prophetic post and His historical personality. Later, Middle Ages fiction was evaluated and a new historical thinking was given according to Prophet Muhammad. At the article works of the period was used while organizing the new thinking..

Key Words: Prophet Muhammad, Middle Ages, Historical Thinking

Özet

Bu makalede Hz. Muhammed'in hem Peygamber yönü hem de tarihsel kişiliği ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Daha sonra Ortaçağ Tarihi kurgusu ele alınmış ve Hz. Muhammed'e göre bir tarihsel düşünüş verilmiştir. Çalışmada dönemin kaynaklarının kurgusu günümüz kurguları ile birlikte ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Ortaçağ Tarihi, Tarihsel Düşünce

I.INTRODUCTION

At this short article Prophet Muhammad would be evaluated from two perspectives:

- As a Historical Personality
- As a Person, having prophetic post

Generally, Muhammad has been appreciated from the only one perspective: He is a Prophet. This perspective has been used since very long time and it has been divided some other perspectives. For example, He is a president, he is a father and he is, also, a commander. Gathering all these approaches and not dividing the chief peculiarities have made the subject un-understandable. Our knowledge about prophetic post has made the subject very interesting.

* Associated Prof., University of Gaziantep, Department of History

At first, Prophet Muhammad has to be appreciated as a historical personality, in other words Muhammad b. Abd Allah. As a historical personality, he is the Prophet of Muslim World, and he is, also, the last prophet. At the same time, he is the founder of Muslim World, now has been reached one billion people.

As a historical personality, he changed his community from Jahiliyya to Islam and founded a new society in Medina. It is pointed out that the changing in the Arab Community between the years AD 610-632 is the fastest changing that the history included.

II. MUHAMMAD B. ABD ALLAH, A HISTORICAL PERSON

Muhammed b. Abd Allah was born in Mecca, A.D. 571, April 21. It is said that, he was born after 55 days from “the Elephant Event”.(Ibn Sa’d, 1985, I: 103) It has been known that his father Abd Allah b. Abd Adl al-Muttalib had died before he was born. When he was 6, his mother Amina binti Vahb died in Ebva, 190 km. from Mecca.(Ya’qubi, 1892: 314) So, he was grown 2 years near his grandfather Abd al-Muttalib. After Abd al-Muttalib’s death in A.D. 579, when Muhammad was 8, he was grown near his uncle Abu Talib. Abu Talib liked Muhammad very much as a nephew and a sun. So, when he was 12, he took him to Damascus, Syria. This trade-travel is important for his life.(Ibn Sa’d, 1985, I:153-155) At this travel, the trade caravan stayed overnight near Busra.(Ya’qubi, 1892: 326) Busra was, at that time, a small city, where Priest Bakhira had lived. Bakhira saw some prophetic clues on Muhammad, for example, a cloud continuously shadowing the caravan when they were at Busra. So he wanted to speak Muhammad and asked him some questions, especially about the idols and the God. After the speaking, he said his father that he was the waited prophet and that he didn’t take him to Damascus because Jewish society could kill him. Listening to Priest Bakhira, Abu Talib returned to Mecca.

When he was 25 he got married his first wife and mother of six children Hatica. She was Hatica binti Huvaylid. They had two sons and four daughters, Qasım, Abd Allah, Zaynab, Rukiya, Ummu Qulsum and Fatima.

15 years later, when he was in the Hira Cave at the Cabal al-Nur (The Mountain of Light), he dreamt. At this dream, he was said: “Read with the name of your God.” These were the first verses of the Koran and so, he became the last Prophet. (A.D. 610) After he returned his home, he and his wife, Hatica, went together Waraqa bin Nawfal, uncle of Hatica. Waraqa was a scholar personality in Mecca and he had read some books about religions and the prophets. He was an old man at that time and knew that a new prophet would come and he would exile from his home country. He said: “I wish I had been young when you were exiled from Mecca and I helped you.”

Initially, his wife Hatica binti Huvaylid, Abu Baqr bin Kukhafa, Zayd bin Harisa and Ali bin Abu Talib believed him and his principles and they became Muslims. This was an initial period of a difficult progress for Muhammad and his

friends (Sahaba or ahab). After Muhammad declared his principles and wanted people of Mecca to be Muslims, They re-acted against him and his friends. For example, Abu Lahab, Abu Cahil, Valid bin Mugire, Nadr bin Haris, Abu Uhayha, Uqba bin Abu Mu'ayt, Utba bin Rabi'a, Shayba bin Rabi'a, Ummu Camil, Umayya bin Halaf and Ubay bin Halaf were chief enemies of Muhammad and his friends.(Balazuri, 1959, I:125)

Initially, they tried to come to an agreement with Muhammad. But he didn't accept any agreement and attended to explain his principles. Eventually they tired to kill Muhammad, but they didn't achieve to kill him.(Ibn Sa'd, 1985, I:223)

When tortures of Meccan people had reached an un-acceptable level, Prophet Muhammad gave permission to his friends to immigrate to Abyssinia, a country near Arabian Peninsula and on the North of Africa. He said there has been a just kingdom there. He would protect you from the enemies. This was the first immigration to this country and it was made in A.D. 615. There were four women and eleven men immigrating to the Abyssinia.(Ibn Sa'd, 1985, I: 204-205) At the same year, a second caravan immigrated there. They were more crowded and were eighty two men and eighteen women. Those immigrants returned to Mecca in 628.

Aqabe Homages are the other important events in the life of Prophet Muhammad in Mecca. Those homages were readiness for his immigration to Medina (Hicra). In 620, 621 and 622, Muhammad met three times with some people at Aqabe, near Mecca.(Ibn Khisham, 1955, I: 428-467)

At last in 622, Prophet Muhammad immigrated to Mecca with his close friend Ebu Bakr al-Siddik. This immigration (the Hegira) was a necessity for Prophet Muhammad and his friends. Since the tortures applied to the Muslim people reached the highest level, they couldn't live in Mecca any more.

Medina life of Prophet Muhammad is more complex than Mecca life. At this period of his life there have been many more relations between the Muslims and other societies such as Christian, Jewish and Pagan Arab communities.

Those relations could be evaluated under two titles:

- Politic Relations
- Military Battles

Politic relations were initially assembled with the neighboring countries such as Byzantium, Sasanid, Egypt and Abyssinia. At this period of the history, six letters were sent to the Kings or governors. With these letters Prophet Muhammad was calling them to be Muslim.(Tabari, 1987, III: 241) At the same time there were relations with the Jewish society, living in Medina. But relations with the Jewish community were different relations applied to the Christian communities. Jewish community was invited to come to an agreement by Muhammad. This agreement has been called as "Medina Treaty" When Jewish society broke this agreement, they were exiled from Medina. Although Prophet Muhammad preferred to call to

Islam Christian communities and to come to an agreement with Jewish society, he did not connect with the Pagan Mecca Arabs and battled to them.

As to military battles, there are mainly five wars at the life of Prophet Muhammad, three of which are with the Pagan Mecca. They are Badir, Uhud and Handak (The Ditch War). The other two wars are with the Byzantium. They are Tabuk and Muta.

The first three wars are defensive wars. But the aim of the other two wars must be different. It was because Muhammad wanted to teach his friends the out-world. It has been known that Arab society and Arabian Peninsula were far from out-factors. For example, Arabian Peninsula was not an attractive place for Byzantium, Sasanid and the other neighboring countries. So, until the Prophet Muhammad period, Arab society lived alone in Arabian Peninsula. They were only fighting with each other. Having a universal message, Prophet Muhammad tried to form a universal society. Tabuk and Muta Wars are two examples of universal movement among Arabs.

General outlook of the life of Prophet Muhammad is such that.

From the historical perspective, we can evaluate Prophet Muhammad from those angles:

- He is the founder and leader of Islamic society
- He is a commander
- He is also a father
- He is the leader moral society

Some other angles could be added those above. But none of them is enough to explain his real personality and position of his profession.

While evaluating him, it must be considered:

- how he founded a new society,
- what instruments he used when forming the society,
- what means to be the Last Prophet and to have the Last Message and so on.

So as to answer all these questions, Muhammad has to be evaluated as a Last Prophet apart from historical personality.

III. PROPHET MUHAMMAD AND PROPHETIC POST

If to be the last prophet and to have the last message is evaluated accordingly, a more realistic picture of Prophet Muhammad could be acquired. But, at first, some important questions have to be asked?

- Is Prophet Muhammad a contemporary personality? If the answer is “yes”, then, how is he a contemporary prophet?

- What does to be the Last Prophet mean?

- If the history a straight line, where is the best place to put Prophet Muhammad in?

- What does to have a universal message?

These questions might be increased. But, answers of these questions would be enough to get a new picture of the Last Prophet.

At the classical understanding, the life period of Prophet Muhammad is one of the periods of classical history. There have not been any differences between the period of Prophet Muhammad and the others. If Muslim historians accept this classical understanding and form their studies to this perspective, then, it can not be answered how Muhammad is a universal prophet.

When looked at any dictionary to learn what “universal” means, it would be seen that “concerning every one in the world or everyone in a group”(Longman Active Study Dictionary, 1998: 729) According to this meaning, universal message of Prophet Muhammad is for every one in the world. But, unfortunately, the situation is not likewise. Islamic idea, in other words Prophet Muhammad’s universal message, now has been surrounded from every angle by the other ideas and there have been attacks to it, saying that Islamic idea is an idea of Middle ages world and it can not be converted to the 21.th century’s contemporary life style. Some times, Muslim public have thought, by themselves, that they have been living in the poorest areas of the world and they have no affective attacks against the West World. People who have thought such as above may be right. But there have been responsibilities for every body, especially for Muslim scientists.

According to this perspective, a new paradigm for historical understanding has been needed. Here, there have been two important subjects, needing to be re-thought and to be evaluated:

- Evaluation of the understanding of Middle Age and determination of the frontier of Islamic history

- Determination of the situation of Prophet Muhammad according to the new paradigm

- Combination of Prophetic post and universalism.

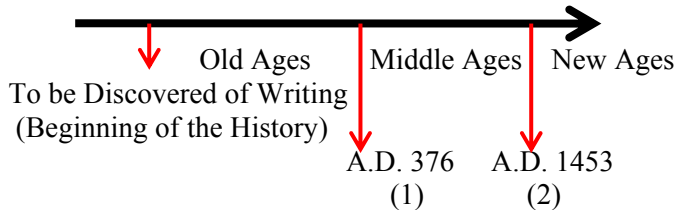
IV. EVALUATION OF THE UNDERSTANDING OF MIDDLE AGE AND DETERMINATION OF THE FRONTIER OF ISLAMIC HISTORY

When looked at the term “Middle Age”, it would be seen that this term had Christendom elements. For example, the beginning of the Middle Age is the destroyed of Roman Empire and divided into two separated parts as Western Rome

and Eastern Rome. Likewise, the end of the Middle age is the destroyed of Eastern Rome, Byzantium. The life of Muhammad is a small part of 1000 years history. Then, it can be said that Muslim historians have evaluated Islamic history between periods covered by Christendom elements.

This position has made Muslim historians come ordinary. This is because to have a universal message contradicts with having an ordinary situation at the historical evaluations. So, Muslim historians, while assessing Islamic history, particularly the life of Prophet Muhammad and his message, should use a new paradigm, belonging to their own cultural and historical roots. To use Moslem calendar instead of Gregorian calendar must be one of the most important parts of new paradigm. It is because the origin of Gregorian calendar is a Christendom object, the birth of Prophet Jesus, whereas the origin of Moslem calendar is a Muslim object, the Hegira of Prophet Muhammad. Even if we don't use Moslem calendar in our daily life, we should be carefully about using in historical events.

At the classical understanding, historical ages have been divided as below:



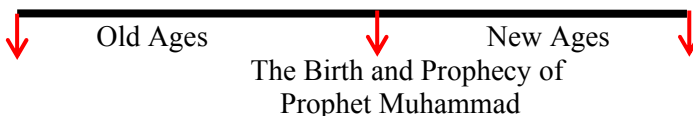
- (1): Roman Empire was divided into two parts as Western Rome and Eastern Rome.

- (2): Istanbul was conquered by Ottoman, at the same time, Eastern Rome was destroyed.

It has been seen at the classical understanding of historical ages that the period after 1453 is a New Age. But when deeply assessed, it would be seen that age, called New Age is not a new age for Muslim World. On the contrary, a New Age for Muslim World is the birth of Prophet Muhammad or his Hegira.

Every Muslim and Western historian has known that the New Age, beginning in 1453, was liberation for Western World from the pressure of the Church. But there hadn't been any pressure in Muslim World at that time. So the classical understanding should be changed, at least, at the intellectual perspective of Muslim historians.

This classical appearance has to be changed as below:



When looked at that charity it would be seen that the Middle Age doesn't exist. This assessment is also probable to the basis researches of Islamic History. For example, Ibn Ishaq(705-767) at his book titled *Sira al-Nabaviyya- al-Mubtada va al-Mab'as va al-Magazi* (Ibn Ishaq, 1991), Ibn Qutayba(828-889) in his book titled *Kitab al-Maarif*,(Ibn Qutayba,1992) Dinavari(d. 895) in his book titled *Ahbar al-Tival*(Dinavari, without date) Yaqubi(d. 905) in his book titled *Tarih al-Yaqubi*(Yaqubi, 1992) and also one of the greatest Muslim historians Tabari (840-922) in his book called *Tarih al-Umam ve al-Muluk*(Tabari, 1987) had divided the general history into particularly two parts

- Before Prophet Muhammad-Jahiliya
- After Prophet Muhammad-Islamic Period

Perhaps, it can be said that the conquest of Istanbul is one of the most important events of Islamic and Turkish history and a new age can be closed and opened by this event. These words are true, but the new age, uncovered buy the conquest of Istanbul, is not a reality for Muslim World.

To object to any idea is not a sufficient action. It means to form the outlook of the new paradigm. Here, an important question should be asked: How a new paradigm can be formed? The answer is quite simple: After criticized the term Middle Age, Prophet Muhammad should be situated to his real position.

V. DETERMINATION OF THE SITUATION OF PROPHET MUHAMMAD ACCORDING TO THE NEW PARADIGM

The paradigm must be started from the situation of Prophet Muhammad. (Three of those paradigms have been argued at that work: Murat Ağarı, 2004) It is because to set Prophet Muhammad to a real position in the historical process would an example for the other historical events, personalities and improvements as well as social, religious and scientific events, personalities and improvements.

To start with, Prophet Muhammad must be evaluated as a prophet who is the last Prophet and whose prophecy is after Prophet Jesus, the Prophet of Christian community. This simple idea brings together two complex ideas:

- Historical progress according to Prophet Muhammad,
- Explanation of the term "New Age" according to historical progress.

A. Historical Progress According to Prophet Muhammad

At the classical historical thought, there has been only one kind of historical progress. This progress has given every body the same ideas: Human being has been improved by himself since the beginning of the life or history. This is a classical improvement and an event follows the other. Then, Prophet Muhammad has been one of the instruments of historical sequence and it may be said that

Muhammad has not any contribution to the historical progress. When met such an idea, many Muslim writer would defend himself and Prophet Muhammad. These defensive ideas would be reflexive behaviors and they might not have affective conclusions on the other.

Here, some important question may be asked such as:

- How 21.th century may be assessed with the figures belonging 1400 years ago?

- May be solved the problems of 21.th century with the winder of prophecy, which has been introduced by modern historicism?

The account of these questions can be increased.

The reason why these questions have been frequently asked is that modern historicism can not set the prophetic post with the classical historical progress. According to this progress, while history, human being and science are improving, Prophet Muhammad has been staying in his own position. It is because the position of Prophet Muhammad would help us to understand Islamic history.

Here, two terms, Modernity and Sacred, have to be used and assessed to evaluate the classical historicism. The term Modernity has meant secular world and secular historical understanding. On the other hand, the term Sacred has meant the position of Prophet Muhammad as well as prophetic post from the First Prophet, Adam, to the last Prophet Muhammad. The frame which would be combined by these terms is going to give he outlook of the new paradigm.

1. The modernity

Modernity has given a field, forced by secularity. At classical meaning, modern is using methods, designs or equipment and using new styles or ways of thinking.(Longman Active Study Dictionary, 1998: 425) In the daily life, when modern is said, it has been understood that an object which does not have Easterner/Oriental peculiarities is modern. However, according to the historicism, the Modernity, in other words, Historical Modernity is the symbol of being abandoned of the Sacred. So, those meanings, which are below, would obtain for us more meaningful field in understanding the Historical Modernity:

- A progress from the past to the time in which we live has formed the Modernity.

- As the distance between the past and the current time, modern equipments have to be changed. So have instruments of Modernity.

Combination of these meanings has formed the Historical Modernity. According to this combination, Historical Modernity is a progress which is the conclusion of the progress from the past to the current times, and meaning and quality of which have not been changed.

If the historicism has been made with the instruments of modern historicism, the conclusions are as below:

- Although Prophet Muhammad has a universal message, classical evaluation has placed him to an ordinary position. Hence, universality of his message has been sufficiently understood.

- Modernity has some matters about the beginning of the history. It is because Modernity has tried to explain its existence with the ideas of Old Greek. These ideas, however they studied by distinguished Muslim scholars, has contradicted with Islamic ideas. For example, according to Thales, one of the most distinguished scholars of Old Greek, every thing came from water. The source of the life was ocean. The water was a necessary condition for the life.(Kamiran Birand, 13) As Thales, Anaximender accepted an object as a basic material of universe, which was not physical object and called perion(eternal).(İrfan Yilmaz(ed.), 1998, I :231-232) According to Anaximenes, weather is the source of the life. At the same time, weather is the basic source the idea as well.(George Thomson, 1998:198)

These are enough examples to understand the origin matter at the idea of Old Greek society. It can be seen that there have been many more dispute about the origin of the universe, and these disputes have been maintaining many historians who have assessed the Islamic history from the perspective of modernity. But, when deeply evaluated, it would be seen that there has not been any question of the Islamic idea about the origin of the universe. It is because there has been “be” characteristic of the Islamic idea.(See: Koran, 54/The Moon(Qamar), 50; 36/Yâ Sîn, 82; 19/Mary(Maryam), 35)

2. The sacred

On the contrary, the Sacred, which is one of the most important and, relatively, one of the most controversial parts of the history, has no effective position at the history. Here, an important question should be asked to understand the Sacred.

- In which position does the sacred have to be placed?

The answer to be given to this question has two angles:

- The Sacred is a history, whether the time and the place of any event is known or not.

- After the discovery of the writing, the Sacred is an important part of the life.

If these two perspectives are combined, it could be seen that the Sacred is a historical resource both for before Islamic period and for Islamic period. So, it can be said that the Sacred is important for the every period of the history.

The field of the Sacred is wide for historical studies that it should be divided into sub categories as below:

- The stories in Koran and New Testament are the parts of the Sacred.
- The Sacred is the main resource of Sunnat Allah(... of the nature)
- The Sacred as a belief
- Some historical events whose origin is the Sacred

The stories in Koran, perhaps, are one of the most important parts of the Sacred. But sometimes they have been accepted at the out of the history. So, they should be evaluated from the perspective of historical progress.

At this stage of the work, two important points must be pointed out:

- How the Modernity evaluates the Sacred,
- How the Sacred determines the Modernity

These two important points must be assessed at the historical progress. Hence, it would possible to obtain a real position for Prophet Muhammad.

According to the classical historical progress, there has been an improvement since the beginning of the history. And this improvement has been reached up till now, and it is suitable both for the Modernity and the Sacred. In truth, this suitability must be an important issue for the historians. Although every historical argument which was used by the Modernity and the Sacred, is different, they have the same improvement. This position contradicts itself. For example, the historical improvement is different between the Modernity and the Sacred about following titles:

- The Beginning Fact:

This fact must be regarded as different facts for both the Modernity and the Sacred. When looked at the Modernity, it has been seen that its beginning fact has been traced until a period when distinguished Greek philosophers had tried to explain the universe. On the contrary, the beginning fact of the Sacred has been based to the “be” characteristic of the ideas. This characteristic is generally true for Islamic idea, even if, it some times, has contradicted with the Modernity.

- Historical context of the beginning fact:

At this point, the difference between the Modernity and the Sacred can be clearly seen. The period after the beginning fact is completely historical for the Sacred. But, the same period is not completely historical for the Modernity. At the Modernity, there has been a distance until the discovery of the writing, and this period has not been regarded as historical process. But, the whole history is completely historical at the Sacred.

- Historical Process and Islamic History:

Just as pointed out at the beginning of the article, Historical Ages, such as Old Age, Middle Age and New Age, is contrary to the Islamic idea. Even if these ages have been formed to facilitate the post of the historian, they have brought about the issues at the Islamic plane. We have pointed out this issue at Chapter III.

The main issue for Islamic History according to the Modernity is in which position Islamic History has had or whether it has a position to be explained with its own dynamics. In other words, Islamic History, especially the period of Prophet Muhammad, must not resemble to an ordinary city, period or dynasty history. Indeed, at Modernity and modern historical progress, Islamic History has been assessed as the small part of Christian history.

On the contrary, Prophet Muhammad is an ordinary people. He is the last Prophet and this peculiarity makes him different from ordinary people and the other Prophets, such Jesus, Moses and so on. As pointed out above, to assess the periods which are before Mohammad, as an Old Age and the periods which are after Muhammad as a New Age would be correct approach.

- The Period in which Prophet Muhammad lived

This period is, as an example, is the last period, which would be given at this article. At this period of the history, the historical progress is the same both for the Modernity and for the Sacred. In other words, this period is one of ordinary periods of the history. Whereas, although the historical progress is the same both for the Modernity and for the Sacred, the meaningful appearance of this period is different for both these two trends. For example, Prophet Muhammad according to the Sacred is as below:

- He is a person building up a system,
- He is a person having a new doctrine(Koran),
- He is the leader of a religion(Islam)
- He is an example personality effecting people until these times.

On the contrary, according to the Modernity, he is an ordinary leader among he other leaders and so he has been evaluated like other historical personalities. Besides, this approach has secular peculiarities and this assessment has not confirmed Prophet Muhammad. While many peculiarities of his life have been evaluating as historical, some others have been evaluating as the subjects of the Theology.

This approach has limited the field of the History. It is because Prophet Muhammad is a dualist person both for actions he applied in his daily life and in his

policies in Mecca and Medina and for doctrines he taught he society. The correct evaluation should compile his actions and doctrines as a whole.

The other periods of Islamic History is such that. For example, according to the Modernity Mecca is only a geographical place where Muhammad and his friends lived. Nevertheless, according to the Sacred, it is a place in which million people have visited Kaaba since 1400. Briefly, the place and the time in which Muhammad lived are different both at Modernity and at Sacred.

The true action which should be applied at this stage of the article is to form a new understanding of historical progress. This new historical progress understanding can be regarded as “Dualist Progress at the History”.

B. Dualist Progress at the History

It has been understood that there has been an alternative historical progress at the history. This historical progress has been meaning full with the chains of Prophets. And this chain has been lasted by Prophet Muhammad. Dualist historical progress has been able to be partly seen at some researches. For example, Altıparmak Peygamberler Tarihi (Müîin al-Din Muhammad Amin al-Hirevi, **Meaariic al-Nubuvva- Altıparmak Peygamberler Tarihi** (The History of the Prophets of Altıparmak), translator to Ottoman Language: Muhammad Efendi (Altıparmak), Edited by: A. F. Meyan, İstanbul, without date.) determines every prophet as the advance courier of a historical. According to this resource, the Prophet Idris, the second Prophet, is the master of tailors, the Prophet Noah, the second ancestor of human being, is the master of shipping and the Prophet Jesus, the prophet before Muhammad, is the master of doctors.(*ibid*, 67-76)

Even if there has been many more information like that, they have not been given in an orderliness position. If they are given appropriately to the historical progress, it would be seen that there has been another progress at the history. While dualist historical progress is being formulated, to match with the classical historical progress would be beneficial. Hence, the reader could be able to see the differences between the.

- The Beginning Fact:

The general quality of this has been given above and it has been said that there have been two different the beginning fact. But this difference has not played an important role from the points of the Modernity and the Sacred. The situation is the same from the point the new paradigm. In brief, whether the beginning fact is suitable for the Modernity or the Sacred does not matter for the new paradigm.

- Historical context of the beginning fact:

This point is an important point for decomposition from the classical historical understanding. It has been said above that there has been “be” characteristic of the Islamic idea.(See: Koran, 54/The Moon(Qamar), 50; 36/Yâ Sîn, 82; 19/Mary(Maryam), 35) Following statements reflects this idea: “But His

command, when He intends a thing, is only that He says it “be” and it is.”(Koran, 36/Yâ Sîn, 82) “When He decrees a thing, He says it “be” and it is.”(Koran, 19/Mary(Maryam), 35) From the point of view of Islamic idea, “be” fact is the beginning of the life. And Prophet Adam is the first man and human being. So, he has been stood up at the beginning of the life. Now, it is necessary that later periods after the creation of the first human being and, also a Prophet, Adam, have to be traced according to the Koran. The God says: “And, when the Lord said the angels: I am about to place a viceroy in the earth, they said: Will you place there one who will harm there and will shed blood, while we praise and sanctify you? He said: Surely, I know what you don’t know. And he taught Adam all the names, and then showed them to the angels, saying: Inform me of the names of these, if you are truthful. They said: Be glorified! We have no knowledge saving what you taught us. You, only you, are the knower, the Wise. He said: O Adam! Inform them of their names, and when he had informed them of their names, he said: Did I not tell you that I know the secret of the heavens and the earth? And I know what you close and hide.”(Koran, 2/the Cow(Baqara), 30-33) “And then Adam received from his Lord words (of revelation), and He relented toward him. He is the Relenting, the Meciful.”(Koran, 2/the Cow(Baqara), 37)

The story of being created of Adam is such that. From these verses of Koran, “And he taught Adam all the names”(Koran, 2/the Cow(Baqara), 31) is perhaps the most important. It has been understood from this verse of Koran that Prophet Adam had been created as a person knowing the names of the things and ornamented with the information. It must be thought that this information about the things must be necessary. And this verse of Koran must be evaluated under three titles:

- Being thought of the names,
- Being thought of the origins of the verbs,
- Being determined of the dosage of the quality.

Except the necessity at the history, such as the necessities at the life, in a region or in a state, this second necessity is concerned with the Prophet Adam and his meaningful life. Since Prophet Adam is an intelligence and thinking object in the earth, the necessity of the information has facilitated the beginning of the life. In other words, a life system without pre-information would be un-meaningful for the thinking and intelligence human being.

When this subject has been evaluated at the linguistic field, the vision is the same. For example, origins of the verbs in English is called “infinitive”, the same word in Arabic is called “masdar”. These two words in two different languages have the same meanings:

- used to emphasize how big something is,
- continuing for ever,

- a space or distance without limits or without an end.
- the basic form of a verb.(Longman Active Study Dictionary, 1998, 347)

Looking at these meanings of “infinity/ive”, it can be said that the origin of a verb is from without-limit or from without-end. These statements are also true for the origin of a noun. At the same time, it can be exemplified that the origins of the verbs are different at every language and any word in a language has an origin. This origin is either verb or noun, and this origin, whether it is verb or noun, can not be interrogated. This space or field, where any interrogation can not be applied, can be, or must be connected with the pre-information which was given firstly given Prophet Adam. This connection is important to understand the dualist historical progress. The next step of dualist historical progress is that the taught nature must be evaluated from the point of view of quality. At the turning of the time into the historical fact, and hence, at the turning of human being into meaningful object of the nature, Being determined of the dosage of the quality has a most important role. Leading statement about this subject is that thinking action and being created of human being are the e parts of quality. For example, the God is without time and space, and so He is without dimension. But the soul universe has two dimensions: Width and length. So, anything at the soul universe can not be touched. But our universe, the earth, has three dimensions: Width, length and height/or depth.

Now it is necessary to take into account the relations between them. Only width and length form the figures such as 7, 8, 9 so on... For example, any picture, which can be seen every where, has two dimensions: width and length. And so, the object inside the picture can not be held. The reason why it can not be held this visual object is that it has not the height, or, in other words, the depth. Third dimension in this example is height or depth. In reality, they are the same directions but they have different qualities. For example when an object is at the second floor, if a person looks at that object from the third floor, he will see it downward; on the contrary, when the other person looks at that object from the first floor, he will see it upward. While that object is at the same position, two people have been able to see it at two different positions. This is the distinguishing peculiarity of the height, or depth. In reality, this is the characteristic of quality. While existence of quality has the only one perspective, human being perceives it from two perspectives.

The changing among them is not the only visual changing. There has been a semantic changing as well. For example, while any body says for something that it is heavy, the other would say it is light, whereas, they have described the same object.

Quality and being determined of the dosage of the quality must be evaluated together the origins of the nouns and the verbs. While the nouns and the verbs are being taught to the human being, at the same time, the quality of the nouns, adjectives, and the verbs, adverbs, have to be taught. Unless they are taught,

the universe would be un-meaningful to the human being and he couldn't learn the quality both for the noun, as an adjective, and for verb, as an adverb.

This complex situation could be completely seen at the story of two sons of Adam. Following lines are from Koran: "the God says: "Recite into them with truth the tale of the two son of Adam, how they offered each a sacrifice, and it was accepted from the one of them and it was not accepted from the other. (The one) said: I will surely kill you. (The other) answered: Allah accepts only from those who ward off (evil). Even if you stretch out your hand against me to kill me, I shall not stretch out my hand to kill you. I fear Allah, the Lord of the Worlds. I would rather you should bear the punishment of the sin against me and thin own sin and become one of the owners of the Fire. That is the reward of evil-doers. But (the other's) mind imposed on him the killing of his brother, so he slew him and became the one of the losers. **Then Allah sent a raven starching up the ground, to show him how to hide his brother's naked corpse.** He said: Woe in to me! Am I able to be as this raven and so hide my brother's naked corpse? And he became repentant."(Koran, 5/The Table Spread(Maida), 27-31)

It has been understood from these verse of Koran that the son of Adam didn't know "hiding action" and this action were thought by the God through a raven. If it hadn't been taught, could he have learned this action? The reasonable answer of this question is he couldn't have.

From this story, following conclusions could be obtained:

- Prophet Adam was sent to the earth with the pre-information.
- This information was noun, verb and quality(adjectives and adverbs)
- All nouns and verbs were not known by Prophet Adam. If he had known all names and verbs, he would have taught them to his sons. He had known the verbs and nouns all of which he would use in his daily and prophetic life. For example he didn't know hiding action, an so, he didn't teach this action to his sons.
- Together with the nouns and verbs, Prophet Adam was taught the quality and the dosage of the quality. For example, his son knew that to kill a person is a bad action. So he warned his brother no to kill him.
- At any period of the history, there has not been any scene where an animal, such as raven, taught the human being an action, such as hiding. This scene of the history is only after Prophet Adam. It is because his sons were not prophet. So they haven't any pre-information, hence, a raven taught him "hiding".

As it has been understood from these conclusions, dualist historical progress is related to pre-information. This pre-information has built up over the nouns, verbs and qualities, adjectives and adverbs. According to this information, given above, it can be said that prophetic post has two directions:

- Prophets had been teaching to the human being a new noun/ new nouns or a new verb/new verbs. This post is directly related to the dualist historical progress.

- At the same time, prophets had been controlling the practices of the taught nouns and taught verbs. For example, believing in God is a taught action firstly by the Prophet Adam. The other prophets, such as Idris, the second prophet, Noah, the second ancestor of human being, Jesus, the prophet before Muhammad, and Muhammad as well, had been controlling the practices of this action. This post is directly related to the quality and the being determined of the quality, as well.

This dualist historical progress was continued and ended at Muhammad. This period of the history was ended at the Prophet Muhammad. Prophet Muhammad is last Prophet both for the prophetic post and for the post in which origins of the verbs were taught. Hence, human being had reached the highest level of information from the point of view of verbs and the origin of the verbs. This point generally has been ignored at the historical studies.

It has been seen that, outlook of the life has been formed by the verbs and these verbs couldn't be created by human being. Perhaps, it can be taught that the last verb, which was taught to the human being by the last Prophet Muhammad, may be "ka-ma-la/to perfect". It is because the God says at His last verse to Muhammad that: "This day have I perfected your religion for you and completed My favor on to you, I have chosen for you as religion Islam.(Koran, 5/The Table Spread(Maida), 3)

At the same time, classical historical progress has been continuing. This progress is related to interaction between the verbs and nouns. It has been known that the subject and the verb conclude the object. This is basic verb or noun sentence. The human being product new objects every time; that is classical progress. But his production is limited with the verbs. Since new verbs couldn't be created by human being, in other words, new verbs has not been taught by the Endless and Infinite Power(the God), production ability and production field is the same between the years A.D. 622 and A.D. 2007, whether this production is at thinking, industrial production, art or daily life.

Briefly, there has been a thinking circle at the world. This circle has the narrowest space at the period of Prophet Muhammad. The period of Muhammad has the vastest space from the point of view of the verbal actions. The Human being has to apply all his verbal actions at this space. This limited space forms two typical and well-known out look for human being:

- Impossibility: The human being couldn't create a new original verb action.

- Possibility: He can form some new verbs over the known verbs and nouns. For example: Industry/ to industrialize or to become industrialized.

- Impossibility: The human being couldn't create opposite adjectives, such as good & bad, easy & difficult. It is because these opposite adjectives are from the nature of the universe.

- Possibility: He can form some new active or passive adjectives over the known verbs. For example: interesting & interested, boring & bored.

- Historical Process and Islamic History:

The general out look of dualist historical progress is as above. After A.D. 632, this dualist historical progress has been advanced together with the classical historical progress. Even if progressive out look is in accord between the dualist and classical understanding, the New Age understanding has not been in accord between them.

- The New Age is after 632 for Islamic idea according to the new dualist historical understanding, at the same time, according to the verbal actions.

- The New Age is after 1453 for Christianity idea according to the classical historical understanding.

- The Period in which Prophet Muhammad lived

It has been understood that to be last prophet is not a classical ending. It is an end of period. Both prophetic post and statements of the God (such as verses of Koran) have two important active position:

For prophetic post:

- to teach

- to control

For the statements of the God:

- to be taught

- to be applied

The steps of dualist historical progress can be traced from Koran. But it is important that, while evaluating the period of Prophet Muhammad, this point of view does not have to be ignored. Hence, the period in which Prophet Muhammad lived has not been an ordinary period of the history and has not been assessed as an ordinary element of Christian History.

C. Historical Stages of the Dualist Progress

Here, historical stages of the dualist historical progress would be given to best understand the dualist historical progress:

- First Stage:

At this stage of the dualist historical progress, the human being, who has pre-information with the verbs, nouns and the adjectives, has two live in the world with two important responsibilities:

- This information opens him the way of improvement by himself.

- With the existence of the quality, in other words the adjectives, the examination fact begins. Human being has been responsible for his own actions. Quality direction of the actions has determined a line between the good and the best.

- Second Stage:

At this stage of the dualist historical progress, a raven had contributed to the dualist historical progress. The reason why a raven had contributed to the dualist historical progress is that the sons of Prophet Adam were not prophets. If they were, the advance of the history would be different.

- Third Stage:

This stage begins with Prophet Idris according to the Koranic arrangement. There have been two different responsibilities of Prophet Idris:

- To teach the humanity a new verb, noun or adjective, hence, to vast the field of information, hence, to contribute the historical progress.

- To control the applications of old verbs. If they are wrongly applied, to check them is one of the most important responsibilities of Prophet Idris.

-Forth Stage:

There have been the all other prophets at this stage of dualist historical progress such as Noah, Khud, Lut, Koses and Jesus. All of the have two important responsibilities as Idris, the second Prophet.

- The Last Stage:

This stage of the dualist historical progress is of Prophet Muhammad. At this stage of dualist historical progress, all information to be needed by human being, as kinds of origins of the actions(verbs), names of the objects(nouns) and qualities of these verbs and nouns had been taught to the human being and the situation of the human being had reached to the perfect position(Kamal). As cited above the last verse of Koran has depicted this position.(Koran, 5/The Table Spread(Maida), 3)

According to the information given above, following titles have been valid for the times when Prophet Muhammad lived, and the 21.th century:

- He is the last Prophet. Together with him, the prophetic post was completed. At the same time, with him, the period at which many more information had been taught to the human being was completed.

- These peculiarities have given Prophet Muhammad the peak position among human being. So, he is an example for whole human being and the humanity, and he would maintain to be example.

- He is, at the same time, a beginning. With the death of him, a New Age had began, and this New Age would continue until the Doomsday.

Now, at this stage of the article, universal aspect of the Prophet Muhammad could be evaluated.

References

Ağarı, Murat (2004). *İslam Tarihine Metodolojik Bir Yaklaşım-Tarihte Yer ve Zaman Sorunu*. Van: Bilge Adam Yay.

Balazuri, Ahmad bin Yahya bin Cabir (1959). *Ansab al-Ashraf*, (ed.) Muhammad Hamid Allah, al-Kahira

Birand, Kamiran (1987). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara

Dinavari, Abu Hanifa Ahmad bin Davud. *Ahbar al-Tival* . (ed.). A.Amir, Baghdad without date

Ibn Khisham(1955). *al-Sira el-Nabaviyya*. (ed.). Mustafa al Saka, al-Kahira

Ibn Ishaq(1991) *.Siyer .* (ed.) M. Hamidullah, İstanbul: Akabe publications

Ibn Qutayba, Abd Allah bin Muslim al-Dinavari(1992). *al-Maarif*. (ed.)S. Ukkasha, al-Kahira

Ibn Sa'd, Abu Abd Allah Muhammad (1985). *Kitab Tabaqat al-Qubra*. Bayrut

Longman Active Study Dictionary, Glasgow 1998

Muiin al-Din Muhammad Amin al-Hirevi, *Meaaric al-Nubuvva*.trans.to Ottoman Language: Muhammad Efendi (Altıparmak), (ed.) A. F. Meyan, İstanbul, without date

Ya'qubi, Ahmed bin Abu Ya'qub Ibn Vadih al-Qatib (1982). *Kitab al-Buldan*. Leiden, Brill, Second Edition

Yaqubi, Ahmad bin Abu Yaqub Ibn Vadih al-Katib (1992). *Tarih al-Yakubi*. Bayrut

Yılmaz İrfan (1998)(ed.). *Yeni Bir Bakış Açısıyla İlim ve Din*, İstanbul

Tabari, Muhammad bin Carir(1987) *.Tarih al-Umam va al-Muluk*. Bayrut

Thomson George(1998). *Eski Yunan Toplumunu üzerine İncelemeler-İlk Filozoflar*. çev. M. H. Doğan, İstanbul

Hastanelerde Afet Planlaması Üzerine Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review on Hospital Disaster Planning

Canan Gamze Bal*

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Serkan Ada **

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Özet

Afet durumlarında sağlık kuruluşları hayati bir önem taşımaktadır. Hastanelerin afetlerdeki durumuna ilişkin literatür incelendiğinde, çalışmaların çoğunluğunda afet durumlarında ne yapılması gerektiğine yönelik bir planın ve bileşenlerinin varlığı incelenmiştir. Ancak çalışmalarda herhangi bir teorik model ortaya konmamıştır. Bu çalışmanın amacı öncelikle hastanelerin afet durumuna ilişkin geniş kapsamlı bir literatür incelemesi yapmak ve gelecek araştırmalarda kullanılmak üzere teorik bir model önermektir. Önerilen teorik modelde hastanelerin afet durumlarında göstermeleri gereken başta bilişim teknolojileri altyapısı olmak üzere hastane destek sistemleri, tıbbi altyapı ve iletişim altyapısı gibi teknik kabiliyetler ile yönetsel kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca teknik ve yönetsel kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisinin bazı faktörlere (hastanenin büyüklüğü, türü, afet deneyimi, bulunduğu il, konumu ve kuruluş yılı) bağlı olarak değişebileceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişim teknolojileri alt yapısı, hastane destek sistemleri, teknik kabiliyetler, yönetsel kabiliyetler, afet yönetimi.

Abstract

Health care institutions are of vital significance at the time of the disasters. The studies in the prior literature generally look at the hospital disaster plans and their existence as well as the preparedness level of the hospitals to the disasters. Almost all of these studies do not have a theoretical framework. The objective of this study is to comprehensively review the literature related to the hospitals' situation during the disasters. Also, a theoretical model has been developed based on the limitations of the prior literature. In the theoretical model, the impact of technical capabilities, such as information technology infrastructure, hospital support systems, medical and communication infrastructure, and managerial capabilities on hospital disaster performance has been examined. In addition, it was also proposed that these relationships are influenced by several contextual factors, including hospital size, type, experience with disasters, province, location, and foundation year.

Keywords: Information technology infrastructure, hospital support systems, technical capability, management capability, disaster management.

* *Yrd. Doç. Dr. K.S.Ü İ.İ.B.F, e-posta: canan_gamze@hotmail.com*

** *Yrd. Doç. Dr. K.S.Ü İ.İ.B.F, e-posta: ada13126@gmail.com*

I.GİRİŞ

Birleşmiş Milletler' e göre afet en genel ifadeyle “*insanlar için can, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumlara etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylardır.*” (UN, 1992).Türkiye’de meydana gelen afetlerin %61’ini depremler, %15’ini heyelanlar, %14’ünü seller ve yaklaşık %10’unu da diğer afetler (yangın, çığ, fırtına vb.) oluşturmaktadır. Türkiye son 60 yılda depreme bağlı can kayıpları açısından dünyada beşinci sırada yer almaktadır. Ayrıca, doğal afetler neticesinde her yıl oluşan ekonomik kayıplar GSMH’nın %3’ünü oluşturmaktadır (TTB, 2009).

Afet durumlarında sağlık kuruluşları hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü, sağlık kuruluşları belli bir süreliğine hizmet kapasitelerini aşacak şekilde sağlık hizmetlerini sunmak, yaşam kurtarmak ve toplum sağlığını garanti altına almak, vb. işlevleri yerine getirmek zorundadır (TTB, 2009). Sağlık hizmetleri sağlayan kuruluşların kapasiteleri ve türlerine bakılmaksızın kendilerine özgü afet plan ve programlarının olması, istenmeyen durumların minimuma indirilmesi için önemlidir (Top vd., 2010; Kaji vd., 2007; Hersche ve Wenker, 2000).

Hastanelerin afetlerdeki durumuna ilişkin literatür incelendiğinde, çalışmaların çoğunluğunda afet durumlarında ne yapılması gerektiğine yönelik bir planın ve bileşenlerinin varlığı incelenmiştir. Ancak çalışmalarda herhangi bir teorik model ortaya konmamıştır. Bu çalışmanın amacı öncelikle hastanelerin afet durumuna ilişkin geniş kapsamlı bir literatür incelemesi yapmaktır. Ayrıca çalışmada önceki literatürün eksikliklerinden yola çıkılarak teorik bir model önerilmiştir.

II.LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu bölümde hastanelerin afetlerdeki durumuna ilişkin ulusal ve uluslar arası düzeyde yapılan çalışmalar ve ulaşılan sonuçlar incelenmiştir. Çalışmaların üç grupta toplandığı tespit edilmiştir. Birinci grupta yer alan çalışmalarda hastanelerin afete hazırlık düzeyleri ve afet planları incelenmiştir. İkinci grupta bulunan çalışmalar, afet durumlarında hasta yığılması ve hastane kapasitesi ile ilgili olup son gruptaki çalışmalar ise altyapı sistemlerinin dayanıklılığı ve uzman sağlık bilişim sistemlerinin afet durumlarında kullanımına yöneliktir.

1.Ulusal çalışmalar

Ulusal düzeyde yapılan çalışmalar daha çok hastanelerin afete hazırlık düzeyleri ve afet planları ile ilgilidir. Ankara’da 31 hastanede yapılan çalışmada, Sarp (2006) hastanelerin afet planlarının varlığını ve afete hazırlıklı olup olmadıklarını araştırmıştır. Çalışma sonucunda, hastanelerin afet planlarının yeterli olmadığı ve afete hazırlıklı olmadıkları saptanmıştır. Ankara’da yapılan diğer bir çalışmada, Özdemir ve Sarıkamış (2006) bu ildeki üniversite hastanelerinin ve bu

hastanelerin acil servislerinde çalışan doktor ve hemşirelerin doğal afetlere ilişkin hazırlığını incelemiştir. Doğal afette yapılması gereken uygulamalar ve triaj konusunda yeni nesil sağlık çalışanlarının daha çok bilgi sahibi olduğu, hastane çalışanlarının ise acil yatak kapasitesi konusunda bilgi sahibi olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, hastanelerin çoğunun da doğal afetlerde kullanılmak üzere tıbbi malzeme ve haberleşme ağına sahip olmadığı tespit edilmiştir. Türk Tabipler Birliği (2009) tarafından 74 ilde yapılan çalışmada, hekimlerin çalıştıkları sağlık kuruluşunun olağandışı durumlardaki hazırlık düzeylerine yönelik değerlendirmeleri incelenmiştir. Risk analizi, afet planı, afet planı eğitimi, afet planı tatbikatı, kitlesel yaralanma hazırlık planı, alternatif muayene ve tedavi alanları ve tahliye planı ile ilgili hastanelerin yapmış olduğu çalışmaların araştırmaya katılan hekimler tarafından yeterli bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Diğer bir çalışmada Lök vd. (2009) Gaziantep'te faaliyet gösteren bir uygulama ve araştırma hastanesinin afet planı hazırlanması sürecini incelemiştir. Türkiye genelinde 251 hastanede Top vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada hastanelerde afet planları ve özellikleri ile acil durum hizmet kapasitesinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Hastanelerin çoğunun yazılı afet planı olduğu, ancak planın tatbikatının devlet hastanelerinin %63,5' inde, üniversite hastanelerinin %31,8'inde ve özel hastanelerin %80'inde yapıldığı sonucuna varılmıştır. Son olarak Vatan ve Salur'un 2010 yılında İzmir'deki 39 hastanede yaptığı çalışmada yönetici hemşirelerin deprem afet planlarına ilişkin deneyimleri ve görüşleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda hastanelerde afet planı bulunmasına rağmen birçok sorunla karşılaşıldığı, ayrıca hastanelerin kaynaklarının olası bir deprem durumu için yeterliliği ve hastanelerin depreme dayanıklılığı konusunda tereddütler olduğu belirtilmiştir.

2.Uluslararası çalışmalar

Uluslararası alanda da hastanelerin afete hazırlık düzeyleri ve afet planları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. ABD'de ulusal çapta 939 hastanede yapılan bir çalışmada, Manley vd. (2006) bölge hastanelerinin acil bölümlerinin tehlikelere olan hazırlılıkları konusundaki deneyimlerini incelemiştir. Acil bölümlerinin spesifik olaylarla ilgili deneyimleri ve bu olayların meydana geliş sıklığı gibi veriler ulusal çapta yapılan bir anketle toplanmıştır. Aşırı yüklenmeden kaynaklanan kapasitenin artırılması ve doğal ya da insan yapımı olaylara bölgesel çapta cevap verilebilmesi, olağandışı olayların sağlık sistemi üzerinde uzun dönemdeki etkilerinin hafifletilmesinde hayati önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. ABD'de yapılan diğer bir çalışmada, Kaji vd. (2008) 911 çağrısı alan 6 hastanede yaptığı çalışmada, hastanelerin afetlere hazırlık düzeylerini üç değişik metot (anket, tatbikat gözlemi ve video görüntüleri analizi) kullanarak ölçmüş, sonuçlar arasındaki korelasyon düzeyini incelemiştir. Sonuç olarak, farklı metotların afetlere hazırlık düzeyinin ayrı yönlerini ölçtüğü, tek bir metodun genel hastane hazırlık düzeyini yeterli olarak ölçemeyeceği sonucuna varılmıştır. Son olarak, yine ABD'de Cyganik (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, 11 Eylül saldırılarından etkilenen

334 yataklı bir halk eğitim hastanesinin afet planının gözden geçirilmesi, değerlendirilmesi, değiştirilmesi ve yeni bir planı uygulamaya koyma süreci incelenmiştir. Afet planının başarıyla uygulanabilmesi için hastanede ve çevresinde sıklıkla afet tatbikatı yapılması ve bu tatbikatın birçok kurumu içermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Afetlerde hasta yığılması ve hastane kapasitesine ilişkin uluslararası çalışmalar da vardır. Valdmanis vd. (2010)' nin ABD'de 162 hastanede yaptığı çalışmada acil durum hazırlık planının bir parçası olarak Florida eyaleti çapında hastane kapasitesine yönelik model geliştirilmiş, etkilenen bölge civarında bulunan hastanelerin hasta yığılmasını karşılayıp karşılayamayacağı ölçülmüştür. Eyaletteki bazı uzmanlık servislerinin yeterli kapasite fazlasının olmadığı sonucuna varılmıştır. Diğer bir çalışmada Yi vd. (2010) ABD'de 100 yatak ve üzeri branş hastaneleri dışındaki hastanelerde yaptığı çalışmada acil durum operasyonlarında hastaların geçici bekleme sürelerinin tespitine yönelik hastane simülasyon modeli geliştirmişlerdir. Ayrıca, simülasyon yöntemiyle elde edilen sonuçlara dayanarak gerçek zamanlı hastane kapasitesi tahmin edilmiştir. Sonuç olarak etkin hastane kapasitesi planlamasının, afetlerden zarar gören acil hastaların bakımının ve dağıtımının etkinliğini iyileştirdiği belirtilmiştir.

Uluslararası düzeyde yapılan diğer çalışmalar da uzman sağlık bilişim sistemlerinin afetlerdeki kullanımı ve altyapı sistemlerinin dayanıklılığı üzerinedir. Smith vd. (2007) Avustralya'nın Viktorya eyaletinde acil bölümü olan 33 hastanenin afet durumlarında hangi tip uzman sistemlere sahip olduğu ve kullanılan uzman sağlık bilişim sistemlerine standart getirilip getirilmemesi gerekliliği araştırılmıştır. Hastanelerin %79'unun afetlerde kullanılan uzman sistemlere sahip olduğu, %91'inin ise bu sistemlere ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bu sistemlerin bütün hastanelerde kağıda dayalı olduğu, hastanelerin %94'ünün standart tıbbi kayıt format ve içeriğini kullandığı tespit edilmiştir.

McDaniel vd. ise 2008 yılında hastane acil durum yöneticileri ve altyapı sistem operatörleri ile yaptığı çalışmada deprem gibi olağandışı durumlardan sonraki altyapı sistemlerinin dayanıklılığını incelemiştir. Altyapı sistemlerinin sağlamlığı ve normal işlerliğine dönme süresinin, dayanıklılık üzerindeki etkisini inceleyen bir teorik çatı geliştirilmiştir. Değişik altyapı türleri dikkate alındığında, sistemin daha dayanıklı hale gelmesi için alınan kararlar (tahmin edilen ve gerçekleşen) değişmemektedir. Sonuçlar ayrıca, sistem altyapısının dayanıklılığını arttırmak için gereken planlama ve uygulama faaliyetlerinde akış şemalarından faydalanılabileceğini göstermektedir.

Tablo 1'de sağlık kuruluşlarının afet planlaması ile ilgili literatürdeki ulusal ve uluslararası çalışmalar özetlenmiştir;

Tablo-1: Literatür özeti

Yazar(lar)	Teorik Çatı	Örneklem	Metot / Analiz	İncelenen Parametreler
Ulusal literatür				
Özdemir ve Sarıkamış (2006)	Yok	32 doktor ve 39 hemşire (Ankara)	Anket/Frekans, Yüzde, Ki kare	- Hastane çalışanlarının doğal afetlere hazırlık düzeyi
Sarp (2006)	Yok	31 hastane (Ankara)	Anket / Frekans, Yüzde	- Hastane afet planı yeterlik düzeyi
TTB (2009)	Yok	74 ildeki 300 ve üzeri yataklı hastanelerdeki hekimler	Anket / Ki-kare, Frekans, Yüzde	- Hastanelerin olağandışı durumlara hazırlık düzeyi
Lök vd. (2009)	Yok	Bir Araştırma ve Uygulama Hastanesi (Gaziantep)	-	-Hastane afet planı
Vatan ve Salur (2010)	Yok	39 hastanedeki 60 yönetici hemşire (İzmir)	Anket / Frekans, Yüzde, Ki-kare	- Hastanelerdeki deprem afet planı
Top vd. (2010)	Yok	251 hastane (Türkiye) devlet, özel, üniversite	Anket / Frekans, Yüzde, Ki kare	- Hastane afet planı özellikleri - Acil durum hizmet kapasitesi
Uluslararası literatür				
Cyganik (2003)	Yok	334 yataklı halk eğitim hastanesi (ABD)	Örnek olay incelemesi	- Hastane afet planı
Manley vd. (2006)	Yok	939 hastane (ABD)	Anket / Frekans, Yüzde	- Tehlikeli durumlara olan hazırlık düzeyi
Smith vd. (2007)	Yok	Acil departmanı olan 33 Viktorya hastanesi (Avustralya)	Anket / Frekans, Yüzde	- Uzman sağlık bilişim sistemlerinin afetlerdeki kullanımı
Kaji vd. (2008)	Yok	911 çağrısı alan 6 hastane (ABD)	Anket / Spearman rank korelasyon analizi	- Afetlere hazırlık düzeyi
McDaniel vd. (2008)	Var	Hastane acil durum yöneticileri, altyapı sistem operatörleri	Karar akış şeması Yüz yüze görüşme	- Sistemin sağlamlığı - Sistemin normal işlerliğine dönme süresi - Altyapı sistemlerindeki dayanıklılık
Valdmanis vd. (2010)	Yok	162 hastane (ABD)	Veri zarflama analizi	- Tesis kapasitesi - Hasta yığılması
Yi vd. (2010)	Yok	100 yatak ve üzeri, branş hastaneleri dışındaki hastaneler ABD)	Simülasyon, Parametrik Regresyon analizi	- Acil durum operasyonlarında hastaların geçici bekleme süreleri - Gerçek zamanlı hastane kapasitesi

3.Literatür analizi

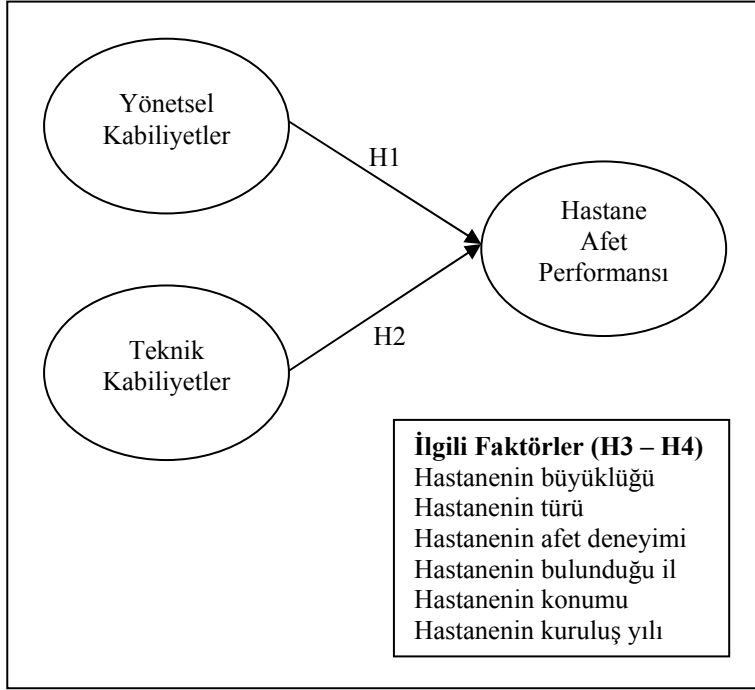
Literatür incelendiğinde ulusal çapta yapılan çalışmaların hastanelerin afet planının varlığını ve afet durumlarına hazırlık düzeyini araştırdığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda herhangi bir teorik model ortaya konmamıştır. Bu kapsamda yapılan analizler frekans, yüzde ve Ki - kare testi ile sınırlıdır. Çalışmalardan bir tanesi ulusal çapta olup, diğerleri ise yalnızca tek bir ili kapsamaktadır (Tablo 1).

Uluslararası literatürde yapılan çalışmalar afet planının varlığı ve afet durumlarına hazırlık düzeylerini incelemekle birlikte, hasta yığılması ve hastane kapasitesi, uzman sağlık bilişim sistemlerinin afet durumlarında kullanımı ve altyapı sistemlerinin afetlerdeki dayanıklılığına yöneliktir. Çalışmalardan yalnızca birinde teorik model geliştirilmiştir. Tablo 1’de de görüldüğü gibi frekans ve yüzde gibi analizler kullanılmakla birlikte, simülasyon, veri zarflama analizi, parametrik regresyon analizi, örnek olay incelemesi ve karar akış şeması gibi yöntemler de kullanılmıştır.

Özetle önceki literatür incelendiğinde çalışmaların daha çok hastanelerin afet planına odaklandığı gözlemlenmiştir. Bu yaklaşım uygulamada faydalı olmakla birlikte ilgili literatüre teorik katkı açısından yetersizdir. Çünkü hastanelerde afet planının varlığından çok planın gerektirdiği kabiliyetlerin afet durumlarında gösterilebilmesi önem taşımaktadır. Bu kabiliyetlerin incelenmesi ancak konuya teorik bir boyut kazandırılarak sağlanabilir. Bu amaçla bir sonraki bölümünde bir teorik model önerilmiştir.

III. ÖNERİLEN TEORİK MODEL

Daha önce de bahsedildiği gibi hastanelerin afet durumlarında belli bir süreliğine hizmet kapasitelerini aşacak şekilde sağlık hizmetlerini sunmak, yaşam kurtarmak ve toplum sağlığını garanti altına almak gibi işlevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Hastanelerin bu işlevleri yerine getirebilmeleri için göstermeleri gereken yönetsel ve teknik kabiliyetler vardır. Bu kabiliyetleri gösterebilen hastaneler, afet durumlarında faaliyetlerini kesintisiz bir biçimde sürdürebilir ve afetin olumsuz etkilerini minimuma indirebilirler. Aşağıdaki şekilde (Şekil-1) yönetsel ve teknik kabiliyetler ve bu kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisini ifade eden bir teorik model gösterilmiştir.



Şekil- 1: Önerilen teorik model

Yönetsel Kabiliyetler, hastane afet planları, organizasyon şemalarında yer alan ve afet durumlarında gösterilmesi gereken planlama, lojistik, operasyon ve finansman yönetimi gibi faaliyetleri içermektedir. *Planlama kabiliyeti*, afet organizasyon şemasının oluşturulup insan kaynakları planlamasının yapılması, afet planlarının oluşturulup güncelliğinin sağlanması, test edilmesi ve ilgili eğitimlerin verilmesi gibi planlama faaliyetlerini içermektedir. *Lojistik kabiliyeti*, tıbbi ve tıbbi olmayan malzeme temini, ulaşım ve trafik düzeni, güvenlik, temizlik, bakım ve yemek hizmetleri gibi faaliyetleri kapsamaktadır. *Operasyonel kabiliyet*, afet durumlarındaki hasta bakımı, triaj uygulamaları, tahliye uygulamaları, laboratuvar, kan merkezi ve eczane faaliyetlerini içermektedir. Son olarak *finansman kabiliyeti*, afetzedelerin tedavisi sonucunda oluşan masrafların finansmanı ve muhasebeleştirilmesini ele almaktadır.

Teknik kabiliyetler ise başta bilişim teknolojileri altyapısı (bilgisayarlar, ağlar, sunucular, veritabanları, mobil sistemler, vb.) olmak üzere hastanelerin afet durumlarında sorunsuz ve süreklilik arz eden sağlık hizmeti sağlanması için gereken hastane destek sistemleri (elektrik, su, doğalgaz, vb.), tıbbi altyapı (tıbbi alet, cihaz ve gazlar) ve iletişim altyapısı ile ilgili kabiliyetlerdir.

Hastane afet performansı, hastanelerin fonksiyonelliğini kaybetmeden afet durumlarına cevap vermesi, afet durumlarında ne yapılacağına ilişkin hazırlıklılığı, faaliyetlerini kesintisiz olarak sağlaması, altyapıyı etkin bir biçimde kullanması ve afet sonrasında hızlı bir şekilde toparlanabilmesi olarak tanımlanmıştır.

İlgili faktörler, yukarıda açıklanan kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisi hastane büyüklüğü (çalışan sayısı ve yatak sayısı), hastane türü (devlet, üniversite, özel, diğer), hastanenin daha önceden bir afet deneyimi olup olmadığı, hastanenin bulunduğu il, hastanenin konumu (merkez veya ilçe) ve hastanenin kuruluş yılı gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir.

Şekil-1’de gösterilen model kapsamında önerilen hipotezler aşağıdaki gibidir;

Hipotez 1: Hastanelerin afet durumlarında göstereceği yönetsel kabiliyetler hastane afet performansını pozitif olarak etkilemektedir.

Hipotez 2: Hastanelerin afet durumlarında göstereceği teknik kabiliyetler hastane afet performansını pozitif olarak etkilemektedir.

Hipotez 3: Yönetsel kabiliyetler ile hastane afet performansı arasındaki ilişki ilgili faktörler (hastanenin büyüklüğü, türü, afet deneyimi, bulunduğu il, konumu ve kuruluş yılı) tarafından pozitif olarak etkilenmektedir.

Hipotez 4: Teknik kabiliyetler ile hastane afet performansı arasındaki ilişki ilgili faktörler (hastanenin büyüklüğü, türü, afet deneyimi, bulunduğu il, konumu ve kuruluş yılı) tarafından pozitif olarak etkilenmektedir.

IV. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı öncelikle hastanelerin afet durumuna ilişkin geniş kapsamlı bir literatür incelemesi yapmaktır. Ayrıca çalışmada önceki literatürün eksikliklerinden yola çıkılarak teorik bir model önerilmiştir. Önerilen teorik modelde hastanelerin afet durumlarında göstermeleri gereken yönetsel ve teknik kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisi yer almaktadır. Ayrıca yönetsel ve teknik kabiliyetlerin hastane afet performansı üzerindeki etkisinin bazı faktörlere (hastanenin büyüklüğü, türü, afet deneyimi, bulunduğu il, konumu ve kuruluş yılı) bağlı olarak değişebileceği ifade edilmiştir.

Bu kapsamda gelecekte hastanelerin afet planlaması ve yönetimi ile ilgili yapılacak çalışmalarda önerilen modelin baz alınması, ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenmesi ve/veya ampirik olarak test edilmesi konunun öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Cyganik, K. A. (2011). Disaster Preparedness in Virginia Hospital Center-Arlington after Sept 11, *Disaster Management & Response*, 1 (3).
- Hersche, B. & Wenker, O. C. (2000). Principles of Hospital Disaster Planning. *The Internet Journal of Disaster Medicine*. 1 (2). http://www.ispub.com/journal/the_internet_journal_of_disaster_medicine/volume_1_number_2_68/article_printable/principles_of_hospital_disaster_planning.html
- Kaji A. H., Langford V., & Lewis R. J. (2008). Assessing Hospital Disaster Preparedness: A Comparison of an On-Site Survey, Directly Observed Drill Performance, and Video Analysis of Teamwork, *Annals of Emergency Medicine*, 52 (3).
- Lök, U., Yıldırım, C., Al, B., Zengin, S. & Çavdar, M. (2009). Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi Hastane Afet Planı. *Akademik Acil Tıp Dergisi*, 8 (3), 38-46.
- Manley, W. G., Furbee, P. M., Coben, J. H., Smyth, S. K., Summers, D. E., Althouse, R. C., Kimble, R.L., Kocsis, A. T. & Helmkamp, J. C. (2006). Realities of Disaster Preparedness in Rural Hospitals, *Disaster Management & Response*, 4 (3).
- McDaniels, T., Chang, S., Cole, D., Mikawoz, J. & Longstaff, H., (2008). Global Environmental Change, Fostering resilience to extreme events within infrastructure systems: Characterizing decision contexts for mitigation and adaptation, 18, 310– 318.
- Özdemir, L. & Sarıkamış, E. (2006) Ankara İlindeki Üniversite Hastanelerinin Doğal Afetlere İlişkin Hazırlığı, *MN Dahili Tıp Bilimleri*, 1 (1), 19-26.
- Sarp, N. & Tengilimoğlu, D. & Bozkırlı, K. (2006). Hastaneler Afete Hazır mı? Ankara uygulaması, *Ulusal Afet Dergisi*, 1(1).
- Smith, E., Morgans, A., Biggs, J. & Buchanan, R. (2007). Managing health information during disasters: a survey of current specialised health information systems in Victorian hospitals, *Health Information Management Journal*, 36 (1).
- Top, M., Gider, Ö. & Taş, Y. (2010). An Investigation of Hospital Disaster Preparedness in Turkey, *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 7 (1).
- TTB, (2009). Hekimlerin Çalıştıkları Yataklı Tedavi Kurumlarının Olağandışı Durumlara Yönelik Hazırlıklılığını Değerlendirmeleri Araştırması, *Türk Tabipler Birliği Yayınları*, Ankara.
- United Nations, Department of Humanitarian Affairs. (1992). Internationally

- Agreed Glossary of Basic Terms Related to Disaster Management. (DNA/93/36) United Nations: Geneva.
- Valdmanis, V., Bernet, P. & Moises, J. (2010). Hospital capacity, capability, and emergency preparedness, *European Journal of Operational Research* 207, 1628–1634.
- Vatan, F., & Salur, D. (2010). Yönetici Hemşirelerin Hastanelerdeki Deprem Afet Planları Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3 (1).
- Yi, P., George, S. K., Paul, J. A. & Lin, L. (2010). Hospital capacity planning for disaster emergency management, *Socio-Economic Planning Sciences*, 44, 151–160.

A Literature Review on Hospital Disaster Planning

Introduction

In general terms, disaster is “a serious disruption of the functioning of society, causing widespread human, material, or environmental losses which exceed the ability of affected society to cope using only its own resources” (The United Nations, 1992). 61% of the disasters occurred in Turkey is the earthquakes, while the other types disasters are as follows: landslide (15%), flood (14%), other disasters (e.g., fire, snowslide, hurricane) (10%). In the last 60 years, Turkey ranks the fifth in terms of the losses of life due to the earthquakes. Also, economic losses stemming from the natural disasters constitute the 3% of the GDP (TTB, 2009).

Health care institutions are of vital significance during at the time of the disasters. The reason is that health care institutions should be able to provide health care services above their normal capacities, to save lives, and to guarantee the public health during disaster situations (TTB, 2009). Regardless of the capacity and type, health care institutions should have disaster plans and programs in order to minimize the unwanted situations (Top vd., 2010; Kaji *et al.*, 2007; Hersche & Wenker, 2000).

Literature Analysis

The studies in the prior literature generally look at the hospital disaster plans and their existence as well as the preparedness level of the hospitals to the disasters. Almost all of these studies do not have a theoretical framework. These studies also do not use sophisticated statistical methods, but use descriptive statistics, such as frequency, percent, and Chi-square tests. Studies at the national level usually covers only one province in their analysis, except one empirical study.

In the international level studies, the abovementioned topics have been considered along with the excess patient flow and hospital capacity, the use of specialized health information systems in disaster situations, and resilience of infrastructure systems. Only one study develops a theoretical model. As the method of data analysis, studies at the international level use the same methods together

with simulations, data envelopment analysis, regression analysis, case studies, and decision flow diagrams.

In sum, studies in the prior literature largely focus on hospital disaster plans. This approach is of use to the practice, but inadequate in terms of the theoretical underpinnings of disaster planning and management in health care institutions. It is of greater importance to focus on the capabilities provided by the disaster plan, rather focusing on the disaster plan itself. This can only be ensured by looking at the issue from a theoretical lens. For this purpose, a theoretical model has been proposed in this study.

Proposed Research Model

Research model proposed in the context of this study includes the following constructs: Managerial Capabilities, Technical Capabilities, and Hospital Disaster Performance. We propose that these capabilities positively related to the disaster performance of the hospitals, while several contextual factors to be mentioned below may impact this association.

Managerial Capabilities are the capabilities that hospital disaster plans contains and activities existing in organization charts, such as planning, logistics, operations, and financial management. *Technical Capabilities*, on the other hand, are the capabilities with respect to the information technology infrastructure (i.e., computers, computer Networks, servers, databases, mobile systems, etc.), hospital support systems (electricity, water, natural gas, etc.), and communication infrastructure, which are of vital importance in order to provide seamless and continuous health care service at the time of a disaster. Finally, *Hospital Disaster Performance* is defined as hospitals' ability to respond to disaster situation without losing the functionality, to be prepared for the disasters, to seamlessly provide services, to efficiently use the infrastructure, and to recover quickly after disasters. The impact of managerial and technical capabilities on hospital disaster performance might be affected by contextual factors, including hospital size (number of personnel, number of bed), type (state, private, university, and other), experience with disasters, province, location, and foundation year.

The hypothesis to be proposed in the context of this theoretical model is provided as follows;

Hypothesis 1: Managerial capabilities possessed by hospitals positively affect hospital disaster performance.

Hypothesis 2: Technical capabilities possessed by hospitals positively affect hospital disaster performance.

Hypothesis 3: The relationship between the managerial capabilities and hospital disaster performance is positively moderated by the contextual factors (hospital size, type, experience with disasters, province, location, and foundation year).

Hypothesis 4: The relationship between the technical capabilities and hospital disaster performance is positively moderated by the contextual factors

(hospital size, type, experience with disasters, province, location, and foundation year).

Conclusion

The objective of this study is to comprehensively review the literature related to the hospitals' situation at the time of the disasters. Also, a theoretical model has been developed based on the limitations of the prior literature. In the proposed theoretical model, the impact of managerial and technical capabilities, which should be possessed during disaster situations, on hospital disaster performance has been articulated. It was also argued that these relationships could be influenced by several contextual factors, including hospital size, type, experience with disasters, province, location, and foundation year

In this respect, it is concluded that, in the future research studies with regards to the hospital disaster planning and management, the proposed model could be adapted, revised according to the requirements of the specific contexts, and empirically tested in order to better understand the issue.

Kantarat-ü Çarhıyân: Karahanlılar Ve Gazneliler Arasında Horasan Bölgesinin Kaderini Belirleyen Savaş *Kantarat-ü Çarhıyan : The War Between Karahanids and Ghaznavids that Determined the Fate of the Khorasan Region*

Abdullah Duman *
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Kantarat-ü Çarhıyân savaşı Karahanlılarla Gazneliler arasında yapılmıştır. Belh yakınlarında 397/1007 yılında yapılan savaşta Gazneli Mahmud'un ordusu İlig Han'ın ordusunu mağlup etmiş ve Ceyhun Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda bırakmıştır. Bu tarihten sonra Karahanlılar Horasan bölgesini ele geçirme konusunda herhangi bir teşebbüste bulunmamıştır. Bu sebeple Kantarat-ü Çarhıyan savaşı iki büyük Türk devleti arasında Horasan'ın kaderini belirleyen savaş olarak tarihe geçmiştir.

Karahanlılar ve Gaznelilerden önce Horasan bölgesi Sâmânîlerin hâkimiyetinde idi. Bu devlet 389/ 999 yılında İlig Han tarafından yıkıldığında Sâmânî toprakları Karahanlılar ve Gazneliler arasında paylaşıldı. İki devlet arasında yapılan anlaşmaya göre sınır Ceyhun Nehri olarak kabul edildi. Ancak Gazneli Mahmud'un Hindistan fetihleri ile uğraştığı bir dönemde İlig Han'ın Horasan'ı istila etmek için ordu gönderdi. Bu durum iki devlet arasındaki anlaşmanın bozulmasına sebep oldu.

Çalışmamızda öncelikle Sâmânîler döneminde Horasan'ın siyasi durumuna yer verilmiştir. İkinci olarak Kantarat-ü Çarhıyân savaşına kadar olan dönemde Karahanlı ve Gazneli ilişkileri çerçevesinde Horasan'ın statüsü ortaya konmaya gayret edilmiştir. Son olarak bahsi geçen savaş sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Karahanlılar, Horasan, Sultan Mahmud, İlig Han.

Abstract

Kantarat-ü Çarhıyân war was made between Karahanids and Ghaznavids. In the war made in 397/1007, near Belh, Gazneli Mahmud's army defeated Ilig Khan's army and forced to withdraw to the east of the Ceyhun River. After this date Karahanids didn't any attempt to capture Khorasan region. So Kantarat-ü Çarhıyân war went down to the history as the determining war the fate of the Khorasan between the two major Turkish state.

Before Karahanids and Ghaznavids, Khorasan region was under the domination of the Samanis. When this state was destroyed 389/999 by Ilig Khan territorys of the Samani

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

state were shared between Karahanids and Ghaznavids. According the agreement made between two states border was considered as the Ceyhun River. But in the period in which Gazneli Mahmud was engaging with the conquest of the India, Ilig Khan sent army to invade the Khorasan. This situation led to deterioration of the agreement between the two state.

In this article firstly was focused on the political situation of the Khorasan in the period of Samanis. After in the period up to the Kantarat-ü Çarhıyân war endeavored to reveal the status of the Khorasan in the relation of Karahanids and Ghaznavids. Finally mentioned war was endeavored to relate in the relation of cause and effect.

Key Words: Ghaznavids, Karahanids, Khorasan, Gazneli Mahmud, Ilig Han.

I.SÂMÂNÎLER DÖNEMİNDE HORASAN BÖLGESİ

Sâmânîoğullarından müstakil bir hükümdar olarak kabul edilen I. Nasr b. Ahmed'in 279/892-893 yılında vefatıyla Mâverâünnehir bölgesinde onun idaresinde olan yerler kardeşi, I. İsmail b. Ahmed es-Sâmânî'nin hâkimiyetine geçti. (Nerşahî, 1954: 86-87; İbnü'l-Esîr, 1966: VII, 456-459; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; es-Sem'ânî, 1988: III, 201; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 29-31; Usta, 1992: XXXVI, 64) Aynı yıl Halife Mu'tazıdbillah (279-289/892-902) tarafından Rey'de bulunan Râfi' b. Herseme Horasan valiliğinden azledildi ve yerine Saffârîlerden Amr b. Leys atandı. Ancak Râfi', Halifenin emrini kabul etmeyince halifeye bağlı birliklerle savaşmak zorunda kaldı. Bu mücadelelerde başarılı olan Amr b. Leys Cemaziyelevvel 280/Temmuz-Ağustos 893 yılında Horasan'a hâkim oldu. (Nerşahî, 1954: 57 vd.; İbnü'l-Esîr, 1966: VII, 457-459)

Amr b. Leys es-Saffâr karşısında başarısız olan Râfi' b. Herseme çekilmiş olduğu Rey'de hazırlıklarını tamamladıktan sonra Horasan'ı tekrar ele geçirmek için harekete geçti. Nisabur'a geldiğinde ise Amr b. Leys tarafından kuşatıldı. İki taraf arasında yapılan savaş Râfi'in aleyhine dönmeye başladığında o, yanında kalan birkaç adamıyla Nisabur'u terk ederek Ramazan 283/Ekim-Kasım 896'da Harizm bölgesine kaçtı. Amacı Harizmşah'a sığınmaktır. Ribât Cebûh denen yere gelerek konakladığında Harizmşah ona yardım etmesi için Ebu Said ed-Dergânî adında bir komutanını gönderdi. Ancak Ebu Said, Râfi'e yardım etme yerine 7 Şevval 283/17 Kasım 896 tarihinde başını keserek Nisabur'a götürdü ve Amr b. Leys'e verdi. Râfi'in kesik başı Amr tarafından da Halife Mu'tazıdbillah'a gönderildi. Râfi' b. Herseme'nin öldürülmesinden sonra Horasan Ceyhun Nehri'ne kadar tekrar Amr b. Leys'in hâkimiyetine geçmiş oldu. (İbnü'l-Esîr, 1966: VII, 459; Barthold, 1965: I, 414; Özaydın, 1991: III, 86-87; Aktan, 2006: XXXI, 384)

Amr b. Leys, Râfi'in kesik başını Bağdad'a gönderdiğinde Halife Mu'tazıdbillah'tan kendisini Mâverâünnehir bölgesine vali tayin etmesini de istedi. Halife Mu'tazıdbillah bu teklifi kabul etti ve bu günlerde Nisabur'da

bulunan Amr'a çeşitli hil'atler ve sancak gönderdi. Mâverâünnehir'in hâkimi olan İsmail b. Ahmed es-Sâmânî ise bölgeyi Amr b. Leys'e verme niyetinde değildir. Aradaki anlaşmazlık Âmul'de yapılan savaşla çözüldü. Savaşı İsmail b. Ahmed'in ordusu kazandı. Savaşın sonra Amr'ın mağlup olan ordusu Nisabur'a, İsmail de Sâmânîlerin merkezi Buhara'ya döndü. (İbnü'l-Esîr, 1966: VII, 500-502; Nerşahî, 1954: 87-93; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 31; Aktan, 2006: XXXI, 384; Barthold, 1965: I, 414; Özeydin, 1991: III, 86-87) İsmail b. Ahmed ile Amr b. Leys es-Saffâr'ın orduları ikinci kez Belh'de karşılaştılar. Bu savaşta da kaybeden Amr b. Leys kaçarken 10 Cemaziyelevvel 288/2 Mayıs 901'de yakalandı ve Halife Mu'tazıdbillah'a gönderildi. Bu zaferden memnun kalan Halife Mu'tazıdbillah, İsmail'e hil'atlerin yanında Amr'ın hâkimiyetinde bulunan yerlerin menşurunu da gönderdi. Böylece I. İsmail b. Ahmed Mâverâünnehir bölgesinin yanında Horasan bölgesine de hâkim oldu ve bu bölgelerde halife adına düzeni sağladı. (Nerşahî, 1954: 77-87-93; İbnü'l-Esîr, 1966: VII, 402; Tabakât-ı Nâsırî, I, 31; Barthold, 1965: I, 414; Usta, 1992: 64.)

I. İsmail b. Ahmed 295/907'de vefat ettiğinde yerine oğlu Ebu Nasr II. Ahmed b. İsmail geçti. Şehid lâkaplı II. Ahmed b. İsmail b. Ahmed 301/913-914 tarihinde köleleri tarafından öldürüldüğünde, Mâverâünnehir, Horasan ve Taberistan bölgeleri Sâmânîlerin hâkimiyetinde olduğu gibi, Sicistan bölgesi de Sâmânîlere bağlı idi. (Nerşahî, 1954: 94; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 5, 6, 7, 77; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; es-Sem'ânî, 1988: III, 201; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 33; Usta, 1992: XXXVI, 64). II. Ahmed b. İsmail'in öldürülmesinden sonra yerine sekiz yaşındaki oğlu, II. Nasr b. Ahmed b. İsmail geçti. II. Nasr Recep 331/Mart-Nisan 943'de yakalanmış olduğu hastalıktan kurtulamayarak vefat ettiği güne kadar ülkeyi 30 yıl idare etti. (Nerşahî, 1954: 95; Gerdîzî, 1953: 24; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 77-78- 401-402; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; es-Sem'ânî, 1988: III, 202; Tabakât-ı Nâsırî, I, 37). II. Nasr döneminde Mâverâünnehir ve Horasan bölgesi Sâmânîlerin idaresi altında kaldığı gibi, Fars, Kirman, Taberistan, Gürgen ve Irak'ta hutbe onun adına okundu. Yerine geçen I. Nuh b. Nasr b. Ahmed döneminde de diğer bölgelerin yanında Horasan Sâmânîoğullarının hâkimiyeti altında kaldı. (Nerşahî, 1954: 97; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 403-404; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 38; Güner, 2007: XXXIII, 227-228). I. Nuh b. Nasr 343/954 yılında vefat etti. Yerine oğlu I. Abdülmelik b. Nuh b. Nasr b. Ahmed b. İsmail geçti. (Nerşahî, 1954: 98, 99; Gerdîzî, 1953: 29 vd; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 508; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; es-Sem'ânî, 1988: III, 202; Güner, 2007: XXXIII, 228). I. Abdülmelik b. Nuh 350/961 yılında attan düşerek vefat edince tahta kardeşi I. Mansur b. Nuh b. Nasr çıktı. I. Mansur b. Nuh'un 365/976'da vefat etmesiyle

tahta 13 yaşındaki oğlu II. Nuh b. Mansur b. Nuh geçirildi. (Nerşahî, 1954: 99, 100; Utbî, 2004: 37-38; Al-Utbî, 1858: 44-45; Gerdîzî, 1953: 32-33; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 673; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*: III, 94; es-Sem'ânî, 1988: III, 202; Tabakât-ı Nâsırî, I, 40-44)

I. Mansur b. Nuh'un vefatına kadar Mâverâünnehir ve Horasan bölgeleri Sâ mânîlerin hâkimiyetindedir. Ancak oğlu II. Nuh b. Mansur döneminde başkent Buhara ve Sâ mânîlere ait bölgelerde yükselme dönemindeki devlet otoritesinden ve hâkimiyetinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu dönemde Sâ mânî ülkesi isyanlar ve komutanların nüfuz mücadelelerine sahne olmuş, Buhara işgal edilmiş, devlet otoritesi sarsılmıştır. II. Nuh b. Mansur döneminde vezirlik makamına getirilen Ebü'l-Hüseyin el-Utbî uzun süredir Horasan'ı idare eden Ebü'l-Hasan Muhammed b. İbrahim b. Simcurî'yi 371/981-982 yılında görevinden alarak Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş'ı tayin etmiştir. Bu atamadan sonra başkent Buhara'dan Nisabur'a giden Ebü'l-Abbas Taş Horasan'ın idaresini eline almıştır. (Nerşahî, 1954: 100; Utbî, 2004: 38; Al-Utbî, 1858: 44,45; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 10; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: 44)

Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş'ın Horasan bölgesine atandığı günlerde Taberistan bölgesi karıştı. Bu bölgede ortaya çıkan karışıklıklar Horasan bölgesine de sıçradı. Cemaziyelevvel 371/Kasım-Aralık 981'de Cürcan yakınlarındaki Esterabâd'da Büveyhîlerden (320-447/932-1055) Adududdevle b. Rüküddevle'nin kardeşi Müeyyedüdevle'nin ordusuna yenilen üçüncü kardeş Fahruddevle b. Rüküddevle ve Ziyârî emiri Kâbûs b. Veşmgîr kaçarak Nisabur'a geldiler. Böylece Cürcan ve Taberistan şehirleri Adududdevle'nin eline geçti. Emir II. Nuh b. Mansur, Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş'a Nisabur'a kaçan Kâbûs ve Fahruddevle'ye yardım etmesini emretti. (Utbî, 2004: 53; Al-Utbî, 1858: 65; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 10-11; İbn İsfandiyâr, 1905: 225-226; Güner, 2007: XXXIII, 228). II. Nuh b. Mansur'un bu emrinden sonra Nisabur'da Kâbûs ve Fahruddevle'nin ordusuna Sâ mânî ordusu da katıldı. Bu birleşik ordu Cürcan'da Adududdevle ve Müeyyedüdevle'nin ordusunu kuşattı. Ancak Sâ mânîlerin ordu komutanlarından birisi olan Fâik el-Hâssa'nın Müeyyedüdevle ile anlaşması sonucu bu kuşatma başarısız oldu ve Sâ mânîlerin birleşik ordusu Nisabur'a çekilmek zorunda kaldı. Tekrar Cürcan'a saldırma planları yapılırken Buhara'dan vezir Ebü'l-Hüseyin el-Utbî'nin bir suikast sonucu öldürüldüğü haberi geldi. Bu sebeple Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş, devlet işlerini düzeltmesi için 372/982-983 yılında merkeze çağrıldı. (Utbî, 2004: 53-62; Al-Utbî, 1858: 66-76; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 11-12; Güner, 2007: XXXIII, 228.) Müeyyedüdevle b. Rüküddevle Şaban 373/Ocak Şubat 984'te Cürcan'da vefat etti Yerine ise kardeşi Fahruddevle b. Rüküddevle geçirildi. Fahruddevle'nin Nisabur'dan Cürcan'a gitmesi ve Müeyyedüdevle'nin yerine geçmesi ile bu bölgedeki karmaşa bir süreliğine de

olsa sona erdi. (Utbî, 200: 69-72; Al-Utbî, 1858: 84-87; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 26-27; Zettersten, 1961: II, 844; Merçil, 1992, VI, 497).

Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş Buhara'da devlet işlerini düzene soktuktan sonra Horasan bölgesine döndü. Horasan bölgesine döndüğünde vezirlik makamına getirilen Abdullah b. Üzeyr'in ilk işi, onu Horasan'daki görevinden almak ve yerine Ebü'l-Hasan Simcurî'yi atamak oldu. Görevden alındığını Merv'de öğrenen Ebü'l-Abbas Taş ise bu oldubittiği kabul etmedi ve Cürcan'da bulunan Fahruddevle'den yardım istedi. Ebü'l-Abbas Taş'la aralarında dostluk bulunan Fahruddevle b. Rüküddevle de onun yardımına bir ordu gönderdi. Bu ordu Nisabur'a gelerek karargâh kurdu ve Merv'de bulunan Ebü'l-Abbas Taş'ın kendilerine katılmasını beklemeye başladı. Bu arada Ebü'l-Hasan Simcurî ve Fâik el-Hâssa, Fahruddevle'nin ordusunun haberini alarak aceleyle Nisabur'a gittiler. Sâ mânî ordusu Nisabur'da Ebü'l-Abbas Taş ile yapmış olduğu savaşlarda başarısız oldu ve şehri terk etmek zorunda kaldı. Nisabur'u ele geçiren Ebü'l-Abbas Taş ise, Emir Nuh b. Mansur'a bir mektup yazarak ondan tarafa geçmek ve bağışlanmak istediğini ancak Abdullah b. Üzeyr'in azledilmesini istedi. (Utbî, 2004: 68,72-75; Al-Utbî, 1858: 80, 86-88; Nerşahî, 1954:100; Gerdîzî, 1953: 41; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 27-28; Güner, 2007: XXXIII, 228)

Ebü'l-Hasan Simcurî ise dağılan askerlerinin yanında Buhara ve Fârs'da bulunan Şerefüddevle Ebü'l-Fevâris b. Adududdevle'den gelen takviye kuvvetlerle güçlendi ve vakit kaybetmeden Ebü'l-Abbas Taş'ın üzerine yürüdü. Ebü'l-Hasan Simcurî'nin ordusu karşısında mağlup olan Ebü'l-Abbas Taş Nisabur'dan Cürcan'a giderek Fahruddevle'ye sığındı. (Utbî, 2004: 75-76; Al-Utbî, 1858: 93; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 28-29; Güner, 2007: XXXIII, 228) Fahruddevle Ebü'l-Abbas'ı güzel karşıladı, asker ve malzeme yardımında bulundu. Daha sonra Cürcan, Dihistan ve Esterâbâd'ı ona bırakarak Rey'e çekildi ve burada ikâmet etmeye başladı. Ebü'l-Abbas Taş bu bölgede güçlenmesine rağmen Horasan'ı alma girişimleri sonuçsuz kaldı. Bu arada Cürcan'da kaldığı üç yıl içerisinde ortaya çıkan veba çok sayıda adamının ölmesine sebep oldu. Hüsâmüddevle Ebü'l-Abbas Taş da 377/987-988 yılında vefat etti. Adamları ise, Ebü'l-Hasan Muhammed b. İbrahim Simcurî'nin Zilhicce 378/Mart Nisan 989'da Nisabur'da Hurramek denen yerde aniden vefat etmesiyle Horasan ordu komutanı olan oğlu Ebu Ali Simcurî'ye katıldı. (Utbî, 2004. 77-78-84-88; Al-Utbî, 1858: 95-96-106-112; Nerşahî, 1954: 100; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 28, 29; Merçil, 2009: XXXII, 210).

Ebu Ali Simcurî babasının yerine Horasan'da ordunun başına geçtiğinde Emir Nuh b. Mansur'a mektup yazarak babasının idaresindeki yerlerin kendine

verilmesini istedi. II. Nuh b. Mansur ise bir taraftan bu teklifi kabul etmiş gibi görünürken diğer taraftan Herat'da bulunan Fâik el-Hâssa'ya bir elçi göndererek hil'at takdim etti. Emir'in elçi ve hil'atının Fâik el-Hâssa'ya gitmesi her ne kadar Ebu Ali'yi hayal kırıklığına uğratmışsa da o, hazırladığı ordu ile sessizce harekete geçti. Fâik el-Hâssa'nın ordusuna Bûşenc ve Herat arasında saldırarak ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu galibiyetten sonra Merverruz'a doğru giden Ebu Ali, buradan Emir Nuh'a bir mektup yazarak Horasan valiliğinin kendine verilmesi isteğini tekrarladı. (Utbî, 2004: 88, 89; Al-Utbî, 1858: 112-115; Nerşahî, 1954:100; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 98-99; Güner, 2007: XXXIII, 228) Bu teklifi kabul eden II. Nuh b. Mansur, Herat'ın dışında bütün Horasan'ı Ebu Ali'ye verdiğini bildirdi. Herat ise Fâik el-Hâssa'ya kalmıştı. Böylece Ebu Ali Simcurî istediğini almış bir şekilde Nisabur'a döndü ve Horasan vergilerini topladı. II. Nuh b. Mansur bu vergileri istemişse de bu talebe olumlu bir cevap vermedi. Bu arada ortaya koyduğu itaatsizliğin bedelinden korktuğu için Batı Karahanlı hükümdarı Buğra Han'la ittifak kurmanın yollarını arar. Buğra Han'a yazmış olduğu bir mektupla Buhara'yı alması ve Sâ mânîlere son vermesi konusunda teşvik etti. Buğra Han'ın bu teklifi kabul etmesiyle iki taraf arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre, Mâverâünnehir Buğra Han'ın, Horasan ise Ebu Ali'nin olacaktı. Ebu Ali ile yapmış olduğu anlaşmayla aradığı fırsatı yakalayan Buğra Han çok geçmeden Mâverâünnehr'e ordu sevk etti. (Utbî, 2004: 89-95; Al-Utbî, 1858: 114-117; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 99; Güner, 2007: XXXIII, 228; Merçil, 2009: XXXVII, 211).

Bûşenc ve Herat arasında Ebu Ali'nin ordusu tarafından bozguna uğratılan ve Merverruz'a çekilen Fâik el-Hâssa bir süre burada durup dinlendi. Durumu düzelip dağılan adamları toplandığında buradan ayrılarak Buhara tarafına yöneldi. II. Nuh b. Mansur ise izin almadan başkente yönelen Fâik el-Hâssa'dan şüphelenerek üzerine bir ordu gönderdi. 11 Rebiülevvel 380/8 Haziran 990'de yapılan savaşı kaybeden Fâik el-Hâssa ordusu ile Merv'e, buradan da Tirmiz'e doğru çekildi. Fâik el-Hâssa bu arada II. Nuh'un üzerine gönderdiği Cürcan hâkimi Ebü'l-Haris Ahmed b. Muhammed el-Ferigunî'yi mağlup ederek ganimetlerini ele geçirdi. Yine Fâik el-Hâssa da Buğra Han'a bir mektup yazarak onu Sâ mânî topraklarını ele geçirmeye teşvik etti. Ebu Ali'den sonra Fâik el-Hâssa'nın da desteğini alan Buğra Han Buhara'ya doğru yürüyüşe geçti ve Sâ mânîlerin topraklarını ele geçirmeye başladı. Bu arada Buğra Han, Emir Nuh'un İnak komutasında üzerine gönderdiği büyük bir orduyu da mağlup ederek yoluna devam etti. Emir II. Nuh bu kötü durum karşısında Ebu Ali Simcurî'ye bir mektup yazarak yardım talep etmesine rağmen olumlu bir cevap alamadı. (Utbî, 2004: 95-97; Al-Utbî, 1858: 118-121; İbnü'l-Esîr, IX, 99; Güner, "Nuh II", XXXIII, 228).

Buğra Han, İsficâb ve Semerkant'ı alarak Buhara tarafına yöneldiğinde Fâik el-Hâssa ordusu ile onun yanına gitti ve emrine girdi. Karahanlı ordusu Rebiülevvel 382/Mayıs 992'de Buhara'yı ele geçirirken Emir Nuh gizlice şehri terk ederek Ceyhun'u geçti ve Âmulüşşat'a kaçtı. Emir Nuh Âmulüşşat'tan Ebu Ali'ye elçiler ve mektuplar göndererek ondan tekrar yardım istedi ancak Ebu Ali ona istediği yardımı vermedi. Diğer taraftan Fâik el-Hâssa, Buğra Han'dan almış olduğu izinle Belh üzerine yürüdü ve şehri ele geçirir. (Utbî, 2004: 98-101; Al-Utbî, 1858: 123-127; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 99, 100; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: 45; Reşat Genç, 1992: VI, 144; Güner, 2007: XXXIII, 229; Usta, 1992: XXXIII, 65)

Buğra Han Buhara'yı almasına rağmen şehirde fazla kalamamıştır. Çünkü burada ikâmet etmeye başladığında şehrin havası onun hastalanmasına sebep olmuştur. Hastalığının artması üzerine de Türkistan'a gitmek üzere buradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak ülkesine varamadan Koçkar Baş denilen yerde vefat etmiştir. Buğra Han'ın Buhara'dan ayrılmasını fırsat bilen şehir halkı ise, geride kalan Karahanlı askerlerine karşı ayaklanmış ve onları öldürerek eşyalarını yağmalamışlardır. Bu gelişmeleri Âmulüşşat'ta öğrenen Emir Nuh 15 Cemaziyelahir 382/18 Ağustos 992'de Buhara'ya geri dönmüş ve tekrar devletin başına geçmiştir. (Utbî, 2004: 101-102; Al-Utbî, 1858: 128, 129; Gerdîzî, 1953: 42; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 100; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: 45; Güner, 2007: XXXIII, 229; Usta, 1992: III, 65)

Emir Nuh Buhara'ya dönünce Ebu Ali'nin bütün planları suya düşmüştür. O, muhtaç olduğu bir zamanda II. Nuh b. Mansur'a yardım etmediği için pişmanlık duymaktadır. Bununla birlikte bu pişmanlığı ona fayda getirmez. Çünkü devletin dizginlerini tekrar ele alan Emir II. Nuh b. Mansur 384/994-995 yılında onu görevden alarak Mahmud b. Sebük Tegin'i Horasan valisi tayin etmiştir. Bu günlerde hesapları alt üst olan sadece Ebu Ali değildir. Fâik el-Hâssa da aynı konumdadır. Fâik el-Hâssa, Emir Nuh üzerine yürümeyi ve Buhara'yı istila ederek devleti ele geçirmeyi planlar. Bu amacını gerçekleştirmek için 384/994-995'te Belh'den Buhara'ya doğru harekete geçer. Ancak Nuh'un ordusu karşısında yenilince çareyi doğruca Merv'e Ebu Ali'nin yanına gitmekte bulur. Ebu Ali Simcurî onun yanına gelişine çok sevinir. Çünkü o, Fâik el-Hâssa'nın ordusu ile daha da güçlenmiştir. Güç birliği yapan iki komutan bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Buhara üzerine yürümeye karar verirler. Bu gelişme üzerine yalnız kalan Emir Nuh da, Gazne'de bulunan Sebük Tegin'e bir mektup yazarak kendine yardım etmesini ister. Bu arada onu Horasan valiliğine atar. (Utbî, 2004: 102-104; Al-Utbî, 1858: 129-134; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 102; Merçil, 2009: 211).

Bu günlerde Mâverâünnehir ve Horasan'daki mücadelelere karışmadan cihat ile meşgul olan Sebük Tegin, Emir Nuh'un yardım isteyen mektubuna sessiz kalmadı. Emir Nuh ve Sebük Tegin Kiş sınırında buluştular ve yapılması gereken işler konusunda istişare ettiler. Sebük Tegin Sâ mânî hükümdarı ile anlaştıktan sonra asker toplamak için Gazne'ye geri döndü. Bu arada Ebu Ali Simcurî ve Fâik el-Hâssa gelişmeleri öğrendiklerinde dostları Fahruddevle b. Rüküddevle'ye haber göndererek yardım talep ettiler. Fahruddevle onlara yardım için büyük bir ordu göndermeyi ihmal etmedi. Sebük Tegin ise yanında oğlu Mahmud olduğu halde Gazne'den Horasan'a geçti ve II. Nuh b. Mansur'la birleşti. İki ordu Herat dolaylarında karşı karşıya geldiklerinde Ziyâfîlerden (315-483/927-1090) Dârâ b. Kâbûs b. Veşmgîr adamlarıyla Ebu Ali'nin ordusundan ayrılarak Nuh b. Mansur tarafına geçti. Bu durum Ebu Ali ve Fâik el-Hâssa'nın ordusunun mağlup olmasına sebep oldu. Büyük bir hezimet yaşayan Ebu Ali ve Fâik el-Hâssa, Nisabur'a geri döndüler. Sebük Tegin ve Nuh ise bir süre Herat'ta dinlendikten sonra Nisabur tarafına yöneldiler. Ebu Ali Simcurî ve Fâik el-Hâssa birleşik ordunun üzerlerine geldiğini haber aldıklarında Cürcan tarafına giderek durumu Fahruddevle b. Rüküddevle'ye bildirdiler. Fahruddevle ise onlara hediye ve mal göndererek Cürcan'da misafir etti (15 Ramazan 384/23 Ekim 994). II. Nuh b. Mansur, Ebu Ali Simcurî ve Fâik el-Hâssa gailinden, kurtulduktan sonra, Nisabur valiliğine ve Horasan ordu komutanlığına Mahmud'u atayarak *Seyfuddevle*, babası Sebük Tegin'e ise *Nasiruddevle* unvanını verdi. Bundan sonra Emir Nuh Buhara'ya, Sebük Tegin Herat'a dönerken Mahmud da Nisabur'da kaldı. Sebük Tegin'in II. Nuh b. Mansur'u Ebu Ali ve Fâik el-Hâssa'dan kurtarması ile Sâ mânî devleti Gaznelilerin nüfuzu altına girmiş oldu. Ancak Sebük Tegin öteden beri gelen hukuka riayet etmiş şeklen de olsa Sâ mânîlere bağlılığını sürdürmeye devam etmiştir. (Utbi, 2004: 104-114; Al-Utbi, 1858: 134-149; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 102-103; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 75; İbn İsfendiyâr, 1905: 227; Merçil, 2009: XXXVII, 211; Güner, 2007: XXXIII, 229).

Horasan'da Gazneli ve Sâ mânî orduları dağılıp Mahmud yalnız kaldığında Ebu Ali ve Fâik el-Hâssa bölgeyi ele geçirmek amacıyla Rebiülevvel 385/Nisan Mayıs 995'te Cürcan'dan Nisabur üzerine yürüdüler. Mahmud ise bu gelişmeyi bir mektupla babasına bildirdi. Kendi de Nisabur dışında karargâh kurarak yardımcı kuvvetleri beklemeye başladı. Fâik el-Hâssa ve Ebu Ali saldırdıklarında yanında az sayıda asker olduğu için fazla direnç göstermedi. Geri çekilerek babasının yanına gitmeyi tercih etti. Ebu Ali'ye Mahmud'u takip etmesi ve babası ile birleşmesine izin vermemesi tavsiye edilmesine rağmen o, bu öğütleri önemsemedi. Mahmud'u takip etme yerine Nisabur'da kalmayı tercih etti. Bu arada Ebu Ali'nin Nisabur'u almasından sonra Sâ mânî hükümdarını yanına çekme gayretleri de sonuç vermedi. 20 Cemaziyelevvel

385/22 Temmuz 995'te Tus'da yapılan savaşı ise Sebük Tegin ve oğlu Mahmud'un ordusu kazandı. Ebu Ali ve Fâik el-Hâssa, Tus yenilgisinden sonra Ebiverd'e buradan da Merv yoluyla Âmülüşşatt'a geçtiler. Âmülüşşatt'an Sâ mânî hükümdarı Nuh'a bir mektup yazarak hatalarının bağışlanmasını talep ettiler. Emir Nuh ise Fâik'in elçisi Abdurrahman Ahmed el Fakîh'i tutuklarken Ebu Ali'nin elçisi Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Kesîr'e iyi davrandı. Elçiye, Ebu Ali'nin konu çözüme kavuşuncaya kadar Cür câniye'ye giderek burada ikâmet etmesini istedi. Cür câniye valisi Ebü'l-Abbas Me'mûn b. Muhammed'e de Ebu Ali'ye iyi muamelede bulunmasını ve bütün ihtiyaçlarını karşılamasını emretti. Bunun üzerine Ebu Ali, Fâik el-Hâssa'nın ikazlarına rağmen Cür câniye'ye doğru yola çıktı ve Harizm yakınlarında Hazaresb denilen köyde konakladı. Ancak burada Ramazan 385/Ekim 995'de Harizmşâh Ebû Abdullah Muhammed b. Irâk'ın askerleri tarafından yakalandı ve hapsedildi. Çok geçmeden de Ebu Ali, Ebü'l-Abbas Me'mun b. Muhammed tarafından kurtarılarak Cür câniye'ye götürüldü. Ebu Ali Simcurî Cür câniye'de ikâmet ederken Me'mun b. Muhammed'den Sâ mânî hükümdarı II. Nuh'a bir mektup yazarak kendisini bağışlamasını talep etmesini rica etti. Me'mun b. Muhammed bu talebi yerine getirdi. Ebu Ali Buhara'ya gidip huzura girdiğinde ise yakalanarak hapse atıldı. Bu arada Ebu Ali'nin ayrılması ile yalnız kalan Fâik el-Hâssa Buğra Han'ın ölümüyle Batı Karahanlılar devletinin başına geçen İlig Han'ın yanına gitti ve 385/995 yılında onun emrine girdi. (Utbi, 2004: 121-139; Al-Utbi, 1858: 153-176; Bîrûnî, 1923: 36; Bîrûnî, 1984: 42; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 107-108-109; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: 47-48; Genç, 1992: VI, 145; Merçil, 2009: XXXVII, 211; Güner, 2007: XXXIII, 229; Necef, 2005: 271).

Ebu Ali'nin II. Nuh b. Mansur tarafından tutuklandığı günlerde Sebük Tegin Merv'de idi. Bu haberi aldığı anda ise o, Belh'e geçti. Belh'de iken II. Nuh'tan kendine bir mektup geldi. Bu mektupta II. Nuh, İlig Han'ın ordusu ile ülkenin sınırına geldiğini ve devleti sıkıştırdığını dolayısı ile yardımına ihtiyacı olduğunu bildiriyordu. Sâ mânî hükümdarının yardım talebi karşısında Sebük Tegin büyük bir ordu topladı. Nisabur'da ikâmet eden Mahmud da ordusu ile babasının yardımına geldi. Sebük Tegin'in savaşa hazırlandığı haberini alan İlig Han ona bir mektup gönderdi. Mektubunda o, Müslümanların birbirleri ile savaşması için bir sebep olmadığını, Sebük Tegin'in ordusu ile savaşmayacağını ancak Sâ mânîlerle arasına girmemesini istirham ediyordu. Sebük Tegin ise cevabında, Sâ mânîlerin eskiden beri olan hizmetlerini ve aralarındaki hukukî durumu anlattıktan sonra II. Nuh'a yardımda kararlı olduğunu bildirdi. Sebük Tegin daha sonra Emir Nuh'a bir elçi göndererek durumu anlattı ve İlig Han'a karşı acele kendisi ile buluşması gerektiğini

bildirdi. Ancak Emir Nuh, veziri Abdullah b. Üzeyr'in etkisinde kalarak Sebük Tegin'in emrine ordu göndermekle birlikte kendisi Buhara'da kalmayı tercih etti. (Utbî, 2004: 131-136; Al-Utbî, 1858: 178-184; Necef, 2005: 271)

Sebük Tegin, II. Nuh'un ordusu ile birlikte gelmeme sebebinin vezirinden kaynaklandığını biliyordu. Bu sebeple oğlu Mahmud ve kardeşi Buğracık'ı 20000 kişilik bir süvari ordusu ile Emir Nuh'u getirmeleri için Buhara'ya gönderdi. Mahmud Buhara'ya geldiğinde İbn Üzeyr'i görevinden alarak babasının kendisi ile birlikte gönderdiği Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed b. Ebî Zeyd'i vezirlik makamına geçirdi. Bu arada daha önce Emir Nuh tarafından hapsedilen Ebu Ali Simcurî, Sebük Tegin'in isteği doğrultusunda ona teslim edildi. Ebu Ali Simcurî huzuruna geldiğinde Sebük Tegin onun Gerdiz Kalesi'nde hapsedilmesini emretti. Ebu Ali Simcurî 387/997-998 yılında Gerdiz Kalesi hapishanesinde vefat etmiştir. (Utbî, 2004: 136-137; Al-Utbî, 1858: 184-186; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 109; Ekber, 2005: 271).

Sâmânîlerin merkezinde bu vakalar yaşanırken İlig Han 386/996 Mâverâünnehir sınırına geldi ve Sebük Tegin'e ikinci kez elçi göndererek anlaşma teklifinde bulundu. Sebük Tegin ise, II. Nuh'un tereddüt ve kararsızlığı sebebiyle bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı. Anlaşmaya göre, Sâmânîler Sirderya/Seyhun havzasını Katvan Çölü'ne kadar Karahanlılara bıraktılar. Yine İlig Han'ın isteği üzerine Fâik el-Hâssa, Emir Nuh b. Mansur tarafından Semerkant'a vali olarak atandı. Bu anlaşma ile Buhara Karahanlıların eline geçmekten kurtulurken Sebüktegin Belh'e, Seyfüddevle ise Nisabur'a çekildi. II. Nuh b. Mansur ise, vezir olarak kabul etmek zorunda kaldığı Ebu Nasr ile devlet işlerine döndü. (Utbî, 2004: 138-139; Al-Utbî, 1858: 185-187; İbn İsfendiyâr, 1905: 227; Büchner, 1966: X, 142; Pritsak, 1977: VI, 255; Merçil, 1989: 11; Genç, 1992: VI, 145; Güner, 2007: XXXIII, 229; Özaydın, 2001: XXIV, 406; Ekber, 2005: 271-272).

II. Nuh b. Mansur Recep 387/Temmuz-Ağustos 997'de vefat etti. Yerine geçen oğlu Ebü'l-Haris II. Mansur hazinedeki malları devlet adamlarına dağıtarak itaatlerini sağlamayı başardı. Devlet işlerini idare etme görevini ise Beytüzün üstlendi. İlig Han, II. Nuh b. Mansur'un vefat haberini aldığı anda ordusunu toplayarak 387/997 yılında Semerkant üzerine yürüdü. Burada kendine katılan Fâik'i de bir süvari birliği ile Buhara'ya gönderdi. Fâik el-Hâssa'nın Buhara'ya geldiğini haber alan Emir Mansur ise korkudan Buhara'dan kaçtı ve Ceyhun Nehri'ni geçti. Ancak Fâik el-Hâssa Buhara'ya ulaştığında geliş amacının Emir Mansur'un hizmetine girmek olduğunu söyleyince devlet ileri gelenleri Emir Mansur'a mektup yazarak durumu aktardılar. Endişe edecek bir şey olmadığına kanaat eden Mansur geri dönerek tekrar tahtına oturdu. Emir II. Mansur b. Nuh makamına otururken Fâik el-Hâssa da devlet işlerini üzerine aldı. Bu arada Beytüzün de Horasan ordu

komutanlığına atandı. Böylece Horasan'da işler yoluna girerken Sâ mânî ülkesi bir süreliğine de olsa rahat bir nefes alma imkânı buldu. (Utbî, 2004: 144-153; Al-Utbî, 1858: 197-207; Nerşahî, 1954: 100; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 129; Pritsak, 1977: VI, 255).

II.HORASAN'IN GAZNELİLER DEVLETİNEGEÇMESİ

Gazneli Mahmud Ebü'l-Haris II. Mansur b. Nuh döneminde Sâ mânîler devletinde yaşanan hâdiselere müdahale edememiştir. Bunun sebebi Sebük Tegin'in vefatı ile Nuh b. Mansur'un vefatının aynı yıl içinde gerçekleşmiş olması, dolayısı ile Mahmud'un ortaya çıkan taht kavgaları ile uğraşmak zorunda kalmasıdır. Mahmud, kardeşi İsmail ile taht kavgaları ile uğraşırken Horasan bölgesinde II. Nuh b. Mansur döneminde elde etmiş olduğu haklar da elinden çıkmıştır. Sebük Tegin yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi İlig Han'la bir anlaşma yapıp ortalık sakinleştikten sonra Gaznelilerin Horasan bölgesinde karargâh olarak kullandıkları Belh'e gitmişti. O burada bulunduğu sırada hastalandı. Hastalığının uzaması üzerine Gazne'ye dönmek istedi. Ancak yolda Belh sınırında bulunan Mâdrû Mûy köyünde Şaban 387/Ağustos-Eylül 997'de vefat etti. Sebük Tegin vefatından önce tahtı küçük oğlu İsmail'e vasiyet etmiş, vefatından sonra isteği üzere ordu ve devlet ileri gelenleri İsmail'e biat etmişti. Ancak Sebük Tegin'in büyük oğlu Mahmud kardeşine itiraz ederek tahtın kendinin hakkı olduğunu iddia etti. İki taraf arasındaki anlaşmazlık yapılan savaşla çözüldü. Mahmud'un ordusu İsmail'in ordusunu Safer-Rebiülevvel 388/Mart 998'de başkent Gazne önlerinde mağlup etmeyi başardı. Yenilen ve Gazne kalesine sığınan İsmail daha sonra yapılan anlaşma ile kaleden indi ve ağabeyine teslim oldu. Böylece Mahmud'un idaresinde devlette birlik sağlanmış olur. (Utbî, 2004: 144-153-154-163; Al-Utbî, 1858: 197-207-218-224; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 129-130-131; Tabakât-ı Nâsırî, 1881: I, 76; Merçil, 1989: 11-13; Ekber, 2005: 272)

Mahmud devlet içinde birliği sağlayıp Belh'e döndüğünde Sâ mânîlere bağlı olan Beytüzün'ün Horasan'a vali ve ordu komutanı olarak atandığını gördü. Ebü'l-Hüseyin b. Hamûlî adında güvendiği bir elçisi ile II. Mansur b. Nuh'a bir mektup gönderdi. Bu mektubunda Sâ mânî hükümdarına itaat ettiğini, Horasan üzerinde Nuh b. Mansur döneminde kendine verilen haklar olduğunu, Sâ mânî devletinin koruyuculuğu konusunda babası Sebük Tegin'in yerine geçtiğini belirterek Horasan'ın iadesini istedi. II. Mansur b. Nuh ise Tirmiz, Belh ve bunların gerisinde kalan Büst ve Herat'a bağlı yerleri almasını emrederken Horasan'ı vermesinin mümkün olmadığını bildirdi. Bu taksime razı

olmayan Mahmud ise Horasan'ın iade isteğini tekrarladı. II. Mansur'un bu sefer hiç cevap vermemesi dahası Mahmud'un elçi olarak gönderdiği Ebü'l-Hüseyin Hamûlî'yi vezir olarak kabul etmesi üzerine ordusuyla Nisabur üzerine yürüdü. Nisabur'da bulunan ve Mahmud'un üzerine geldiğini öğrenen Beytüzün ise şehri terk ederek Nesa ve Baverd taraflarına çekilmek zorunda kaldı. Mahmud ise Beytüzün'ün kaçmasıyla Nisabur'a hâkim oldu. Bu durumda II. Mansur Sâ mânî ordusuyla başkent Buhara'dan Nisabur'a hareket etti. Sâ mânî hükümdarı ile savaş yapmak istemeyen Mahmud ise şehri terk ederek Merverruz'a gitti ve Raul Köprüsü yakınlarında karargâh kurdu (387/997-998). Sultan, Sâ mânî ordusuyla savaş yaptığı takdirde galip geleceğini bilmektedir. Ancak amacı Sâ mânî devletini çökertmek olmadığı için savaş tercih etmemektedir. O, olayların alacağı seyri müşahade etmek ve ona göre harekete geçmek istemektedir. (Utbî, 2004: 163-166, Al-Utbî, 1858: 224-230; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 139; Merçil, 1989: 14-15; Usta, 2007: 312-320)

Sâ mânîlerin iki Türk komutanı Fâik el-Hâssa ve Beytüzün tarafından 389/998-999 yılında II. Mansur b. Nuh gözlerine mil çekilerek tahttan indirildi ve yerine kardeşi II. Abdülmelik b. Nuh geçirildi. Merverruz tarafına çekilerek hâdiselerin alacağı seyri bekleyen Mahmud ise bu gelişmeyi içine sindiremedi. Sâ mânî hükümdarının intikamını almak için Fâik el-Hâssa ile Beytüzün'ün üzerine yürüdü. (Utbî, 2004: 166-167; Al-Utbî, 1858: 230-232; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 145; Gerdîzî, 1953: 46, 47; Beyhakî, 1326, II, 781; Merçil, 1989: 14-15; Usta, 2007: 319-321). Yeni hükümdar II. Abdülmelik b. Nuh, iki Türk komutan Fâik el-Hâssa ve Beytüzün ile Ebü'l-Kasım Sîmcûrî'nin başını çektikleri Sâ mânî ordusu ile Sultan Muhmud'un emrindeki Gazneli ordusu arasındaki karşılaşma 27 Cemaziyelevvel 389/19 Mayıs 999 tarihinde Merv'de gerçekleşti. Savaş Gazneli ordusu tarafından kazanıldı. Aynı yıl Horasan bölgesi Sâ mânîlerden tamamen temizlendi. Horasan'a hâkim olan Mahmud bölgede Halife Kâdirbillah adına hutbe okuttu. Bu zaferden sonra Mahmud artık Sâ mânîlerden bağımsız bir hükümdar oldu. O, Horasan'ın idaresini kardeşi Nasr'a verirken kendisi de babasının karargâh ve merkezi olan Belh'e yerleşti. (Utbî, 2004: 168-175; Al-Utbî, 1858: 232-240; İbnü'l-Esîr, 1966: 146,147; Merçil, 1989: 15-16; Usta, 2007: 323-325)

Merv yenilgisinden sonra Abdülmelik ve ordusu başkent Buhara'ya çekilmişlerdir. Abdülmelik, Fâik el-Hâssa ve Beytüzün bu yenilginin intikamını alma planları kurarlarken Fâik el-Hâssa Şaban 389/Temmuz-Ağustos 999 tarihinde aniden vefat etti. Fâik el-Hâssa Sâ mânî devletinin önemli komutanlarından birisi idi. Onun vefatıyla devlet dirayetli bir komutandan mahrum kalmış oldu. (Utbî, 2004: 179; Al-Utbî, 1858: 245; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 148, 149; Hondmîr, 1333: II, 370; Usta, 2007: 325-326)

Bu günlerde Sâ mânîler için bir başka tehlike ortaya çıktı. Sâ mânîlerin doğu tarafında bulunan Özkent merkezli Batı Karahanlı devleti bahsedildiği gibi, Buğra Han'ın vefatından sonra başa geçen İlig Han tarafından idare edilmekte idi. İlig Han Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinde olanları dikkatle takip etmektedir. O olayları değerlendirerek uzun zamandır beklediği fırsatın ortaya çıktığı kanaatiyle ordusuyla Mâverâünnehir bölgesine hareket etti. Herhangi bir dirençle karşılaşmadan başkent Buhara'yı zapt etti ve 10 Zilkade 389/23 Ekim 999 tarihinde Sâ mânî devletine son verdi. İlig Han bir probleme sebebiyet vermemeleri için Buhara'daki Sâ mânî devletinin ileri gelenlerini Özkent'e götürerek hapsetmeyi de ihmal etmedi. Böylece Mâverâünnehir bölgesi İlig Han'a yani Batı Karahanlılara bağlanmış oldu. (Utbî, 2004: 179-180; Al-Utbî, 1858: 245-247; Gerdîzî, 1953: 1953: 46, 47; İbnü'l-Esîr, 1966: VIII, 5-6; Hamdullah Müstevfî, 1387: 388; İbn Kesîr, Bty.: XI, 324; Hondmîr, 1333: II, 370; Büchner, 1997: X, 142; Genç, 1992: VI, 145; Merçil, 1989: 16; Genç, 1992: VI, 145; Özaydın, 1991: XXIV, 406)

Sâ mânî devletine İlig Han tarafından son verilmesi ve Mâverâünnehir bölgesinin Karahanlılara bağlanmasına Sultan Mahmud itiraz etmedi. Kaynaklarda İlig Han'la Gazneli Mahmud arasında yapılan bir anlaşmadan bahsedilmektedir. Utbî, Gerdîzî, Mirhond ve Hondmîr anlaşma konusunda ilk adımın İlig Han'dan geldiğini belirtir. Onlara göre Horasan Sultan Mahmud tarafından Sâ mânîlerden temizlendiğinde Mâverâünnehir de İlig Han tarafından alınmıştır. Daha sonra İlig Han, Sultana bir elçi göndererek Horasan'ın mirasçısı olduğu için onu tebrik ederek bir fetihnâme göndermiştir. Yine o, Gazneliler ve Karahanlılar arasında tekrar iyi ilişkiler ve dostluk kurulmasını istemiştir. Nitekim karşılıklı gelip giden elçiler vasıtasıyla bu ittifak yapılmış ve iki hükümdar arasında dostluk kurulmuştur. Sultan Mahmud son Sâ mânî şehzadesi Ebu İbrahim İsmail b. Nuh galesi ile uğraştığı bir sırada Nisabur'a geldiğinde meşhur Hadîs âlimi Ebû Tayyib Sehl b. Süleyman Sa'lûkî ile birlikte Serahs valisi Toğancık'ı İlig Han'a elçi olarak gönderir. Elçiler huzura vardığında İlig Han çok memnun olmuştur. Yapılan görüşmelerde iki ülkenin sınırı Ceyhun Nehri olarak belirlenir ve bu konuda bir anlaşma yapılır. Bu anlaşma ile iki taraf arasında dostluk ve karşılıklı hediyeleşmeler başlar. Dahası İlig Han kızını Gazneli Mahmud'la evlendirir. Böylece iki devlet arasındaki ilişkiler akrabalık bağlarıyla da güçlendirilmiştir. (Utbî, 2004: 255-258; Al-Utbî, 1858: 315-317; Gerdîzî, 1953: 49; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188; Mirhond, 1339: IV, 95-96; Hondmîr, 1333: II, 377) Bu anlaşmanın Sâ mânîlerin yıkılış tarihi olan 10 Zilkade 389/23 Ekim 999 tarihinden sonra yapıldığını düşünebiliriz. Nitekim Gerdîzî bu hâdiseleri aktarırken Sultan Mahmud'un

390/1000 yılında Sistan'a yöneldiğini, Halef b. Ahmed meselesini hallettikten sonra Gaznîn'e, buradan da Hindistan'a giderek çok sayıda kale fethettiğini, bu ülkeden döndüğünde İlig Han'ın Cemaziyelevvel 391/Mart-Nisan 1001 yılında ona elçi gönderdiğini, iki hükümdarın anlaşmalarını ve akrabalık tesis ettiklerini belirtmektedir. (Gerdîzî, 1953: 49; Pritsak, 1977: VI, 255; Hunkan, 2007: 154-155)

Yukarıda İlig Han'ın Sâ mânî devletine son verdiğini ve Sâ mânî ailesinin tamamını Özkent'e götürerek hapsettiğini söylemiştik. Hükümdar ailesinden birisi olan Ebu İbrahim İsmail b. Nuh Özkent'te hapis tutulduğu yerden kaçarak önce Buhara'ya daha sonra da Harizm bölgesine gitmiştir (390/999-1000). Bu bölgede Sâ mânî devletini diriltme gayretine giren şehzade asker toplamış ve mücadeleye başlamıştır. Ancak onun 999-1000/1004-1005 yılları arasında özellikle Mâverâünnehir ve Horasan'da Karahanlılar ve Gaznelilere karşı yaptığı mücadele Sâ mânî devletini tekrar kurmaya yetmediği gibi Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinin sınırlarında da bir değişiklik meydana getirmemiştir. Karahanlılar ve Gazneliler arasında yapılan anlaşma gereği Mâverâünnehir bölgesi Karahanlılara kalırken Horasan bölgesinde de Gazneliler varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. (Utbi, 2004: 179, 197; Al-Utbi, 1858: 246-268; Gerdîzî, 1953: 49-51; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 156-159; Hamdullah Müstevfi, 1387: 388; Hondmîr, 1333: II, 370; Genç, 1992: VI, 145-146; Usta, 2007: 329-342; Duman, 2012: 531-553)

Konuya, Sâ mânîlerin hukukuna hep saygı gösteren Sultan Mahmud'un, bu devletin İlig Han tarafından yıkılmasına ve Mâverâünnehir bölgesinin Karahanlılar tarafından ele geçirilmesine sessiz kalma ve anlaşma yapmayı tercih etme sebebinin cevabını arayarak devam edelim. Halbûki Sultan Mahmud, bugünlerde gücünün zirvesindedir. İstese Mâverâünnehir bölgesini geri alabilecek ordu ve güce sahiptir.

Sultan Mahmud'un bu davranışının sebebinin kaynaklardan çıkarmak mümkün görünmektedir. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi Gazneli Mahmud'un babası Sebük Tegin Şaban 387/Ağustos-Eylül 997'de vefat etmiştir. Kardeşi İsmail ile olan savaşı Safer-Rebiülevvel 388/Mart 998'dir. Sâ mânîlerin birleşik ordusunu Merv'de yenmesi 27 Cemaziyelevvel 389/16 Mayıs 999'dur. Nitekim o bu savaştan sonra Sâ mânîlerle mücadelesine devam ederek onları Horasan bölgesinden tamamen çıkarmıştır. Onun 388/998 ile 390/1000 yılları arasında Sicistan bölgesinde Halef b. Ahmed'le de uğraşmak zorunda kaldığını müşahede ediyoruz. Bu kayıtlardan Sultan'ın, İlig Han tarafından Sâ mânî devletine 10 Zilkade 389/23 Ekim 999 tarihinde son verildiği tarihte çok meşgul olduğu, dolayısıyla Mâverâünnehir bölgesindeki hâdiselerle uğraşacak vaktinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Şebankarâî'nin ifadesine göre Sultan, göndermiş olduğu elçiler vasıtasıyla İlig Han'a, *şunu bil ki memleketini elinden alamayacak kadar aciz değilim Ancak uzaktır ve aramızda dostluk mevcuttur. Dostluğun yok olmasını istemem. Şimdi aramızda bir anlaşma yapılmalı ve iki ülke arasındaki sınır belirlenmelidir* demektedir. (Şebankarâî, 1376: 49) Bu ifadelerden Sultan Mahmud'un Karahanlılarla savaşma konusundaki isteksizliğinin bir diğer sebebini, onun dost ve Müslüman bir ülke ile savaşmak istememesi olarak tespit edebiliriz.

Sultan Mahmud'un Müslümanlarla yapmış olduğu savaşlardan huzursuzluk duyduğunu müşahede ediyoruz. Sultan, Horasan bölgesinde Sâ mânîlerle, Sicistan bölgesinde de Halef b. Ahmed'le savaşmak zorunda kalmıştır. Ancak o, Müslümanlarla yapmış olduğu bu savaşlardan memnun görünmemektedir. İbnü'l-Esîr'den gelen bir rivayete göre, *bu savaşlara kefarete olması için Hindistan üzerine cihat etmeyi düşünmüş ve yönünü bu ülke tarafına çevirmiştir.* (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 169)

Gazneli Mahmud'un Karahanlılarla savaşmak istememe sebeplerinden birisini de Hindistan gazaları düşüncesi ile de açıklamak mümkündür. Sultan Mahmud'un gayesi Müslüman devletlerle uğraşmaktan çok Hindistan tarafında cihat etmektir. Nitekim onun bu düşüncesini Horasan bölgesini Sâ mânîlerden aldığı zaman hayata geçirmeye çalıştığını görüyoruz. Sultan Horasan'ı idaresi altına aldıktan sonra bu bölgede Halife Kadirbillah (380-423/991-1031) adına hutbe okutmuş, Halife de ona hil'at ve fethettiği toprakların fermanının yanında lâkap göndermiştir. Böylece bağımsız bir hükümdar olan Sultan bundan böyle Hindistan'a yılda bir kez cihat etme kararı almıştır. (Utbî, 2004: 178; İbnü'l-Esîr, IX, 1966: 146, 147; Mirhond, 1339: IV, 95; Merçil, 1989: 16) Nitekim İlig Han'la anlaşma sağlandıktan sonra onun Hindistan gazalarını ana hedefi haline getirdiğini görüyoruz. Erdoğan Merçil bu konuda şu tespiti yapmaktadır. *Sultan Mahmud Karahanlılarla bir anlaşma yapıp kuzey cephesini emniyet altına aldıktan sonra, tahta çıkarken yaptığı yemine ve söze de sadık kalarak Hind seferlerine başlamaya karar verdi.* (Merçil, 1989: 16.)

Sultan Mahmud ifade etmeye çalıştığımız gibi Karahanlılarla anlaşma yaptıktan sonra vakit kaybetmeden Hindistan gazalarına yönelmiştir. İbnü'l-Esîr, Kantarat-ü Çarhıyan savaşını 397/1006-1007 hâdiseleri arasında nakletmektedir.¹ Bu tarihe kadar Sultan Hind gazalarıyla uğraşmıştır. O, Eylül

¹ Gerdîzî savaşın tarihini 22 Rebiülahir 398/4 Ocak 1008 olarak nakletmektedir. Barthold, Pritsak ve Özaydın da aynı tarihi kaydetmektedir. (Gerdîzî, 1327: 54; Pritsak, 1977: VI, 255; Barthold, 1990: 292; Özaydın, 2001: XXIV, 406)

390/1000 tarihinde Lamgan tarafına gazaya çıkmış, bu bölgede Hindlilere ait olan birkaç kaleyi fethederek geri dönmüştü. Muharrem 392/Kasım-Aralık 1001'de Peşaver'de Caypal'ın ordusunu yenerek burayı zapt etmişti. 395/1004-1005'de Bahatiye Racası Becî Rây'ı mağlup etmiş bu bölgeyi Gazneli devletine kazandırmıştı. 396/1005-1006'da Ebü'l-Fütûh'a karşı Multan üzerine sefere çıkmıştı. Sultan aynı seferde Pencab Racası Anandapal'ı mağlup etmiş ve bu bölgeyi İslâm topraklarına katmıştı. Pencap'dan sonra da Multan üzerine yönelerek burayı da fethetmişti. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 169 vd.; Merçil, 1989: 17-18; Pritsak, 1977: VI, 255; Özaydın, 2001: XXIV, 406)

Sultan Mahmud Multan'dan Kevakir kalesine Raca Beydâ üzerine hareket ettiğinde o buradan Kalincar kalesine kaçtı. Gazneli ordusu ise bu kaleyi kuşatma altına aldı. Sultan Kalincar kalesi ile uğraşırken ülkesinden ulakların getirdiği bir haber bütün hesaplarını alt üst etti. O, bu haber sebebiyle Hintlilerle anlaşmak ve süratle Gazne'ye dönmek zorunda kaldı. Gazneli Mahmud'un Hindistan gazasını yarıda kesmek zorunda bırakan bu habere göre, İlig Han'ın ordusu Ceyhun Nehri'ni geçerek Horasan'a girmiş ve iki komutan idaresinde bölgenin şehirlerini ele geçirmeye başlamıştı. Karahanlıların Horasan'ı ele geçirme hareketi iki devlet arasında var olan anlaşmanın bozulmasına sebep olduğu gibi, savaşı da kaçınılmaz hale getirdi. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 186-187)

III.KARAHANLILARIN HORASAN'DAN ÇIKARILMASI

Konunun akışı içerisinde üzerinde durmaya çalıştığımız gibi 27 Cemaziyelevvel 389/16 Mayıs 999 tarihinde merv'de yapılan savaşta Sâ mânî ordusu Gazneli ordusu karşısında bozguna uğramıştı. Aynı yıl içinde Horasan Sâ mânîlerden Gaznelilere geçmişti. Bir yıl geçmeden İlig Han 10 Zilkade 389/23 Ekim 999 tarihinde Buhara'ya girerek Sâ mânî devletine son vermişti. Sâ mânîlerin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra Gazneliler ve Karahanlılarla yapılan bir anlaşma ile Mavarünnehir ve Horasan bölgesi arada Ceyhun Nehri olmak üzere paylaşılmıştı. Buna göre Mâverâünnehir Karahanlılara, Horasan da Gaznelilere kalmıştı. Kantarat-ü Çarhıyan savaşının sebebi İlig Han'ın Sultan Mahmud'la yaptığı anlaşmaya uymaması, dahası akrabalık ilişkilerini de önemsemeden Horasan'ı işgal etmek için bölgeye ordu sevk etmesidir.

Kaynaklar bu konuya dikkat çekerken Sâ mânî devletinin İlig Han tarafından yıkılıp Karahanlıların Mâverâünnehir bölgesine hâkim olduktan sonra iki hükümdar arasında dostluk ve barış havasının hüküm sürdüğünü, ancak fitne çıkararak insanların arayışını bozduklarını, İlig Han'ın dostluk ve samimiyet görüntüsü altında bu bölgeyi zapt etmek için fırsat gözlediğini belirtmektedirler. (Utbî, 2004: 285-286; Al-Utbî, 1858: 330; İbnü'l-Esîr, 1966:

IX, 188-189; Şebankarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 95-97; Hondmîr, 1333: II, 377). Nitekim Sultan Multan fütühatıyla uğraşırken İlig Han Horasan'ın boş kaldığını fırsat bilerek buraya 1006 yılında Subaşı Tegin ve Ca'fer Tegin komutasında iki ordu sevk etti. Subaşı Tegin, İlig Han'ın ordu komutanlarından birisi, aynı zamanda akrabası, Ca'fer Tegin'in de kardeşi ve bir diğer komutanıdır. İlig Han Subaşı Tegin'i büyük bir ordu ile köy ve kasabalarını zapt etmesi için Horasan'a gönderdi. Subaşı Tegin ordusuyla Herat'a geldi ve şehri zapt etti. Daha sonra ordusunun önemli bir kısmını Hüseyin b. Nasr emrine vererek ona Nisabur'u almasını emretti.² İlig Han diğer komutanı Ca'fer Tegin'i de Belh'i alması için görevlendirdi. Böylece Karahanlı ordusunun iki koldan Horasan'ı istilasına başladı. (Utbî, 2004: 285; Al-Utbî, 1858: 330; Gerdîzî, 1953: 53; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188-189; Şebânkarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: II, 97; Genç, 1992: VI, 146; Özaydın, 2001: VI, 255; Mirhond, 1339: II, 97; Pritsak, 1977: VI, 255; Özaydın, 2001: XXIV, 406).

Karahanlılar Horasan'ı güçlü bir ordu ile ülkelerine katma yerine kuvvetlerini ikiye ayırmayı tercih etmişlerdir. Ca'fer Tegin Belh üzerine gönderilirken Subaşı Tegin Horasan'ın diğer yerlerini almak için görevlendirildi. İlig Han'ın Horasan'a iki koldan ordu gönderme sebebi Sultan'ın yokluğundan istifade ile bölgeyi hızlı bir şekilde ele geçirme düşüncesi olabilir. Bu bağlamda Ca'fer Tegin'in Belh üzerine gönderilmesinin özel bir sebebinden de bahsedilebilir. Belh, Horasan bölgesinin önemli şehirlerinden birisidir. Ya'kubî, Belh'in Horasan'ın ortası olarak kabul edildiğini bildirmektedir. (Ya'kûbî, 2002: 68-69; *Hudûdü'l-Âlem*, 2008: 63) Belh Gazneliler için Gazne'den sonra ikinci bir devlet merkezi anlamına gelmektedir. İbnü'l-Esîr, Sebük Tegin'in buraya çok sayıda ev ve mesken yaptırdığını, Belh'in onun karargâhı olduğunu belirtir. İbnü'l-Esîr'in nakillerinden Sebük Tegin'in Horasan bölgesine geldiğinde bu şehirde ikâmet ettiğini öğreniyoruz. Nitekim o, vefatından önce burada hastalanmış ve Gazne'ye götürülürken yolda vefat etmiştir. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 130-131) Yine İbnü'l-Esîr, Horasan bölgesi Sâ mânîlerden temizlendiğinde Sultan Mahmud'un kardeşi Nasr'ı bu bölgeyi idare etmesi için Nisabur'a tayin ettiğini, kendisinin ise babası Sebük Tegin'in karargâhı ve merkezi olan Belh'e gittiğini ve burayı başkent yaptığını belirtmektedir. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 146) Hamdullah Müstevfî, Kadirbillâh'ın Sultan'a, saltanat menşûru ve lâkap

² Not: Mirhond Subaşı Tegin'in Nisabur'u alması için gönderdiği komutanın adını *Hasan b. Nasr* olarak kaydetmektedir. (Mirhond, II, 97; Pritsak, VI, 255; Özaydın, "Karahanlılar", XXIV, 406)

gönderdikten bir müddet sonra onun Belh'i *dâru'l-mülk* yaptığını ifade etmektedir. (Hamdullah Müstevfî, 1387: 391) Aynı şekilde Mirhond üzerinde durmaya çalıştığımız konuları anlatırken, İlig Han'ın Cafer Tegin'i şahnegî sıfatıyla *dâru'l-mülk Belh'e* gönderdiğini belirtmektedir. (Mirhond, 1339: IV, 97) İlig Han'ın Belh'e özel bir ordu göndermesinin sebebi, bu şehrin Gaznelilerin ikinci merkezi olması sebebiyle buranın alınmasının Horasan'ın zaptını kolaylaştıracağı düşüncesi olmalıdır. Zaten Sultan Mahmud'un Multan tarafından Gazne'ye gelmesi burada ordusunu düzenledikten sonra hemen bu şehre geçmesi (Utbî, 2004: 287; Al-Utbî, 331; Gerdîzî, 1953: 53; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188; Şebânkarâî, 1376: 49-50) ve ileride anlatılacağı gibi Subaşı Tegin'e karşı harekâtı buradan idare etmesi Belh'in Gazneliler açısından önemini ortaya koyan hâdiselerdir.

Karahanlıların Horasan'ı alma harekâtı iyi düşünülmüş, planlanmış, fırsatlar değerlendirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Dahası Multan tarafına giden Sultan'dan uzun süre haber alınmaması sebebiyle Horasan bölgesinin ileri gelenleri Karahanlılara meyletmişlerdir. Halkın teveccühü de Karahanlıların işlerini kolaylaştırmış görünmektedir. (Utbî, 2004: 286; Al-Utbî, 1858: 330; Şebânkarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 97) Ancak Gazneli Mahmud'un ordusunun Hindistan seferleriyle meşgul olduğu için Horasan'ın kolay bir şekilde alınabileceği düşüncesinin boş bir hayal olduğu daha ilk günlerde ortaya çıkar. Zira Sultan Hindistan tarafına giderken güvendiği komutanlarından Tus valisi Arslan Câzib'i ihtiyaten Horasan'da bırakmış, bölgenin idaresini ona vermiş, bu arada herhangi bir saldırı durumunda Gazne'ye gitmesini ve başkenti emniyet altına alarak duruma el koymasını emretmiştir. Arslan Câzib Sultan'ın ayrılışından sonra ordusuyla Herat'da ikâmet etmeye ve verilen görevi yerine getirmeye başlamıştır. (Utbî, 2004: 285-286; Mirhond, 1339: II, 97; Hunkan, 2007: 157) Nitekim Subaşı Tegin'in ordusuyla Herat'a gelerek, burayı zapt etmesi de Arslan Câzib'in bu şehri terk etmesiyle olmuştur. (Utbî, 2004: 285; Al-Utbî, 1858: 330; Gerdîzî, 1953: 53; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188; Şebânkarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 97)

Hâdiselere bakıldığında Sultan Mahmud'un Hindistan tarafına sefere çıkarken ülkesini savunmasız bırakmış gibi görünmektedir. Bu görüntü dönemin hâdiselerini anlatan kaynaklar tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin Utbî, *Sultan Multan işine yönelip şehirlerine girdiğinde Horasan onun ordusundan boşaldı. Bu durumda İlig Han Horasan'a iki komutanı vasıtasıyla ordu gönderdi*, derken, İbnü'l-Esîr, *Yeminü'd-Devle Multan'a gidince İlig Han Horasan'ın boş kalmasını fırsat bildi ve Horasan'a asker sevk etti* demektedir. Mirhond, *Sultan'ın Multan tarafına gittiğinde Horasan bölgesinin onun askerlerinden boş kaldığını, İlig Han'ın da buraya ordu sevk ettiğini* ifade ederken, Şebankarâî de, *Gazneli Mahmud'un gaza için Hindistan'a sefer*

düzenlediğinin ve altı ay ortalıktan kayıp olduğunun, bu durumda fırsat gözleyen İlig Han'ın Horasan'a ordu sevk ettiğinin altını çizmektedir. (Utbî, 2004: 285-286; Al-Utbî, 1858: 330; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188; Şebankarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 97). Ancak Horasan bölgesinde bıraktığı orduya ve Arslan Câzib'e verdiği emirlere bakıldığında Gazneli Mahmud'un yokluğunda ülkesine bir saldırının gelebileceği ihtimalini hesapladığı ve ona göre tedbirini aldığı ortadadır.

Arslan Câzib Karahanlı tehlikesini görünce verilen emri uygulamaya koydu. O ordusunu alarak Herat'dan ayrıldı ve Gazne'ye gitti. Emredildiği gibi duruma el koydu ve gerekli tedbirleri aldı. Ebü'l-Abbas el-Fazl b. Ahmed'i Bâmiyân ve Banchîr³ tarafına ihtiyat olarak göndererek Gazne'ye ulaşan yolları emniyet altına aldı. Bu arada Multan tarafına ulaklar göndererek Sultan'ı durumdan haberdar etmeyi de ihmal etmedi. Gazneli Mahmud Horasan bölgesinde olup bitenleri öğrendiğinde gazayı bırakarak süratle başkent Gazne'ye geldi. Burada ordusunu düzenledi, komutanlarını ve askerlerini verdiği bahşişler ve hediyelerle ihya ederek bağlılıklarını artırdı. Bu arada Halaç Türklerini de yardıma çağırdı. Halaçlardan kendine katılanlara da gerekli ikramlarda bulunduktan sonra Gazne'den Belh'e doğru harekete geçti. (Utbî, 2004: 287; Al-Utbî, 1858: 331-332; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188; Şebankarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 97-98; Hondmîr, 1333: II, 377; Hunkan, 2007: 158)

Ca'fer Tegin bu günlerde Belh'de bulunmaktadır. O, Mahmud'un üzerine geldiğini gördüğünde burayı terk etti ve Tirmiz'e kaçtı. Sultan ise Horasan'ın merkezi konumundaki Belh'e yerleşti. Sultan Ca'fer Tegin'le uğraşmadı. Ancak ordu komutanı Arslan Câzib'i 10000 kişilik bir ordu ile Herat'da bulunan Subaşı Tegin'in üzerine gönderdi. Subaşı Tegin ise korkusundan şehri terk ederek Merv tarafına kaçtı. (Utbî, 2004: 287; Al-Utbî, 1858: 331-332; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188-189; Şebankarâî, 1376: 49; Mirhond, 1339: IV, 97-98; Hondmîr, 1333: II, 377) Karahanlı ordusu Horasan bölgesine yerleşmeden Sultan Mahmud Hindistan'dan dönmüş, Gazne'de oyalanmadan büyük bir ordu ile Belh'e gelmişti. Sultan'ın bu ani dönüşü Karahanlıların planlarını alt üst eden bir başka hareket oldu. Karahanlı komutanları Sultan'ın ordusu ile baş edemeyeceklerini, Horasan'la ilgili planlarını gerçekleştiremeyeceklerini anlamakta gecikmediler. Onların artık amaçları Gerdîzî'nin ifadesiyle Ceyhun Nehri'ni geçerek İlig Han'ın yanına dönmektir. (Gerdîzî, 1953: 53) Nitekim yine Gerdîzî'nin kayıtlarından Gaznelilerin ordu, silah ve teçhizat gücünün Karahanlı komutanları tarafından da İlig Han'ın

³ Bâmiyân, ve Banchîr, (Panchîr) Horasan şehirlerindedir. *Hudûdü'l-Âlem*, 2008: 64.

huzurunda ifade edildiğini müşahede ediyoruz. Onun nakline göre, Subaşı Tegin İlig Han'ın huzuruna vardığında huzurda bulunanlar onu ayıplamışlardır. Ancak ileri gelenler, *bu filler, silahlar, aletler ve askerlere karşı hiç kimsenin karşı koyamayacağını* ifade etmişlerdir. (Gerdîzî, 1953: 54)

Gazneliler ve Karahanlılar arasındaki Horasan bölgesindeki kovalamaca Gerdîzî, İbnü'l-Esîr, Hondmîr, Şebankarâî ve Hamdullah Müstevfî gibi tarihçiler tarafından kısa cümlelerle aktarılmaktadır. Utbî ve Mirhond ise konuyu daha ayrıntılı nakletmektedirler. Ayrıca bu iki kaynağın bu konuda verdiği bilgiler arasında çok farklılık bulunmamaktadır. Sultan, Belh'de kalırken komutanı Arslan Câzib'in emrine 10000 asker vererek Subaşı Tegin'i takip etmesini emrettiğini ifade etmiştik. Subaşı Tegin Gazneli ordusundan kurtulmak için çöl yoluyla Ceyhun Nehri'ne ulaşmak istedi. Bunun için de Merv'e gitti. Ancak o bu bölgede kuyuların doldurulduğunu, kaynakların kurduğunu gördü. Yaz sıcağı ise dayanılmaz şiddette idi. Bu durumda Subaşı Tegin Serahs'a yöneldi. Burada ise Oğuz Türklerinin reisi Hasan b. Tâk⁴ vardı. Hasan ordusu ile Subaşı Tegin'in etrafını kuşattı. Yapılan korkunç savaşta iki taraftan çok sayıda asker can verdi. Karahanlı ordusunun kazandığı savaşta Hasan b. Tâk öldürüldü. Subaşı Tegin savaşı kazanmasına rağmen Serahs'da durup dinlenmeye fırsat bulamadı. Çünkü o Arslan Câzib'in peşinde olduğunu biliyordu. Bu sebeple Serahs'dan Ebiverd'e buradan da Nesa'ya gitti. O anladığımız kadarıyla Nesa'dan birkaç kez çıkmak istemesine rağmen her defasında geri dönmek zorunda kaldı. Subaşı Tegin'in Herat ve diğer Horasan şehirlerinden topladığı mallar ve silahlar hızını kestiği gibi, onları Gaznelilere terk ederek kaçmak da gururuna dokunmakta idi. Arslan Câzib Nesa'ya yaklaştığında bu sefer Subaşı Tegin Simbar'a buradan da Cürcan tarafına geçti. Dağlık bölgelerden, geçitlerden, ağaçlık bölgelerden geçerek Dihistan tarafına giden Subaşı Tegin'in yollarda çok sıkıntı çektiği anlaşılmaktadır. Kerakeleler⁵ onun mallarına ve artçı kuvvetlerine saldırarak ve zarar verdiler. Subaşı Tegin Dihistan tarafından tekrar Nesa'ya dönmek zorunda kaldı. O Nesa'da yeni bir plan yaptı. Buna göre yanında bulunan ve ağırlık yapan mal ve silahları diğer taraftan yaya olan ve yolculuğa tahammül edemeyecek olan askerleri Harizm Şah Ebü'l-Hasan b. Me'mun'a⁶ İlig Han'ın emaneti olarak gönderdi. Daha sonra da Ceyhun Nehri'ne ulaşmak için Merv tarafındaki çöle daldı. (Utbî, 2004: 288-289; Al-Utbî, 1858: 332-333; Mirhond, 1339: IV, 98)

Gazneli Mahmud, Subaşı Tegin'i yakalaması için Arslan Câzib'i gönderdikten sonra takibin sonucunu görmek için Tus'a gitmiştir. Subaşı

⁴ Bu isim Mirhond'da *Muhsin b. Tâk* olarak kaydedilmektedir. Mirhond, 1339: IV, 98.

⁵ Mirhond'a göre Gilâniler. Mirhond, 1339: IV, 98)

⁶ Mirhond'da *Ali b. Me'mun* olarak geçmektedir. Mirhond, 1339: IV, 98)

Tegin'in Dihistan tarafından Merv tarafına geldiği haberini aldığı anda onu yakalamak için acele Merv istikametine gitti. Ancak Subaşı Tegin daha hızlı hareket ederek Sultan'ın askerlerine yakalanmadan çöle girmeyi başardı. Bu durumda Sultan onun arkasından Arab Reis (zaim) Ebu Abdullah Muhammed b. İbrahim et-Tâî'yi gönderdi. Et-Tâî çölde Subaşı Tegin'in ordusunu yakalamayı başardı. Yapılan savaşta çok Karahanlı askeri öldürüldü. Yine Karahanlı ordusunun seçkinlerinden 700 kişi yakalandı. Yakalananlar arasında Subaşı Tegin'in kardeşi de bulunmakta idi. Sultan yakalanan askerlerin bağlanmalarını ve Gazne'ye götürülmelerini emretti. Bu savaşta kaçmayı başaran ve Ceyhun'u geçen Subaşı Tegin ise İlig Han'ın yanına döndü. (Utbî, 2004: 289; Al-Utbî, 1858: 333; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 1188-189; Mirhond, 1339: IV, 98).

Yukarıda Belh'de bulunan Ca'fer Tegin'in Gazneli Mahmud'un üzerine geldiğini gördüğünde burayı terk ederek Tirmiz'e gittiğini belirtmiştik. Rivâyetlerden onun Subaşı Tegin'in akıbetine uğramadığı anlaşılmaktadır. O, Gaznelilerin Subaşı Tegin'le uğraşmasını fırsat bilerek Tirmiz'den Ceyhun Nehri'ne gelmiş, buradan da İlig Han'a katılmış olmalıdır. Nitekim İlig Han'ın onu 6000 askerle ikinci kez Ceyhun Nehri'ni geçirerek Belh tarafına gönderdiğini görüyoruz. İlig Han'ın amacı Sultan Mahmud'un dikkatini Ca'fer Tegin'in üstüne çekerek Subaşı Tegin'i kurtarmaktır. Ancak Sultan Subaşı Tegin gâilesini halletmeden zihnini ve ordusunu Ca'fer Tegin'le meşgul etmez ve onun üzerine gitmez. Ancak Subaşı Tegin Horasan bölgesini terk ettikten sonra hızlı bir hareketle Ca'fer Tegin'in üzerine gider. Ca'fer Tegin ise çareyi kaçmakta bulur. Sultan'ın kardeşi Sahibü'l-Ceyş Ebü'l-Muzaffer Nasr b. Nasıruddin Sebük Tegin onların peşine takılır ve Ceyhun Nehri'ni geçinceye kadar takip eder. Ca'fer Tegin'in de Ceyhun Nehri'nden Mâverâunnehir bölgesine geçmesiyle başa dönülmüş ve Horasan bölgesinin Gaznelilere ait olduğu bir kez daha tescillenmiştir. (Utbî, 2004: 290; Al-Utbî, 1858: 334; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 188-189; Gerdîzî, 1953: 50).

IV.KANTARAT-Ü ÇARHIYÂN SAVAŞI

Hanla Sultanın karşı karşıya geldiği Çarhiyân Köprüsü savaşının kaynaklarda *Belh* civarında yapıldığı belirtilmekte ancak yeri konusunda farklı isimler nakledilmektedir. İbnü'l-Esîr, savaşın *Belh'e iki fersah* mesafede olan bir yerde yapıldığını belirtmekte, ancak mekânın adını kaydetmemektedir. Gerdîzî savaşın yapıldığı yerin adını *Deşt-i Keter* olarak nakletmektedir. Mirhond da İbnü'l-Esîr gibi savaşın Belh yakınlarında yapıldığını ifade

etmekte, aradaki mesafenin dört fersah olduğunu belirtmekte ancak isim vermemektedir. Şebânkarâî savaşın Belh sınırında *Deşt-i Kenz* denilen bir yerde yapıldığını belirtmektedir. Utbî ise savaşın yerini *Kantarat-ü Çarhıyân* olarak kaydetmektedir. Bu savaşın yapıldığı yer konusunda araştırma eserlerde de birlik sağlanmış görünmemektedir. Barthold *Şarhıyân Köprüsü* olarak kaydetmektedir. Erdoğan Merçil savaşın *Katar (Keter) Ovası* 'nda, Reşat Genç, *Belh yakınlarında* Abdülkerim Özaydın, *Belh'de*, Ömer Soner Hunkan ise, *Deşt-i Keter* denilen çöl mıntikasındaki *Çerhıyân (Merhıyân)* köprüsünde yapıldığını ifade etmektedir. Biz çalışmamızda dönemin tarihçisi olması sebebiyle Utbî'nin kaydettiği *Kantarat-ü Çarhıyân* ismini uygun bulduk. (Utbî, 2004: 291,292; Gerdîzî, 1953: 54; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 191-192; Şebankarâî, 1376: 50; Mirhond, 1339: IV, 99; Pritsak, 1977: VI, VI, 255; Barthold, 1990: 293; Merçil, 1989: 32; Genç, 1992: VI, 146; Özaydın, 2001: XXIV, 406; Hunkan, 2007:161)

İlig Han Horasan'a göndermiş olduğu ordusunun hezimete uğrayarak bölgeyi terk etmek zorunda kalmasını içine sindiremez. Onun için bu mağlubiyet Horasan'ı kaybetmenin yanında çok onur kırıcı bir hezimet olmuştur. Bu sebeple tekrar Sultan'la anlaşma, sınırların tekrar belirlenmesi, özür dilenmesi vb. arayışları düzelterek girişimler düşünmez. Onun tek düşüncesi bu mağlubiyetin intikamının alınmasıdır. Bunun için de ilk yaptığı iş güçlü bir ordu toplamak olmuştur. İlig Han önce Hoten hâkimi Kadir Han b. Buğra Han'dan yardım ister. Kadir Han ona istediği yardımı verir. Nitekim Kadir Han, kuvvetleri ile birlikte İlig Han'ın davetine icabet eder ve savaşa onunla birlikte katılır. İlig Han Türkistan'a da bir haber gönderir, Türk boylarından yardım ister. Yine Mâverâünnehir bölgesindeki Türklerin de yanında yer almalarını talep eder. İlig Han gayretleri ile büyük bir ordu toplamayı başarır. Gerdîzî bu ordunun sayısını 40000 olarak kaydederken Utbî 50000'den fazla asker toplandığını belirtmektedir. İlig Han'ın yanında komutanları Cafer Tegin ve Subaşı Tegin de bulunmaktadır. İlig Han Utbî'nin *dalgali deniz ve şiddetli kasırgaya* benzettiği ordusuyla Ceyhun Nehrini geçerek Horasan bölgesine girer. (Utbî, 2004: 290-291; Gerdîzî, 1953: 54; Mirhond, 1339: IV, 98-99; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 191-192)

Sultan Mahmud Karahanlı ordusunun hareket haberini Tohoristan'da bulunduğu bir sırada aldı. O, Karahanlıların büyük bir ordu ile Ceyhun'u geçtiklerini haber aldığı anda bu bölgedeki işlerini bıraktı ve süratle Belh'e geldi. Burada ordusunu düzenledikten sonra daha stratejik bulunduğu Belh'e iki fersah olduğu belirtilen *Kantarat-ü Çarhıyân*'a hareket etti. Karahanlı ve Gazneli orduları adı geçen ovada karşı karşıya geldi. (Utbî,2004: 290-291; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 15-191-192; Mirhond, 1339: IV, 98, 99) İlig Han'ın ordusu Türk boylarından kurulmuştu. Sultan Mahmud'un ordusu ise Türk boylarından,

Oğuzlardan, Hindlilerden, Halaçlardan, Afganlılardan Gazne ve çevresinde bulunan Türklerden oluşmakta idi. Yine bu orduda Kürtler ve Araplar bulunmakta idi. (Utbî, 2004: 290-292; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 191-192; Mirhond, 1339: IV, 98-99)

İki ordu karşılıklı yerlerini aldıklarında ilk gün gerçek anlamda bir savaş yapılmadı. Utbî ve Mirhond'un ifadelerine göre birinci gün iki tarafın seçkin askerleri aralarında teke tek vuruşmalar oldu. Bu vuruşmalar akşam olup karanlık çökünceye kadar devam etti. Askerler ayrılırken ertesi gün yapılacak için savaş için birbirlerine meydan okudular. İki ordunun birbirlerine hemen saldırmayıp gün boyunca teke tek vuruşma sebepleri belli değildir. Yukarıda Gazneli Mahmud'un Karahanlıları dost ve kardeş olarak gördüğünü onlarla savaş yapmak istemediğini ifade etmiştik. Acaba iki taraf bir barış olması ümidiyle mi beklemiştir? Belki de bu ilk günkü meydan okumalar ve vuruşmalar iki ordunun cengâverlerinin birbirlerini tartmaları ve güçlerini ölçme taktikleri ve asıl yiğitliğin ortaya konacağı ertesi günkü savaş için ısınma hareketleriydi. Kaynaklarda gece iki taraftan da her hangi bir saldırı haberi gelmemektedir. Bu durumda askerlerin ertesi günkü savaş için geceyi dinlenerek geçirdikleri anlaşılmaktadır. Sabah olduğunda ordular savaş için ovada karşılıklı saf tutarlar. Gücün, taktiğin, cesaretin ve sabrın ortaya konacağı zaman gelmiştir. (Utbî, 2004: 291-292; İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 191-192; Mirhond, 1339: IV, 98, 99)

Sultan Mahmud ordusunu düzenleyerek saflara ayırdı. O, orduyu klasik usul olan merkez, sağ ve sol kanatlara ayırdı. Merkeze kardeşi Sahibü'l-Ceyş Nasr, Cüzcan valisi Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed el-Ferîğünî ve Ebu Abdullah Muhammed b. İbrahim et-Tâî'yi yerleştirdi. Merkez Arablar, Kürtler ve Hindistan'dan gelen farklı boylardaki askerlerin yanında ordunun diğer gözü pek yiğitlerinden oluşmakta idi. Sağ kanada Hâcibü'l-Kebîr Saîd Altuntaş'ı atadı. Saîd Altuntaş'ın emrinde askerlerin ileri gelenleri, ordunun süvarileri ve zorlu askerleri vardı. Sol tarafa da Arslan Câzib getirilmişti. Arslan Câzib'in emrinde de tecrübeli ve gözü pek yiğitler yer almıştı. (Utbî, 2004: 292; Şebankarâî, 1379: 50; Mirhond, 1339: IV, 99) Sultan safları savaşlarda asıl kozu olan 500 adet fil yerleştirerek güçlendirdi. Bunlar Utbî'nin ifadesiyle *dağları yerlerinden oynatıp, arzı titretecek güçte fillerd*i. (Utbî, 2004: 291-292) Şebankarâî bu konuyu naklederken Gazneli Mahmud'un savaşlarda tecrübeli ve mübarek iki özel filinin olduğunu belirtmektedir. Bu fillerden birinin adı *Tûsten* diğerinin adı da *Menklikâ* idi. Tûsten ve Menklikâ Sultan'ın askerlerine her nereye giderse oraya getirilmelerini emrettiği fillerdi. (Şebankarâî, 1376: 50)

Karahanlı ordusunun düzeni Gaznelilerden farklı görünmemektedir. İlig Han ordusunu Gazneli ordusu gibi merkez, sağ ve sol kanatlar halinde dizdi. Merkeze has gulâmları ve seçkin süvarileri yerleştirdi. Hoten hâkimi Kadir Han'ı ordunun sağ tarafına tayin etti. Kadir Han'ın emrinde kendi askerleri vardı. Bu askerlerin özel silahları olarak mızrak ve kalkanları zikredilmektedir. Sol tarafa ise kardeşi Ca'fer Tegin'i yerleştirdi. Yine İlig Han safların önüne 1000 gulâm yerleştirdi ki bunların özelliği yay kullanmada çok usta olmalarıydı. Utbî bu gulâmların özelliklerini anlatırken onların kirpikleri hedef yaptıklarını, atmış oldukları okların kılı ortadan ikiye böldüğünü, fillerin ve atların koruyucu zırhlarını delerek kemiğe kadar işlediğini kaydetmektedir. (Utbî, 2004: 292-293) Bu savaşta Sultan'ın asıl kozu savaşçı filler, Han'ın ise yay kullanmada mâhir olan gulâmlarıdır.

Beklenen an geldiğinde iki ordu birbirine girdi. Kantarat-ü Çarhıyan'da müthiş bir savaş cereyan etti. İki taraf savaş kazanmak için ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Han'ın ordusunu yenmek kolay değildi. Biraz zaman geçtiğinde savaşın ibresi Karahanlıları göstermeye başlamıştı. Gazneli ordusunda gerileme emareleri belirdiğinde korkuya kapılan Sultan Mahmud, meydana atıldı ve savaşın kaderini değiştirecek manevra ve hücumlara başladı. (Utbî, 2004: 293)

Utbî'nin nakline göre o savaşın aldığı seyri gördüğünde savaş meydanının yakınında bulunan bir tepeye çıkmış, burada iki rekât namaz kılmış, alnını secdeye koymuş, saçını ve sakalını toza toprağa sürerek zafer nasip etmesi için Allah'a yalvarmış ve adaklar adamıştır. Sonra tepeden aşağı inmış özel fillerinden birinin üzerine atlamış ve Karahanlıların merkezine hücum etmiştir. (Utbî, 2004: 293)

Şebankarâî'ye göre ise Sultan bu tepeye savaş başlamadan önce çıkmış, namaz kılmış ve dua etmiştir. Daha sonra o bu tepeden inerek silahlanmış, *Hangi Mübârek* adlı atına binmiş ve ordusunun başına geçmiştir. Sultan'ın burada etmiş olduğu dua da çok ilginçtir. O duasında şöyle yalvarmıştır: *İlâhî hâkim sensin. Eğer Türkler haklı ise onlara nusret ver. Ben haklı isem bana yardım et.* (Şebankarâî, 1376: 50) Gerdîzî'nin ifadeleri de Şebankarâî'nin naklini doğrulamaktadır. O, *Deşt-i Keter'de iki ordu saf tuttuğunda Emir Mahmud iki rekât namaz kıldı. Allah'dan zafer diledi. Sonra savaşa tutuştular* demektedir. (Gerdîzî, 1953: 54)

Gazneli Mahmud'un bir tepeye çıkarak dua etmesi konusunda Utbî'nin naklinin akla ve savaş mantığına uygun geldiğini söylemek zor görünmektedir. İki ordunun birbirine girdiği ve son sözün söylenmek üzere olduğu bir zaman diliminde Sultan'ın bir tepe üzerine çıkması, namaz kılması, dua etmesi sonra geri dönmesi aklın kabul edeceği bir hâdise olarak görünmemektedir. Bu davranışı savaş kuralları çerçevesinde de açıklamak zordur. Bu durumda

Şebankarâî ve Gerdîzî'den gelen nakiller daha doğru görünmektedir. Gazneli Mahmud'un özel fillerinden birinin üzerine atlaması savaş meydanında olduğu ve gidişatın kötüleştiği zamanda olmalıdır. Onun böyle bir durumda atından inerek fil sırtına bindiğini ve son bir hamle ile savaşın kaderini değiştirmeyi düşündüğünü hayal etmek daha makuldür. Şebankarâî bu özel filin yukarıda ismi geçen *Tûsten* olduğunu belirtmektedir. (Şebankarâî, 1376: 50)

Sultan hâdiseye tam zamanında müdahale etmişti. Önüne gelenleri parçalayan, çiğneyen ve fırlatıp atan fil, Karahanlı ordusunun merkezini dağıttı. Parçaladığı askerlerin arasında Karahanlıların bayraktarı da bulunmakta idi. Şebankarâî bu filin hortumunda ve vücudunda binden fazla ok olduğunu belirtmektedir. Karahanlı gulâmların fırlattıkları oklar Tusten'i durdurmaya yetmedi. (Şebankarâî, 1376: 50) Sultan'ın cesareti ordusunu da tekrar gayrete getirdi. Adeta canlarını dişlerine takan askerlerin yaptıkları hücumlar Karahanlı ordusunun üstünlüğünü ve direncini kırdı. Bu sefer bozulma ve kaçma sırası İlig Han'ın ordusuna geldi. Bozulan Karahanlı ordusu Ceyhun Nehri'ne doğru kaçtı. Kaçanların içinde İlig Han'da vardı. Gazneli askerleri Karahanlıların peşine düştüler. Han ve ordusunun Ceyhun Nehri'ni geçmesiyle bu takip de sona erdi. (Utbî, 2004: 293; Özaydın, 2001: XXIV, 406.)

Savaştan kaçan Karahanlı ordusu hakkında Utbî, Sultan'ın askerlerinin kılıç ve mızraklarla peşlerine düştüklerini ve onları Horasan'dan Mâverâünnehir'e attıklarını belirtmektedir. Gerdîzî, Sultan'ın askerlerinin bu savaşta Karahanlı askerlerinin çoğunu öldürdüklerini, birçoğunu esir aldıklarını ifade etmektedir. Yine Gerdîzî, kaçanların suda boğulduklarını, Sultan'ın askerlerinin onların at ve silahlarını ele geçirdiklerini belirtmektedir. İbnü'l-Esîr, *İlig Han'ın ordusu mağlup olduğunda Sultan'ın adamları onları takip ederek bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir aldılar, bu arada nehri geçinceye kadar da mallarını ganimet olarak almaya devam ettiler* demektedir. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 191-92) Mirhond ise bu konuda fazla bir şey söylememektedir. Gerdîzî'nin ifadesine dikkat edildiğinde ölenler ve esir alınanlar savaş esnasında olmuştur. Bir de o, suda boğulanlardan bahsetmektedir. Yani askerler aceleyle Ceyhun Nehri'ni geçerken sele kapılarak ölmüşlerdir. Şebankarâî'nin ifadesine göre ise, Sultan Karahanlıların bu takip esnasında hırpalanmalarını, çok zayıat vermesini istememiştir. Sultan kardeşi Nasr'ı yanına çağırması ve emrine 10000 süvari vererek Karahanlıların peşinden gönderirken şu tenbihde bulunmuştur: *Yolda yavaş git, yol ver ki cehenneme kadar gitsinler.* (Şebankarâî, 1376: 50)

Nasr kaçan Karahanlı askerlerini Ceyhun Nehrine kadar takip etti. Karahanlılar Ceyhun Nehri'ni geçtiklerinde geri ağabeyi Mahmud'un yanına

döndü. (Şebankarâî, 1376: 50) Böylece Karahanlıların temizlenmesiyle Horasan'ın Gaznelilerin olduğu bir kez daha tescillenmiş oldu.

Bu sefer İlig Han'ın Horasan'ı almak için giriştiği son sefer olmuştur. Gerçi İlig Han bu vakanın acısını hiçbir zaman unutmuş görünmemektedir. Nitekim 403/1012-1013 yılında bu yenilginin intikamını almak için hazırlık yapmaya başlamış, Hoten hâkimi Kadir Han ve ağabeyi Togan Han'dan da yardım istemiştir. Ancak bu hazırlıkları tamamlayarak Horasan bölgesine geçmeye fırsat bulamamıştır. Çünkü aynı yıl içinde vefat etmiştir. Onun vefatıyla iki devlet sulh ve sükûn ortamına dönmüşlerdir. Nitekim İlig Han'dan sonra yerine geçen kardeşi Togan Han, Sultan Mahmud'a bir mektup yazarak şunu söyler: *Senin Hindistan gazalarıyla meşgul olman benim de Türklere karşı gazaya çıkmam ve birbirimizle uğraşmaktan vaz geçmemiz hem Müslümanların hem de İslâm'ın hayrınadır.* Sultan Mahmud'un bu teklifi kabul etmesi ile aradaki ihtilâf son bulmuş, iki taraf gaza ile meşgul olmaya başlamışlardır. (İbnü'l-Esîr, 1966: IX, 240-241; Özaydın, 2001: XXIV, 406)

V.SONUÇ

Karahanlılar ve Gazneliler arasında 397/1006-1007 yılında Belh yakınlarında yapılan Kantarat-ü Çarhıyân savaşı iki Türk devleti arasında Horasan'ın kaderini belirleyen savaştır. Kantarat-ü Çarhıyân savaşıyla Horasan'ın Gaznelilerin olduğu tescillenmiş, Han karşısında Sultan'ın üstünlüğü ortaya konmuştur.

İki Müslüman Türk devleti arasında vuku bulan Çarhıyân Köprüsü savaşı İlig Han'ın Horasan'ı alma hırsından kaynaklanmıştır. Sâ mânîlerin 389/999'da yıkılması ve Mâverâünnehr'in Karahanlılara geçmesinden sonra İlig Han ve Sultan Mahmud arasında yapılan anlaşma, iki devletin üzerlerine aldıkları görev ve gelecekleri açısından doğru düşünülüp uygulanan bir siyasettir. Ancak İlig Han'ın Sultan Mahmud'un Hindistan seferlerinde iken Horasan'a saldırmaması büyük bir hata olmuştur. Çünkü bu savaşla Karahanlıların Türk dünyasını İslâmlaştırılması hareketi sekteye uğrarken, Hindistan gazaları geçici bir süre için de olsa durmuştur. Yine bu savaş iki Türk devletini gereksiz yere yıpratmıştır.

Karahanlılar ve Gaznelilerin savaş yerine birbirlerini desteklemeleri şüphesiz güçlenmelerini artıracak, bu arada diğer kavim ve kabilelerin yanında birçok Türk boyu bu iki devlet içinde sığınma imkânı bulacak ve bakir coğrafyalarda İslâm yayılmış olacaktı. Nitekim iki devlet arasında uygulanması gereken siyaset, İlig Han'ın 403/1012-1013 yılında ölümüyle tahta geçen kardeşi Togan Han'ın şu cümlelerinde yansımaları bulmuştur. *Senin Hindistan gazalarıyla meşgul olman benim de Türklere karşı gazaya çıkmam ve*

birbirimizle uğraşmaktan vazgeçmemiz hem Müslümanların hem de İslâm'ın hayrınadır.

Kaynakça

- Aktan, Ali, (2006). “Mu'tazıdbillah”, *DİA*, TDV Yay., XXXI, İstanbul.
- Barthold, W., (1965). “Amr b. Al-Lays Al-Saffâr”, *İA*, MEB Yay., I, İstanbul.
- Barthold, V. V. (1990). *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, Hazırlayan, Hakkı Dursun Yıldız, TTK. Yay., Ankara.
- Beyhakî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin, (1326). *Târîh-u Beyhakî, (Târîh-u Mes'ûdî)*, Tah. Saîd Nefîsî, Kitâbhâne-i Sinâî, Tahran.
- Bîrûnî, Ebu Reyhâh Muhammed b. Ahmed, (1923). *Âsâru'l-Bâkıye ani'l-Kurûni'l-Hâliye*, Tah. C. Eduard Sachau, Leibzig.
- Bîrûnî, Ebu Reyhâh Muhammed b. Ahmed, (1984). *The Chronology of Ancient Nations*, Çev. Edward Sachau, Minerva Verlag GMBH, Frankfurt.
- Büchner, V. F., (1997). “Sâmânîler”, *İA*, MEB Yay., X, Eskişehir.
- Duman, Abdullah, (2012) “Ebû İbrahim İsmail El-Muntasır'ın Sâmânî Devletini Diriltme Gayretleri Bağlamında Karahanlılar ve Gaznelilerle İlişkileri”, *Gazi Antep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı, 2, 531-553, Gaziantep.
- Genç, Reşat, (1992). “Karahanlılar”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay., VI, İstanbul.
- Gerdîzî, Ebu Said Abdü'l-Hay b. ed-Dahhâk b. Muhammed, (1953). *Tarih-i Gerdîzî (Zeynü'l-Ahbâr)*, tak., Mirza Muhammed Han Kazvinî, Tahran.
- Güner, Ahmed, (2007). “Nuh I”, *DİA*, TDV Yay., XXXIII İstanbul.
- Güner, Ahmed, (2007). “Nuh II”, *DİA*, TDV Yay., XXXIII, İstanbul.
- Hamdullah Müstevfî, Ebu Bekir b. Ahmed b. Nasr, Müstevfî Kazvînî, (1387). *Târîh-i Güzîde*, Tah., Abdü'l-Hüseyin Nevâhî, Müesseset-ü İntişârât-i Emîr-i Kebîr, Tahran.
- Hondmîr, Ğiyâsüddîn b. Hümâmüddîn, (1333). *Târîh-u Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâd-ı Beşer*, Kitâbhâne Hayâm Hıyâbân Nâsır Hüsrev, Tahran.
- Hudûdü'l-Âlem*, (2008). Çev., Abdullah Duman, Murat Ağarı, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Huncan, Ömer Soner, (2007). *Türk Hakanlığı (Karahanlılar)*, IQ Kültürsanat Yay., (2. Baskı), İstanbul.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasan Ali b Ebü'l-Kerim Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybânî, (1966). *el-Kâmil fi't-Târîh*, Dâr-u Sadr, Beyrut.

- İbnü'l-Esîr, İzzeddin el-Cezerî, (Bty). *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*, Dâr-u Sadr, Beyrut.
- İbn Isfandiyâr, Muhammad b. Al-Hasan, (1905). *An Abridged Translation of the History Of Tabaristân*, Tah. Edvard G. Browne, M. A- M. B., Leyden: E. J. Brill, Imprimeria Orientale, London.
- İbn Kesîr, ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut, ty.
- Maulânâ, Minhâj-ud- dîn, Abû-Umar-ı Usmân, (1881). *Tabakât-ı Nâsirî*, A General History of the Muhammadan Dynasties of Asia, Farsça Yazmasından Çev. Major H. G. Raverty, Bibliotheca Indica Series By Asiatic Society of Bengal, New Delhi.
- Merçil, Erdoğan, (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Yay., Ankara.
- Merçil, Erdoğan, (1992). "Büveyhîler", *DİA*, TDV Yay., VI, İstanbul.
- Merçil, Erdoğan, (2009). "Simcûrîler" *DİA*. TDV Yay., XXXII, İstanbul.
- Mirhond, Mir Muhammed b. Seyyid Burhaneddin b. Hondşah, *Târîh-u Ravzatü's-Safâ*, IV, Tahran, 1339.
- Ekber N. Necef, (2005). *Karahanlılar*, Selenga Yay., İstanbul.
- Nerşahî, Ebu Bekir Muhammed b. Ca'fer, (1954). *The History of Bukhara*, Çev. Richard N. Frye, The Mediaeval Ecademy of America, Cambridge, Massachusetts.
- Özaydın, Abdülkerim, (1991). "Amr b. Leys", *DİA*, TDV Yay., III, İstanbul.
- Özaydın, Abdülkerim, (2001). "Karahanlılar", *DİA*, TDV Yay., XXIV, İstanbul.
- Pritsak, Omelyan, (1977). "Kara-Hanlılar", *İA*, MEB Yay., VI, İstanbul.
- es-Semânî, Ebu Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temîmî, (1988). *el-Ensâb*, Takdim ve Ta'lik, Abdullah Ömer el-Bârûdî, Dârü'l-Cenân, Beyrut.
- Şebânkarâî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (1376). *Mecmau'l-Ensâb*, Tashîh, Mîr Hâkim Muhaddis, Müesseset-ü İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran.
- Utbi, Ebü'n-Nasr Muhammed b. Abdülcabbâr, (2004). *el-Yemînî fî Şerh-ı Ahbâru's-Sultân Yemînü'd-Devle ve Emînü'l-Mille Mahmud el-Ğaznevî*, Şerh ve Tah. İhsan Zünnûn es-Samirî, Daruttalîatü't-Tabâat ve'n-Neşr, Beyrut.
- Al-Utbi, *The Kitab-ı Yamını*, (1858). Farsçadan İngilizceye Çev., James Reynolds, Ex Oriente Lux, London.
- Usta, Aydın, "Sâmânîler", (1992). *İA*, TDV Yay., XXXVI, İstanbul.
- Usta, Aydın, (2007). *Şamanizm'den Müslümanlığa Türklerin İslamlaşma Serüveni*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Ya'kûbî, (2002). *Ülkeler Kitabı*, Çev. Murat Ağarı, Ayışığı Yay., İstanbul.
- Zettersten, K. V., (1961). "Büveyhiler", *İA*, MEB Yay., II, İstanbul.

Türkiye’de Yüksek Lisans Öğreniminde Yaşanan Sorunlar: Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Örneği*

Problems in Master Degree Programs in Turkey: Social Studies Education Case

Ahmet KATILMIŞ**
Marmara Üniversitesi
Hülya ÇELİK***
Sakarya Üniversitesi
Yaşar KOP****
Kafkas Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretmenliği yaparken aynı zamanda Yüksek Lisans öğrenimine devam eden öğretmenlerin Yüksek Lisans öğrenimleriyle ilgili yaşadıkları sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında öğretmenlerin Yüksek Lisans yapmalarını olumsuz etkileyen unsurlar belirlenerek, olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Nitel araştırma modelinde gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların belirlenmesinde örneklem tipik durum örneklemesine göre tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılar, Türkiye’deki üç devlet üniversitesinin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan öğretmenler arasından seçilmiştir. Bu çerçevede her üniversitenin ilgili enstitüsünden 8 olmak üzere toplam 24 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu faaliyette kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında uzman görüşünden faydalanılmıştır. Görüşme sonunda elde edilen betimsel analize tabi tutulmuştur. Verilerin analiz edilmesiyle Sosyal Bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin, kaynak temini/kaynaklara ulaşma, araştırma planlama/sonuçlandırma, ders içeriklerinin güncel olmaması, farklı alanlardan dersler verilmesi, seçmeli derslerin az olması, araştırma konularının sanal olması/problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi ve

* Bu çalışma, 10–16 Nisan 2011 yılında Kırgızistan’da düzenlenen, I. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresinde bildiri olarak sunulan makalenin gözden geçirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: akatilmis@marmara.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: hcelik@sakarya.edu.tr

**** Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: yasar.kop@kafkas.edu.tr

derslere devam etme boyutlarında sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretmen, Yüksek Lisans.

Abstract

In this study, it is aimed at determining the problems of the teachers, who are working as a Social Sciences Teacher and studying as a Graduate student as well, during their Graduate study. For this purpose, it is tried to develop solution offer intended for abolishing the problems by determining the factors which affect the teachers negatively to have their Graduate studies.

In study carried out in qualitative research method, sampling for defining the participants has been determined according to the typical case sampling. Thus, participants have been chosen among the teachers who are studying as a Graduate student in the related institutions of three state universities. In this context, being on the point of 8 participants from the related institutions of each university, totally 24 participants have been interviewed. Expert opinion has been taken for preparing semi-structured interview forms which have been used in this activity. By analyzing the data gained through the interviews, it has been determined that the teachers who are studying in the field of Social Sciences Teaching as Graduate students, are facing with the problems such as obtaining the sources/accessing the sources, research planning/eventuation, course contents are not up to date, given courses from different fields, research subjects are imaginary/the problems do not coincide with the real world and attending the courses. Solutions intended for abolishing these problems have been offered.

Key Words: Social Sciences, Teacher, Graduate Studies.

I.GİRİŞ

Türkiye kuruluşundan itibaren tarihi misyonuna uygun bir hedef belirlemiştir. Bu kapsamda nihai amaç, muasır medeniyete ulaşmak ve muasır medeniyetin geldiği kerteyle aşabilmesi için ona katkıda bulunabilmek olarak ifade edilmiştir (Kocaturk, 2005:233). Böyle bir hedefe ulaşabilmek tek boyutlu olarak eğitimin yaygınlaştırılmasıyla mümkün olmayacağı için nitelikli insan gücünü artırıcı çalışmalara da ağırlık verilmiştir. Başka bir söyleyişle hem nicelik hem de nitelik boyutlarında eğitim düşünce ve uygulamasında mezkûr hedefe uygun faaliyetlere odaklanılmaya çalışılmıştır (Binbaşoğlu, 2005:63). Bu minvalde geçmişte lisans programları ile nitelikli insanlar yetiştirmek amaçlanırken, günümüzde daha ileri düzeyde nitelikli insanlar yetiştirmek için lisansüstü öğretim programları işe koşulmaktadır (Güven ve Binalı, 2007:158). Bu bağlamda Türkiye’de yüksek öğrenimin çatısı olan Yüksek Öğrenim Kurulu [YÖK] tarafından lisansüstü

öğretimde tezli yüksek lisans ve doktora programlarının amaçları şu şekilde ifade edilmiştir (YÖK, 1996):

- Tezli yüksek lisans programının amacı, öğrencinin bilimsel araştırma yaparak bilgilere erişme, bilgiyi değerlendirme ve yorumlama yeteneğini kazanmasını sağlamaktır.
- Doktora programının amacı, öğrenciyi bağımsız araştırma yapma, bilimsel olayları geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli adımları belirleme yeteneği kazandırmaktır.

Verilen amaçlardan da anlaşılabilir gibi sadece nitelikli ve araştırmacı insanlar değil aynı zamanda bilim adamı yetiştirebilmek için lisansüstü öğretim oldukça önemlidir. Bu öneminden dolayı lisansüstü öğrenime gereken hassasiyetin gösterilmesi ve bu öğrenim sonunda ortaya çıkan ürünün istenilen vasıflara sahip olabilmesi için sürecin oldukça sağlıklı işlenmesi gerekmektedir. Bu yeterliliğin sağlanabilmesi için süreç içinde yaşanan sorunların bilimsel araştırmalarla tespit edilerek elde edilen bulgular ışığında gerekli tanzimlerin yapılması gerekmektedir. Çünkü her öğrenim/öğretim kademesinde olduğu gibi lisansüstü öğrenim kademesinde de önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Yüksek Lisans öğrenimini, en genel anlamda, herhangi bir alanda akademik çalışma yapmaya ilgi duyan insanların o alanda uzmanlaşması için gerekli bilgi, becerilerin verilmeye çalışıldığı programlar olarak tanımlayabiliriz. Bu niteliğinden dolayı Yüksek Lisans öğrenimi bireyleri icra ettikleri mesleğe ilişkin yaşanan son gelişmeleri yakından takip etmeye zorlamakta, onların kendilerini yenilemelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle öğretmenlerin Yüksek Lisans öğrenimlerini yapmaları oldukça önemlidir. Çünkü eğitim bilimleri kapsamında gerçekleştirilen çalışma bulgularının hayata geçirilmesi öğretmenlerin ilgili bulgulara yönelik bilgi ve tutumları ile doğru orantılıdır. Bu durumdan dolayı öğretmenlerin Yüksek Lisans yapmalarını olumsuz etkileyen durumların tespit edilmesi ve elde edilen olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaların yapılması önemli bir problem alanını oluşturmaktadır. Öte yandan günümüzde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişme ve imkânlar sayesinde bilgi paylaşımının oldukça hızlı gerçekleşmesi söz konusu problem alanına yönelik çalışmaların yapılmasını daha da önemli kılmaktadır. Dile getirilen bu problemlerden dolayı, bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenliği yaparken aynı zamanda Yüksek Lisans öğrenimine devam eden öğretmenlerin Yüksek Lisans öğrenimleriyle ilgili yaşadıkları sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenler, alana yönelik literatüre ulaşma ve bu literatürü kullanabilme açısından hangi sorunları yaşamaktadırlar?

2. Sosyal Bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin kendilerine uygulanan programın nitelik ve niceliğinden kaynaklanan sorunları nelerdir?
3. Sosyal Bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin, bilimsel nitelikler açısından yaşadıkları sorunlar nelerdir?
4. Sosyal Bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin programa devam etmelerini olumsuz etkileyen unsurlar nelerdir?

II.YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede araştırma, belli bir olguya veya duruma ilişkin bireysel algı ve perspektiflerin ortaya çıkarılarak yorumlanması esasına dayanan “olgu bilim” deseninde yürütülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2008:35). Bu yolla araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında yüksek lisans öğrenimi yapan öğretmenlerin yaşadıkları sorunların derinlemesine incelemek amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesine “olgu bilim” deseni olanak sağlamaktadır (Neuman, 2008; Çepni, 2007). Bu nedenle bu araştırma “olgu bilim” deseninde gerçekleştirilmiştir.

1.Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen olguların derinlemesine incelenmesine imkân tanıyan amaçlı örnekleme göre tespit edilmiştir (Böke, 2009:111). Buna göre 2010-2011 öğretim yılında Türkiye’deki üç üniversitenin ilgili enstitülerinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında yüksek lisans yapan 24 öğrenci araştırmanın katılımcısı olarak belirlenmiştir. Bu belirleme yapılırken her üniversiteden 8 katılımcı seçilerek katılımcıların üniversite değişkenine göre eşit dağılımı sağlanmıştır. Bu çerçevede belirlenen katılımcılardan 8’i mezun, 16’sı ise tez aşamasındadır.

2.Verilerin toplanması ve çözümlenmesi

Araştırma verileri, nitel araştırma veri toplama araçlarından olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Bu araç geliştirilirken öncelikli olarak görüşme formu hazırlanmış, daha sonra hazırlanan bu formda yer verilen sorular için uzman görüşüne başvurulmuştur. Sorular üzerinde önerilen düzeltme ve eklemelerin yapılmasının ardından sosyal bilgiler öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapan bir öğrenci ile pilot görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede elde edilen verilerin dökümü yapılarak veri toplama aracında gerekli düzenlemeler yapılarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna son biçimi verilmiştir. Pilot görüşmede elde edilen verilen araştırma kapsamına alınmamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler üzerinde anahtar kelime öbekleri ve cümleler seçmek suretiyle kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Kodlar arasındaki ilişkiye dikkat edilerek kategorilere ve bu kategorilerden de temalara ulaşılmıştır. Daha sonra elde edilen kodlamalar araştırmacılar ve alan uzmanı tarafından incelenmiş “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular üzerinde tartışılarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması, Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı X 100 formülü kullanılarak yapılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Buna göre araştırmanın güvenilirliği .97 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca boyutların oluşturulmasına neden olan katılımcı görüşleri doğrudan alıntılanarak geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır (Patton, 1987: 148). Kodlama işlemleri yapılırken, Üniversiteler X, Y ve Z olarak kodlanmıştır. X Üniversitesinden olan katılımcılar K1-K8, Y Üniversitesinden olan katılımcılar M1-M8 ve Z Üniversitesinden olan katılımcılar S1-S8 olarak kodlanmıştır.

III.BULGULAR VE YORUM

Araştırma verilerinin çözümlenmesi sonucunda Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında yüksek lisans yapan öğretmenlerin, yüksek lisans öğretimleriyle ilgili yaşadıkları sorunların, kaynak temini/kaynaklara ulaşma, araştırma planlama ve sonuçlandırma, idari sorunlar, ders içeriklerinin güncel olmaması, farklı alanlarda dersler verilmesi, seçmeli derslerin az olması, araştırma konularının sanal/problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi boyutlarında toplandığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların söz konusu sorunları dile getirmek amacıyla dile getirdikleri ifadeler, üniversite değişkenine göre sayısallaştırılarak Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Alanında Yüksek Lisans Yapan Öğretmenlerin, Yüksek Lisans Öğretimleriyle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Boyut	F			Toplam
	X Üniversitesi	Y Üniversitesi	Z Üniversitesi	
Kaynak temini/kaynaklara ulaşma	8	7	8	23
Araştırma Planlama/ sonuçlandırma	8	7	7	22
İdare(ler)den kaynaklanan sorunlar	6	8	4	18
Ders İçeriklerinin güncel olmaması	6	5	6	17
Farklı alanlardan dersler verilmesi	5	6	4	15
Seçmeli derslerin az olması	5	4	4	13
Araştırma konularının sanal olması/ Problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi	3	5	3	11
Toplam	41	42	36	119

Tablo 1’de verilen değerleri incelediğimiz zaman katılımcıların yüksek lisans öğrenimleri boyunca karşılaştıkları sorunları ifade etmek için toplamda 119 cümle

dile getirdiklerini görmekteyiz. Bu cümlelerden 41'i X Üniversitesinin ilgili enstitüsünde yüksek lisans yapan katılımcılar tarafından, 42'si Y Üniversitesinin ilgili enstitüsünde yüksek lisans yapan katılımcılar tarafından, 36'sı ise Z Üniversitesinin ilgili enstitüsünde yüksek lisans yapan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Tablo 1'i incelemeye devam ettiğimiz zaman katılımcıların toplamda 23 ifade ile en çok yakındıkları sorunun “kaynak temini/kaynaklara ulaşma”da yaşananlar olduğunu görmekteyiz. Bu sorunu toplamda 22 ifade ile “araştırma planlama/sonuçlandırma” boyutunda yaşanan sorunların izlediğini görmekteyiz. Üçüncü sırada yaşanan sorunun ise “idare(ler)den kaynaklanan sorunlar” olduğu müşahade edilmektedir. Aynı tablodaki verileri okumaya devam ettiğimiz zaman, “ders içeriklerinin güncel olmaması” boyutunda toplanan sorunları dile getirmek için katılımcıların toplam 17 cümle sarf ettiklerini, 15 ifade de ise “farklı alanlardan dersler verilmesi” boyutundaki sorunları vurguladıklarını görmekteyiz. Yine Tablo 1'de verilen bulgulara göre, “seçmeli derslerin az olması” boyutunda yaşanan sorunlar 13 ifadede vurgulanırken, “Araştırma konularının sanal olması/Problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi” kapsamında yaşanan sorunlar toplamda 11 ifadede görünür kılınmıştır.

Tablo 1'de verilen Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında yüksek lisans yapan öğretmenlerin, yüksek lisans öğretimleriyle ilgili yaşadıkları sorunları bir bütün olarak ele aldığımız zaman her boyutta yaşanan sorunları dile getirmek için kurulan cümlelerin üniversite değişkenine göre önemli ölçüde farklılaşmadığını ifade edebiliriz. Başka bir anlatımla üç farklı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği alanında yüksek lisans yapan katılımcıların benzer sorunları yaşadıklarını söyleyebiliriz.

1.Kaynak temini/kaynaklara ulaşmada yaşanan sorunlar

Katılımcılar, kaynak temini ve kaynaklara ulaşma kapsamında yaşanan sorunları dile getirmek için toplam 23 ifade dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden 8'i X, 7'si Y ve 8'i ise Z Üniversitelerinin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu bulgudan da anlaşılacağı her üç üniversitenin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan katılımcılar kaynaklara ulaşmada önemli ölçüde sorunlar yaşamaktadırlar. Katılımcılar, bu boyuta yönelik sorunları, S1:“*Kaynaklara üniversite kütüphanesinden ulaşamıyorum*”, K4:“*...önemli kaynaklar hep İngilizce..*”, “*Üniversite veri tabanı yetersiz*”, K7“*...özellikle YÖK'teki bazı tezlere erişemiyoruz çünkü erişim izni verilmemiş.*”, M2“*İstediğimiz kaynakları internet ortamından alabiliyoruz ama özellikle yurt dışından getirmek istediğimiz kaynaklar çok pahalı ve öğretmen maaşı ile bu parayı ödememiz çok zor.*”, S3“*...bazı hocalar kaynaklarını paylaşmak istemiyor.*” biçiminde kurdukları cümlelerde dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, bazı alt yapı eksiklikleri, yabancı dil bilmeme, kaynak paylaşımına olumsuz bakma ve ekonomik nedenlerden dolayı katılımcıların ilgili kaynaklara ulaşmada sorunlar yaşadığını ifade edebiliriz.

2.Araştırma planlama ve araştırmayı sonuçlandırma boyutunda yaşanan sorunlar

Araştırma verilerinin çözümlenmesiyle katılımcıların bilimsel bir araştırmayı planlama ve sonuçlandırma boyutunda da sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu boyut kapsamında yaşanan sorunları katılımcılar toplam 22 ifadeyle vurgulamışlardır. Bu ifadelerin 8’i X, 7’si Y ve 7’si Z Üniversitelerinin ilgili enstitülerinde yüksek lisans yapan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Buna göre araştırma planlama ve sonuçlandırma noktasında katılımcıların önemli ölçüde sorunlarla karşılaştıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca sorunları ifade etmek için dile getirilen cümlelerin frekansları üniversite değişkenine göre önemli ölçüde farklılaşmamaktadır. Katılımcılar, araştırma planlama ve araştırmayı sonuçlandırma boyutunda toplanan sorunları dile getirmek için şu cümleleri ifade etmişlerdir: K3“Bir araştırma yapacağım zaman hangi yöntemi kullanacağımı tam bilemiyorum.”, S5“*Araştırma yöntemleri dersinde teorik olarak konuları işledik ama yeterli örnek durumlar gösterilmedi. Şimdi tezimde hangisini kullanacağım tam bilmiyorum.*”, M8 “*SPSS kullanılarak veriler bilgisayarda çok kolay analiz edilebiliyor ama bize bu işin nasıl yapılacağı öğretilmedi. Verileri bilgisayarda analiz etmekte zorlanıyorum*”, S7“*...konuya uygun analiz yapmakta zorlanıyorum.*”, M6“*...yöntem konusunda iki ders aldık, ikisinde de hoca bizden birer makale yazmamızı istedi. Biz hazırladığımız makaleyi hocaya teslim ettik. Nasıl yapacağımız konusunda yani yöntem konusunda hiçbir şey öğretilmeden bunun istenmesi sorun oldu. Dersin birinde araştırmanın nasıl yapılacağını diğerinde ise uygulama yapsaydık daha iyi olurdu.*” Katılımcı ifadelerinden de anlaşılacağı gibi katılımcıların, yöntem konusunda aldıkları derslerden yeterince memnun olmadıklarını ve araştırma sürecinin nasıl planlanacağı ve problemi çözmek amacıyla toplanacak verilerin nasıl elde edileceği konusunda net bir fikre sahip olmadıklarını ifade edebiliriz.

3.İdare(ler)den kaynaklanan sorunlar

Araştırma verilerinden katılımcıların öğrenimleri süresince hem öğretmenlik yaptıkları okul idaresi kaynaklı hem de Yüksek Lisans yaptıkları enstitü müdürlüğü kaynaklı sorunlarla da karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu çerçevede yaşadıkları sorunları görünür kılmak için katılımcılar toplam 18 ifadeyle dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden 6’sı X, 8’i Y ve 4’ü ise Z Üniversitesinin ilgili enstitüsüne devam eden katılımcılarca dile getirilmiştir. Bu bulguya göre idare kaynaklı sorunlardan en az Z Üniversitesinin, en fazla Y Üniversitesinin ilgili enstitüsünde Yüksek Lisans yapan katılımcılar etkilenmektedir. Katılımcılar idare kaynaklı sorunları K2“*Öğretmenlik yaptığım okuldan izin almakta zorlanıyorum. İdareciler derslere devam etmem için yeterince yardımcı olmuyorlar bazen özellikle okul müdürümüz senin asıl işin öğretmenlik diyerek hiç yardımcı olmuyor*”, M8“*Enstitüde görevli memurlar en ufak bir işi bile nerdeyse bir haftada yapıyor.*

Örneğin öğrenci belgesi istiyoruz 5 dakikada verilecek belgeyi bir hafta sonraya erteliyorlar. Zaten derslere anca yetişiyoruz...”, S8“Okuldaki derslerimle üniversitedeki dersler sürekli çakışıyor, onun için üniversitedeki derslere devam edemiyorum. Bunun için üniversitedeki dersleri akşam yapsak bi sorun olmayacak.” K4“Okulda dersimiz olduğunu söylüyoruz ama bu sefer de hocanın programı uygun değil deniliyor özellikle bazı hocalar ders saatlerinin değiştirilmesini hiç istemiyor ben kaç yıldır bu saatte yapıyorum bu dersi diyor. Sizin istediğiniz saatte ders yapmamız yasak diyor.” biçiminde kurdukları cümlelerde dile getirmişlerdir. Doğrudan alıntılanan katılımcı ifadelerinden de anlaşılacağı gibi katılımcıların özellikle derslere devam konusunda sorunlar yaşadıkları ve ilgili idarecilerin bu sorunların çözümünde inisiyatif almadıklarını görmekteyiz.

4.Ders içeriklerinin güncel olmaması

Katılımcılara uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ders içeriklerinin güncel olmadığı da saptanan diğer bir sorundur. Bu sorunu katılımcılar toplam 17 ifadede vurgulamışlardır. Söz konusu bu vurgulamaların yapıldığı ifadelerden 6’sı X, 5’i Y ve 6’sı Z Üniversitelerinin ilgili enstitülerinde yüksek lisans yapan öğrenciler tarafından dile getirilmiştir. Buna göre üniversite değişkeninin bu sorunun dile getirilmesinde önemli olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü sorunun dile getirildiği ifade sayısı üniversite değişkenine göre önemli ölçüde farklılaşmamaktadır. Bu çerçevede katılımcılar ders içeriklerinin güncel olmadığını şu ifadelerde öne çıkarmışlardır:

K1“Hocalar eski notlarını kullanıyor. Bizden önce tezini bitiren bazı arkadaşlar konuşmalarımızda kendilerine de aynı notların kullanıldığını söylüyorlar.”, M3“Okullarda yaşanan sorunlara değinilmiyor. Bazı hocaların okullarda uygulanan programdan bile haberleri yok kendi öğrencilikleri dönemlerinden hatırladıkları dersler üzerinden konuşuyor, o derslerin programdan kaldırıldığından haberi yok.”, S4“Ders notları güncel değil.”. Katılımcı ifadelerini incelediğimiz zaman, ders içerikleri ile ilköğretim okullarında uygulanan dersler arasında bir uyumun olmadığını ve bazı derslerin içerik düzenlenmesinde güncelin yakalanamadığını ifade edebiliriz. Bu durum da katılımcılar tarafından olumsuzluk olarak nitelendirilmektedir.

5.Farklı alanlardan dersler verilmesi

Araştırma sonunda verilerin analiz edilmesiyle elde edilen bulgulardan biri de katılımcıların devam ettikleri program içeriğinde farklı alanlardan derslerin olmasını olumsuzluk olarak nitelendirmeleridir. Başka bir anlatımla katılımcılar Yüksek Lisans öğrenimleri süresince farklı alanlardan dersler almalarını olumsuzluk olarak nitelendirmektedirler. Bu nitelendirmeyi katılımcılar ifade

ettikleri toplam 15 cümlede öne çıkarmışlardır. Söz konusu vurgulamaların yapıldığı cümlelerden 5’i X, 6’sı Y ve 7’si Z Üniversitelerinin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların dile getirdiği cümlelerden bazıları şunlardır: K5“*Bir birilerinden ilgisiz dersler alıyoruz*”, S2“*Lisanstaki gibi bi sürü farklı ders var... Hem çocuk gelişimi hem tarih hem de coğrafya dersleri görüyoruz.*”, “*Her hocaya ders veriyorlar acısını biz çekiyoruz.*”, M1“*Çok farklı ders aldığımız için uzmanlaşamıyoruz.*”, S2“*Bazen hangi alanda yüksek yaptığımızı karıştırıyorum.*” Alıntı olarak verilen katılımcı cümlelerinden de görülebileceği gibi farklı alanlardan dersler almalarını katılımcılar hem olumsuz olarak görmekte, hem de uzmanlaşmanın önünde bir engel olarak değerlendirmektedirler.

6.Seçmeli derslerin az olması

Yüksek Lisans öğrenimi kapsamında verilen derslerde öğrencilere seçme hakkının verilmemesini katılımcılar olumsuz bir durum olarak nitelendirmektedirler. Bu çerçevede katılımcılar toplam 13 ifade dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden 5’i X, 4’ü Y ve 4’ü de Z Üniversitelerinin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu dağılıma göre söz konusu özelliği olumsuz görme durumunun her üç üniversiteden katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Bundan dolayı da her üç üniversiteye bağlı enstitünün Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans programında öğrencileri tatmin edecek kadar seçmeli derslere yer verilmediğini dile getirebiliriz. Bu görüşün oluşmasına neden olan katılımcı ifadelerinden bazıları şunlardır: K6“*Seçmeli dersler az.*”, S8“*Hocaya göre ders açılıyor bize kimse sormuyor.*”, M5“*Bazı dersler seçmeli ama zorunlu olarak seçiyoruz.*”, M7“*Ben tüm dersleri zorunlu olarak aldım bazı derslerin üzerinde seçmeli yazmasına rağmen.*” Katılımcı ifadelerinden de görülebileceği gibi programda seçmeli derslerin olduğunu lakin bu dersleri öğrencilerin seçmediklerini tıpkı zorunlu dersler gibi bu dersleri de aldıklarını söyleyebiliriz. Başka bir anlatımla seçmeli derslerin olduğunu fakat öğrencilere bu derslerden birini seçme fırsatı tanınmayarak program danışmanı/sorumlusu tarafından öğrencilerin hangi dersi alacağını belirlediğini ifade edebiliriz.

7.Araştırma konularının sanal olması/problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi

Araştırma verilerinin çözümlenmesiyle katılımcıların özellikle tez konularının gerçek problem durumlarından seçilmediğini düşündükleri ve bu durumu da bir sorun olarak gördükleri tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki düşüncelerini katılımcılar toplam 11 ifadeyle belirgin hale getirmişlerdir. Bu ifadelerden 3’ü X, 5’i Y ve 3’ü ise Z Üniversitesinin ilgili enstitülerinde Yüksek Lisans yapan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu dağılıma göre söz konusu

durumu olumsuz olarak görme düzeyi Y Üniversitesi'nin ilgili enstitüsünde Yüksek Lisans yapan katılımcılarda daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma konularının sanal olması/problemlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi boyutunun oluşmasına neden olan katılımcı ifadelerinden bazıları şunlardır: S8“Okulda yaşadığımız sorunları giderici tezler hazırlamıyoruz.”, K5“Tez konumuzun gerçekten var olan bir sorunu çözmek amacıyla seçildiğini düşünmüyorum.”, M4“Tez konumun çok önemli olduğunu düşünmüyorum zaten konuyu danışmanım seçmişti.”. Bu ifadelerde vurgulananlardan yola çıkarak katılımcıların çalıştıkları tez konusundan fazla memnun olmadıklarını dile getirebiliriz. Çünkü söz konusu ifadelerin içeriğinde katılımcılar çalıştıkları tez konusunun gerçek yaşamla doğrudan ilgili olduğunu düşünmemektedirler. Yine bu boyuta ilişkin olarak K5'in “Aynı konu hatta aynı isimle bir çok araştırma yapılıyor. Benzer konuları çalışıyoruz.” demesi yukarıda bahsedilen yöntem konusundaki eksikliği göstermesi bakımından oldukça manidardır.

IV.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye’de Sosyal Bilgiler alanında Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin yaşadıkları sorunları tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, söz konusu araştırma grubunun idari ve akademik boyutlarda önemli sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların en çok yakındıkları sorunun, alanla ilgili kaynaklara ulaşmadıkları belirlenmiştir. Bundan dolayı ilgili üniversite/enstitülerin olanaklarının yetersiz olduğunu ifade edebiliriz. Bu sonuç Güven ve Tunç (2007) tarafından yapılan araştırma sonucuyla da uyumaktadır. Çünkü adı geçen araştırmacılar yaptıkları çalışmada fakülte olanaklarının yetersizliğinin eğitimde istenilenlerin gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilediğini tespit etmişlerdir (Güven ve Tunç, 2007: 168). Bu çerçevede katılımcılar, özellikle yabancı dilde yazılmış literatüre ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların ilgili kaynaklara ekonomik sebepler ve yabancı dilde yazılmış kaynaktan faydalanacak kadar yabancı dile hâkim olmamaları nedeniyle ulaşamadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç da katılımcıların araştırma planlama ve araştırmayı sonuçlandırma boyutunda sorunlar yaşamalarıdır. Başka bir anlatımla araştırma verilerinin çözümlenmesiyle katılımcıların özgün bir araştırma ortaya koyabilmek için gerekli olan yeterliliğe tam anlamıyla sahip olmadıkları saptanmıştır. Çünkü yarı yapılandırılmış görüşme sonunda elde edilen verilerin analiziyle katılımcıların, kendilerini özgün bir araştırma yapabilecek yeterlilikte görmedikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar, özellikle araştırmanın, hangi yöntem temel alınarak yürütüleceği ve süreç sonunda elde edilen verilerin nasıl analiz edileceği konusunda kendilerinin karar veremediklerini vurgulamışlardır. Bu durum ise araştırmacılara araştırma yapabilecek yeterliliklerin de kazandırılması amaçlanan Yüksek Lisans eğitiminin amaçlarının tam manasıyla gerçekleştirilmediği anlamını verecek biçimde de yorumlanabilir.

Yüksek Lisans eğitimi, program kapsamında verilen derslerin alındığı aşama ve tez aşaması olmak üzere iki aşamalı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu aşamalardan özellikle derslerin alındığı aşama program amaçlarında yer alan yeterliliklerin öğrencilere kazandırılması açısından oldukça önemlidir. Bundan dolayı öğrencilerin ilgili yeterlilikleri içeren derslere devam etmesi veya dersleri izlemesi gerekmektedir. Fakat araştırma sonuçlarında öğrencilerin bu derslere devam etmesini zorlaştıran bazı olumsuzlukların olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede özellikle katılımcıların hem görev yaptıkları okuldan izin almakta zorlandıkları hem de Yüksek Lisans programının devamı kolaylaştıracak biçimde tanzim edilmediği saptanmıştır. Bu durum da Yüksek Lisans yapan öğretmenlerin Yüksek Lisans derslerine devam edebilmelerini oldukça zorlaştırmaktadır. Elde edilen bu sonucu başka bir ifade ile şu şekilde okuyabiliriz: Hem görev yapılan okuldaki idarecilerin hem de lisansüstü eğitim yapılan enstitüdeki idarecilerin öğrencilerin öğrenimlerini daha iyi şartlarda sürdürebilmeleri için onlara yeterince destek olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durum ise uzun vadede lisansüstü eğitime öğretmenlerin devam etmemelerine neden olabilir. Çünkü Lisansüstü eğitimin öğretmenler için herhangi bir maddi getirisi yoktur. Sözü edilen olumsuz durum da öğretmenlerin idealist anlayıştan uzaklaşmalarına sebep olabilir. Öte yandan araştırma sonuçlarında ders içeriklerinin güncellenmediği ya da güncel olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bu sonuca Yüksek Lisans eğitiminin günceli yakalama ya da alana yönelik son bilimsel çalışmaların geldiği aşamaya yönelik farkındalığı da oluşturabilme amacı perspektifinden yaklaştığımızda, bulguyu, Yüksek Lisans eğitiminin amaçları açısından olumsuz bir nitelik olarak ele alabiliriz. Araştırmada ulaşılan bu sonucun Karakütük (2000) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da örtüştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü adı geçen araştırmacı da yüksek lisans eğitiminde hem nicelik hem de nitelik sorununun yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Ders içeriklerinin güncel olmaması hem derslere devam etmekte zorlanan ve içeriği de güncel bulmayan öğretmenlerin Yüksek Lisans eğitimine ilişkin olumsuz bir tutum geliştirmelerine neden olabilir. Bunun sonucunda da okullara eğitim alanında yapılan bilimsel çalışmaların ulaşmasını geciktirebilir.

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimler disiplinlerden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı bir bilim alanı olarak tanımlanmaktadır (Erden, tarihsiz: 8). Tanımdan da ulaşılabileceği gibi Sosyal Bilgiler doğası gereği sosyal bilimler disiplinlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu şekilde oluşturulan içeriğin de farklı disiplinlerin çalışma alanını içeren dersleri de ihtiva etmesi oldukça doğaldır. Fakat bu durumun katılımcılar tarafından eleştirilerek bir sorun olarak değerlendirildiği, bu araştırmada ulaşılan sonuçlar arasındadır. Bu sonuçtan yola çıkarak katılımcıların devam ettikleri alanın doğasının pek farkında olmadıklarını söyleyebiliriz. Çünkü katılımcıların hepsi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alanında Yüksek Lisans yapmaktadırlar. Bu alan da sosyal bilimler alanındaki tüm disiplinlerle ilgili bir alandır. Öte yandan araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç da

Sosyal Bilgiler Yüksek Lisans programında seçmeli derslerin olmadığıdır. Bir programa seçmeli ders konulmasının asıl amacını, o programa devam eden öğrencilere kendi istek ve beklentilerine göre kendi öğretimlerini tanzim etme fırsatının sağlanması olarak da görülebileceği için Sosyal Bilgiler Yüksek Lisans programında bu imkânın öğrencilere sunulmadığını ifade edebiliriz.

Bu çalışmada saptanan sonuçlardan hareket ederek aşağıdaki önerilerde bulunabiliriz:

- Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans programı kapsamında verilen derslerin içerikleri günün şartlarına göre tekrar tanzim edilmelidir. Çünkü söz konusu programda yer alan derslerin içeriğinin güncel olarak nitelendirilmediği tespit edilmiştir.
- Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programında seçmeli derslerin sayısı artırılmalı ve öğrencilere kendi istedikleri dersi alma imkânı verilmelidir. Çünkü araştırma sonunda hem seçmeli derslerin sayısının yetersiz hem de seçmeli derslerin öğrencilere zorunlu olarak aldırıldığı belirlenmiştir.
- İhtiyaç duyan öğrencilere yabancı dil hazırlık programı uygulanmalıdır. Çünkü araştırmada yabancı dil sorunu nedeniyle katılımcıların bazı kaynaklardan yeterince yararlanamadığı anlaşılmıştır.
- Üniversite kütüphanelerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü araştırmada üniversite kütüphanelerinin kaynak materyal bakımından yeterince zengin olmadığı dikkatlerden kaçmamıştır.
- Yüksek Öğrenim Kurulu [YÖK] veri tabanına eklenen tüm tezlere erişim izni verilmediği için katılımcıların o çalışmalardan faydalanamaması gibi menfi bir durum ortadan kaldırılmalıdır.

Kaynakça

- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Böke, K. (2009). Örnekleme. Kağan Böke (Der.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (). İstanbul: Alfa Yayınları, ss.105-152.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (3. baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2007.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Güven, İ., Tunç, B. (2007). Lisansüstü Öğretim Becerilerinin Akademik Sorunları (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Örneği), *Mili Eğitim Dergisi*, Sayı: 173, ss.157-172.

- Karakütük, K.(1989)."Türkiye'de Lisansüstü Eğitim, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, ss. 505-528.
- Kocatürk, U.(2005). *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: ATAM Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage Publication.
- Neuman, W. L.(2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I-III*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayın odası.
- Patton, M. Q.(1987), *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. USA: Sage.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H.(2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK(1996). *Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*, (Resmi Gazete, 01.07.1996, Sayı: 22683), <http://www.yok.gov.tr/content/view/417/183/lang,tr/ET:25.05.2010>.

EXPANDED ABSTRACT

PROBLEMS IN MASTER DEGREE PROGRAMS IN TURKEY: SOCIAL STUDIES EDUCATION CASE

Graduate study can be generally defined as the programs which the necessary information, skills are tried to be given to the one, who is interested in having academic study in any fields, to make him/her specialize in this field. For this reason, a Graduate study forces the individuals to follow the current developments related with their profession and makes them renew themselves. In this context, it is highly important especially for teachers to have a Graduate education. Because, actualizing the study findings carried in educational sciences is directly parallel to the information and attitudes of the teachers on the related findings. Due to this reason, determining the factors which affect the teachers to have a Graduate study negatively and making the studies for abolishing these problems form an important problem area. Besides, owing to the developments and opportunities in today’s communication technology, very fast exchange of information makes the studies on this problem area even more important. For these mentioned problems, in this study, it is aimed at determining the problems of the teachers who are working as Social Sciences teaches and studying as Graduate students as well, during their Graduate studies. Within this scope, the answers to the following questions have been looked for;

1. Which problems do the teachers who are studying as Graduate student in the field of Social Sciences teaching have on accessing the literature for the area and using this literature?

2. What are the problems of the program which have been resulted from its qualitative and quantitative and applied to the teachers who are studying as Graduate student in the field of Social Sciences teaching?
3. What are the problems of the teachers who are studying as Graduate student in the field of Social Sciences teaching on scientific qualifications?
4. What are the negative factors which affect the teachers who are studying as Graduate student in the field of Social Sciences teaching to attend the courses?

This study has been performed according to the qualitative research method. In this context the research has been carried according to the “phenomenology” method which depends on the interpretation by revealing the individual perception and perspective for a specific phenomenon or condition (Yıldırım and Şimşek, 2008:35).

The participants of the research have been determined according to the intentional sampling which enables the phenomenon that is thought to have a wealth of information to be deeply analyzed (Böke, 2009: 111). According to this, 24 students who have their Graduate studies in the field of Social Sciences teaching in the related institutions of three universities in Turkey in the academic year of 2010-2011 have been chosen as the participants of the research.

The research data have been gained by using semi-structured interview forms from the means for gathering qualitative research data. During the preparation phase of this form, the opinions of the experts have been taken. On the data gained through the semi-structured interview form, by choosing key phrases and statements, the encoding process has been performed. Thereafter, by paying attention to the relations between the encodings, it has been accessed to the categories and then to the themes through these categories.

At the end of the analysis of the research data, the problems of the teachers who are studying as Graduate student in the field of Social Sciences teaching during their Graduate study have been defined as the sources/accessing the sources, research planning/eventuation, administrative problems, course contents are not up to date, given courses from different fields, and the number of the elective courses are insufficient, research subjects are imaginary/the problems do not coincide with the real world.

According to the results determined in this study, we can offer the following solutions;

- The content of the courses in the Social Sciences Teaching Graduate program should be organized according to the current conditions. Because, the content of the courses in the mentioned program is ascertained not to be up to date.
- The number of elective courses in the Social Sciences Teaching Graduate program should be increased and the students should have the chance of choosing the course with their own accord. Because, at the end of the research, it has been ascertained that the number of the elective courses are insufficient and the students take the elective with compulsory.
- The students who need learning a foreign language should be given foreign language preparation program. Because of the foreign language problem, in the study it is seen that the participants cannot use some sources adequately.
- The libraries of the universities should be enriched. Because, in the research it is understood that the libraries of the universities are not rich enough in terms of source materials.
- Because of access permission, all theses in YOK (Higher Education Board) data base cannot be accessed. Thus this negative conditions, for example the participants cannot use these studies, should be abolished.

The Dispossessed: an Ideological Distopia ***Mülksüzler: İdeolojik Bir Distopya***

Ela İpek Gündüz*
Gaziantep Üniversitesi

Abstract

Ursula K. Le Guin, in her dystopian novel *The Dispossessed* creates two opposite worlds. Both worlds have contrasting ideologies: a non-authoritarian planet called Anarres, in which individuals experience freedom consciously and deliberately in their own terms (by the equal distribution of the power dynamics in an anarchic society), and its moon Urras with its authoritarian governmental system (both by a capitalist country called A-İo, and by a communist country Thu). Through her depiction of these reverse poles Le Guin achieves to mirror the failure of different kinds of governmental systems which are the practices of the ideologies. These administrative systems fail because they cannot obtain pursuit of human freedom and happiness. According to Le Guin, the ideological representations of the governments are doomed to failure because in spite of their being imaginary systems to create a sphere of happiness for human beings, they are apart from being ideal and they have misapplications.

In this article, the systematic unconscious effects of ideology (in an Alhusserian sense) on social, economic and political issues and the influences of the governmental organization on alienating the individuals to themselves by restricting their creativity and trust for themselves will be highlighted with the help of Le Guin's two opposite dystopian worlds. Therefore, although these two opposite worlds have different ideologies, in the end they both turn out to be distopias. Le Guin proposes a solution to the problem of searching human happiness within the ideologies (represented in the administrative systems) by replacing it with the individual (who could change himself, get rid of all the prejudices, transgress all the boundaries).

Key Words: ideology, dystopia, hegemony, ideological state apparatuses, Ursula K. Le

Guin

Özet

Ursula K. Le Guin *Mülksüzler* adlı romanında birbirine zıt ideolojilere sahip iki dünya yaratır. Biri, bir devlet düzeni olmayan Anarres adındaki gezegen (ki bu ülkedeki insanlar bilinçli ve istekli bir şekilde özgürlüklerini anarşik bir toplumdaki eşit şekilde dağıtılan güç dinamikleriyle tecrübe etmektedirler); diğeri de onun uydusu olan Urras'tır ki (Urras'taki kapitalist A-İo, ve komünist Thu adlı ülkelerle betimlenir) ve otoriter devlet sistemini

* Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: elaipekgunduz@hotmail.com

yansıtır. Bu iki zıt kutbu yaratarak Le Guin ideolojilerin uygulanmaları olan değişik yönetim biçimlerinin başarısızlıklarını yansıtmayı başarır. Le Guin'e göre, ideolojilerin temsil edildiği devletlerin başarısızlığı, insanlara ortak bir hayali ideal olan uzlaşma ortamını sağlayıp, onlara mutluluk dolu bir ortam yaratamamasıdır. Le Guin'e göre, ideolojilerin temsil edildiği devletler başarısızlığa mahkûmdur çünkü insanlara mutluluk sağlamak için oluşturulmuş hayali sistemlerdir ama ideal olmaktan uzaktırlar ve yanlış uygulamaları vardır.

Bu makalede, sosyal, ekonomik ve politik bağlamlarda ideolojinin sistematik bilinçaltı etkileri (Althusser'in görüşleriyle), ve yönetsel organizasyonların bireylerin kendilerine olan güvenlerini ve yaratıcılıklarını kısıtlayarak nasıl kendilerine yabancılaştırıldıkları Le Guin'in romanındaki distopik dünya yardımıyla incelenecektir. Böylece, farklı ideolojilere sahip bu her iki zıt dünyanın distopyaya nasıl dönüştüğü anlaşılacaktır. Sonuç olarak, Le Guin insanların devletin içinde mutluluğu arama sorununa, devlet düzenlerine değil de, (bütün sınırları aşabilecek olan) bireye odaklanarak, çözüm bulmaya çalıştığı görülecektir.

Anahtar Kelimeler: ideoloji, distopya, egemenlik, ideolojik devlet aygıtları, Ursula K. LeGuin

I. INTRODUCTION

When the development of the term “utopia” is considered, Plato's *The Republic* could be regarded as the first work devising an ideal society in which conditions are as equal and preferable for all citizens. It is a utopian world created for the welfare of the human beings by a well-structured social and governmental system. Whereas, Thomas Moore in *Utopia* proposes individual participation in politics against the governmental abuse of power. Afterwards, the concept of sharing and the collective good becomes the main theme of the utopias. However, current utopian texts turn out to be dystopian as a result of the impossibility of the utopias and even the dreams turn out to be the nightmares of the people¹.

Ursula K. Le Guin creates her novel the *Dispossessed* by using dystopia as a genre because utopianism has finished and with the definite examples from history such as America and Soviet Union (that were supposed to be utopias) turned into failures and dystopias. The socialist utopia of the Soviets became the totalitarian dystopia of Stalinism and the free/liberal utopia of America turned into hypocrite dystopia of capitalism (Kumar, 1987: 594). Le Guin attempts to depict these real dystopias with an imaginary anarchic one to show the ambiguity of the social order. Moreover, even the idealized anarchic society Anarres turns out to be a failure in the sense that still the system exploits the individual. Furthermore, Le Guin in her novel depicts the utopianist aspect of Marxism in the sense that Marx and Engels expect to have a kind of revolution through which individuals will experience a kind of self-realization by the removal of the exploitation of the capitalist systems,

¹ exploringutopia.weebly.com

but she reverses this expectancy by showing the revolutionized country Anarres as a dystopian world. Therefore, for Le Guin the solution is not focused on the administrative systems or the public in general; instead she emphasizes the importance of the individual efforts to understand the importance of the social welfare.

Ursula K. Le Guin, in *The Dispossessed* imagines a non-authoritarian country - called Anarres- in which individuals consciously and deliberately experience their potential of experiencing freedom by the equal distribution of the power dynamics in an anarchic society. In contrast, its moon Urras with its authoritarian governmental system – both by a capitalist ruling system of A-İo (representing USA), and by a communist system of Thu (representing) USSR – fails to create a sphere of happiness for human beings. Therefore, as Le Guin reflects in one way or another, consciously or unconsciously, the systematic unconscious effects of ideology (in an Althusserian sense) on social, economic and political issues and the effects of the governmental organization on alienating the individuals to themselves by restricting their creativity and trust for themselves is inevitable. Therefore, her novel is titled as “an Ambiguous Utopia” because both the authoritative state systems and the anarchic (stateless) order fail to be utopias and only way to depict these handicaps is to use dystopia. The question is: Is it enough to find the ultimate happiness for human beings to reach happiness by only trusting themselves and getting rid of all kinds of the governmental systems as Le Guin proposes?

In this article, the established governmental systems as the products of the repressive and ongoing ideologies will be analyzed as dystopias (which are the blurred images of the real governmental systems), and as a Le Guinian solution individual efforts of contemplating all the ideological apparatuses will be discussed. As Althusser argues; to maintain the existence of the hegemony of the state, governments need the consent of all its subjects either voluntary or involuntary. While doing this, the state uses the ideological state apparatuses (which will be analyzed in relation to the novel). Moreover, with her dystopian world, Le Guin tries to find an answer to an Althusserian question to the individual need to be represented by the oppressive state that is the fake system compelling the human beings to surrender a hegemonic power in spite of their unhappiness.

II. THE DISPOSSESSED

In the dystopian twin world Urrasti and Anarresti, Anarres is regarded as Urras’s moon but this is also relative: “Our earth is their Moon; our Moon is their earth” (*The Dispossessed*, 2003: 41). Therefore, they are binaries to each other but the one that is the powerful/utopic is ambiguous (Easterbrook, 1997: 56-57).

The name ‘Urras’ is taken from the two superpowers of the time, USA and USSR to point out the cold war like conflict and clash of states in Urras. The first two letters ‘Ur-‘are also the prefix in German which means ‘source and beginning’ to imply that Urras is the source where the immigrants leave for Anarres. The name

'Anarres' reminds 'anarchy' and also means 'place beyond things or independent of things' with the suffix '-res' (Somay, 2010: 333).

Urras representing the real totalitarian worlds is possessed by the hegemony of capitalism (in A-Io) and communism (in Thu), and Anarres is the dispossessed anarchist world established by the Odonian separatists who were once living in Urras. As Gramsci argues; there are two major 'superstructural levels': 'civil/private society' or 'political society/state': "These two levels corresponds on the one hand to the function of 'hegemony' which the dominant group exercises throughout society and on the other hand to that of 'direct domination' or command exercised through the State and 'juridical' government" (Gramsci, 1971: 12). In Urras, the hegemony of the State with its all dimensions is experienced by the people. As Gramsci mentions, this hegemony includes both "the spontaneous consent given by the great masses of the population... [and] the apparatus of state coercive power which legally enforces discipline on those groups who do not 'consent' either actively or passively" (Gramsci, 1971: 12). Therefore, people have to show their obedience to live in the society. Especially, in Urras this kind of unconscious surrender of the majority is seen.

On the other hand, Odo's (the goddess of Anarres) understanding from anarchy is the notion of minimal interference of the government and she tries to develop mutual aid and a utilitarian order: "We are responsible to you and you to us" (Easterbrook, 1997: 54). They continue: "Responsibility is our freedom... We have no law but the single principle of mutual aid between individuals... We are sharers, not owners" (205). In the novel, Shevek as the neutral figure who is deprived of Anarres's giving more importance to the benefits of the society instead of the individual's happiness is in search for a common platform of uniting Urras and Anarres.

The novel starts with a chapter called Anarres-Urras; then one Anarres, the other Urras in turn and the last chapter again is called Urras-Anarres narrating Shevek's return to Anarres: "To be whole is to be part; true voyage is return" (84). In the first sentence, Shevek explains the dual/ambiguous position of the Anarres/Urras domain with the symbol of wall both acquiring freedom and restriction for its citizens: "There was a wall. It didn't look important. ... a line, an idea of boundary. But the idea was real. It was important. ... Like walls it was ambiguous, two-faced. What was inside it and what was outside it depended upon which side of it you were on" (1). Therefore, human beings' understanding of the notions of freedom, hegemony or liberation depends on the side they are belonging to. Still, in one way or another, people are subjected to surrender to some kind of a governmental system which continuously exploits the human beings.

As Althusser explains "...in order to exist, every social formation must reproduce the conditions of its production at the same time as it produces, and in order to be able to produce. It must therefore reproduce ... the material conditions of production: the reproduction of the means of production" (Althusser, 1971: 128). As it is understood, in the society some conditions should be produced and reproduced in order to continue the existing system that regulates the social life: in Anarres it is achieved with the mutual consent of the people; in Urras with the

totalitarian regime urging people to consent this hegemonic power. When the position of people living in the societies is concerned, it is important to understand the mechanism that they unconsciously learn “know-how” even when they are children. According to Althusser,

...reproduction of labor power requires not only a reproduction of its skills, but also, at the same time, a reproduction of its submission to the rules of the established order, i.e. a reproduction of submission to the ruling ideology for the workers, and a reproduction of the ability to manipulate the ruling ideology correctly for the agents of exploitation and repression, so that they, too, will provide for the domination of the ruling class ‘in words’ (Althusser, 1971: 133).

Therefore, in one way or another, ideology is experienced by the agents’ (both the dominant and subordinate ones’) reproducing the means of the productions as a task. In Anarres, the people seem to submit to the system voluntarily because they think that the system is for their own happiness and benefit; on the contrary in Urras – either capitalist or communist – people involuntarily have to accept the rules of the dominant system. The point is; still there is this submission of people as subjects who are surrendering to the mainstream ideology both in Anarres and Urras.

During his visit to Urras, both Shevek and the readers begin to realize that Urrasti life is depending on the division between the superiors and inferiors of beauty, intelligence, money. It doesn’t depend on mutual aid as Anarresti people exemplifies; instead they believe in mutual ambition. Their society is based on the belief that: “The law of existence is struggle, competition, elimination of the weak, a ruthless war for survival... [they] know no relation but possession. They are possessed” (130). And Shevek makes a comparison between the two worlds:

Everything is beautiful here, only not the faces. On Anarres nothing is beautiful, nothing but the faces... We have nothing but that, nothing but each other. Here you see the jewels, there you see the eyes. And in the eyes you see splendor, splendor of the human spirit. Because our men and women are free, possessing nothing they are free. And you the possessors are possessed. You are all in jail... You live in prison, you die in prison. It is all I can see in your eyes-the wall, the wall (229).

Le Guin in her utopic world for human beings gives the main role to the character Shevek who symbolizes individual urge to have power and will instead of showing the whole society as a tool for transforming the world into an ideal world. To emphasize the importance of the individual, she firstly points out the basic needs for survival (as Marx mentions) – working, creating and earning money. To achieve this dual understanding of individual versus society, she juxtaposes the real (capitalist) world of ours with the imaginary (anarchic) world of Odo. It would be helpful to analyze the world Urras from a Marxist point of view by which the exploitation mechanisms of the capitalist society dominate the individuals by reducing them to the parts of the huge machine of the capitalist system. As a result, they become alienated both to themselves and to the job they make. As Marx claims in his famous *Communist Manifesto*:

Hitherto, every form of society has been based ... on the antagonism of oppressing and oppressed classes. But in order to oppress a class, certain conditions must be assured to it under which it can, at least, continue its slavish existence... The modern laborer ...instead of rising with the progress of industry sinks deeper and deeper below the conditions of existence... [On the other hand,] The essential condition for the existence, and for the sway of the bourgeois class, is the formation and augmentation of capital; the condition of capital is wage-labor... rest[ing] exclusively on competition between laborers (Marx and Engels, 2006: 19).

As opposed to the authority in Urras, there is no government [in Anarres] and individuals are controlled by public opinion and the consent of others: “My society is also an idea. An idea of freedom, of change, of human solidarity, an important idea” (300) but their society does not change anymore, so they loose the revolutionary soul: “You cannot buy the revolution. You cannot make the revolution. You can only be the revolution. It is in your spirit or it is nowhere” (248). Moreover, people in Urras lost their belief in revolution, because they continue to be the possessor of their own possessions. Therefore, both Anarres and Urras are on a point of losing their chance to have a revolution for the betterment of the society.

One of the most important ideas that Le Guin proposes in her novel is that: the ongoing dominant systems (especially capitalism) restrict human creativity and reduce their sense of self-trust and happiness. Althusser also mentions the State functioning as “repressive machine” in which “... the requirements of legal practice, i.e. the police, the courts, the prisons, but also the army... intervenes directly as a supplementary repressive force...” (Althusser, 1971: 137). Especially in Urras – as the representation of capitalism and communist administrative system, the domineering effects of the ‘repressive state apparatus’ on individuals could be seen. Shevek expresses this in the novel as:

... there is nothing, nothing on Urras that we Anarrasti need!... Because there is nothing here but States and their weapons, the rich and their lies, and the poor and their misery. There is no way to act rightly, with a clear heart on Urras. There is nothing you can do that profit does not enter to, and fear of loss, and the wish for power. You cannot say good morning without knowing which one of you is superior to the other, or trying to prove it... There is no freedom...Hell is Urras (346).

Shevek cannot understand the weight of the dominance of State on People in Urras, because in Anarres there is not such a repressive kind of authority exploiting individuals:

No. we have no government, no laws, all right... ideas never controlled by laws and governments... The archists tried to stamp it out by force, and failed. You cannot crash ideas by suppressing them. By refusing to think, refusing to change... Public opinion! That’s the power structure he’s part of, and knows how to use. The unadmitted, inadmissible government that rules the Odonian society by stifling the individual mind (165).

Still, Shevek questions the administrative order even in Anarres although it depends on mutual consent and regulated by the majority with equal participation and he defines the term government:

'government: the legal use of power to maintain and extend power... [On the other hand, in Odonian philosophy, it is recommended that]; ... human solidarity is our one hope. But we've betrayed that hope. We've let cooperation become obedience. On Urras they have government by the minority. Here we have government by the majority. But it is government! The social conscience isn't a living thing anymore, but a machine, a power machine, controlled by bureaucrats! (167).

Therefore, according to Shevek, Annarresti people also failed to create free minds depending on Odonian principles based on a government-less system. He blames his society because of their blindly accepting the existing order without any personal interrogation. Through Shevek's speech Le Guin criticizes unthinking individuals because for her the only solution for the betterment of human kind is through thinking and changing:

...stability gives scope to the authoritarian impulse... People discriminated very carefully then [in the early years] between administrating things and governing people. They did it so well that we forgot that the will to dominance is as central in human beings as the impulse to mutual aid is, and has to be trained in each individual, in each new generation... We don't educate for freedom. Education, the most important activity of the social organism, has become rigid, moralistic, authoritarian... (168).

Although, Shevek sees the education as the most important tool for the betterment of individuals, it could be seen that both in Anarres and Urras, it fails to be free and ideal. On the contrary, education serves to the main needs of the government as an 'ideological state apparatus' and it creates unthinking and ideologically shaped uniform individuals. About the university students in Urras, Shevek comments: "What they were free to do, however, was another question. It appeared to Shevek that their freedom from obligation was in exact proportion to their lack of freedom initiative" (127). With exploring education as an example of an 'ideological state apparatus', it can be said that it functions not 'by violence' but 'by ideology': the people who are subjected to it by learning 'know-how' become the total reflections of the dominant ideology.

According to Le Guin, human beings have the necessary notions to reach 'an ideal life' which can make them happy so that she created Anarres in opposition to Urras representing the real world of human beings. However, in spite of her belief in human beings about their having the potential to experience that kind of a social system, she imagines "an ambiguous utopia" of human dreams depending on their self-creativity which is imperfect because of representing the weaknesses of the human beings. Therefore, as Brennan and Downs argue, Le Guin's utopia "...comes to term with man as he is – mortal, weak, and potentially spiteful – rather than with man as he would be were he angelic" (in Libretti, 2004: 306). Actually, Le Guin's tendency is to show the human potential to use their own will to create individual happiness: "... her recognition that human nature is not such that people require repression to motivate them to take part in the fulfillment of social tasks but

that people are by nature creative and productive and thus, in seeking to fulfill themselves, will by nature exercise their creativity in the service of social development” (Libretti, 2004: 306) as Bedap also claims in the novel: “the will to dominance is as central in human beings as the impulse to mutual aid, and has to be trained in each individual, in each new generation” (168).

Le Guin in her novel while depicting the neutral peacemaker Shevek’s journey, actually searches for the answer of Althusser’s question: “Why do men need this imaginary transposition of their real conditions of existence in order to ‘represent to themselves’ their real conditions of existence?” (Althusser, 1971: 163) because according to Althusser, “Ideology represents the imaginary relationship of individuals to their real conditions of existence” (Althusser, 1971: 162). Le Guin opposes this fake representation (ideology) exploiting individuals, instead she offers individual liberation to survive in a society. Le Guin’s solution to the eternal exploitation of human beings by the dominant ideology which is the very product of the totalitarian governments, either capitalist or communist, is the model practiced in Anarres, that is “... the impulse to mutual aid as opposed to the will to dominance” (Libretti, 2004: 306). However, in Urras she depicts the preventing nature of the society based on hegemony and subordination which destroys the human creativity. In this double world of dystopia, Le Guin achieves to show the dragging sides of our own world of capitalist mode in terms of understanding the human capacity both by creating his own ideal world and failing to practice it either because of the environmental factors (the lack of natural resources in Anarres) or because of the existing governmental systems which are the products of the human beings themselves.

Urras is the capitalist society in which “the reproduction of relations of production, i.e. of capitalist relations of capitalist relations of exploitation” could be seen by its “... subjecting individuals to the political State ideology... The communications apparatus by cramming every ‘citizen’ with daily doses of nationalism, chauvanism, liberalism, moralism, etc, by means of the press, the radio and television. The same goes for the cultural apparatus...” (Althusser, 1971: 154). After Shevek’s arrival on Urras, the papers news about him shows the function of the media apparatus: “‘But I never said anything!’ Shevek protested... ‘Of course not. We didn’t let that lot get near you. That doesn’t cramp a birdseed journalist’s imagination! They’ll report you as saying what they want you to say, no matter what you do say, or don’t” (79). In Urras – the center of capitalism, Shevek’s experience of communicative apparatus turns out to be a nightmare of consumer culture:

The whole experience had been so bewildering to him that he put it out of mind as soon as possible, but he had dreams about it for months afterwards, nightmares... solid mass of people, traffic and things: things to buy, things for sale. Coats, dresses, gowns, robes, trousers, breeches, shirts, blouses, hats, shoes... all different, all in hundreds of different cuts, styles, colors, textures... pictures, cameras, games, vases, sofas...everything either useless to begin with or ornamented so as to disguise its use... Shevek had felt utterly exhausted. He could not look anymore. He wanted to hide his eyes (132).

After seeing this nightmarish world of consuming, he was bewildered of not seeing its producing process and blames the capitalist system for hiding the labor power and polishing the false product as means of alienating individuals to their own productive capacity – that is the other members of the society: the workers - as if it's the only source of human happiness:

And the strangest thing about the nightmare street was that none of the millions of things for sale were made there. They were only sold there. Where were the workshops, the factories, where were the farmers, ... the hands, the people who made? Out of sight, somewhere else. Behind walls. All the people in all the shops were either buyers or sellers. They had no relation to the things but that of possession (132).

Shevek fails to understand this alienation and cruelty depending on people's being slaves to products:

... all operations of capitalism were as meaningless to him as the rites of a primitive religion, as barbaric... as unnecessary, ... in the rites of the money-changers, where greed, laziness, and envy were assumed to move all men's acts even the terrible became banal... He did not admit, ... in fact it frightened him (130-131).

Instead of this exploitative mission of the work in capitalist society, Le Guin envisions the alternative model of working for individuals which is itself the root of individual happiness coming from in his/her very nature. Shevek explains this as: "In the little communities there isn't very much entertainment, and there is a lot of work to be done... Here, you think that the incentive to work is finances, need for money or desire for profit, but where there is no money the real motives are clearer, maybe. People like to do things... After all, work is done for the work's sake. It is the lasting pleasure of life" (Libretti, 2004: 312). Therefore, as in the real world, Shevek realizes that within the sphere of this ambition to earn money, within the world of competition, people forget to use their working capacity for the benefit of the society on a larger scale; instead they become interested in their egoistic individual benefits. As a result, by forgetting their own individual urge to work for pleasure, human beings neglect to get the taste of working for the advantage of the society.

Moreover, in this hostile world, every individual is the enemy of the other, because only 'the strongest ones survive': "none of the millions of things for sale were made there. They were only sold there. Where were ... the factories, ... the farmers, ... the people who made? Out of sight, somewhere else. Behind walls. All the people in all the shops were ether buyers or sellers. They had no relationships to the things but that of possession" and within this kind of an economic system the things people sell or buy possess the people and "the goal of the society comes to be to protect property rather than to serve people" (132). On the contrary, in Anarres individuals, because they have no money through which they can establish a world of hostility and ambitions, seem to be independent. In a society like Urras which is organized by property ownership, people lose their freedom because they become dependent to their possessions as proprietors. As Libretti explains, the end of the human beings is clear: "... the profit motive has become such a dominant cultural

value and priority that it has led us to devalue and de-prioritize activities that are pleasurable and useful in cultivating humanity but unprofitable in terms of the cash-profit nexus of capitalist political enemy” (Libretti, 2004: 316). Shevek, on the contrary, is not working both in Anarres and Urras to make profit as a scientist or to be famous; his sole aim is to be helpful to his society.

In the novel, within Shevek’s journey; a kind of revolution starts in Urras and the function of the repressive State Apparatus as an instrument of the ruling class comes into existence. Because the society is in transformation all the time; it is open to change. As Althusser claims: “...no class can hold State power over a long period without at the same time exercising its hegemony over and in the State Ideological state Apparatuses” (Althusser, 1971: 146). Against the oppression of the army forces of capitalist A-Io, the revolutionaries in Thu dream of revolution and reaching the ideal world that Anarres has:

A demonstration has been announced... A strike is what we need, a general strike, and massive demonstrations... Do you know that when people here want to wish each other luck they say, ‘May you get reborn on Anarres! To know that it exists, to know that there is a society without government, without police, without economic exploitation, that they can never say again that it’s just a mirage, an idealist’s dream! Because you are an idea. A dangerous one. The idea of anarchism, made flesh... (295).

Thu, as a socialist society dreams about having an anarchist utopia of Anarres and they believe that this could be achieved by change and revolution: “‘And power isn’t achieved by passivity.’ ‘We are not seeking power. We are seeking the end of power! ... The means are the end. Only peace brings peace, only just acts bring justice!’” (296). The difference between socialist Thus and anarchist Anarresti people is that Shevek and his folk believe in peace and they are against wars as reflecting Odo’s principles.

III. Conclusion

To conclude, by opposing Annaresti bureaucracy and Urrasti revolutionary movements, Le Guin achieves to show the interaction of the cultures to start a new history: “history is made when cultures come into contact ...; Le Guin’s novel ends with a new beginning of history” (Lensing, 2006: 97). This contact is achieved by Shevek’s transgressing the boundaries. By this way, as an individual, he starts a new history beyond ideologies. Within this new history, Le Guin prefers to have a solitary kind of individual liberty as Althusser proposes: the individual should realize the existence of ideology in all the practices and apparatuses in the society and their being subjected to ideology as subjects. Le Guin reverses this as an anarchist voyager who is deconstructing the walls that shapes the human beings as ideologically prejudiced subjects. By this way, she both mirrors the existing suppressive ideologies of all the governmental systems and an imaginary self-voyage of an individual who resists these oppressions. Still, Le Guin does not show the concrete consequences of this preference of individual consciousness.

References

- Althusser, Louis. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Trans. Ben Brewster. New York: Monthly Review Press.
- Easterbrook, Neill. (1997). "State, Heterotopia: The Political Imagination in Heinlein, Le Guin, and Delany". *Political Science Fiction*. Columbia, SC: U of South Carolina Press.
- Gramsci, Antonio. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. Ed. Quintin Hoare. USA: International Publishers Co.
- Kumar, Krishan. (1987). *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. New York: Basil Blackwell Inc.
- Le Guin, Ursula K. (2003). *The Dispossessed*. New York: Perennial Classics.
- Lensing, Dennis M. (2006). "The Fecund Androgyne: Gender and the Utopian/Dystopian Imagination of the 1970s". *Socialism and Democracy*. 20:3, 87-103. 05. 12. 2011.
- Libretti, Tim. (2004). "Dispossession and Disalienation: The Fullfillment of Life in Ursula LeGuin's *The Dispossessed*". *Contemporary Justice Review*. 7:3, 305-320. 05. 12. 2011.
- Marin, Louis. (1977). "Of Islands and Trenches: Naturalisation and the Production of Utopian Discourse". *Diacritics*. 7:2, 2-21. Web. 5. 12. 2011
- Marx, Karl and Frederick Engels. (2006). *Communist Manifesto*. Trans. Frederick Engels. Socialist Labor Party of America.
- Marx, Karl and Frederick Engels. (2004). *The German Ideology*. Ed. J.C. Arthur. USA: International Publishers.
- Somay, Bülent. (2010). *The View from the Masterhead: Journey through Dystopia towards an Open-ended Utopia*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Hastane Çalışanlarının Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ile Psikolojik Sözleşme Algılamaları

Hospital Employee's Sociotropy-Autonomy Personality Characteristics and Psychological Contract Perceives

Elif DİKMETAŞ YARDAN*
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Hacer DİKMETAŞ*
Ahmet Yesevi Üniversitesi

Özet

Çalışmanın amacı, hastane çalışanlarının sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ile psikolojik sözleşme algılamalarını ölçmektir. Çalışma Temmuz - Ağustos 2011 tarihleri arasında bir ilçe devlet hastanesinde yapılmıştır. Toplam hastane çalışanı 110'dur. Herhangi bir örneklem seçilmemiştir. Değerlendirilmeye alınan anket sayısı 0,54 (n=59)'tür. Çalışmada iki ayrı anket uygulanmıştır. Birinci ölçek; Beck, Epstein, Harrison ve Emery tarafından geliştirilen sosyotropi-otonomi anketi, ikinci ölçek; Millward ve Hopkins tarafından geliştirilen psikolojik sözleşme anketidir. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler, Mann - Whitney U testi, Kruskal-Wallis testinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda, çalışanların boyutlara vermiş olduğu değerlerin ortalamaları ve standart sapmaları; sosyotropi $3,40 \pm 0,59$, otonomi $3,60 \pm 0,49$ işlemsel sözleşme $3,55 \pm 0,61$, ilişkisel sözleşme $3,03 \pm 0,72$ 'dir. Bu çalışmada, hastane çalışanlarının otonomi düzeyleri, sosyotropi düzeylerine göre, işlemsel sözleşme algıları da ilişkisel sözleşme algılarına göre daha yüksek bulunmuştur. Çalışanların sosyotropi ve otonomi kişilik düzeyleri ile psikolojik sözleşme algıları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyotropi, Otonomi, İşlemsel sözleşme, İlişkisel sözleşme

Abstract

This research was made in a state hospital to define the hospital employee's perceives between sociotropy-autonomy and psychological contract. This study was conducted on

* Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Y.O.,
elifdikmetas@hotmail.com

* Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon ABD. Yüksek Lisans Mezunu, hdikmetas@hotmail.com

hospital employees at the public state hospital between July-August 2011. Sampling was not used in this study. This study consisted of 110 hospital employees. 54 % of residents (n=59) responded to all of the questions in these instruments. The Beck, Epstein, Harrison and Emery survey for measuring employees' sociotropy autonomy and Millward and Hopkins for measuring employees' psychological contract were the research instruments employed. In the data analysis, descriptive statistics, Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis test were used. At the end of the analyses, it was found that the mean and standard deviation sociotropy level of employees is $3,40 \pm 0,59$; the mean and standard deviation autonomy level of employees is $3,60 \pm 0,49$, the mean and standard deviation transactional contracts level of employees is $3,55 \pm 0,61$ and the mean and standard deviation relational contracts level of employees is $3,03 \pm 0,72$. In this study, sociotropy, autonomy and psychological contract levels of employees vary significantly.

Key Words: Sociotropy, autonomy, transactional contracts, relational contracts

I.GİRİŞ

Beck'in bilişsel kuramına göre kişiliğin sosyotropi ve otonomi olarak iki boyutu vardır. Sosyotropi (sosyal aidiyet), bireyin diğerleri ile pozitif etkileşim gösterebilme özelliğidir (Kaya ve ark., 2006: 2; Ceylan ve ark., 2010: 54). Sosyotropik özelliklere sahip bireylerin mutlu olmaları başka bireylerle olan ilişkilerine bağlıdır (Serinkan ve Barutçu, 2006: 322). Yüksek sosyotropi özellikleri gösteren kişiler, diğer insanlardan onay alma gereksinimi içindedir. Bu kişiler, kendileri için önemli olan kişiler tarafından onaylanmalarını, sevimlerini, sayılmalarını ve önemsenmelerini ister (Kaya ve ark., 2006: 2; Ceylan ve ark., 2010, 54). Kişilerarası ilişkilerde algılanan kayıp veya reddedilme duygusu sosyotropi kişilik özelliği yüksek insanlarda depresyona yol açabilir (Kabakçı, 2001: 273). Otonomi, bireyin bağımsızlığını, kişisel haklarını koruyabilme ve artırabilme özelliğidir. Otonomi, insanın özgür düşünüp karar verme, verdiği kararını eyleme geçirme, bağımsız hareket edebilme yetisine sahip olma olarak da tanımlanabilir. Otonomi kişilik özelliği yüksek olan bireyler, kendi aktivitelerini yönlendirmekten, hedeflerine ulaşmaktan, çevrelerinde olup bitenleri kontrol etmekten ve başarılı olmaktan mutlu olur (Kaya ve ark., 2006: 2; Ceylan ve ark., 2010: 54). Yüksek otonomiye sahip bireyler, kişisel başarı ve başarısızlıklara çok fazla önem verirler. Çevre üzerinde sağladıkları kontrol kaybı ya da algıladıkları başarısızlık otonomi kişilik özelliği yüksek insanlarda depresyona yol açabilir (Kabakçı, 2001: 273). Bireylerarasında sosyal ilişki odaklı ve başarı odaklı şeklinde ayırım tutan Beck, sosyal odaklı kişileri sosyotropik, başarı odaklı kişileri ise otonomik kişilik olarak tanımlamaktadır (Serinkan ve Barutçu, 2006: 322).

Kabakçı, sosyotropik - otonomik ihtiyaçları birbirinden ayırmanın güç olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, insan sosyal bir varlıktır. Otonomik özelliklerin kişilerarası bağlamdan kaynaklanması doğaldır. Pek çok otonomik ihtiyaç örneğin, başarılı olma, belirlenen amaçlara ulaşma gibi ihtiyaçlar aslında sosyotropik

ihtiyaçları karşılamak için araçtır. Örneğin, “başarısız olduğum sürece sevilmem”, “mükemmel olmadığım sürece başkaları beni değersiz görür” gibi düşünceler, otonomik ihtiyaçları vurgularken, temelde başkaları tarafından seilmek ve değerli bulunmak sosyotropik ihtiyaçları karşılamak için araçtır. Bu nedenle otonominin kavram olarak sorgulandığı çalışmalara ihtiyaç vardır (2001: 282).

Psikolojik sözleşme, kurumun ve çalışanın karşılıklı yerine getirmeleri gereken yükümlülükleri içeren, bireysel olarak çalışanın algılarına bağlı olan bir kavramdır (Doğan ve Demiral, 2009: 55). Psikolojik sözleşme, iş ilişkisinde yazılı, sözlü, tutumsal ve davranışsal mesajların algılanması ve yorumlanması ile birey ve organizasyonun yükümlülükleriyle ilgili bireyce oluşturulan zihinsel beklentiler kümesidir (Karcioğlu ve Türker, 2010: 121; Zhao ve Chen, 2008: 290). Psikolojik sözleşmeler, kişiye ait olup öznedir. Psikolojik sözleşmeler, çalışanın yetiştirme şekli, kültürel ve toplumsal değerler ve geçmiş deneyimlerinden etkilenir (Zhao ve Chen, 2008: 290). Psikolojik sözleşme kavramı ilk defa 1960’lı yılların başında Argyris, Price, Munden, Mandl, 1962 yılında Levinson, Solley ve 1965 yılında Schein tarafından vurgulanmıştır (Doğan ve Demiral, 2009: 54, Wellin, 2007: 18,19; Sutton, 2004: 494).

Psikolojik sözleşmeler, iki yönlü bir süreçtir. Çalışanların ve kurumun karşılıklı beklenti ve algılamaları olarak tanımlanan psikolojik sözleşmeler, ilişki zamanı ve niteliğine göre iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar; işlemsel ve ilişkişel sözleşmelerdir. İşlemsel sözleşmeler; kısa dönemli, sadece ekonomik ya da materyale dayalı, kişisel katkının sınırlı olduğu, iyi tanımlanmış koşullara bağlılığın olduğu, esnekliğin fazla olmadığı, varolan becerilerin kullanılmasına dayanan, maddelerin açık ve anlaşılır olduğu sözleşme türüdür. İlişkişel sözleşmeler; uzun dönemli, işveren ve çalışan açısından yatırımın önemli olduğu, yüksek dereceli karşılıklı bağımlılık ve yüksek çıkış engellerinin olduğu, ekonomik değişim kadar duygusal katılımın da önemli olduğu, dinamik ve değişime açık, maddelerinin örtük ve subjektif olduğu sözleşmelerdir (Cihangiroğlu ve Şahin, 2010: 9; Zhao ve Chen, 2008, 290).

II.GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı; hastane çalışanlarının sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ile psikolojik sözleşme algılamalarını ölçmektir.

Çalışma, Temmuz – Ağustos 2011 tarihleri arasında 50 yataklı ilçe devlet hastanesinde yapılmıştır. Toplam hastane çalışan sayısı 110’dur. Herhangi bir örneklem seçilmemiştir. Değerlendirilmeye alınan anket sayısı 59 (0,54)’dur. Çalışmada iki ayrı anket uygulanmıştır.

Çalışmada kullanılan ilk ölçek sosyotropi-otonomi ölçeğidir. Bu ölçek, Beck, Epstein, Harrison ve Emery tarafından geliştirilmiştir. Nesrin H. Şahin, Mustafa Ulusoy ve Nail Şahin tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek, aynı zamanda Türkiye’de Hilal Aydın’ın “Psikiyatri Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerin Kişilik Özellikleri ve Stresle Baş Etme Durumları” adlı Yüksek

Lisans tezinde de kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,658$ bulunmuştur.

Çalışmada kullanılan ikinci ölçek ise psikolojik sözleşme anketidir. Bu anket, Millward ve Hopkins tarafından (1998) geliştirilmiş olup, 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 10 maddesi psikolojik sözleşmenin işlemsel alt boyutunu, 7 maddesi ise psikolojik sözleşmenin ilişkiyel alt boyutunu ölçmektedir. Ölçek, aynı zamanda Türkiye’de Hande Mimaroglu’nun “Psikolojik Sözleşmenin Personelin Tutum ve Davranışlarına Etkileri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma” Adlı doktora tezinde de kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,612$ bulunmuştur.

Her iki çalışmanın Cronbach Alpha toplam güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,663$ bulunmuştur.

Çalışmada, çalışanların ifadelere vermiş olduğu skorlar 5’li likert yöntemi (“1”, “kesinlikle katılmıyorum” - “5”, “kesinlikle katılıyorum”) ile değerlendirilmiştir. Anketlerden elde edilen verilerin analizi ve hipotezlerin test edilmesinde SPSS for Windows programı kullanılmıştır.

Çalışmanın Hipotezleri;

Hipotez 1: Çalışanların cinsiyetlerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 2: Çalışanların yaşlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 3: Çalışanların medeni durumlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 4: Çalışanların kurumda çalışma sürelerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 5: Çalışanların aylık gelirlerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 6: Çalışanların çalışma şekillerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 7: Çalışanların görevlerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 8: Çalışanların eğitim durumlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Hipotez 9: Çalışanların kadro durumlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları anlamlı farklılıklar göstermektedir.

III.BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmaya katılanların %49,2'si kadın, %28,8'i bekar, %50,0'ı ≤ 33 yaşında, %11,9'u ilköğretim, %30,5'i lise, %56,1'i üniversite mezunu, %49,2'si sağlık ve yardımcı sağlık hizmetlerinde, %25,4'ü idari hizmetlerde, %25,4'ü diğer işlerde çalışmakta, %69,5'i Devlet Memurları Kanunu (DMK)'na bağlı, %25,4'ü 4/B sözleşmeli kadrolu, %5,1'i şirket personeli olarak çalışmaktadır. Çalışanların %62,5'i ≤ 1500 TL gelir almakta, %37,5'i > 1500 TL gelir almakta, %45,8'i vardiyalı olarak çalışmakta, %53,4'ü sadece gündüzleri çalışmakta, 55,9'u ≤ 7 yıldır bu kurumda çalışmaktadır.

Çalışanların boyutlara vermiş olduğu değerlerin ortalamaları ve standart sapmaları; sosyotropi $3,40 \pm 0,59$, otonomi $3,60 \pm 0,49$, işlemsel $3,55 \pm 0,61$, ilişkisel $3,03 \pm 0,72$ 'dir.

Tablo 1'de çalışanların cinsiyet ve yaş durumlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme (işlemsel ve ilişkisel) algılamaları hakkındaki görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 1. Çalışanların Cinsiyet ve Yaş Durumlarına Göre Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Sözleşme (İşlemsel ve İlişkisel) Algılamaları

Boyutlar	Cinsiyet	n	ort.	s.s.	MWU	p ¹	Yaş	n	ort.	s.s.	MWU	P ¹
Sosyotropi	Kadın	29	3,43	0,41	430,500	0,946	≤ 33	29	3,38	0,41	376,500	0,494
	Erkek	30	3,37	0,73			> 33	29	3,42	0,74		
Otonomi	Kadın	29	3,57	0,51	403,500	0,633	≤ 33	29	3,53	0,46	334,000	0,178
	Erkek	30	3,63	0,49			> 33	29	3,71	0,50		
İşlemsel	Kadın	29	3,61	0,59	418,000	0,795	≤ 33	29	3,68	0,58	334,000	0,176
	Erkek	30	3,50	0,64			> 33	29	3,43	0,64		
İlişkisel	Kadın	29	3,08	0,65	428,000	0,915	≤ 33	29	3,06	0,68	376,000	0,487
	Erkek	30	2,98	0,80			> 33	29	3,01	0,78		

¹ Mann-Whitney U Testi

Tablo 1 incelendiğinde; çalışanların cinsiyet ve yaş durumlarına göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Hipotez 1 ve Hipotez 2 reddedilmiştir.

Kabakçı'ya göre sosyotropik özellikler, cinsiyet farklılığı gösterebilmektedir. Bayanlar, sosyotropik özellikler geliştirmeye daha çok eğilimlidir (2001: 279). Kalkan ve arkadaşları, sporcuların sosyotropi ve otonomi düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini inceledikleri bir araştırma da bu durumu doğrulamıştır. Araştırma sonucunda bayan sporcuların sosyotropi düzeyleri erkek sporculardan daha yüksek bulunmuş, erkek sporcuların otonomi düzeyleri ise bayan sporculardan yüksek bulunmuştur (2002: 6).

Tablo 2'de çalışanların medeni durum ve kurumda çalışma sürelerine göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme (işlemsel ve ilişkisel) algılamaları hakkındaki görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 2. Çalışanların Medeni Durum ve Kurumda Çalışma Sürelerine Göre Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Sözleşme (İşlemsel ve İlişkisel) Algılamaları

Boyutlar	Medeni Durum	n	ort.	s.s.	MWU	p ¹	Kurumda Çalışma Süresi	n	ort.	s.s.	MWU	p ¹
Sosyotropi	Bekar	17	3,27	0,47	255,500	0,089	≤7 yıl	33	3,35	0,68	409,500	0,962
	Evli	42	3,45	0,63			>7 yıl	25	3,46	0,46		
Otonomi	Bekar	17	3,46	0,51	269,000	0,141	≤7 yıl	33	3,62	0,49	391,000	0,736
	Evli	42	3,66	0,48			>7 yıl	25	3,58	0,51		
İşlemsel	Bekar	17	3,59	0,76	325,500	0,596	≤7 yıl	33	3,74	0,55	269,500	0,024
	Evli	42	3,54	0,55			>7 yıl	25	3,34	0,62		
İlişkisel	Bekar	17	2,83	0,93	285,500	0,229	≤7 yıl	33	3,05	0,61	398,000	0,819
	Evli	42	3,12	0,61			>7 yıl	25	2,97	0,85		

¹ Mann-Whitney U Testi

Tablo 2 incelendiğinde; çalışanların kurumda çalışma sürelerine göre sadece işlemsel sözleşme algılamaları (MWU: 269,500; p: 0,024) boyutunda

anlamli fark bulunmuştur. Çalışanların medeni durumuna göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları arasında anlamli fark bulunmamıştır. Hipotez 3 reddedilmiş, hipotez 4 kısmen kabul edilmiştir.

Doğan'ın 2009 yılında Adana ili merkez ilçelerinde yaşayan 327 evli bireyle gerçekleştirdiği araştırmada, evli bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile evliliklerinde çatışma yaşama durumları arasında düşük düzeyde anlamli ilişki bulunmuştur. Sosyotropi alt ölçeğinde yer alan onaylanma kaygısı, ayrılık kaygısı, başkalarını memnun etme; otonomi alt ölçeğinde bulunan, kişisel başarı, özgürlük, yalnızlıktan hoşlanma faktörleri ile evlilikte çatışma yaşama sıklığı arasında düşük düzeyde anlamli ilişki bulunmuştur (2010; i).

Tablo 3 'te çalışanların aylık gelir ve çalışma şekline göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları (işlemsel ve ilişkisel) hakkındaki görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 3. Çalışanların Aylık Gelir ve Kurumda Çalışma Şekline Göre Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Sözleşme (İşlemsel ve İlişkisel) Algılamaları

Boyutlar	Aylık Gelir (TL)	n	ort.	s.s.	MWU	p ¹	Çalışma Şekli	n	ort.	s.s.	MWU	p ¹
Sosyotropi	≤1500	35	3,29	0,68	242,500	0,034	Vardiya	27	3,37	0,42	356,500	0,334
	>1500	21	3,59	0,39			Sadece Gündüz	31	3,42	0,72		
Otonomi	≤1500	35	3,57	0,52	312,500	0,352	Vardiya	27	3,54	0,55	353,000	0,307
	>1500	21	3,69	0,45			Sadece Gündüz	31	3,67	0,44		
İşlemsel	≤1500	35	3,5	0,69	317,500	0,396	Vardiya	27	3,57	0,60	411,500	0,913
	>1500	21	3,67	0,49			Sadece Gündüz	31	3,55	0,64		
İlişkisel	≤1500	35	2,98	0,76	338,500	0,622	Vardiya	27	2,99	0,66	342,500	0,234
	>1500	21	3,15	0,70			Sadece Gündüz	31	3,07	0,8		

¹ Mann-Whitney U Testi

Tablo 3 incelendiğinde; çalışanların aylık gelirine göre sadece sosyotropi kişilik özellikleri (MWU: 242,500; p: 0,034) boyutunda anlamlı fark bulunmuştur. Çalışanların kurumda çalışma şekline göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Hipotez 5 kısmen kabul, hipotez 6 reddedilmiştir.

Tablo 4'te çalışanların görevi, eğitim ve kadro durumuna göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme (işlemsel ve ilişkisel) algılamaları hakkındaki görüşleri belirtilmiştir.

Tablo 4. Çalışanların Görevi, Eğitim ve Kadro Durumuna Göre Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Sözleşme (İşlemsel ve İlişkisel) Algılamaları

Boyutlar	Görevi	Sosyotropi				Eğitim Durumu				Kadro Durumu							
		n	ort.	s.s.	p ¹	n	ort.	s.s.	p ¹	n	ort.	s.s.	p ¹				
Sosyotropi	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hiz.	29	3,65	0,55	0,147	İlköğretim	7	2,99	1,19	0,062	DMK	41	3,37	0,45	0,084		
	İdari Hiz.	15	3,70	0,51			Lise	18	3,33			0,45	Sözleşmeli	15		3,61	0,37
	Diğer	15	3,23	0,73			Üniversite	32	3,55			0,43	Şirket	3		2,70	1,99
Otonomi	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hiz.	29	3,15	0,61	0,248	İlköğretim	7	3,63	0,43	0,282	DMK	41	3,57	0,54	0,189		
	İdari Hiz.	15	3,10	0,52			Lise	18	3,5			0,53	Sözleşmeli	15		3,61	0,35
	Diğer	15	2,72	1,01			Üniversite	32	3,7			0,46	Şirket	3		4,05	0,19
İşlemsel	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hiz.	29	3,45	0,43	0,494	İlköğretim	7	3,31	0,52	0,067	DMK	41	3,48	0,60	0,294		
	İdari Hiz.	15	3,20	0,92			Lise	18	3,34			0,71	Sözleşmeli	15		3,69	0,57
	Diğer	15	3,49	0,41			Üniversite	32	3,73			0,55	Şirket	3		3,97	0,85
İlişkisel	Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hiz.	29	3,60	0,48	0,712	İlköğretim	7	3,2	0,52	0,088	DMK	41	3,01	0,76	0,623		
	İdari Hiz.	15	3,69	0,55			Lise	18	2,69			0,84	Sözleşmeli	15		3,02	0,67
	Diğer	15	3,53	0,48			Üniversite	32	3,21			0,64	Şirket	3		3,29	0,57

¹Kruskal-Wallis Testi

Tablo 4 incelendiğinde; çalışanların görevi, eğitim ve kadro durumuna göre sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve psikolojik sözleşme algılamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Hipotez 7 ve 8 ve 9 reddedilmiştir. Bu çalışmada, çalışanların görevleri ile ilgili herhangi bir anlamlı fark bulunmamışken, Bedel'in yaptığı bir çalışmada da sosyotropi ve otonomi yönelimlerinin her ikisi de

öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarla da anlamlı düzeyde ilişki bulunmamıştır (2008: 31).

Üç farklı hastanede 582 hemşire üzerinde gerçekleştirilmiş bir çalışmada hemşirelerin eğitim düzeyi arttıkça otonomi düzeyinin yükseldiği bulunmuştur (Karagözoğlu ve Kangallı, 2009: 1085). Çam ve Engin'de psikiyatri hemşireleri üzerinde yaptığı çalışmada, farkındalığı artırmaya yönelik olarak geliştirilen eğitim programının, hemşirelerin bireysel performans standartlarını oluşturan özetkililik yeterlilik algısı ve otonomik kişilik özelliklerinin artırıcı etkisi olduğunu bulmuştur (2006: 82).

Lub ve arkadaşları tarafından otel yöneticileri üzerine yapılan çalışmada, otel yöneticilerinin çalışanların motivasyonunu artırmak için çalışanların ihtiyaçlarını karşılamak ve olumlu iş atmosferi geliştirmek gerektiği bulunmuştur (2011: 109).

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın amacı, hastane çalışanlarının sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ile psikolojik sözleşme algılamalarını ölçmektir. Çalışanların boyutlara vermiş olduğu değerlerin ortalamaları ve standart sapmaları; sosyotropi $3,40\pm 0,59$, otonomi $3,60\pm 0,49$, işlemsel $3,55\pm 0,61$, ilişkisel $3,03\pm 0,72$ 'dir. Genel olarak çalışanların otonomi düzeyleri, sosyotropi düzeylerine göre, işlemsel sözleşme algıları da ilişkisel sözleşme algılarına göre daha yüksek bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının özgüveni, kendi başlarına karar alabilme ve aldıkları kararları uygulayabilme yetenekleri yüksek bulunmuştur.

Çalışanların, cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma şekli, görevi, eğitim durumu, kadro durumuna göre sosyotropi-otonomi kişilik ve psikolojik sözleşme algılamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Kurumda ≤ 7 yıl çalışanlar, > 7 yıl çalışanlara göre işlemsel alt boyutuna daha fazla katılmaktadır. Kurumda mesleki kıdem süresi az olan çalışanlar, maddi imkanlara daha fazla önem vermektedir. Mesleki kıdem süresi az olan çalışanların kuruma bağlılığını artırıcı çalışmalar yapılmalıdır. ≤ 1500 TL aylık geliri olanlar, > 1500 TL aylık geliri olanlara göre sosyotropi boyutuna daha az katılmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça çalışanların başkaları tarafından sayılma ve önemsenme gibi duyguları artmaktadır. Gelir düzeyi düşük çalışanların özgüvenleri artırılmalıdır.

Birçok yazar 21. yy'da kariyer yönetimlerinin kişilerin kendi sorumluluğunda olduğunu, kurumlarda ortak sorumluluklardan çok bireysel sorumluluğa doğru gidildiğini, kuruma bağlılıktan ziyade mesleki bağlılığın

arttığını düşünmektedir. Çalışanların profesyonel gelişim ve tatmin gibi ihtiyaçlarını karşılamada kurum çalışanlarına yardımcı olunmalıdır (George, 2009: 97; Hiltrop, 1996: 39). Çalışanların hedefleri ile kurumun hedefleri arasında uyum sağlanmalıdır. Çalışanların gelişimine destek olunarak, nitelikli çalışanlara terfi gibi imkanlar sağlanılarak kuruma bağlılığı artırılmalıdır.

Sosyotropi ve otonomi birbirinden ayrılması güç olan kavramlardır. Bu nedenle çalışanlara sosyotropi ve otonomi kişilik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenilmeli ve çalışanların kişisel ve mesleki yeterlilikleri artırılarak içsel ve dışsal güçlendirmeye gidilmelidir.

Kurum yöneticileri, toplumun kültürel yapısını dikkate alarak çalışanların psikolojik sözleşmelerini, sosyotropik-otonomik kişilik özelliklerinin de etkilediğini unutmamalıdır. Çalışanların psikolojik sözleşme algılamaları ile ilgili olumsuzlukları, kurum yöneticileri iletişim kurarak önlemelidir.

Sağlık çalışanlarının kişilik özelliklerine bağlı olarak örgütsel davranış çalışmaları artırılmalıdır.

Kaynakça

Aydın H., (2007). *Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerin kişilik özellikleri ve stresle baş etme durumları*. Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bedel, E. F., (2008). Okul Öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ve bazı kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4 (1), 31-48.

Ceylan, M., Tekin A., Özdağ S. ve Ceylan Ö., (2010). Uçurtma ve rüzgar sörfü yapan bireylerin bazı kişilik özelliklerinin karşılaştırılması. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 52-66.

Cihangiroğlu, N. ve Şahin B., (2010). Organizasyonlarda önemli bir fenomen: psikolojik sözleşme, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 1-16.

Çam, O. ve Engin, E. (2006). Psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerde farkındalık eğitiminin bireysel performans standartlarına etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, 82-91.

Doğan, H., (2010). *Evli bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleriyle evliliklerinde çatışma yaşama durumları arasındaki ilişki*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Doğan S. ve Demiral Ö., (2009). Örgütsel bağlılığın sağlanmasında personel güçlendirme ve psikolojik sözleşmenin etkisine ilişkin bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (48), 47-80.

George C., (2009). *Psychological contract: managing and developing professional groups*. McGraw-Hill Education, Open University Press, First published, New York.

Hiltrop J. M., (1996). Managing the changing psychological contract, employee relations. *Employee Relations*, 18 (1), 36-49.

Kabakçı, E., (2001). Üniversite öğrencilerinde sosyotropik/otonomik kişilik özellikleri, yaşam olayları ve depresif belirtiler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (4), 273-282.

Kalkan M., Tutkun E. ve Kışalı Necip F., (2002). Sporcuların sosyotropi ve otonomi düzeylerinde cinsiyetin rolü. *Atatürk Üniversitesi, Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 5-7.

Karagözoğlu, Ş. ve Kangallı, P., (2004). Hemşirelerin otonomi düzeyleri: otonomiye etkileyen bazı profesyonel-kurumsal faktörler. *Türkiye Klinikleri*, 77, 1085-1097.

Karcioğlu F. ve Türker E., (2010). Psikolojik sözleşme ile örgütsel bağlılık ilişkisi: sağlık çalışanları üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2), 121-140.

Kaya N., Aştı T., Acaroğlu R., Kaya H. ve Şendir M., (2006). Hemşire öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (3), 1-11.

Lub X. D., Biomme R. J. ve Bal P. M., (2011). Psychological contract and organizational citizenship behavior: a new deal for new generations?. *Advances in Hospitality and Leisure*, 7, 109-130.

Mimaroğlu, H., (2008). *Psikolojik sözleşmenin personelin tutum ve davranışlarına etkileri: tıbbi satış temsilcileri üzerinde bir araştırma*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Serinkan C. ve Barutçu E., (2006). Pamukkale üniversitesi İİBF öğrencilerinin kariyer planları ve sosyotropi-otonomi kişilik özelliklerine ilişkin bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi VIII (2)*, 317-339.

Sutton G. and Griffin M. A., (2004). Integrating expectations, experiences, and psychological contract violations: a longitudinal study of new professionals. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77 (4), 493-514.

Wellin, M., (2007). *Managing the psychological contract: using the personal deal to increase business performance*. Gower Publishing Limited, England.

Zhao J. and Chen L., (2008). Individualism, collectivism, selected personality traits, and psychological contract in employment: a comparative study. *Management Research News*, 31 (4), 289-304.

Gaziantep’te Bulunan Turizm İşletme Belgeli Yiyecek İçecek İşletmelerinde Uygulanan Fiyatlama Yöntemlerinin Tespitine

Yönelik Bir Araştırma

A research for Determination of Pricing Methods Applied to Food and Beverage Enterprises that had Tourism Operation License in Gaziantep

Adnan AKIN*
Gaziantep Üniversitesi
Aliye AKIN**
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Turizm sektörü içerisinde bulunan yiyecek içecek işletmelerinin sayıları gün geçtikçe artış göstermektedir. Dolayısıyla bu işletmeler arasında, yoğun bir rekabet söz konusudur. İşletmelerin sermaye ve emek yoğun olması, işletmelerde üretilen ürünlerin stoklanamazlığı, dayanıksızlığı ve işletmeler arasındaki rekabet fiyatlamayı önemli hale getirmektedir. Bu sebepten işletmelerin ürettiği ürünlerin fiyatlamasında, doğru yöntemin belirlenmesi ve uygulanması işletmenin geleceği açısından önemlidir. Bu çalışmanın temel amacı; Gaziantep ilindeki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinde üretilen ürünlerin fiyatlamasında uygulanan yöntemleri tespit etmektir. Güneydoğunun en büyük ili olan Gaziantep’te turizm belgeli yiyecek içecek işletmelerinin fiyatlama ile ilgili mevcut durumunu belirlemek amacıyla bölgedeki tüm işletmelere (18 adet) yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak, bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen anket verileri kullanılarak, frekans dağılımları incelenmiş ve gerçekleştirilen 5’li Likert analizi çerçevesinde, işletmelerin kara ve maliyete yönelik fiyatlama yöntemlerini uyguladıkları saptanmıştır. Ayrıca ankete katılan işletme sahipleri ve yöneticilerinin işletmenin kuruluş yeri seçiminin yiyecek ve içecek fiyatlaması üzerinde herhangi bir etki yaratıp yaratmadığı hususunda kararsız kaldıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiyatlama, Turizm, Yiyecek İçecek İşletmesi

* Gaziantep Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, aakin@gantep.edu.tr

** Gaziantep Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, aliyeakin@gantep.edu.tr

Abstract

The number of the food and beverage businesses is getting higher day by day. As a result of this, an intensive competition is seen. That the businesses are based on labor-intensive and capital and that the products which are produced in businesses can't be stocked and weakness of them and also the rivalry between the businesses make pricing important. Because of this reason, during the pricing products which are produced by businesses , determining a right method and applying it is important for the future of the business. The main purpose of this study is to specify the methods which are applied pricing the products which are produced by food and beverage services having tourism certified. In southeast's largest province Gaziantep, a survey was conducted by using face to face method in order to determine about tourism certified business pricing with status of current all of the business(18 pieces). And by using surveys results, frequency distributions were examined and as part of 5 points Likert analyze, it was determined that the businesses apply methods which are intended to profit and cost. And also the owners and administrators who joined survey are not sure about whether place of the business has an importance on pricing or not.

Key Words: Pricing, Tourism, Food and Beverage Business

I. GİRİŞ

Günümüzde hızlı bir şekilde büyüyen yiyecek içecek sektörü, insanların yeme içme gereksinimlerini karşılamak üzere hizmet veren işletmelerden meydana gelmektedir. Bu sektör, insanlara hizmet sunması, yarattığı gelir ve ekonomiye sağladığı katkıdan dolayı dünyanın en büyük sektörlerinden biri olarak bilinmektedir. Son yıllarda ülkemizde de bu sektörün ekonomi ve istihdam üzerinde yarattığı etki dikkate alındığında, önemi daha da fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Yiyecek içecek sektörü içerisinde bulunan yiyecek içecek işletmeleri, gerek dünya gerekse ülke ekonomilerinde hızla büyüyen işletmelerden biri olarak ifade edilebilir. Yiyecek içecek sektörü içerisinde faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmeleri, insanların yeme içme ihtiyaçlarını karşılayan ticari nitelikteki işletmelerdir. Ülkemizde turizm işletme belgeli ve belediye belgeli olarak sınıflandırılan yiyecek içecek işletmelerinin, artan talebe paralel olarak kapasitesini yıllar itibariyle arttırdığı söylenebilir. Talepteki artış, işletmeler arasında yoğun bir rekabetin yaşanmasına sebep olmuş olabilir. Bu bağlamda rekabetin yoğun olduğu yiyecek içecek işletmelerinde, maliyet, işletme kaynakları ve konuk talep hacmi gibi faktörlerin üretilen ürünlerin fiyatlamasında etkili olduğu söylenebilir. Bununla beraber yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş oldukları ürünlerin fiyatlamasının, yanlış ya da eksik yapılması, doğru ve etkin fiyatlama oluşmasını engelleyebilir. Bu sebeple yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş oldukları ürünlerin fiyatları ile ilgili mevcut durumlarının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

Turizm endüstrisi içerisinde yer alan otel ve yiyecek içecek işletmelerinde üretilen ürünlerin fiyatlaması ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, gerek yurtdışı

gerekse de yurtiçinde çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür. Yurtdışında ve yurtiçinde 1982 ile 2008 yılları arasında birçok yiyecek içecek ve otel işletmelerinde, üretilen ve sunulan ürünlerin fiyatlamasıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar aşağıdaki şekilde incelenebilir.

Kreul (1982) ABD'de bulunan yiyecek içecek sektöründe, üretilen yiyecek içeceklerin fiyatlandırılması ile ilgili çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma sonucunda; ABD'deki gazetelerde yer alan 242 menüdeki yiyecek içeceklerin fiyatlarının belirlenmesinde, pazarlamaya dayalı fiyatlama yöntemlerinden, psikolojik fiyatlama yönteminin uygulandığı saptanmıştır.

Pellinen (2003) Finlandiya da bulunan 6 otel işletmesinde fiyatlama kararlarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmaya göre, sektörde güçlü olan işletmelerin üretmiş olduğu ürünlerin fiyatlarının, diğer işletmelerin ürettikleri ürünlerin fiyatlarında bir belirleyici unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca 6 adet otel işletmesinde üretilen ürünlerin fiyatlamasında, lider işletmelerin uygulamış olduğu fiyatlar göz önüne alınarak, fiyatının belirlendiği ortaya çıkmıştır. Buna göre, bu işletmelerin üretmiş oldukları ürünlerin fiyatlarını, rekabete yönelik fiyatlama yöntemlerinden lideri izleme yöntemini uygulayarak belirledikleri saptanmıştır.

Collins ve Parsa (2006) konaklama işletmelerinin gelirlerini en üst düzeye çıkarmak için uygulanan fiyatlama stratejileriyle ilgili yapmış olduğu araştırmaya göre; otel işletmelerinin, pazarlamaya yönelik fiyatlama yöntemlerinden psikolojik fiyatlama yöntemini tercih ettikleri saptanmıştır.

Yedlin (2008) içeceklerde fiyatlandırma stratejilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre; örneklem dahilindeki işletmelerin, rekabete ve maliyete dayalı bir fiyatlama yöntemi uyguladıklarını saptamıştır.

Başer (1995) çalışmasında; Antalya yöresinde bulunan 12 adet otel ve yiyecek içecek işletmesinin üretmiş olduğu yiyecek ve içeceklerin fiyatlamasıyla ilgili bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmaya göre; yiyecek içecek işletmelerinin çarpan yoluyla fiyatlama yöntemi, otel işletmelerinin de çarpan ve başa baş fiyatlama yöntemini kullandığı saptanmıştır.

Eroğlu (1996) çalışmasında; Ankara'da bulunan 13 adet dört ve beş yıldızlı otel işletmesinde oda ve yiyecek içecek hizmetlerine uygulanan fiyatlama yöntemlerinin belirlenmesine yönelik yapmış olduğu çalışma sonucunda, ilgili işletmelerin tamamının maliyete yönelik fiyatlama yöntemini uyguladıkları tespit edilmiştir.

Angay (2003) çalışmasında; Kemer, Tekirova, Belek, Side ve Alanya ilçelerinde bulunan 33 adet dört ve beş yıldızlı otel işletmesi ile tatil köylerinde yiyecek ve içeceklerin fiyatlamasıyla ilgili yapmış olduğu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; otellerin %54,5'inin maliyete yönelik fiyatlama yöntemini benimsediği ortaya çıkmıştır.

Çınar (2004) çalışmasında; İstanbul'da bulunan 199 adet turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmesinde, yiyecek ve içeceklerin fiyatlaması ile ilgili bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda işletmelerin, %48,7'si maliyete

yönelik fiyatlama, %42,3'ü kara yönelik fiyatlama, kalan diğer işletmeler ise pazara ve rekabete yönelik fiyatlama yöntemlerini tercih ettikleri belirlenmiştir.

III. YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİ

Yiyecek içecek işletmeleri, yapısı, teknik donanımı, konforu, bakım durumu gibi maddesel, sosyal değeri ile personelin hizmet kalitesi gibi niteliksel elemanlarıyla, kişilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamayı, meslek olarak kabul eden ekonomik, sosyal ve disiplin altına alınmış işletmelerdir (Sökmen, 2008:1). Başka bir ifadeyle yiyecek içecek işletmeleri; genellikle seyahat eden kişilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılayarak, kar elde etmek için kurulmuş ticari nitelikteki işletmelerdir (Altınışik vd., 2004:123).

Yiyecek içecek hizmeti veren işletmelerin sağladığı fayda, mal veya hizmetin hazırlanması ve konuklara sunulması olarak ifade edilebilir. Üretilen ve sunulan yiyecek içeceklerden memnun kalan konuklar tekrardan işletmeyi tercih edebilir. Bu durum işletmenin sürekliliği, konuğun gözündeki imajı gibi temel amaçlar açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Buradan hareketle yiyecek içecek işletmeleri, konukları memnun ederek yeme içme ihtiyaçlarının karşılanması için mal ve hizmet üreten işletmelerdir (Tütüncü, 2001:4).

A. Yiyecek içecek işletmelerinin sınıflandırılması

Ülkemizde de yiyecek içecek işletmeleri farklı kriterlere göre gruplandırılmaktadır. Yiyecek içecek hizmeti veren küçük, orta ve büyük ölçekli birçok işletmenin olduğu bilinmektedir. Bu işletmelerin bir kısmı ticari amaç güderek konuklara yiyecek içecek hizmeti vermeyi benimsemektedir. Ticari amaç güden yiyecek içecek işletmeleri turizm işletme belgeli ve belediye belgeli yiyecek içecek işletmeleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu tür işletmeler; restoranlar, fast food işletmeler, kulüpler gibi işletmelerdir. Bunların dışında birçok işletmede, ticari amaç gütmeyen insanların yeme içme ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinebilir. Bu işletmeler; okullar, ordu, hastane ve sanayi çalışanlarına öğle yemeği veren özel ve kamu işletmeleri bünyesindeki kuruluşlardır (Koçak, 2007:4-5).

IV. MENÜ KAVRAMI

Latince "minutus" sözcüğünden türeyen menü; ilk olarak Fransa'da geleneksel mutfakla beraber, bir öğünde veya işletmede sunulan yiyeceklerin listesi anlamında kullanılmıştır (Türksoy, 2007:103). Dilimizde kullanılan mini, minör, minimum sözcüklerinin de kökeni olan, "minutus"tan gelen menü; servisi yapılacak yiyecek ve içeceklerin belirli bir düzen içerisinde birbirleri ile uyumlu yemeklerin sunulması olarak ifade edilebilir (Yılmaz, 2008:44).

Yiyecek içecek sektöründe çok çeşitli işletmelerin olması, farklı menülerin hazırlanmasına ve sunulmalarına neden olmuştur. Bu nedenle menüleri tek bir kategoride incelemek yanlış olabilir. Yiyecek içecek işletmelerinde menü türleri; fiyatlarına (table d'hotel, ala carte devirli, california vb), zamana (kahvaltı, öğle, akşam, kuşluk vb.) ve özel menüler (çocuk, arkollü, arkolsüz vb) şeklinde

sınıflandırılabilir (Çınar, 2004:31; Altınel, 2009:82-86; Denizler, 2005:55; Bulduk, 2005:171-186; Koçak, 2009:84-85).

A. Menüde fiyat ve fiyatlama

Paranın bulunması ve değişimlerde bir değer ölçüsü olarak kullanılmaya başlanması, ürünlerin değerlerinin belirli bir birimle ifade edilmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla bu durumun, iktisadi sistemde bir kalp gibi hizmet gören ve önemli bir araç olan fiyat kavramının ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir (Çiçek, 2000:15). Fiyat, bir değer ifadesidir (Ören, 2005:8). Yiyecek içecek işletmelerinde fiyat, menü bedelidir (Powers, 1997:297). Fiyatlama ise; yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş olduğu yiyecek içecek için biçilen maliyetin belirlenmesi işlemi veya üretilen yiyecek içecek fiyatının belirli bir duruma getirilmesi sürecidir (Aktaş, 2001:86-87).

1. Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan fiyatlama yöntemleri

Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan fiyatlama yöntemleri, işletme yöneticisinin bilgisine, anlayışına, yiyecek içecek işletmesinin içinde bulunduğu sektörün yapısına, özelliklerine, işletmenin olanaklarına, rakip işletmelerin izledikleri politikalara ve devlet politikalarına bağlıdır. Yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş oldukları yiyecek içeceklerin fiyatlandırılmasında kullanılan yöntemler, objektif ve subjektif yöntemler olarak iki ana grupta incelenebilir (Gümüş, 2005: 48).

a. Objektif yöntemler

Objektif yöntemlerde fiyatlama konusu; ekonomi, finans, psikoloji ve pazar bilgilerine dayalı olarak bir sistem yaklaşımı içinde ele alınabilir (Kıldokum, 1992: 13). Fiyatların işletmenin ekonomik amaçlarını, gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirleyen temel bir görevi söz konusudur. Dolayısıyla fiyatlama kararları, yönetimin en önemli görevlerinden birini oluşturmaktadır. Bir yiyecek içecek işletmesinin başarısının, çoğu kez yönetimin yiyecek içecekler için uygun fiyatları geliştirebilme yeteneğine bağlı olduğu söylenebilir.

Yiyecek içecek sektöründe rekabet koşulları zorlaştıkça, objektif fiyatlama yöntemlerini kullanma zorunluluğu işletmelerce daha çok hissedilebilir. Objektif fiyatlama yöntemleri, maliyete ve karlılığa yönelik fiyatlama yöntemlerini kapsamaktadır (Altınışik, vd., 2004:166).

Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan maliyete yönelik fiyatlama yöntemlerinde, standart bir kar marjı, ürün maliyetine eklenerek, ürünün satış fiyatı bulunmaktadır. İşletmelerin üretmiş olduğu ürünlerin, maliyeti göz önüne alınarak uygulanabilir maliyete yönelik fiyatlama yöntemi; maliyet artı, başabaş ve çarpan yoluyla fiyatlama yöntemi olarak üç grupta incelenebilir (Baysal ve Küçükaskan, 2007:241).

Maliyet artı fiyatlama yönteminde, belirli bir yiyecek ve içeceğin, birim başına maliyetine yüzde olarak belirli bir kar marjı eklenerek, satış fiyatına

ulaşmaktadır. Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken konu, genellikle birim maliyete eklenecek olan yüzdenin ne olması gerektiğidir (Bolat, 1995:86). Bu yöntem gerçek maliyet yöntemine dayanır. Burada işçilik maliyetleri; zaman, hareket etütleri ile belirlenebilir ve yüzdesi kar zarar tablosundan elde edilebilir. Ayrıca değişken ve sabit maliyetler de işletmenin gelir tablosundan alınabilir. Maliyet verileri; tahmini ve standart veya gerçek rakam olabilir. Toplam veya değişken maliyetlere ilave edilen kar marjı, işletme kar hedefleri, geçmiş verileri veya sektör ortalamalarına dayanılarak belirlenmektedir (Sevenger, 1986: 134).

Başabaş fiyatlama yöntemi; maliyetler, fiyatlar, tüketici talebi ve karlar arasındaki ilişkiyi analiz etmede kullanılabilir faydalı ve etkili bir araç olarak bilinmektedir. Bu yöntem; karın sıfır olduğu veya eşdeğer olarak toplam gelirlerin toplam giderlere eşitlendiği satış düzeyi şeklinde tanımlanabilir (Brealey, vd., 2001:50). Bu yöntem yöneticilere, mal ile hizmetlerin sabit ve değişken maliyetlerinin kapsayacağı miktarın tespitinde ayrıca tüketici talep seviyesinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Sabit maliyetler satış hacmine bağlı olarak değişmezken, değişken maliyetler satış hacmine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (Morrison, 1989:464).

Çarpan yoluyla fiyatlama yönteminde; yiyecek içeceklerin satış fiyatı, yiyecek içeceklerin maliyetine dayandırılmaktadır (Gümüş, 2005: 51). Çarpan yoluyla fiyatlama yöntemi, kolay anlaşılabilir olmakla birlikte, düşük ve yüksek maliyetli yiyecek içecekler için ayrı ayrı düzenlemeler yapılmadığı zaman, üretimi düşük maliyetli yiyecek içecekler için, gerekenden daha fazla satış fiyatı belirlenmesine neden olabilir. Bu durum, haksız bir uygulamaya neden olmaktadır (Yılmaz, 2007:140).

Kara yönelik fiyatlama yöntemleri; gerçek, temel ve yatırım üzerinden getiri fiyatlama olarak üç grupta incelenebilir (Türksoy, 2007:348-350; Gümüş, 2005:56; Aktaş, 2001:100).

Gerçek fiyatlama yöntemi; fiyatlama kararlarını etkileyen maliyet unsurlarının bütünüyle belirlenip, ilgili yiyecek içeceğe ilişkin kesin ve gerçek maliyetlerin hesaplanması esasına dayanan ve bulunan gerçek maliyete hedeflenen kar tutarı eklenerek, satış fiyatının belirlendiği bir yöntem şeklinde tanımlanabilir (Türksoy, 2007:349).

Temel fiyatlama yönteminde, önce menüde yer alan yiyecek ve içeceklerin satış fiyatı belirlenir, daha sonra işlemler geriye doğru yapılarak, yiyecek ve içeceğin maliyeti bulunmaktadır. Bunun için yiyecek içecek işletmeleri, konuklarının harcama dağılım grafiğini geliştirmektedir (Usal ve Kurgun, 2003:97). Bu yöntem, yiyecek içecek işletmelerinin, menü listesinde hedeflenen satış fiyatına göre düzenlenmesi temeline dayanmaktadır (Gümüş, 2005: 57).

Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanabilir bu fiyatlama yönteminde, yatırım üzerinden tatmin edici bir getiri sağlayacak fiyat amaçlanır. Yatırım üzerinden getiri fiyatlama; tüm girdi maliyetlerini karşıladıktan sonra tatmin edici bir kar sağlamayı amaçlayan yöntemdir (Aktaş, 2001:101). Bu fiyatlama yöntemi, piyasaya yeni açılan bir işletme tarafından kullanılabilir gibi faaliyette bulunan işletmeler tarafından da kullanılabilir.

b. Subjektif yöntemler

Subjektif fiyatlandırma yöntemlerinde, objektif kriterler çok fazla yer almasına rağmen, sektörde birçok yiyecek içecek işletmesi tarafından subjektif fiyatlandırma yöntemleri tercih edilebilir. Bu fiyatlandırma yöntemini uygulayan işletme sahipleri ve yöneticilerinin, yiyecek ve içeceklerin maliyet ve kar gerekleri üzerinde durmadıkları bilinmektedir. Çünkü işletme sahipleri ve yöneticilerinin sezgisine ve deneyimine bağlı olarak bu fiyatlandırma yöntemleri belirlenmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan subjektif fiyatlandırma yöntemleri, pazarlamaya ve rekabete yönelik oluşturulmuş fiyatlandırma yöntemleri şeklinde sıralanabilir (Altınışık vd., 2004:165).

Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan pazarlamaya yönelik fiyatlandırma yöntemlerinde, pazar şartları fiyatlandırma politikalarına yön verebilir. Bu sebepten pazar şartlarına dayanan, fiyatlandırma politikalarını dikkate alan bir fiyatlandırma yöntemidir (Baysal ve Küçükaslan, 2007: 248). Pazara dönük fiyatlandırma yöntemleri genellikle yeni ve birçok dağıtım kanalına sahip yiyecek içecek işletmelerinin kullandığı yöntemlerden sayılabilir. Yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan bu fiyatlandırma yöntemleri; maliyetlerini, rekabet faktörlerini, talebin özelliklerini, işletmenin fiyatlandırma ile ilgili hedeflerini ve dağıtım kanallarının özelliklerini dikkate alarak uygulanabilir (Baysal ve Küçükaslan, 2007: 241).

Yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş olduğu yiyecek ve içeceklerin pazarlamaya yönelik fiyatlandırmasında kullanılan yöntemler fiyat farklılaştırması, psikolojik-tek, lider ve yüksek fiyatlandırma yöntemi olarak dört grupta incelenebilir (Türksoy, 2007:348-351).

Fiyat farklılaştırma yöntemi; yiyecek içecek işletmelerinde genellikle tercih edilen fiyatlandırma yöntemlerinden biri olarak kabul edilebilir. Çünkü yiyecek içecek işletmeleri talebin yoğun olduğu dönemlerde yüksek fiyat, aksi durumda düşük fiyat uygulamasına gidilebilmektedir. Bu sebepten fiyat farklılaşarak, iki veya daha çok fiyattan ürünler satışa sunulabilir (Türksoy, 2007:350).

Yiyecek içecek işletmesinde uygulanan psikolojik fiyatlandırma, konuklara katma değer hissettirmek, biraz düşük fiyat uygulamak amacıyla işletmeyi tercih eden konuklarda, fiyatların düşük ya da ucuz olduğunu hissettirmek için oluşturulmuş bir fiyatlandırma yöntemidir (Yılmaz, 2007:141). Bu yöntemde göre, yöneticiler pazarı hissedip, yiyecek ve içecekler ile ilgili fiyat tahmininde bulunabilirler. Genellikle eski verilerden, gelecekteki akımlardan hareket edilerek, yöneticinin iş güdüsüne göre fiyatlar tahmin edilebilir. Fiyat saptamanın mekanik esaslardan çok, psikolojik esaslara dayandığı yöntem olarak kabul edilmektedir (Hatipoğlu, 1993:269).

Lider fiyatlandırma, yiyecek içecek işletmesinin üretmiş olduğu birkaç hizmet veya ürün için çok kısa bir süreyle normal fiyatlarının altında fiyat uygulaması olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2007:141). Bu fiyatlandırma yönteminin kullanıldığı ürünlere, genel olarak kayıp liderler denilmektedir (Türksoy, 2007:348). Perakende mağazaları arasında genelde yaygın olan lider fiyatlandırma, bazı konaklama ve yiyecek

içecek işletmelerinde de uygulandığı bilinmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde bu yöntemin uygulanmasındaki temel amaç; ürün karması içerisinde ucuz yiyecekler vasıtasıyla konuğu işletmeye çekip, bunun yanında daha pahalı yiyecek ve içecekleri, konuğun almasını sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Yılmaz, 2007:141).

Yüksek fiyat yöntemi, fiyatla kalite arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu düşünüldüğünde uygulanabilir (Kurgun, 2008:91). En yüksek fiyat yöntemi; yiyecek içecek işletme sahibi veya yöneticisinin, konukların ödeyebileceğini düşündüğü en yüksek fiyatı belirleyip, daha sonra bu fiyatı aşağıya indirmesi şeklinde tanımlanabilir (Morrison, 1989: 446). Bu fiyatlama yönteminin uygulanmasındaki temel amaç; yiyecek ve içeceklerin kalitesinin düşürülmesini önleyerek, konuklara en yüksek fayda sağlayacak hatasız ürünler sunmaktır (Baysal ve Küçükaslan, 2007: 250).

V. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yiyecek içecek işletmelerinin yüksek kar, süreklilik, imaj gibi amaçlara ulaşabilmesi, yiyecek içeceklerin doğru seçilmesine ve menü planlamasına bağlı gerçekleşmektedir. Etkin bir menü planlamasının, menüde bulunan yiyecek içeceklerin kaliteden ödün vermeden, en uygun fiyatlarla oluşturulmasına bağlı olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı; Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük ili olan Gaziantep'teki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin üretmiş olduğu ürünlerin fiyatlama, işletmelerin uyguladığı fiyatlama yöntemini tespit etmektir.

Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük ili Gaziantep'tir. Gaziantep ilinin tarihi ve kültürel dokuya sahip olması sebebiyle, yılın tüm günlerinde yerli ve yabancı turistleri ağırlamaktadır. Bunun yanında sanayi bölgesi olması nedeniyle de sürekli göç almaktadır. Dolayısıyla artan yiyecek içecek talebini karşılamak amacıyla turizm sektörü içerisinde bulunan yiyecek içecek işletmelerinin sayısının, gün geçtikçe arttığı söylenebilir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Gaziantep ilinin en fazla turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmesine (18 adet) sahip olması da bu durumu desteklemektedir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/belge/1-63779/turizm-belgelitesisler.html>, 20.08.2011).

Gün geçtikçe sayısı artan yiyecek içecek işletmeleri arasında yoğun bir rekabetin yaşandığı bilinmektedir. Yoğun rekabetin yaşandığı yiyecek içecek işletmeleri, üretmiş oldukları yiyecek içeceklerin fiyatlarını belirlerken; maliyetin altında fiyat belirleme, kaliteden ödün vererek, fiyat belirleme gibi çeşitli uygulamalar yapabilir. Bu sebepten, turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinde, fiyatlama yöntemlerinin ne ölçüde uygulanıp, uygulanmadığının tespit edilmesi artan rekabet ile birlikte önem kazanmıştır. Bu çalışmada uygulanabilir fiyatlama yöntemleri, Gaziantep ilinde bulunan 18 adet turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmeleri üzerinde incelenmiştir.

VI. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın evrenini, Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemini ise; Gaziantep'te faaliyet gösteren turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemin Gaziantep ili seçilmesindeki sebep, Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük ili ve en fazla turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerine sahip olmasıdır. Çünkü bu bölgedeki illerden; Urfa'da 1 adet, Diyarbakır'da 2 adet ve Gaziantep'te 18 adet turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmesi bulunmaktayken; bölgedeki diğer illerde, hiç turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmesi bulunmamaktadır. Bu çalışma, Gaziantep'te bulunan 18 adet turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerini kapsamaktadır. Çalışmadan elde edilecek sonuçların, bölge üzerinde genelleştirilmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.

VII. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ VE YÖNTEM

Bu araştırmada kullanılan veriler, anket yöntemi ile toplanmıştır. Anketler, turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin sahiplerine veya yönetici pozisyonundaki kişilerine bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Anket yöntemi, veri toplamada kullanılan en etkili araçlardan biri olmasının yanında, istenen bilgilere kısa sürede ulaşılmaya olanak vermektedir (Tütüncü, 2001;84). Bundan dolayı araştırmadaki veriler anket yöntemi ile toplanmış ve olası hatalar ile yanlışlık sorunu engellenmeye çalışılmıştır.

Anket yoluyla toplanan verilerin analizinde sosyal bilimler için geliştirilmiş olan SPSS (Statistical Program for Social Sciences) 15.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Ayrıca analizlerde ölçeklendirme gerçekleştirilmiş ve 5'li Likert ölçeğinden yararlanılmıştır.

VIII. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Gaziantep'teki ilgili işletmenin katılımcılarının, görev durumlarının frekans dağılımları Tablo 8.1 'de görülebilir.

Tablo 8.1 Katılımcıların İşletmedeki Görev Durumlarının Dağılımı

GÖREV DURUMU	FREKANS	YÜZDE
Yiyecek İçecek Müdürü-Restoran Müdürü	3	16,7
Yiyecek İçecek Müdür Yrd.- -Restoran Müdür Yrd.	5	27,8
Aşçıbaşı- Aşçıbaşı Yrd.	1	5,6
Restoran Şefi	5	27,8
Diğer (İşletme Sahibi)	4	22,2
Toplam	18	100,0

Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların; % 16,7'si (3), işletmede yiyecek içecek müdürü/restoran müdürü, % 27,8'i (5) yiyecek içecek müdür

yardımcısı/restoran müdür yardımcısı, % 5,6'sı (1) aşçıbaşı/aşçıbaşı yardımcısı ve % 27,8'i (5) restoran şefi olarak ilgili işletmede çalışmakta olduğu, % 22,2 (4) katılımcının da işletme sahibi olduğu saptanmıştır.

Gaziantep ilinde bulunan ilgili işletmelerin türünün frekans dağılımları Tablo 8.2'de incelenebilir.

Tablo 8.2 Yiyecek İçecek İşletmesinin Türünün Dağılımı

İŞLETME TÜRÜ	FREKANS	YÜZDE
Restoran	17	94,35
Kulüp	1	5,65
Toplam	18	100,0

Bulunan sonuçlar incelendiğinde, araştırma kapsamındaki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin katılımcılarının verdikleri cevaplara göre, işletmelerin % 94,35'nin (17) restoran, % 5,65'nin (1) ise kulüp olduğu saptanmıştır.

Çalışma kapsamındaki işletmelerin uygulamış oldukları menü türünün frekans dağılımları Tablo 8.3'te incelenebilir.

Tablo 8.3 İşletmelerde Uygulanan Menü Türünün Dağılımı

MENÜ TÜRÜ	FREKANS	YÜZDE
Ala carte menü	18	100,0

İlgili işletmelerin katılımcılarının menü türü ile ilgili soruya verdikleri cevaba göre, işletmelerin % 100'nün (18) ala carte türü menü uyguladığı saptanmıştır.

Gaziantep'teki ilgili işletmelerin üretmiş oldukları ürünlerinde uyguladığı fiyatlandırma yöntemlerinin türünün frekans dağılımları Tablo 8.4'te incelenebilir.

Tablo 8.4 İşletmelerde Uygulanan Fiyatlandırma Yöntemlerinin Dağılımı

UYGULANAN YÖNTEMLERİ	FİYATLAMA	FREKANS	YÜZDE
Maliyete Yönelik Fiyatlandırma		7	38,9
Kara Yönelik Fiyatlandırma		8	44,4
Rekabete Yönelik Fiyatlandırma		3	16,7
Toplam		18	100,0

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; ilgili işletmelerin % 38,9'u (7) maliyete yönelik fiyatlandırma, % 44,4'ü (8) kara yönelik fiyatlandırma ve % 16,7'si rekabete yönelik fiyatlandırma yöntemini uyguladığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan Gaziantep ilindeki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletme sahipleri ve yöneticilerinin fiyatlama ile ilgili düşünceleri; Tablo 8.5'te incelenebilir. Oluşturulan tablo büyükten küçüğe doğru Likert olarak derecelendirilmiş ve ortalama değerler 5'li Likert ölçeği ile sunulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar, aşağıdaki standart Likert sınıflandırılması çerçevesinde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Kesinlikle Katılıyorum	4,25–5
Katılıyorum	3,25–4,24
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	2,25–3,24
Katılmıyorum	1,25–2,24
Hiç Katılmıyorum	0–1,24

Tablo 8.5 Araştırmaya Katılan İşletme Sahipleri ve Yöneticilerinin Fiyatlama İle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

YARGILAR	ORTALAMA	
Üretilen yiyecek içeceklerde maliyete dayalı fiyatlama hedefleri amaçlanmalıdır.	4,67	KESİNLİKLE KATILYORUM
Yiyecek içecek üretiminde konuk talep hacmi önemli bir faktördür.	4,61	
Üretilen yiyecek içeceklerde kara dayalı fiyatlama hedefleri amaçlanmalıdır.	4,61	
İşletmede uygulanan menü türü, fiyatlama üzerinde etkilidir.	4,61	
Yiyecek içecek üretiminde işletme kaynakları önemli bir faktördür.	4,56	
Yiyecek içecek üretiminde maliyet önemli bir faktördür.	4,33	
Yiyecek içeceklerin üretiminde rekabet önemli bir faktördür.	4,22	KATILYORU M
Fiyatlama yöntemlerinin belirlenmesi sürecinde ürünün fiyatının tespiti aşamasında sorun yaşanmaz.	4,22	
Mevsimsel koşullar, fiyatlama üzerinde etkilidir.	4,17	
Fiyatlama yöntemlerinin belirlenmesi sürecinde fiyatlama amaçlarının tespiti aşamasında sorun yaşanmaz.	4,06	
İşletmede uygulanan servis türü, fiyatlama üzerinde etkilidir.	4,06	

İşletmede çalışan kalifiye personel sayısı, fiyatlama üzerinde etkilidir.	3,94	KARARSIZIM
İşletmenin türü (Restoran, Kafeterya, Fastfood, kulüp vb), fiyatlama üzerinde etkilidir.	3,78	
İşletmenin kuruluş yeri seçimi, fiyatlama üzerinde etkilidir.)	2,83	

Tabloya göre turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerindeki işletme sahipleri ve yöneticileri; “Üretilen yiyecek içeceklerde maliyete (4,67) ve kara dayalı fiyatlama hedefleri (4,61) amaçlanmalıdır”, “Yiyecek içecek üretiminde konuk talep hacmi (4,61), işletme kaynakları (4,56) ve maliyet (4,33) önemli bir faktördür”, yargılarına kesinlikle katılmaktadır. Buradan hareketle, işletme sahipleri ve yöneticilerinin düşük maliyet ile mal ve hizmet üretip, maksimum kara ulaşmak için, işletme kaynaklarını verimli bir şekilde kullandığı, konuk talep hacmini artırma isteklerinde olduğu görülebilir.

Araştırmaya katılan ilgili işletmelerin sahipleri ve yöneticileri; “Yiyecek içeceklerin üretiminde rekabet (4,22), mevsimsel koşullar (4,17) önemli bir faktördür”, “Fiyatlama yöntemlerinin belirlenmesi sürecinde ürünün fiyatının (4,22) ve fiyatlama amacının (4,06) tespiti aşamasında sorun yaşanmaz.”, yargılarına katılmaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan, “İşletmede uygulanan servis türü (4,06), çalışan kalifiye personel sayısı (3,94) ve işletmenin türü (3,78) fiyatlama üzerinde etkilidir.” Yargılarına işletme sahip ve yöneticileri katılmaktadır. Buradan hareketle turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin sahipleri ve yöneticilerinin ürettikleri ürünlerin fiyatlamasında, rekabet ve mevsimsel koşulların etkili olduğu düşüncesi sonucuna ulaşılabilir.

İşletmenin kuruluş yeri seçiminin fiyatlama üzerindeki etkisi ile ilgili yargısına (2,83) ilgili işletmelerin yöneticileri ne katılmakta nede katılmamaktadır. Turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin sahipleri ve yöneticileri, işletmenin kuruluş yeri seçiminin fiyatlama üzerindeki etkisi hususunda herhangi bir etki yaratıp, yaratmaması konusunda kararsız kalmışlardır.

IX.SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektöründe faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerine karşı, konuk talep hacminin artış göstermesi, girişimcilerin yiyecek içecek ile ilgili yeni işletmeler kurmasına neden olabilir. Dolayısıyla talepteki artışa bağlı olarak konuk istek ve ihtiyaçları artmış ve yiyecek içecek işletmeleri bu ihtiyaçları karşılayabilmek için çok çeşitli mal ve hizmet üretmeye başlamışlardır. Bu sebeple yiyecek içecek işletmeleri, üretilen ürünlerin satış fiyatının belirlenmesi ile ilgili sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Yiyecek içeceklerin fiyatlandırılması sürecinin zor ve zahmetli olduğu bilinmektedir. İşletmelerde üretilen ürünlerin fiyatlama

sürecinin zor olması, ürünlerin stoklanamaması, dayanıksızlığı gibi özelliklerinden ve maliyet, işletme kaynakları, talep ile rekabet gibi faktörlerden de kaynaklanmaktadır. Yiyecek içecek işletmelerinin uyguladıkları fiyatlama yöntemleri; kara, maliyete, pazarlamaya, rekabete, işletmenin imajına ve benzeri birçok faktöre göre farklılık göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı; Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük ili olan Gaziantep'teki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin (18 adet), üretmiş olduğu ürünlerin fiyatlamasında uyguladığı fiyatlama yöntemini tespit ederek, işletmelerin fiyatlama ile ilgili mevcut durumlarını saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda, ilgili işletmelerin sahip ve yöneticilerine yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen anket verileri kullanılarak frekans dağılımları, gerçekleştirilen 5'li Likert analizi çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; örneklemdaki işletmelerin sahip ve yöneticileri, üretmiş oldukları ürünlerin fiyatlamasında en çok menü türü, işletme kaynakları ve maliyet faktörlerinin etkili olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca ürün fiyatlamasında, maliyete ve kara dayalı fiyatlama hedeflerini amaç edindikleri saptanmıştır. İlgili fiyatlama hedefleri değerlendirildiğinde de işletmelerin büyük çoğunluğunun, maliyet ve kara yönelik fiyatlama yöntemini uyguladıkları tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçta; işletme sahipleri ve yöneticileri, işletmenin kuruluş yeri seçiminin yiyecek içecek fiyatlaması üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Buna göre işletme sahipleri ve yöneticilerinin, işletmenin kuruluş yeri seçiminin yiyecek içecek fiyatlamasında etkisi olup olmadığı hususunda kararsız kaldıkları saptanmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar; Çınar'ın (2004), Angay'ın (2003) ve Eroğlu'nun (1999) çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. İlgili çalışmalarda da, örneklemda bulunan işletmelerin genellikle maliyete ve kara yönelik fiyatlama yöntemini kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak çalışmadan elde edilen sonuçlar; Colins ve Parsa'nın (2006), Pellinen'nin (2003), Başer'nin (1995) ve Kreul (1982) çalışmalarının sonuçlarıyla, farklılık göstermektedir. İlgili çalışmalarda, işletmelerin genellikle pazarlamaya ve rekabete yönelik fiyatlama yöntemlerini uyguladıkları tespit edilmiştir. Oluşan bu farklılığın, uygulamanın gerçekleştirildiği örneklem farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca ilgili çalışmalardaki işletmelerin talep, rekabet, işletme kaynakları gibi faktörlere bağlı olarak ve konukların gözünde indirim algısı oluşturmak amacıyla farklı fiyatlama yöntemlerini uyguladıkları düşünülmektedir.

Çalışma kapsamındaki işletmelerin, maliyete ve kara yönelik fiyatlama yöntemini seçmesinin sebebi, maksimum kara ulaşmak isteği olabilir. Ancak müşterilerin gözünde indirim algısı oluşturmak amacıyla pazarlamaya dayalı fiyatlama yöntemi de uygulanabilir. Böylelikle ağırlanan müşteri sayısını artırarak, hizmetten daha fazla kişinin yararlanmasını sağlanabilir. Bu şekilde de ilgili işletmelerin, hedeflemiş olduğu maksimum kara ulaşabileceği de düşünülmektedir.

Ülkemizde konuyla ilgili uygulamalı çalışmalar incelendiğinde; genellikle Ege, Akdeniz Marmara bölgesinde, mevsimsel özellik taşıyan işletmelerin incelendiği görülmüş, buna karşın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir ile yönelik çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın, Gaziantep ilini kapsamaması sebebiyle, konuyla ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla beraber yapılan bu çalışma, yeni çalışmaların konusunu oluşturacaktır. Benzer çalışmalar; Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde de uygulanarak literatüre geçebilir. Konuyla ilgili çalışma yapacak kişilere katkısı olabileceği gibi sektördeki işletme sahipleri ve yöneticilerinin fiyatlama ile ilgili güncel yaklaşımları benimsemeleri konusunda fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışma, Gaziantep ilindeki turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerini kapsamaktadır. Bundan sonra gerçekleştirilecek çalışmalarda turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinden farklı olarak, belediye belgeli yiyecek içecek işletmeleri incelenebilir. Dolayısıyla konu ile ilgili daha fazla bilgi sağlanabilir. Ayrıca bu çalışma başka illerde de tekrarlanarak konuyla ilgili iller karşılaştırılıp, fiyatlama ile ilgili bölgesel farklılıklara ulaşılabilir. Bununla beraber mevsimsel özellik taşıyan ve taşımayan işletmelere de fiyatlama ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilebilir. Böylece mevsimsel özellik taşıyan ve taşımayan işletmelerin uygulamış oldukları fiyatlama yöntemleri değerlendirildiği zaman belirtilen farklı bakış açılarının yeni çalışmaların konusunu oluşturacağı söylenebilir. Ayrıca hizmet sektörü içerisinde bulunan birçok kuruluşlara (hastane gibi), fiyatlama ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Dolayısıyla turizm sektörü içerisinde bulunan otel, yiyecek içecek işletmelerinde uygulanan fiyatlama yöntemleri ile hastane işletmelerinde uygulanan fiyatlama yöntemlerinin benzer ve farklı yönleri incelenerek, böyle bir çalışmanın ilgililere fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- AKTAŞ, Ahmet (2001), *Yiyecek ve İçecek Yönetimi (2.Basım)*, Antalya: Livane Matbaası.
- ALTINEL, Hüseyin (2009), "Gastronomide Menü Yönetimi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ALTINIŞIK, R., C. Avcıkurt, O. Batman, Ş. Demirkol, M. Saruşik, G.C. Uçkun, S. Uçkun ve B. Zengin (2004), *Turizm İşletmeleri*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- ANGAY, Filiz (2003), "Konaklama İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Problemleri ve Çözüm Önerileri", *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- BAŞER, Gözde Gül (1995), "Yiyecek ve İçecek Hizmet İşletmelerinde Maliyet Analiz ve Fiyatlandırma Yöntemlerinin Belirlenmesi Antalya Yöresi Araştırması", *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- BAYSAL, A. ve N. Küçükarsalan (2007), *Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama*(2.Basım), Bursa: Ekin Basım Dağıtım.
- BOLAT, Tamer (1995), “Yiyecek ve İçecek İşletmelerinde Menü Planlaması ve Fiyatlandırma”, *Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- BREALEY, R.A., S.C. Myers ve A.J. Marcus (2001), *İşletme Finansının Temelleri* (3.Basım), İstanbul: Macgraw-Hill Inc., Literatür Yayıncılık.
- BULDUK, Sıdıka (2005), *Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- COLLİNS, M. and H.G. Parsa (2006), “Pricing Strategies to Maximize Revenues in The Lodging Industry”, *International Journal of Hospitality Management*, 25:91-107.
- ÇINAR, Sibel (2004), “Turizm İşletme Belgeli Yiyecek ve İçecek İşletmelerinde Menü Planlama ve Fiyatlama: İstanbul Örneği”, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ÇİÇEK, Dönüş Sarıışık (2000), “Otel İşletmelerinde Dinamik Programlamaya Dayalı Oda Fiyatının Belirlenmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- DENİZER, Dündar (2005), *Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-içecek Yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- EROĞLU, Ercan (1996), “Dört ve Beş Yıldızlı Otellerde Fiyatlandırma Süreci: Bir Değerlendirme”, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÜMÜŞ, Umut Tolga (2005), “Konaklama İşletmelerinde Maliyet Kontrol Süreci ve Oda Menü Maliyetlerinin Belirlenmesi: Denizli’de ki Küçük Ölçekli Bir Konaklama İşletmesinde Uygulama Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- HATIPOĞLU, Zeyyat (1993), *Temel Pazarlama, Yeni İktisat ve İşletme Yönetimi Dizisi*, No:11, İstanbul.
- KILDOKUM, Hakan (1992), “Konaklama Sektöründe Fiyatlandırma Politikaları”, *Kalkınma Dergisi*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Sayı.40:13.
- KOÇAK, Nilüfer (2007), *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Gıda ve Personel Hijyeni* (1.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- KREUL, L.M. (1982), “Magic Number: Psychological Aspects Of Menu Price”, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, (23) 70-75.
- KURGUN, Hülya (2008), *Odalar Bölümü Yönetimi* (2.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- MORRİSON, M. Alastair (1989), *Hospitality and Travel Marketing*, By Delmar Publishers INC.
- ÖREN, Veli Erdinç (2005), “Otel İşletmelerinde Getiri Yönetimi ve Antalya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi

- PELLİNEN, Jukka (2003), “Making Price Decisions in Tourism Enterprises”, *International Journal of Hospitality Management*, 22:217-235.
- POWERS, Tom (1997), *Marketing Hospitality* (2nd Edition), New York: John Wiley and Sons Inc.
- SARIIŞIK, Mehmet (2002), *Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolü*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- SEVGENER, A.S. (1986), *Yönetim Muhasebesi*, İstanbul: Met/Er Matbaası.
- SÖKMEN, Alptekin (2005), *Yiyecek İçecek Hizmetleri Yönetimi ve İşletmeciliği* (2.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜRKSOY, Adnan (2007), *Yiyecek ve İçecek İşletmeleri Yönetimi* (3.Basım), Ankara: Turhan Kitabevi.
- USAL, A. ve O.A. Kurgun (2003), *Turizm İşletmelerinde Maliyet Analizleri* (2.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- YEDLİN, Jeffrey M. (2008), “Beverage operations Pricing Strategies”, *University Of Nevada*, Las Vegas, 8-1.
- YILMAZ, Yaşar (2007), *Konaklama ve Ağırhama İşletmelerinde Maliyet Kontrolü* (3.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- http://yigm.kulturturizm.gov.tr/belge/1-63779/turizm-belgeli_tesisler.html, 20.08.2011.

A research for Determination of Pricing Methods Applied to Food and Beverage Enterprises that had Tourism Operation License in Gaziantep

Today, food and beverage sector which is growing rapidly, consist of establishments to provide services to meet the needs of people eating and drinking. This sector is known as one of the largest industries which provide services to people and on account of creating the revenue and the contribution to country's economy. In recent years, when we consider this sector's impact on economy and employment its importance started to be understood. The food and beverage businesses in the food and beverage sector, in both world and national economies can be expressed as the fastest growing businesses. The food and beverage

businesses, which operate in food and beverage sector, have commercial character that meets the needs of people eating and drinking. In our country, food and beverages classified as tourism business enterprises certified and certified by the municipality, said the growing demand in parallel to increase capacity over the years. The increase in demand may have been caused an intense competition among the enterprises. In this context, in the highly competitive food and beverage businesses there are some factors which are important for pricing such as cost, resources and business guests. However, incorrect or incomplete pricing the products that are produced by food and beverage businesses may prevent formation accurate and efficient pricing. Because of this reason, prices of products are important to determine their present condition.

The data in this research was gathered with the questionnaire method. These questionnaires are applied with the managers or owners of certified food and beverage businesses with the method of face to face by the researcher. Besides being one of the most effective tools to collect data and the questionnaire method allows to get the desired information very quickly. Therefore, the data collected by questionnaire method and tried to hinder the issue of bias and potential errors. During the analysis of data collected through questionnaire SPSS (Statistical Programme for Social Sciencies) 15.0 statcal package programme which is developed for social science, was used. In addition, the scaling analysis was carried out and 5-point Likert scale was used. Findings:

- According to results of the participants: %16.7 (3) in business food and beverage manager/ restaurant manager, %27.8 (5) food and beverage assistant manager/ restaurant assistant manager, %5.6 (1) chef/assistant chef and %27.8 (5) is working in the restaurant as chef, %22.2 (4) of the participant was determined to be the owner of the business.

- When the results are analyzed, according to answers of participants under investigation tourism business 94.35(17) of the businesses is restaurants, %5.65 (1) is of the businesses is club was found.

- According to answers of related businesses' participants to given question about the type of menu %100 (18) of the businesses was determined to use ale carte type menu.

- According to the findings from study it was determined that %38.9 (7) of the related businesses towards the cost of pricing, %44.8(8) of the related businesses towards a profit –oriented pricing and %16.7 of the related businesses apply pricing on competitive method.

- According to table business owners and managers of licensed food and beverage businesses produce food and beverage to cost (%4.67) and land-based aims (%4.61) should be aimed at. Guest demand for food and beverage production volume (4.61), operational resources (4.56) and cost(4.33) is an important factor in the "definitely involved in judgments. From there,business owners and managers to produce goods and services with low cost, to

achieve maximum land, business uses resources efficiently, guest requests can be seen that increasing the volume of demand.

- Businesses' owners and managers who participated to survey ' in Food and Beverage manufacturing competitiveness (4.22) seasonal conditions (4.17) is an important factor.' 'The process of determining pricing of the products (4.22) and purpose of pricing (4.06) detection any problem is experienced, agreed.' In this study, 'The service type which is applied in businesses (4.06), the number of qualified staff working (3.94) and the entity type(3.78) are important on pricing.' Owners and managers agreed to these judgments. So we can get the idea of competition and seasonal conditions have an important impact on pricing.

- The administrators of related businesses either agree or disagree about the impact on pricing the choice of place of business. The owners and managers of the these businesses are not sure about the choice of the place of the business has an impact on pricing.

Sosyal Bilgiler Laboratuvarlarının (Sınıflarının) Sosyal Bilgiler Öğretiminde Etkililiği Üzerine Bir Çalışma *

A Study on the Effectiveness of Social Studies Laboratories (Classrooms) on Social Studies Teaching*

Hakan AKDAĞ**
Gaziantep Üniversitesi
Selahattin KAYMAKÇI***
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Özet

Türkiye’de son yıllarda sosyal bilgiler öğretimi alanında köklü değişiklikler yapılmaktadır. Özellikle 2005 yılında uygulamaya başlanan ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programı bu değişikliklerin en önemli göstergelerinden biridir. 2005 sosyal bilgiler öğretim programı birden fazla duyu organını işe koşarak yaparak-yaşayarak öğrenmeyi sağlayan sosyal bilgiler laboratuvarlarının kullanımını önermektedir. Bu araştırmanın amacı ilköğretim sosyal bilgiler dersinde laboratuvar (özel sınıf) kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisini ortaya koymaktır. Araştırma, 2008–2009 eğitim öğretim yılında Konya ili merkez Meram ve Selçuk ilçelerinde yer alan Meram Mehmet Karacıganlar İlköğretim Okulu ve Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal İlköğretim Okulu 7. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmada gerçek deneysel yöntem türlerinden biri olan öntest-sontest-kontrol gruplu desen (ÖSKD) kullanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler bağımsız ve bağımlı gruplar için t testleri aracılığıyla SPSS 15.0 programında çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler laboratuvarlarının (özel sınıflarının) geleneksel sınıflara göre öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki başarıları üzerinde daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Laboratuvar, Öğretim, Akademik Başarı

Abstract

In Turkey, fundamental changes have been done for social studies education in recent years. In particular, primary school social studies curricula, started to implement in 2005, is one of the most indicators of these changes. 2005 social studies curricula suggest usage of social studies laboratories that provides learning by doing and using more than one sense. The aim of this study is to examine the effects of usage of laboratory (private classroom) on the

*Bu araştırmanın bir kısmı Marmara Üniversitesi’nce 2009 yılında düzenlenen IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumu’nda aynı adla sunulmuştur.

*This study was presented partially with the same title in 4th National Congress of Social Sciences Education held by Marmara University in 2009.

**Yrd. Doç. Dr., Yazışma Adresi: hakanakdag@gantep.edu.tr

***Yrd. Doç. Dr., Yazışma Adresi: selahattinkaymakci@gmail.com

academic achievement of students in social studies course. This study was carried out with 7th graders in Meram Mehmet Karacıganlar Primary School and Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal Primary School located in the center of Konya during 2008-2009 academic years. In this context, 2x2 pre-test-post-test randomized control-group design, one of the experimental methods, was used in the study. The collected data were analyzed with independent sample and paired-sample t tests in SPSS 15.0. The results of the study showed that social studies laboratories (private classrooms) are more effective than the classical (traditional) classrooms on students' academic achievements in social studies courses.

Key Words: Social Studies, Laboratory, Teaching, Academic Achievement

I. GİRİŞ

Sosyal bilgiler; hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırılarak kullanan bir öğretim programı olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2006). Barr, Barth ve Shermis'e göre sosyal bilgiler öğretiminde, vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı soruşturma yaklaşımı olarak sosyal bilgiler olmak üzere üç yaklaşım bulunmaktadır (Barr, Barth ve Shermis, 1978).

Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan yaklaşımlardan sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımı; sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasının sosyal bilgilerin amaçlarının gerçekleştirilmesinde en iyi yol olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım; öğrencilere sosyal bilimlerin düşünme tarzını kazandırmayı ve içeriğin sosyal bilim disiplinlerinden oluşmasını öngörmektedir. Yansıtıcı soruşturma yaklaşımı olarak sosyal bilgiler ise bireysel ve toplumsal problemleri saptayarak bu problemlerin nasıl çözüleceğini bilmeyi amaçlamaktadır. Yansıtıcı soruşturma yaklaşımı; öğrencilerin ihtiyaç duyduğu bireysel ve toplumsal problemler çerçevesinde araştırma ve problem çözme yaklaşımına göre bilginin doğruluğunun test edilmesini konu edinmektedir (Barth ve Demirtaş, 1997; Safran, 2008; Merey ve Kılıçoğlu, 2009).

Görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretimi, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı soruşturma olarak sosyal bilgiler yaklaşımları aracılığıyla; toplumsal olay ve sorunlara duyarlı, olayları farklı yönleriyle ele alabilen, güçlü iletişime sahip, etkin, üretken, problem çözebilen, kendine güvenen, aktif insan tipleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı soruşturma olarak sosyal bilgiler yaklaşımları dersle ilgili öğretim araç ve gereçleriyle donatılmış, öğrencilerin aktif olduğu, yaratıcı düşünme güçlerini geliştirici etkinliklerin yapıldığı bir sınıf ortamını gerekli kılmaktadır. Böyle sınıflardan biri ise sosyal bilgiler laboratuvarlarıdır.

Sosyal bilgiler laboratuvarları dersin daha etkili bir şekilde işlenebilmesi amacıyla içerisinde birtakım araç ve gereçleri barındıran özel sınıflardır. Sosyal bilgiler laboratuvarları "elementer (basit)" seviyedeki laboratuvarlar olup bu laboratuvarların asıl amacı öğretim yapmaktır. Dolayısıyla sosyal bilgiler laboratuvarlarında bir araştırma laboratuvarında olduğu gibi karmaşık ve

kullanımının uzmanlık gerektirdiği araç-gereçler bulunmaz (Akgün, 2001: 176-177). Bu çerçevede literatür tarandığında sosyal bilgiler laboratuvarında bulundurulması önerilen araç ve gereçler şöyle sıralanmaktadır:

- Ders kitapları
- Ünite dergileri, fasiküller
- Yardımcı kitaplar
- Elektronik kitaplar
- Temel başvuru kaynakları
- Birleşmiş Milletler, UNESCO gibi çeşitli kurum ve kuruluşlarca yayınlanan kitapçıklar
- Okuma kitapları
- Gazete ve diğer süreli yayınlar
- Çalışma yaprakları
- Afiş, broşür, resim ve fotoğraflar
- Haritalar ve atlaslar
- Küreler
- Zaman ve mevsim şeritleri
- Koleksiyonlar
- Bilgisayar ve internet
- Projeksiyon
- Televizyon ve video
- Dersle ilgili kaset, CD, VCD ve DVD setleri.
- Tepegöz ve asetatlar
- Slayt makinesi ve slaytlar
- Tahtalar (akıllı, yazı, bülten, manyetik vb.)
- Bayraklar
- Meteorolojik aletler
- Ölçüm araçları (cetvel, pergel vb.)
- Modeller, maketler
- Tablo, grafik ve diyagramlar (Baldwin, 1972; Kohli, 1996; Sharma, 2002; Erdoğan, 2006).

Sosyal bilgiler dersinde laboratuvar kullanımının yararları ise şu şekilde belirtilmektedir:

- Öğrencilerin herhangi bir konuyla ilgili olarak bilimsel bilgi öğrenmelerine yardımcı olur.
- Öğrencilerin bilimsel araştırmanın nasıl yapılacağını öğrenmelerine olanak sağlar.
- Sosyal bilgiler öğretiminin etkili bir şekilde yapılmasına yardımcı olur.
- Uygun öğrenme ortamı sağlar.
- Öğrencilerin gözlem ve hayal gücünün gelişmesine yardımcı olur (Kohli, 1996: 201).

Sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımı, yukarıda belirtilenlere ilave olarak öğrencilerin birinci elden kaynaklarla, yazılı ve görsel dokümanlarla temas kurmasını sağlar. İçinde bulundurduğu araç ve gereçlerle öğrencilerin dikkatini çekerek onların derse karşı ilgilerini artırır. Laboratuvara girdikleri andan itibaren öğrencilerin dersle iç içe olmalarını sağlar. Öğrencilere teknoloji ve materyal destekli bir öğretim ortamı sunarak öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine fırsat sunar. Öğrencilerin bireysel öğrenmelerini sağlar. Öğrencilere anında geribildirim verme imkânı sunar (Sharpe, 1931; Nas, 2000; Meydan, 2001; Sharma, 2002; Bilen, 2006).

Sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımının pozitif yönlerinin bu denli çok olmasına rağmen ilgili literatür tarandığında sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisiyle ilgili olarak gerçekleştirilen detaylı çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca eğitim dünyasında sosyal bilgiler öğretimi için laboratuvar gerekli midir veya laboratuvar fen bilimlerine ait olan ve deney yapılan bir mekândır; dolayısıyla sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanmak için haklı bir gerekçe yoktur şeklinde yapılan tartışmalar da günümüzde devam etmektedir (Sharma, 2002: 120-121). Bu bağlamda sosyal bilgiler laboratuvarlarının sosyal bilgiler öğretiminde etkililiği üzerine yapılacak olan böyle bir çalışmanın bu alanda bulunan eksikliklerin giderilmesine ve tartışmaların sona erdirilmesine büyük katkı yapacağı düşünülmektedir.

1.Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımının öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmada aşağıda verilen sorulara (alt problemlere) cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Deney ve kontrol gruplarının öntest puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Deney grubunun öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Kontrol grubunun öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Deney ve kontrol gruplarının sontest puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2.Araştırmanın sayıtları

Araştırmanın planlanıp yürütülmesinde göz önünde bulunduran sayıtlılar şöyle ifade edilebilir:

- Deney ve kontrol grubu öğrencileri ve bu öğrencilere ders anlatan öğretmenler bilgi-birikim ve tecrübe açısından denktir.
- Araştırmacı tarafından geliştirilen testler yapılan çalışmanın amacına uygundur.

- Uygulanan ölçek ve testlere öğrencilerin samimi cevap verdikleri kabul edilmiştir.
- Araştırmacı tarafından hazırlanan ders planı araştırma için yeterli düzeydedir.

3.Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları ise şu şekilde açıklanabilir:

- Yapılan çalışma 2008-2009 eğitim öğretim yılı ile,
- Meram Mehmet Karacıganlar Mevlâna İlköğretim Okulu ile Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal İlköğretim Okulu 7/A sınıfı öğrencileri ile,
- Araştırma sonuçları öğrencilerin yapılan testlere vermiş oldukları cevaplarla,
- Araştırmacılar tarafından geliştirilerek uygulanan ölçek ve testlerle sınırlıdır.

II. YÖNTEM

Bu çalışmada öntest ve sontest kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmada deneysel yöntemin kullanılmasının nedeni araştırmanın amacından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle çalışmada deneysel yöntem; nicel olarak ölçülebilen ve farklı değerler alabilen özelliklere sahip değişkenleri ölçebilmek ve bu değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır (Çepni, 2005: 52).

Araştırma gerçek deneysel yöntem türlerinden biri olan öntest-sontest-kontrol gruplu desen (ÖSKD) çerçevesinde yapılandırılmıştır. Öntest-sontest kontrol gruplu desen sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan deneysel desenlerden biridir. Bu desende yansız (seçkisiz) oluşturulmuş bir deney diğeri kontrol olmak üzere iki grup bulunur. Her iki grupta da ünitenin işlenmesinden önce ve sonra ölçmeler yapılır. Öntest; katılımcıların deney öncesi benzerlik derecelerinin bilinmesini sağlar; sontest ise sonuçların buna göre düzeltilmesine yardımcı olur (Karasar, 2008: 97).

1.Evren ve örneklem

Araştırma 2008–2009 eğitim-öğretim yılında Konya il merkezinde bulunan Meram Mehmet Karacıganlar Mevlâna İlköğretim Okulu ile Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal İlköğretim Okulları'nda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini 2008-2009 eğitim-öğretim yılında her iki okulun 7. sınıflarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise her iki okulun 7/A sınıflarında öğrenim gören toplam 67 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu, her bir örneklem seçimine eşit seçilme olasılığı vererek, seçilen birim yerine konularak veya konulmadan, araştırmanın yapılacağı örneklemin belirlendiği basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle atanmıştır (Büyüköztürk ve diğ., 2008: 74). Bu bağlamda Meram Mehmet Karacıganlar Mevlâna İlköğretim Okulu 7/A sınıfı

öğrencileri araştırmanın deney grubunu (34 öğrenci), Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal İlköğretim Okulu'nun 7/A sınıfı öğrencileri ise araştırmanın kontrol grubunu (33 öğrenci) meydana getirmişlerdir.

2. Veri toplama aracının geliştirilmesi

Araştırma için sosyal bilgiler programında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanına ait “Türk Tarihi’nde Yolculuk” ünitesi kapsamında bir başarı testi hazırlanmıştır. Başarı testi başlangıçta 27 sorudan oluşturulmuştur. Testin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması amacıyla pilot çalışma yapılmıştır. Bu çerçevede başarı testi uygulama yapılan her iki okulun 6. ve 8. sınıflarında öğrenim gören toplam 65 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler ITEMAN programında analiz edilerek güvenilirlik ve ayırıcılık indeksi düşük olan sorular başarı testinden çıkarılmıştır. Bu bağlamda başarı testi 20 soruya düşürülmüş, testin güvenilirlik katsayısı KR-20 (Cronbach Alfa Değeri) 0.93 olarak hesaplanmıştır. Buna ilaveten uygulama sırasında öğrencilerden anlaşılmayan sorular veya cümleler hakkında dönüt alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlenen test iki alan uzmanı tarafından da değerlendirilmiş, yapılan öneriler ışığında başarı testinin son hali verilmiştir. Buradan hareketle başarı testinin sosyal bilgiler öğretim programında verilen kazanımları değerlendirebildiği ileri sürülebilir.

3. Verilerin toplanması

Araştırmanın uygulama süreci boyunca deney ve kontrol grubundaki öğrencilere sosyal bilgiler öğretim programında öngörüldüğü üzere toplam 27 ders saati (Kasım ve Aralık 2008) “Türk Tarihi’nde Yolculuk” ünitesinde yer alan konular, ilgili ders öğretmenleri tarafından işlenmiştir (MEB, 2005). Bu süreçte deney grubundaki öğrenciler okullarında bulunan sosyal bilgiler laboratuvarında öğrenim görürken, kontrol grubundaki öğrenciler ise geleneksel sınıf olarak nitelendirilebilecek olan normal sınıf ortamında öğrenim görmüşlerdir.

Verilerin toplanması bağlamında süreçte deneysel desenin doğası gereği deney ve kontrol grubu öğrencilerine öntest ve sontest uygulanmıştır. Öntest araştırmanın başlangıcında Kasım ayının ilk haftasında uygulanırken, sontest uygulama sürecinin sonu olan Aralık ayının son haftasında uygulanmıştır.

4. Verilerin analizi

Verilerin çözümlenmesinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmış ve .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Bu bağlamda başarı testinde yer alan her bir soru 5 puan olmak üzere 100 toplam puan üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırmada sorulara uygun olarak farklı gruplar arası ikili karşılaştırmalarda “bağımsız gruplar için t-testi” (independent sample t test), aynı grup içerisindeki karşılaştırmalarda ise “bağımlı gruplar için t-testi” (paired-sample t test) kullanılmıştır (Karasar, 2008).

III. BULGULAR ve YORUM

Sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımının öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın verilerinin analizi sonucu aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. Birinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın birinci alt probleminde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin öntest puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin öntest puanlarının grup (deney-kontrol) değişkenine göre farklılığı için t testi sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Deney Grubu	34	53.09	13.429	65	.429	.669
Kontrol Grubu	33	51.82	10.593			

Öğrencilerin öntest puanlarının grup (deney-kontrol) değişkenine göre farklılığına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçlarına Tablo 1’de yer verilmiştir. Buna göre deney ve kontrol grubu öğrencilerinin öntest puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$t_{(65)}=0.429$, $p>.05$]. Deney grubu öğrencilerinin uygulama öncesi öntest puan ortalamaları ($\bar{X}=53.09$) iken, kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi öntest puan ortalamaları ($\bar{X}=51.82$) olmuştur. Bu bulgu, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi Kültür ve Miras öğrenme alanı Türk Tarihi’nde Yolculuk ünitesinde yer alan konular hakkında ön bilgilerinin denk olduğu ve başarı yönünden gruplar arasında istatistiksel anlamda bir eşitliğin varlığından söz edilebileceği şeklinde yorumlanabilir.

2. İkinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın ikinci alt probleminde deney grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puanları arasındaki anlamlı farklılık araştırılmıştır. Bu amaçla yapılan bağımlı gruplar t testi sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 2. Deney grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puanlarının farklılığı için bağımlı gruplar t testi sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Ön Test	34	53.09	13.429	33	-19.155	.000
Son Test	34	80.59	9.829			

Tablo 2’de deney grubu öğrencilerinin uygulama öncesi öntestten ve uygulama sonrası sontestten aldıkları puanların farklılığı ele alınmıştır. Buna göre deney grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır [$t_{(33)}= -19.155$, $p<.05$]. Bu durumu ölçümlerin aritmetik ortalamaları da ortaya koymaktadır ki tabloya bakıldığında deney grubu öğrencilerinin öntest

puan ortalamalarının ($\bar{X}=53.09$), sontest puan ortalamalarının ise ($\bar{X}=80.59$) olduğu görülmektedir. Buradan hareketle sosyal bilgiler laboratuvarında işlenen derslerde öğrencilerin akademik başarılarının arttığı söylenebilir.

3.Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın üçüncü alt probleminde deney grubuna benzer şekilde kontrol grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puanları arasındaki anlamlı farklılığa bakılmıştır. Bu amaçla yapılan bağımlı gruplar t test sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test puanlarının farklılığı için bağımlı gruplar t testi sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Ön Test	33	51.82	10.593	32	-7.237	.000
Son Test	33	59.70	8.095			

Kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi öntest ve uygulama sonrası sontest başarı puanlarının farklılığına ilişkin istatistiksel sonuçlar Tablo 3'te açıklanmıştır. Buna göre, kontrol grubu öğrencilerinin de öntest ve sontest başarı puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir [$t_{(32)} = -7.237$, $p < .05$]. Bununla birlikte kontrol grubu öğrencilerinin öntest ortalama puanlarının ($\bar{X} = 51.82$), sontest ortalama puanlarının ise ($\bar{X} = 59.70$) olduğu görülmüştür. Bu bulgu, kontrol grubunda yani geleneksel sınıf ortamında yapılan öğretimin de öğrenci başarısını artırdığını şeklinde yorumlanabilir.

4.Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın dördüncü ve son alt probleminde deney ve kontrol gruplarının sontest puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 2 ve Tablo 3 incelendiğinde hem deney grubundaki hem de kontrol grubundaki öğrenme ortamlarının öğrenci başarısını artırdığı görülmektedir. Ancak deney ve kontrol grubu başarı düzeylerinin karşılaştırılmasının yani hangi öğrenme ortamının daha etkili olduğunu belirlemek için her iki öğrenci grubuna ait sontest puanlarının karşılaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin sontest puanlarının grup (deney-kontrol) değişkenine göre farklılığı için t testi sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Deney Grubu	34	80.59	9.829	65	9.481	.000
Kontrol Grubu	33	59.70	8.095			

Tablo 4'te öğrencilerin sontest puanlarının grup değişkenine göre farklılığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin sontest puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır [$t_{(65)} = 9.481$, $p < .05$]. Öte yandan deney grubu öğrencilerinin sontest başarı puan ortalamalarının ($\bar{X} = 80.59$), kontrol grubu öğrencilerinin sontest başarı puan ortalamalarının ($\bar{X} = 59.70$) olması ve aradaki farkın deney grubu lehine olması bu

durumu doğrular niteliktedir. Buradan hareketle öğrenme ortamı türünün ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi Türk Tarihi'ne Yolculuk ünitesi konularının öğrenciler tarafından öğrenilme düzeyini etkilediği ifade edilebilir. Başka bir deyişle sosyal bilgiler laboratuvarında işlenen dersin geleneksel sınıf ortamında işlenen derse göre öğrenci başarısını daha fazla artırdığı ileri sürülebilir. Bu anlamda araştırma bulgularının ilgili literatürde (Sharpe, 1931; Kohli, 1996; Nas, 2000; Meydan, 2001; Sharma, 2002; Bilen, 2006) öne sürülen sosyal bilgiler laboratuvarlarının öğrenci başarısını artırdığı görüşünü destekler nitelikte olduğu sosyal bilgiler laboratuvarlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda öne sürülen bilgileri destekler nitelikte olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülkemizde sosyal bilgiler öğretimi aracılığıyla toplumsal olay ve sorunlara duyarlı, olayları farklı yönleriyle ele alabilen, güçlü iletişime sahip, etkin, üretken, problem çözebilen, kendine güvenen, aktif insan tipleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için ise modern öğretim araç ve gereçleriyle donatılmış, öğrencilerin aktif olduğu, yaratıcı düşünme güçlerini geliştirici etkinliklerin yapılabildiği sosyal bilgiler laboratuvarı (özel sınıf) tarzı öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal bilgiler laboratuvarları sosyal bilgiler dersinin daha etkili bir şekilde işlenebilmesi için oluşturulmuş içerisinde derste kullanılacak basılı, görsel, işitsel, görsel-işitsel ve tümleşik öğretim araç ve gereçlerinin bulunduğu özel sınıflardır. Sosyal bilgiler laboratuvarlarının eğitim-öğretim faaliyetlerine birçok katkısı bulunmaktadır ki bunlardan biri başarıyı artırmasıdır (Sharpe, 1931; Kohli, 1996; Nas, 2000; Meydan, 2001; Sharma, 2002; Bilen, 2006). Sosyal bilgiler öğretiminde laboratuvar kullanımının öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularından ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi Türk Tarihi'ne Yolculuk ünitesi konularına başlamadan önce deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ön bilgilerinin birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, öğrencilerin konuyla ilgili bilgi seviyelerinin benzer olduğu şeklinde yorumlanabilmekle birlikte aynı il merkezinde benzer sosyo-ekonomik düzeye ve eğitim şartlarına sahip olma şeklinde de ifadelendirilebilir.

Araştırma bulgularına göre deney ve kontrol gruplarının öntest ve sontest puanları arasında olumlu yönde bir değişimin ortaya çıktığı görülmüştür. Diğer bir anlatımla deney ve kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi ve uygulama sonrası yapılan testlerden aldıkları puan artmıştır. Bu anlamda hem sosyal bilgiler laboratuvarında hem de geleneksel sınıf ortamında yapılan öğretim öğrencilerin öğrenmelerini ve başarı düzeylerini olumlu yönde etkilemiştir. Bu durum yaklaşık 9 hafta ve 27 ders saati boyunca devam eden üniteye ilişkin yoğun bilgi verme süreci, öğretmenlerin işe koştukları öğretim strateji, yöntem ve teknikleri, öğretim araç ve

gereçleri ile öğrencilerin yeni bir konuyu öğrenmeye başlamaları nedeniyle sahip oldukları motivasyon gibi unsurlarla açıklanabilir.

Araştırma bulgularından deney ve kontrol grubu öğrencilerinin son test başarı puanlarının değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda uygulama öncesi Türk Tarihi'ne Yolculuk adlı üniteye verilen konularla ilgili ön bilgileri birbirine denk olan deney ve kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası bilgilerinde önemli derecede farklılaşma olduğu ve bu farklılığın deney grubu öğrencileri lehine olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir anlatımla araştırma sonucunda sosyal bilgiler laboratuvarında öğrenim gören deney grubu öğrencilerinin geleneksel sınıf ortamında öğrenim gören kontrol grubu öğrencilerine göre Türk Tarihi'nde Yolculuk adlı üniteye verilen bilgileri daha iyi öğrendikleri görülmüştür. Bu durumun öğretim programının öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda yer alan ve öğrenme ortamında bulunan birbirinden farklı öğretim araç ve gereçlerinin uygulama sürecinde işe koşulmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal bilgiler laboratuvarlarının etkililiği üzerine yapılan bu çalışmada ulaşılan sonuçlara dayalı olarak şu öneriler yapılabilir:

- *İlköğretim okullarında sosyal bilgiler dersine ait laboratuvarlar (özel sınıflar) hazırlanmalı ve bu sınıflarda sosyal bilgiler dersine yönelik her tür araç ve gereç bulundurulmaya çalışılmalıdır. Benzer şekilde hizmet öncesi eğitimin temel taşı olan eğitim fakültelerinde de fen bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimler eğitimiyle ilgili laboratuvarlar açılmasına önem verilmelidir.*
- *Düzenlenen öğretim programları, öğretim teknolojileri, güncel ders araç ve gereçlerine ilişkin olarak gerek hizmet öncesi gerekse hizmet içi eğitimler aracılığıyla öğretmen adayları ve öğretmenler bilgilendirilmelidir.*
- *Eğitim fakülteleri sosyal bilgiler öğretmenliği programlarında sosyal bilgiler laboratuvarları ve nasıl kullanılacağı gibi konuları içeren zorunlu/seçmeli dersler okutulmalıdır.*
- *Sosyal bilgiler laboratuvarları ve kullanımına yönelik araştırmalara yüksek lisans ve doktora düzeyinde daha fazla yer verilerek araştırmalar nitelik ve nicelik açısından artırılmalıdır.*

Kaynakça

- Akgün, Ş. (2001). *Fen Bilgisi Öğretimi*. Giresun: Öncü Basımevi.
- Baldwin, J. W. (1972). *The Social Studies Laboratory: A Study of Equipment and Teaching Aids for the Social Studies*. New York: AMS Press.
- Barr, R., Barth, J. L. & Shermis, S. (1978). *The Nature of Social Studies*. Palm Springs: ETC Publications.
- Barth, J. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Yay.
- Bilen, M. (2006). *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş. ve diğ. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çepni, S. (2005). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi.
- Erdoğan, S. (2006). *Coğrafya Derslerinde Eğitim Yardımcı Malzemelerinin ve Coğrafya Laboratuvarı Kullanımının Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kohli, A. S. (1996). *Teaching of Social Studies*. New Delhi: Anmol Pub.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Merey, Z. ve Kılıçoğlu, G. (2009). Yansıtıcı soruşturma (reflective inquiry) yaklaşımı olarak sosyal bilgiler. İçinde R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar I* (s. 341-357). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Meydan, A. (2001). *İlköğretim Birinci Kademe sosyal Bilgiler Öğretimi Coğrafya Ünitelerinin İşlenişinde Laboratuvar ve Görsel-İşitsel Materyal Kullanımının Öğrencilerin Niteliksel Gelişimine Etkisinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nas, R. (2003). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (Program, Yöntem ve Etkinlikler)*. Bursa: Ezgi Matbaası.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. İçinde C Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 21-50). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. İçinde B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 1-19). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sharma, T. C. (2002). *Modern Methods of Teaching Social Studies*. New Delhi: Sarup Pub.
- Sharpe, F. (1931). The social studies laboratory. *Los Angeles School Journal*, 14, pp. 7-10.

A Study on the Effectiveness of Social Studies Laboratories (Classrooms) on Social Studies Teaching

I. Introduction

Social studies is a curriculum that uses social and human sciences' methods and information by integrating and aims to create active and generative citizens who can decide and know how to solve problems based on contemporary developments occurring around the country and world (Öztürk, 2006). Barr, Barth & Shermis's (1978) explains three social studies traditions: citizenship transmission, social science and reflective inquiry.

Social science, one of the traditions of social studies education, bases on the perception that teaching of knowledge, skills and values of social sciences is the most important way to reach the aims of social studies. On the other hand, reflective inquiry tradition focuses on determining individual and social problems and how to deal with them (Barth & Demirtaş, 1997; Safran, 2008; Merey & Kılıçoğlu, 2009).

As understood the explanations above, it can be claimed that with social science and reflective inquiry traditions social studies aims to train active and generative citizens who are sensitive to social events and problems active, can concern different aspects of events, and have self-confident and good communication skill. In this case, social science and reflective inquiry traditions suggest private social studies classrooms/laboratories, equipped with teaching tools and materials and done activities that can develop knowledge, skills and values of students.

Social studies laboratory is a private classroom that aims to do effective teaching and contain some teaching tools and materials. Social studies laboratory is an elementary laboratory and it hasn't got any sophisticated and specialization-required teaching tools and materials (Akgün, 2001: 176-177). In this case, related literature indicated that social studies laboratory must have some teaching tools and materials such as textbooks, journals, activity books, reference books, newspapers, worksheets, posters, photographs, globes, atlas and maps, time tables, collections, computers and internet, projectors, slides and slide machines, acetates, television and videos, CDs, VCDs and DVDs, boards (smart, black, bulletin, and etc.), flags, meteorological instruments, measurement tools (ruler, compass), models, tables, graphics and diagrams (Baldwin, 1972; Kohli, 1996; Sharma, 2002; Erdoğan, 2006). Also, social studies laboratory has some advantages in teaching-learning activities like this: It helps students to learn scientific information and how to solve problems as scientists. It enables teachers to do effective social studies education. It provides convenient learning environment to teachers and students. It helps students to gain observation and imagination skills (Kohli, 1996: 201). In addition to this, it enables individual learning, visual learning and learning by doing. It offers students to use primary, written and visual sources/documents. It increases students' achievements and motivations (Sharpe, 1931; Nas, 2000; Meydan, 2001; Sharma,

2002; Bilen, 2006). Although usage of social studies laboratory has lots of positive aspects on social studies education, related literature showed that there are any detailed studies about the effects of using social studies laboratory on students' achievements. Besides, even nowadays there are some discussions about whether social studies education requires laboratory or not and laboratory is a special room for science education not for social studies (Sharma, 2002: 120-121). In this case, this study will overcome these deficiencies and contribute to heal these breaches.

Aim

The aim of this study is to examine the effects of usage of laboratory (private classroom) on the academic achievement of students in social studies course. In this context, these questions tried to be answered:

1. Is there any significant difference between pre-test scores of experimental and control groups?
2. Is there any significant difference between pre-test and post-test scores of experimental group?
3. Is there any significant difference between pre-test and post-test scores of control group?
4. Is there any significant difference between post-test scores of experimental and control groups?

II. Method

In this study, experimental was used due to measure quantitative data and examine the the cause-effect relations (Çepni, 2005: 52). In this case 2x2 pre-test-post-test randomized control-group design, one of the experimental methods, was employed. In this design, there are two groups called experimental and control. In both groups measurements are done before and after teaching units/subjects (Karasar, 2008: 97).

Population & Sample

This study was carried out with 7th graders in Meram Mehmet Karacıganlar Primary School and Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal Primary School located in the center of Konya during 2008-2009 academic years. So the population of the study includes 7th graders in both Meram Mehmet Karacıganlar Primary School and Selçuklu Mareşal Mustafa Kemal Primary School. On the other hand the sample of study consists of 34 experimental and 33 control group students who were studying as 7th graders in both schools. The sample group was attended through simple random sampling method (Büyüköztürk ve diğ., 2008: 74).

Data Sources, Collection & Analysis

An achievement test, prepared for "A Journey in Turkish History" unit, in Culture and Heritage learning domain in primary school 7th grade social studies curriculum, was used as data sources in the study. The data were collected in both schools during November and December months (in total 27 course hours) of 2008-

2009 academic years. The collected data were analyzed with independent sample and paired-sample t tests in SPSS 15.0 (Karasar, 2008).

III. Findings & Interpretations

In the analysis of first question of the study, it is showed that there is no significant difference between pre-test scores of experimental and control groups [$t_{(65)}=0.429$, $p>.05$]. This finding can be interpreted that experimental and control group students' readiness level and foreknowledge were equal.

In the analysis of second question of the study, it is explained that there is a significant difference between pre-test and post-test scores of experimental group [$t_{(33)}= -19.155$, $p<.05$] and post-test score is higher than pre-test's. So it can be claimed that usage of social studies laboratory in social studies education effects positively students' learning and increases students' achievements.

In the analysis of third question of the study, like occurred in experimental group, there is a significant difference between pre-test and post-test scores of control group [$t_{(32)}= -7.237$, $p<.05$]. Likewise experimental group post-test score is higher than pre-test's. In this case it can be asserted that teaching done in classical (traditional) classrooms increase the students' achievements.

In the analysis of fourth question of the study, it is examined that there is a significant difference between post-test scores of experimental and control groups [$t_{(65)}=9.481$, $p<.05$]. In addition to this, mean scores of post-test are presented that experimental group students ($\bar{x}=80.59$) are more successful than control groups' ($\bar{x}=59.70$). So, it can be claimed that learning environment has some effects on students' success and courses done in social studies laboratory is more effective than courses done in classical (traditional) classrooms. From this point of view, this finding is overlapped with the others done about social studies laboratory (Sharpe, 1931; Kohli, 1996; Nas, 2000; Meydan, 2001; Sharma, 2002; Bilen, 2006) and it supports their suggestions that usage of social studies laboratory increases the students' achievements.

IV. Results & Suggestions

The results of the study showed that social studies laboratories (private classrooms) are more effective than the classical (traditional) classrooms on students' academic achievements in social studies courses. In this case social studies laboratories including teaching tools and materials should be tried to prepare. Likewise in science education programs, social studies laboratories should be opened. Some compulsory or elective courses related to usage of social studies laboratory in theory and practice should be inserted into teacher education programs. The quantity of quality of studies in particular master's thesis and dissertations focusing on social studies laboratories should be increased.

Öğretmen Adaylarının Matematiğe Karşı Tutumlarının İncelenmesi

Investigation of Teacher Candidates' Attitude toward Mathematics

¹Betül KÜÇÜK

Bayburt Üniversitesi

^{**}Sakıp KAHRAMAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

^{***}Tevfik İŞLEYEN

Atatürk Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, araştırmanın örneklemini Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Matematik Öğretmenliği (N=93) ve İlköğretim Matematik Öğretmenliği (N=148) bölümlerinde öğrenim gören toplam 241 öğretmen adayı olarak belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak literatürden elde edilen "Matematiğe Karşı Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler istatistiksel olarak (ANOVA) analiz edilmiştir. Bulgular, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölümler açısından matematiğe karşı tutumlarında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, analiz sonuçları cinsiyet ve sınıf düzeyi arasında önemli düzeyde bir etkileşimin olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları derse karşı olan tutumun önemi açısından tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematik eğitimi, tutum, öğretmen adayı

Abstract

The purpose of this article is to investigate teacher candidates' attitude towards mathematics in terms of some variables. The sample of the study consisted of 241 teacher candidates enrolled in Kazım Karabekir Education Faculty (The Secondary Mathematics Education Program= 93; The Primary Mathematics Education Program= 148) at Atatürk University. The scale of attitude towards mathematics from the literature was used as data collection tool. The data obtained was

¹ Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, betulkucuk@bayburt.edu.tr

^{**} Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, OFMAE Bölümü, kahramansakip@gmail.com

^{***} Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, OFMAE Bölümü, tisleyen@atauni.edu.tr

statistically analyzed through analyses of variance (ANOVA). The findings showed that there is statistically significant difference between teacher candidates' attitude scores in terms of program attended. At the same time, the results of analysis indicated that there is a significant interaction between gender and grade level. The research results were discussed in terms of importance of attitude towards lecture.

Keywords: Mathematics education, attitude, pre-service teachers

I. GİRİŞ

İlköğretimden üniversiteye kadar eğitimin hemen hemen her seviyesinde, öğrencilerin en çok çekindikleri veya önyargılı davrandıkları derslerin başında matematik dersi gelmektedir. Matematik dersi geçmişten günümüze kadar öğrenim hayatlarının ilk yıllarından itibaren öğrencilere zorunlu ders olarak verilmesine ve temel derslerden biri olmasına rağmen çoğu öğrenci tarafından anlaşılması güç, sıkıcı ve sevilmeyen bir ders olarak görülmektedir. İnsanların ortak düşünme aracı olan matematiğin; öğrencilerin kendilerini ve çevrelerini her konuda tanımalarına yardım etmesinin yanı sıra, matematiksel düşünme becerisi kazanmış olan bireylere de karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmekte daha başarılı olmaları yönünde katkı sağladığına inanılmaktadır. İnsan yaşamının her safhasında bu denli büyük bir yere sahip olan matematik dersindeki başarının yüksek olması da bu açıdan beklenen bir sonuçtur. Ancak son yıllarda hem ulusal düzeyde yapılan merkezi sınavlarda (Orta Öğretim Kurumları Öğrenci Seçme Sınavı, Seviye Belirleme Sınavı ve Lisans Yerleştirme Sınavları [LYS]) hem de uluslararası yapılan değerlendirmelerde (Trends in International Mathematics and Science Study [TIMSS]) (Gonzales, 2009), öğrencilerin matematik ortalamalarının oldukça düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Örneğin, 2009 yılında sekizinci sınıfların katıldığı Seviye Belirleme Sınavında (SBS) 20 soruluk bir matematik testinde başarı ortalaması 2,35 iken 2010 yılında gerçekleştirilen SBS sınavında başarı ortalaması 5 olarak kaydedilmiştir (MEB, 2011). Ayrıca 2011 yılında gerçekleştirilen LYS sınavında 50 soruluk matematik sınavında başarı ortalaması 15,12 olarak belirlenmiştir (OSYM, 2011). Bu veriler beklenenin aksine Türkiye'deki matematik başarı ortalamasının oldukça düşük olduğunun bir kanıtıdır. Bu nedenle, matematik başarı seviyesinin ilişkili olduğu faktörlerin araştırıldığı çalışmalarda tutum, motivasyon ve kaygı gibi duyuşsal değişkenlerin matematik öğrenimiyle yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Chen & Stevenson, 1995; Erden & Akgül, 2010; Ma, 1999; Savaş, Taş & Duru, 2010; Yunus & Ali, 2009).

Başarıyı etkileyen en güçlü faktörlerden birisinin tutum değişkeni olduğu ifade edilmektedir (Ma & Kishor, 1997). Tutumlar, duyuşsal nitelikteki davranışlar içinde yer alan, doğrudan gözlenemeyen, zaman içerisinde kazanılan ancak kolay kolay değişmeyen psikolojik yapılardır (Aşkar, 1986). Başarı ve tutum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik olarak yapılan araştırmalar bu iki değişken arasında kuvvetli korelasyonlar olduğunu göstermektedir (Minato & Yanase, 1984). Başka bir ifadeyle tutum başarıyı, başarı da tutumu etkilemektedir (Neale, 1969). Her derste olduğu gibi matematik öğreniminde de tutumların rolü büyüktür (Wong,

1992). Ancak öğrenci tutumlarının keşfedilmesi tüm problemlerin çözümü için yeterli değildir. Aynı zamanda tutumları etkileyen faktörlerin de saptanması gerekmektedir. Ancak bu durumda derse karşı olan tutumu olumsuz yönde etkileyen faktörlere müdahale edilip öğrencilerin tutumları olumlu yönde değiştirilebilir (Yılmaz, Altun & Olkun, 2010).

Öğrencinin kişisel özellikleri, cinsiyeti, benlik kavramı, sınıf düzeyi, mezun olduğu lise türü, lise mezuniyet derecesi gibi faktörler matematiğe yönelik tutuma etki eden değişkenlerden bazılarıdır (Behr, 1973; Callahan, 1971; Dikici & İşleyen, 2003; Duru, Akgün & Özdemir, 2005; Mohamed & Waheed, 2011). Ayrıca matematik ile ilgili tutumların oluşumunda aile faktörünün önemli bir rol oynadığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Papanastasiou, 2000a; Parsons, Adler, & Kaczala, 1982; Tocci & Engelhard, 1991). Aynı zamanda öğrencilerin matematiğe karşı tutumlarının şekillenmesinde rol alan diğer bir faktörün de öğretmen olduğu savunulmaktadır (Duru, Akgün & Özdemir, 2005). Kullandığı öğretim yöntemi, başarıyı vurgulaması, başarısızlığı olumlu bir hale getirmesi gibi nedenlerden dolayı bir öğretmen, öğrencilerinin matematik dersine karşı olan tutumlarının belirleyicisi olması açısından anahtar role sahiptir. Öğretmenin matematiğe karşı olan tutumunun öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, öğretmenin öğretmen adayı olduğu dönemde matematik dersine karşı olumlu tutumlar geliştirmesi noktasındaki gereklilik daha da önem kazanmaktadır. Çünkü öğretmen adaylarının olumlu tutuma sahip olmaları gelecekteki öğrencileri açısından artı bir değerdir. Matematik eğitimcileri tarafından, matematik programlarının yeterli bir şekilde sunulabilmesi için ilköğretim matematik öğretmenlerinde olumlu tutum ve inanışların (duyuşsal değişkenlerin) geliştirilmesi gerekliliği savunulmaktadır (Doğan, 1999b). Bu araştırma, Türkiye’de öğretmenlerin bu durumunun öğrenci iken saptanması ve eğitimlerinde daha özenli olunup, farklı yöntemlerin kullanılmasını vurgulaması açısından önemlidir. Ayrıca aday öğretmenlerin tutumlarını belirlemenin en önemli nedenlerinden bir tanesi de, öğretmenlerin mesleki yaşamlarına atılmadan önce sahip oldukları tutumları tespit ederek gelecekteki öğretmenlik hayatında matematiği nasıl öğreteceklerinin ipuçlarını bulmak ve ortaya çıkabilecek olan olası problemleri zamanında tespit ederek giderilmesini sağlamaktır. Çünkü aday öğretmenlerin matematiğe karşı sahip oldukları tutum ve inanışların öğretmen eğitimi sırasında değiştirilebileceği görüşü savunulmaktadır (Doğan, 1999a).

Öğretmen tutumlarının öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisi (Duru, Akgün & Özdemir, 2005; Mcleod, 1992; 1994) ve matematiğe karşı olumlu tutumların dersin başarısıyla olan ilişkisi düşünüldüğünde (Caraway, 1985; Cheung, 1988; Duru, 2002; Lucas, 1998; Papanastasiou, 2000b; Savaş, Taş & Duru, 2010); hangi faktörlerin bu tutumları nasıl etkilediği konusunda geniş çaplı araştırmalar yapmak hem matematik öğretimi hem de matematik öğrenimi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda aday öğretmenlerin matematiğe yönelik tutumlarının belirlenmesi ve bu tutumların cinsiyet, sınıf düzeyi, mezun olunan lise türü ve

devam edilen bölüm değişkenlerine göre incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

II. YÖNTEM

Bu araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi insanların tutumları, inançları, değerleri, alışkanlıkları ve çeşitli konularla ilgili düşüncelerini ortaya koymak için sık sık kullanılan bir yöntemdir (McMillian & Schumacher, 2004, p. 304).

1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Matematik Öğretmenliği [N=93 (Bayan=58; Erkek=35)] ve İlköğretim Matematik Öğretmenliği [N=148 (Bayan=96; Erkek=52)] bölümlerinde öğrenim gören toplam 241 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

2. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan katılımcıların cinsiyet, mezun oldukları okul (lise) türü, öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf seviyesi gibi özelliklerini belirtmeleri istenmiştir. İkinci kısımda ise katılımcıların matematiğe karşı tutumlarını belirlemeye yönelik olarak “Hiç katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum”, “Tamamen katılıyorum” şeklinde beşli Likert tipi 38 maddeden oluşan “Matematiğe Karşı Tutum Ölçeği” kullanılmıştır (Duatpe & Çilesiz, 1999). Dört farklı boyut içeren ölçeğin ilk boyutunu ilgi ve sevgiyi ölçen maddeler (13 madde), ikinci boyutunu korku ve güveni içeren maddeler (9 madde), üçüncü boyutunu meslek ve önemlilik ile ilgili olan maddeler (8 madde) ve son olarak dördüncü boyutunu ise zevk ile ilgili maddeler (8 madde) oluşturmaktadır. Orijinal çalışmada 0.96 olarak bulunan ölçeğin güvenilirlik katsayısı mevcut çalışmada 0.91 Cronbach Alfa olarak hesaplanmıştır.

3. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 19.0 paket programı kullanılmıştır. Analizden önce ölçekteki olumsuz ifade bildiren maddelerin puanları dönüştürülmüştür. Öncelikle frekans analizi yapılarak katılımcıların her bir maddeye verdikleri cevapların yüzde değeri hesaplanmıştır. Daha sonra gerekli verilerin normal dağılım gösterip göstermediği ve varyansların homojenliği gibi varsayımların karşılandığı belirlendikten sonra varyans analizi (ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir.

III. BULGULAR

Öğretmen adaylarının tutum ölçeğinde yer alan her bir maddeye verdikleri cevapların dağılımlarını belirlemek için yapılan frekans analizi sonuçları yüzde değeri olarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 1).

Tablo1. Tutum ölçeğinden elde edilen verilerin yüzde dağılımı

	1*	2	3	4	5
1 Matematik beni korkutmuyor	5.0	5.0	5.4	38.6	46.1
2 Matematik sevdiğim dersler arasındadır	2.1	0.8	1.2	16.2	79.7
3 Matematik çalışmayı isterim	1.2	2.5	6.2	31.5	58.5
4 Matematiği hayatım boyunca birçok yerde kullanacağım	0.8	7.1	14.5	34.4	43.2
5 Matematik çalışırken gergin olurum**	5.4	22.8	15.8	34.4	21.6
6 Yeni bir matematik problemiyle uğraşırken kendimi rahat hissedirim	5.0	7.5	21.2	45.6	20.7
7 Matematiği anlamaya çalışmak zaman kaybıdır	1.2	2.1	3.3	26.6	66.8
8 Matematik çalışmanın teşvik edici hiç bir yanı yok	1.7	6.6	7.5	33.2	51.0
9 Matematik öğrenmek zahmete değer	2.9	3.7	9.1	30.7	53.5
10 Matematik problemlerini çözmeye çalışmak bana çekici gelmiyor	1.2	6.2	8.3	36.9	47.3
11 Matematik çalışırken sıra dışı bir soruyla karşılaşınca yanıt bulana kadar uğraşırım	2.5	3.3	20.7	52.7	20.7
12 Bu derste öğrendiklerimi günlük hayatta kullanacağımı sanmıyorum	5.8	25.7	20.7	25.3	22.4
13 Bazı insanların matematikten nasıl bu kadar hoşlandıklarını anlamıyorum	3.7	6.6	6.2	33.6	49.8
14 Meslek hayatımda matematiği kullanacağımı düşünmüyorum	2.5	2.9	2.1	19.1	73.4
15 Zorunlu olmasam matematik derslerine girmezdim	3.3	2.9	8.7	22.4	62.7
16 Matematik çalışmaya başlayınca bırakmak zor gelir	6.2	12.4	21.2	39.4	20.7
17 Matematiği iyi bilmek çalışma olanaklarını artıracaktır	2.1	3.3	9.1	34.9	50.6
18 Matematik derslerinde iyi notlar alabilirim	0.8	5.8	10.8	47.7	34.9
19 Matematik çalışırken kaygılı olmam	2.9	10.4	25.3	42.3	19.1
20 Matematiksel düşünme yeteneğine sahip değilim	2.9	5.8	11.2	40.7	39.4
21 Karşılaştığım problemleri matematik kullanarak çözmek hoşuma gider	4.1	4.1	10.8	44.8	36.1
22 Matematiği anlayamayacağımı düşünüyorum	4.1	5.0	5.4	32.4	53.1
23 Matematik bir bilim değil yalnızca bir araçtır	3.3	4.6	17.8	30.7	43.6
24 Derste çözümünü yarım kalan matematik sorularıyla uğraşmak bana zevk verir	2.9	12.0	26.1	36.5	22.4
25 Matematik derslerinde başarılı olmak benim için önemlidir	2.1	0.8	5.4	29.9	61.8
26 Matematik çalışmak gerektiğinde kendime güvenmem	2.9	6.2	8.3	41.9	40.7
27 Matematik alanında iddialyım	4.6	5.0	29.0	39.4	22.0
28 Başkalarıyla matematik hakkında konuşmaktan hoşlanmam	4.6	8.3	15.4	37.8	34.0
29 Matematik dersinden zevk alıyorum	3.7	2.9	6.2	41.9	45.2
30 Matematiğin adını bile duymak beni huzursuz eder	2.1	1.2	4.1	23.2	69.3
31 Bundan başka matematik dersi almak istemiyorum	2.9	3.7	14.9	29.0	49.4
32 Diğer dersler bana matematikten daha önemli gelir	3.7	3.3	5.8	25.7	61.4
33 Matematik kafamı karıştırır	1.2	7.1	9.5	37.3	44.8
34 Matematik sıkıcıdır	0.8	4.6	6.2	30.7	57.7
35 Matematik en korktuğum derslerden biridir	2.1	3.3	5.8	31.1	57.7
36 Matematik çalışırken kendimi çok çaresiz hissediyorum	1.7	2.1	5.8	34.9	55.6
37 Bu dersin mesleğime hiçbir katkısı yoktur	0.8	2.1	2.1	14.1	80.9
38 Keşke diğer derslerde matematik kullanmam gerekmeseydi	1.7	2.5	5.4	28.6	61.8

*1. Hiç Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Tamamen Katılıyorum

**Tablodaki değerler olumsuz ifadeler dönüştürüldükten sonra hesaplanan değerlerdir.

Tablo 1 incelediğinde, öğretmen adaylarının tutum ölçeğine verdikleri yanıtların büyük oranda pozitif ifadeler etrafında yığıldığı görülmektedir. Bu durum öğretmen adaylarının matematiğe karşı olan olumlu tutumlarının bir göstergesidir. Örneğin, öğretmen adaylarının neredeyse tamamının (Katılıyorum + Tamamen katılıyorum) (%95,9) matematik dersini sevdiği dersler arasında yer aldığını belirttikleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların hemen hemen dörtte üçlük (%73,4) gibi büyük bir bölümü matematik çalışırken sıra dışı bir soruyla karşılaştıklarında yanıt bulana kadar uğraştıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük bir kısmı (%80,9) karşılaştıkları problemleri matematik kullanarak çözdüklerini belirtirken %87,1'lik bölüm ise matematik dersinden zevk aldıklarını beyan etmişlerdir. Ölçekte en yüksek puan olan 5 puan üzerinden yapılan değerlendirmede, değişkenler dikkate alınmaksızın hesaplanan öğretmen adaylarının aldığı puanların ortalaması 4.16 olup bu değer çalışmaya katılan öğretmen adaylarının matematiğe karşı oldukça pozitif tutum içerisinde olduklarını göstermektedir.

Elde edilen verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığını test etmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri hesaplanmış ve bu değerlerin 1,0 ve -1,0 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ayrıca alt gruplar için çizilen kutu grafikleri (box plots) incelendiğinde, ortalama çizgisine göre grafik uçlarının ve her bir kutunun büyük oranda simetrik olduğu görülmüş olup bu verilerin normallik varsayımının kabul edilebileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, çarpıklık ve basıklık değerleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğundan dolayı dağılımların normalliğini önemli ölçüde etkilemediği dikkate alınarak her bir dağılım için çizilen kutu grafikler üzerinde beliren aşırı değerlerin tutulmasına karar verilmiştir. Ayrıca, varyansların homojenliği için yapılan Levene testi sonucu istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır yani varyansların homojenliği varsayımı ihlal edilmemiştir [$F(57.183)=1.016, p>0.05$].

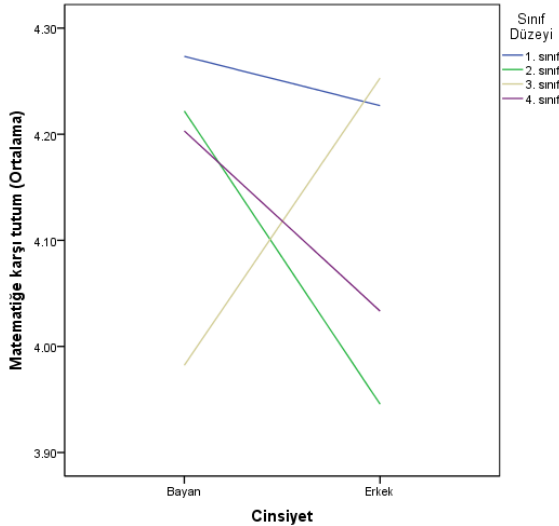
Tablo 2. Öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumları ile ilgili varyans analizi sonuçları

Kaynak	Karelerin Toplamı	Serbestlik derecesi	Karelerin Ortalaması	F	p	Eta squared
Düzenlenmiş Model	12.016	33	0.364	2.027	0.002	0.244
Orjinden kayma değeri	811.679	1	811.679	4518.265	0.000	0.956
Cinsiyet	0.246	1	0.246	1.371	0.243	0.007
Bölüm	0.714	1	0.714	3.977	0.047*	0.019
Okul Türü	0.114	4	2.845E-02	0.158	0.959	0.003
Sınıf Düzeyi	0.979	3	0.326	1.816	0.145	0.026
Cinsiyet * Bölüm	0.102	1	0.102	0.570	0.451	0.003
Cinsiyet * Okul Türü	0.883	3	0.294	1.639	0.181	0.023
Cinsiyet * Sınıf Düzeyi	2.052	3	0.684	3.807	0.011*	0.052
Bölüm * Okul türü	0.347	4	8.668E-02	0.483	0.749	0.009
Bölüm * Sınıf düzeyi	0.517	3	0.172	0.959	0.413	0.014
Okul türü * Sınıf düzeyi	1.504	9	0.167	0.930	0.500	0.039
Hata	37.186	207	0.180			
Toplam	4213.443	241				

Düzeltilmiş toplam	49.202	240
--------------------	--------	-----

*p<.05

Gerekli varsayımların karşılandığı belirlendikten sonra yapılan varyans analizinin (ANOVA) sonuçları, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölüm açısından matematiğe karşı tutumlarda istatistiksel olarak önemli bir farkın olduğunu göstermektedir [$F(1)=3.977$ $p<0.05$, eta squared=0.019]. Yani, elde edilen istatistiksel verilere göre, ortaöğretim matematik öğretmenliğinde öğrenim gören öğretmen adaylarının tutum puan ortalamaları 4.30 iken ilköğretim matematik öğretmenliğinde öğrenim gören öğretmen adaylarının tutum puan ortalamaları 4.06'dır. Başka bir ifadeyle, ortaöğretim bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumları ilköğretim bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde yüksektir. Bununla birlikte, farklı lise türlerinden mezun olan öğretmen adaylarının tutum ölçeğinden aldıkları puanlar birbirine oldukça yakın olup mezun olunan lise türü açısından öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark tespit edilememiştir [$F(4)=0.158$, $p>0.05$, eta squared=0.003]. Ayrıca, analiz sonuçları cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri arasında istatistiksel açıdan önemli düzeyde bir etkileşim olduğuna işaret etmektedir [$F(3)=3.807$, $p<0.05$, eta squared=0.052]. Cinsiyet ve sınıf düzeyi arasındaki bu etkileşim Şekil 1'de de net bir şekilde görülmektedir.



Şekil 1. Cinsiyet ve sınıf düzeyi arasındaki etkileşim

Etkileşim söz konusu olduğundan dolayı sınıf düzeyi ve cinsiyet faktörü ile ilgili veriler yeniden kodlanarak tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Varyansların eşitliği için yapılan Levene testi sonuçları bu varsayımın 0.05 anlamlılık düzeyinde karşılandığını göstermektedir [$F(7.233)=1.675$, $p>0.05$]. İstatistiksel olarak önemli çıkan tek yönlü varyans analizi sonuçları, cinsiyet ve sınıf düzeyi için en az bir çift

arasında farklılık [$F(7.233)=2.751$, $p<0.05$] olduğunu ortaya koymakla birlikte kaç çiftin arasında farklılık bulunduğu dair ayrıntılı bilgi sunmamaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Cinsiyet-sınıf düzeyi çiftleri için tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	3.756	7	0.537	2.751	0.009*
Grup içi	45.446	233	0.195		
Toplam	49.202	240			

* $p<0.05$

Bu farklılıkları ortaya çıkarmaya yönelik olarak yapılan Post-hoc (LSD) testi sonuçlarına göre, üçüncü sınıftaki bayan ve ikinci sınıftaki erkek öğretmen adaylarının tutum puanları dördüncü sınıftaki erkek öğretmen adayları hariç diğer sınıf düzeylerindeki bayan ve erkek öğretmen adaylarının tutum puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür. Bu durum, matematiğe karşı tutum puan ortalamalarının cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre verildiği Tablo 4’de de görülmektedir.

Tablo 4. Cinsiyet ve sınıf düzeyi çiftleri için ortalama, standart sapma değerleri

Cinsiyet	Sınıf düzeyi	Ortalama	Standart sapma
Bayan	1. Sınıf	4.27	0.35
Bayan	2. Sınıf	4.22	0.46
Bayan	3. Sınıf	3.98*	0.46
Bayan	4. Sınıf	4,20	0.44
Erkek	1. Sınıf	4,22	0.40
Erkek	2. Sınıf	3,94*	0.51
Erkek	3. Sınıf	4,25	0.33
Erkek	4. Sınıf	4,03	0.58
Toplam	-	4,16	0.45

* $p<0.05$

IV. SONUÇ ve TARTIŞMA

Eğitim-öğretim sürecinin temel amaçlarından birisi, öğrenci başarısını etkileyen faktörlerin belirlenerek ortadan kaldırılması ve böylece öğrenci başarısının artırılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmaların bazılarında göre, öğrencilerin derse karşı olan tutumları ile dersteki başarıları ya da başarısızlıkları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Aiken & Dreger, 1961; Baykul, 1990; Cote & Levine, 2000; Saracaloğlu, 2000; Savaş & Duru, 2005; Singh, Granville & Dika, 2002; Suydam & Weaver, 1975: s.45; Zimmer & Fuller, 1996). Ayrıca tutum ve başarı arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle tutumlar başarıyı, başarı da derse karşı olan tutumu etkilemektedir (Neale, 1969).

Savaş, Taş ve Duru (2010)'a göre, okula başlamadan önce matematik kaygısı taşımayan öğrencilerin matematik deneyimleri arttıkça matematiğe karşı tutumları da olumlu ya da olumsuz yönde değişmektedir. Ayrı bir çalışmanın bulgularına göre ise, öğrenciler matematiğe karşı pozitif bir tutumla okula başlamakta ama ilerleyen zamanla birlikte bu pozitif tutum azalma yönünde eğilim göstermektedir. Hatta bu öğrencilerin lise öğrenimine ulaştığında, matematiğe karşı tutumlarında sıklıkla negatif yönde bir eğilim olduğu saptanmıştır (McLeod, 1992). Öğrenci tutumlarının şekillenmesinde öğretmen tutumları etkili bir faktör olarak görülmekle birlikte pozitif öğretmen tutumlarının öğrencilerin pozitif yönde tutum geliştirmelerine katkı sağlayacağı ifade edilmektedir (Aiken, 1970; Relich, Way & Martin, 1994; Sullivan, 1989). Bu sonuca paralel olarak, bir öğretmenin matematiğe ilişkin tutumunun matematik sınıflarında sınıf atmosferi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu yönünde literatürde bulgular yer almaktadır (Duru, Akgün & Özdemir, 2005; Ernest, 1989; Van der Sandt, 2007). Battista (1986) tarafından öğretmen eğitimi sırasında öğretmen adaylarının edindikleri olumsuz tutumların hem kendi matematik öğrenmelerini hem de daha sonra matematiği öğretmedeki etkin yöntemleri kullanabilmelerini sınırladığı görüşü ileri sürülmektedir. Bir konunun öğretiminde kullanılan öğretim stratejilerinin öğretmenin tutumundan etkilenmekle birlikte öğrencilerin tutumunu da etkilediği ifade edilmektedir (Carpenter & Lubinski, 1990). Ayrıca, olumsuz tutumların öğrencilere transferi düşünüldüğünde (Larson, 1983) öğrencilerin başarılarını da olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmektedir (Schofield, 1982). Bu nedenle, gelecek nesillerin yetiştiricisi olan öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumlarının kendi başarılarının yanında ileriki meslek yaşamında öğrencilerinin de derse karşı olan tutumlarıyla birlikte başarılarını da etkileyebileceği düşünülürse, öğretmen adaylarının tutumlarının ve tutumları üzerinde olası etkileri olabilecek faktörlerin belirlenmesi bu araştırmanın önemine vurgu yapmaktadır.

Mevcut çalışmada, öğrencilerin en temel derslerden birisi olan matematiğe karşı tutumlarının olumlu yönde gelişmesi noktasında büyük görevler üstlenecek olan öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumlarının oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan bazı araştırmalarda böyle büyük bir sorumluluğu yerine getirmekle yükümlü olan öğretmen adaylarının üniversitenin genel popülasyonuna göre matematiğe karşı daha düşük bir tutuma sahip oldukları ortaya konmuştur (Caraway, 1985; Rech, Hartzell & Stephens, 1993).

Bu kapsamda bu çalışmada matematik öğretmeni adaylarının matematiğe karşı tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölüm açısından matematiğe karşı tutumlarında ortaöğretim matematik öğretmenliği lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Saracaloğlu, Başer, Yavuz & Narlı (2004) tarafından yapılan bir çalışmada da, ortaöğretim matematik öğretmenliği öğrencilerinin matematiğe karşı tutum puanlarının ilköğretim matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği öğrencilerinin tutum puanlarına göre daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Bu

çalışmanın bir diğer bulgusu ise, öğretmen adaylarının mezun oldukları okul türü açısından matematiğe karşı tutumlarında istatistiksel olarak önemli bir farkın bulunmamasıdır. Benzer şekilde, Duru, Akgün & Özdemir, (2005) tarafından yapılan bir çalışmada da, mezun olunan lise türü açısından öğrencilerin matematiğe karşı tutumlarında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Bu bulguların aksine, Çelik & Ceylan (2009) tarafından yapılan bir çalışmada ise, fen lisesinde öğrenim gören öğrencilerin matematik tutumlarının diğer lise türlerinde okuyan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Yavuz & Başer (2001) tarafından yapılan bir çalışmada ise meslek lisesinden mezun öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutum puan ortalamalarının öğretmen lisesinden mezun öğretmen adaylarına kıyasla düşük olduğu saptanmıştır.

Mevcut çalışmada tespit edilen cinsiyet ve sınıf düzeyi arasındaki etkileşimden dolayı cinsiyet faktörü sınıf düzeyi de dikkate alınarak incelenmiş ve üçüncü sınıftaki bayan öğretmen adaylarının tutum puanlarının diğer sınıf düzeylerindeki bayan öğretmen adaylarının puanlarına göre anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle, bayan öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumlarının en düşük olduğu seviye üçüncü sınıftır. Bu durumun dördüncü sınıfta derslerin pedagojik formasyon ağırlıklı olması ve birinci sınıftan üçüncü sınıfa doğru sınıf seviyesi arttıkça matematik ders içeriklerinin ağırlaşmasıyla birlikte öğrencilerin konuları anlamada yaşayacakları zorlukların tutumlarını negatif yönde etkileme ihtimali ile ilişkili olabileceği düşünülmekle birlikte, bu durumun ayrı bir çalışmanın konusu olduğu açıktır. Grouws & Cebulla (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, matematiksel kavramların öğrenciler tarafından anlaşılmasıyla birlikte öğrencilerin başarılarının ve tutumlarının yükseldiği gözlenmiştir. Benzer şekilde, sınıf seviyesinin artmasıyla ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerin matematik dersine yönelik tutum puanlarında bir azalma görüldüğü tespit edilmiştir (Taşdemir, 2009). Bu sonucu destekleyen başka çalışmalar da bulunmaktadır (Ekizoğlu & Tezer, 2007). Buna karşın Scholfield (1982) tarafından yapılan bir çalışmada sınıf seviyesi arttıkça, başarı ile tutum arasındaki ilişkinin kuvvetlendiği yönünde bulgular yer almaktadır. Ayrıca Grootenboer & Lowrie (2002) tarafından yapılan bir çalışmada üçüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının birinci sınıftakilere kıyasla matematiğe karşı daha pozitif bir tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Diğer taraftan üçüncü sınıftaki bayan öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutum puanlarının aynı sınıf düzeyindeki erkek öğretmen adaylarının tutum puanlarına göre anlamlı düzeyde düşük olması bu çalışmada tespit edilen ilginç bir bulgudur. Tam aksine ikinci sınıftaki bayan öğretmen adaylarının tutum puanları da aynı sınıf düzeyindeki erkek öğretmen adaylarının tutum puanlarından önemli düzeyde yüksektir. Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından öğretmen adaylarının tutum puanları arasındaki bu tutumsal farklılıkların farklı derslerde kullanılan araç-gereç ve öğretim yöntemlerinin yanında dersi yürüten eğitimcinin derse karşı olan tutumu ile yakından ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Tobias (1993) tarafından matematik tutumunu etkileyen faktörlerden birinin öğretmen olduğu

savunulmaktadır. Ayrıca öğretmenin öğrenci ile olan ilişkisi, dersi algılayışı ve bunu öğrenciye yansıtırma şekli de derse yönelik tutumun şekillenmesinde etkili olan faktörlerden biri olarak görülmektedir. Literatürden elde edilen bulgular arasında bu sonucu destekler nitelikte veriler (Aiken, 1970; Yara, 2009) olmasına rağmen bu durumun ayrı bir araştırmanın konusu olduğu açıktır.

Skemp (1976) kullanılan öğretim yöntemine bağlı olarak matematiğe karşı pozitif tutum geliştirilebileceğini savunmaktadır. Miller & Mitchell (1994) tarafından öğretmenlerin gerilim ve sıkıntıdan uzak pozitif bir öğrenme ortamı oluşturmaları gerektiği ileri sürülmektedir. Özellikle matematik dersi içindeki öğretmen kendi rolünü azaltarak, öğrencilere daha fazla söz hakkı vererek, başarısızlıklara karşı daha toleranslı davranarak, başarıyı vurgulayarak matematik oyunları ile ders işleyerek olumlu tutumlar geliştirebilir. Bu tür bir yaklaşımın, öğrencinin kendine güven kazanmasını ve matematik işlemleri ile karşılaştığında daha az kaygı yaşamasını sağlayacağı savunulmaktadır (Curtain, 1999). Bununla birlikte, öğretmenler derslerde motive edici stratejilerin yardımıyla matematiği daha zevkli bir ders haline dönüştürerek öğrenci tutumlarının olumlu yönde gelişmesine katkı sağlayabilirler. Yapılan bir çalışmada müziğin entegre edildiği matematik derslerinin öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu saptanmıştır (An, Ma & Capraro, 2011). Aynı şekilde müzikli matematik eğitiminin ilköğretim öğrencileri üzerinde de matematiğe karşı tutum açısından benzer sonuçlar ortaya koyduğu belirlenmiştir (An, Kulm & Ma, 2008). Farklı bir etkinlik olarak Philippou & Chrisyou (1998) tarafından Yunanistan'da gerçekleştirilen bir uygulamada, matematik tarihi ve öğretim yöntemlerini içeren bir hazırlayıcı matematik programının öğretmen adaylarının üzerinde uygulanmasıyla birlikte öğretmen adaylarının tutumlarında olumlu yönde gelişmeler meydana geldiği tespit edilmiştir.

Öğretmenler, kendilerini değişen koşullara uyarılma ve geliştirme ihtiyacı içinde olmaları gereken bir meslek grubunda yer almaktadırlar. Çocukların anne-babalarından sonra ağırlıklı olarak öğretmenleri tarafından yönlendirildikleri unutulmamalıdır. Öğretmen eğitiminde verilen derslere dönük olumlu tutumların geliştirilmesi tamamıyla, verilen eğitimin kalitesine ve bireyin özelliklerinin uygun olmasına bağlıdır. Matematik ise ilköğretimden liseye kadar müfredatta yer alan temel derslerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu yüzden bu dersi öğretecek kişiler olan öğretmen adaylarına, doğru yöntemlerle matematik öğretilmesi, dolayısıyla bu derse yönelik tutumlarının olumlu hale getirilmesi öğrenci başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenlerden dolayı öğretmen eğitiminde, öğretmen adaylarına matematik dersinin sevdirmesi yanında motive edici, ilgi çekici, oyuna ve teknolojiye dayalı farklı öğretim yöntemlerini nasıl etkili bir şekilde kullanacaklarına dair kapsamlı bir eğitim verilmesi gerekliliği açıktır. Yapılan araştırmalar matematik öğretiminde teknoloji kullanımının ve işbirlikçi öğrenme yöntemlerinin öğretmen adaylarının tutumlarında olumlu sonuçlar doğurduğu yönündedir (Quinn, 1997). Bu nedenle Eğitim Fakültelerinin ders programları, öğrencilerin öğrenme stratejileri göz önünde bulundurularak tekrardan

yapılandırılmalıdır. Matematiğin korkulan, kaygı duyulan bir ders olmaktan çıkarılarak, sevilen bir ders haline getirilmesi öğretim yöntemlerinde yapılacak yeniliklerle yeniden düzenlenmelidir.

Öğretmen adaylarının matematiğe karşı tutumlarını etkileyen değişkenleri belirlemeye yönelik olarak nicel araştırma yöntemleriyle yürütülen mevcut çalışmaya ait bulguların, bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağına inanılmaktadır. Ancak öğretmen adaylarının tutumlarını pozitif yönde geliştirmek amacı ile bu değişkenleri etkileyebilecek olası sebepleri ortaya çıkarmaya yönelik olarak bu sonuçların ayrı bir çalışma dahilinde nitel araştırma yöntemleriyle desteklenmesinde yarar vardır. Ayrıca, sadece iki program ve küçük bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarının genellenemeyeceği ve benzer çalışmaların daha büyük örneklem üzerinde ve farklı değişkenler ile tekrarlanması gerektiği açıktır.

Kaynakça

- Aiken, L.R. (1970). Attitudes towards mathematics. *Review of Educational Research*, 40(4), 551-596.
- Aiken, L.R., & Dreger, R.M. (1961). The effect of attitudes on performance in mathematics. *Journal of Educational Psychology*, 52, 19-24.
- An, S.A., Kulm, G.O., & Ma, T. (2008). The effects of a music composition activity on Chinese students' attitudes and beliefs towards mathematics: An exploratory study. *Journal of Mathematics Education*, 1(1), 91-108.
- An, S.A., Ma, T., & Capraro, M.M. (2011). Preservice teachers' beliefs and attitude about teaching and learning mathematics through music: an intervention study. *School Science and Mathematics*, 111(5), 236-248.
- Aşkar, P. (1986). Matematik dersine yönelik tutumu ölçen likert tipi bir ölçeğin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 11(62), 31-36.
- Battista, M.T. (1986). The relationship of mathematics anxiety and mathematical knowledge to the learning of mathematical pedagogy by pre-service elementary teachers. *School Science and Mathematics*, 86(1), 10-19.
- Baykul, Y. (1990). *Matematik ile ilgili düşünceler anketi*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Behr, A.N. (1973). Achievement, aptitude and attitude in mathematics. *Two-Year College Mathematics Journal*, 4, 72-74.
- Callahan, W.J. (1971). Adolescent attitudes toward mathematics. *Mathematics Teacher*, 64, 751-755
- Caraway, S.D. (1985). *Factors influencing competency in mathematics among entering elementary education majors*. Unpublished manuscript, University of South Alabama. (ERIC Reproduction Service Document No. ED260941).
- Carpenter, T., & Lubinski, C. (1990). Teachers' attributions and beliefs about girls, boys and mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 21, 55-69.
- Chen, C., & Stevenson, H.W., (1995). Motivation and mathematics achievement: a comparative study of Asian-American, Caucasian-American, and East Asian high school students. *Child Development*, 66(4), 1215-1234.

- Cheung, K.C. (1988). Mathematics achievement and attitudes towards mathematics learning in Hong Kong. *Educational Studies in Mathematics*, 19(2), 209-219.
- Cote, J.E., & Levine, C.G. (2000). Attitude versus aptitude: is intelligence or motivation more important for positive higher-educational outcomes? *Journal of Adolescent Research*, 15(1), 58-80.
- Curtain, M. (1999). *How to reduce math anxiety in the classroom at work and in everyday personal use*. New York: Paperback.
- Çelik, H.C., & Ceylan, H. (2009). Lise öğrencilerinin matematik ve bilgisayar tutumlarının çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 92-101.
- Dikici, R., & İşleyen, T. (2003). Bağıntı ve fonksiyon konusundaki öğrenme güçlüklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 105-116.
- Doğan, M. (1999a). Aday öğretmenlerin matematik hakkındaki düşünceleri: Türk ve İngiliz öğrencilerin karşılaştırılması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Doğan, M. (1999b). *İlköğretim aday öğretmenlerinin matematiğe karşı olan tutumlarındaki değişimler*. Unpublished doctoral thesis, University of Leeds, Leeds.
- Duatepe, A., & Çilesiz, Ş. (1999). Matematik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 45-52.
- Duru, A. (2002). *Van ilindeki lise birinci sınıflarda cinsiyet farklılığının matematik başarısı üzerindeki etkisinin araştırılması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Duru, A., Akgün, L., & Özdemir, M.E. (2005). İlköğretim öğretmen adaylarının matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 520-536.
- Ekizoğlu, N., & Tezer, M. (2007). The relationship between the attitudes towards mathematics and the success marks of primary school students. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 2(1), 43-57.
- Erden, M., & Akgül, S. (2010). İlköğretim öğrencilerinin matematik kaygısının ve öğretmen sosyal desteğinin matematik başarılarını yordama gücü. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 6(1), 3-16.
- Ernest, P. (1989). The knowledge, beliefs and attitudes of the mathematics teacher: a model. *Journal of Education for Teaching*, 15(1), 13-33.
- Gonzales, P. (2009). Highlights from TIMSS 2007: Mathematics and Science Achievement of U.S. Fourth- and Eighth-Grade Students in an International Context. Retrieved from <http://nces.ed.gov/pubs2009/2009001.pdf>
- Grootenboer, P., & Lowrie, T. (2002). Pre-service primary school teachers' views on mathematics and mathematics education. In D. Edge, & B. H. Yeap (Eds.), *Mathematics education for a knowledge-based era* (Proceedings of the 2nd East Asia regional conference on mathematics education and 9th Southeast Asian conference on mathematics education, (pp. 232-238). Singapore: National Institute of Education.

- Grouws, D., & Cebulla, K. (2000). *Improving student achievement in mathematics, part 1: Researchfindings*. Available: <http://www.gpoaccess.gov/eric/200210/ed463952.pdf>
- Larson, C.N. (1983). Techniques for developing positive attitudes in pre-service elementary teachers. *Arithmetic Teacher*, 8-9.
- Lucas, P.L. (1998). *The relation of gender and attitudes to math achievement levels among fourth, fifth, and sixth grade students*. Dissertation submitted to the Faculty of The College of Human Resources and Education at West Virginia University.
- Ma, X. (1999). A meta-analysis of the relationship between anxiety toward mathematics and achievement in mathematics. *Journal for Research in Mathematics Education*, 30 (5), 520-540.
- Ma, X., & Kishor, N. (1997). Assessing the relationship between attitude towards mathematics and achievement in mathematics: A meta-analysis. *Journal of Research in Mathematics*, 30, 520-540.
- Mcmillan, J.H. & Schumacher, S. (2004). *Research in Education*, New York: Longman.
- McLeod, D.B. (1992). Research on affect in mathematics education: a reconceptualization, in Grows, D. A. (Ed.), *Handbook of Research on Mathematics Teaching and Learning* (pp. 575-596) New York: Macmillan.
- McLeod, D.B. (1994). Research on affect and mathematics learning in the JRME: 1970 to the present. *Journal for Research in Mathematics Education*, 25(6), 637-647
- MEB, (2011). 2009-2010 yılı ortaöğretim kurumları yerleştirme sistemi istatistik bilgileri. Available: http://oges.meb.gov.tr/stats/2010/2010_SBS_8_SB.pdf ve http://oges.meb.gov.tr/stats/2009/03_2009%20SBS-8%20Test%20Say%C4%B1sal%20Bilgiler.pdf
- Miller, L.D., & Mitchell, C.E. (1994). Mathematics anxiety and alternative methods of evaluation. *Journal of Instructional Psychology*, 21, 353-358.
- Minato, S., & Yanase, S. (1984). On the relationship between student's attitudes toward school mathematics and their levels of intelligence. *Educational Studies in Mathematics*. 15, 313-320.
- Mohamed, L., & Waheed, H. (2011). Secondary students' attitude towards mathematics in a selected school of Maldives. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(15), 277-281.
- Neale, D.C. (1969). The role of attitudes in learning mathematics. *Arithmetic Teacher*, 16, 631-640.
- OSYM, (2011). 2011 yılı lisans yerleştirme sınavı istatistik bilgileri. Available: <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-57958/h/2011-lyssayisabilgiler21072011.pdf>
- Papanastasiou, C. (2000a). Internal and external factors affecting achievement in mathematics. *Studies in Educational Evaluation*, 26(1), 1-7.
- Papanastasiou, C. (2000b). Effects of attitudes and beliefs on mathematics achievement. *Studies in Educational Evaluation*, 26(1), 27-42.

- Parsons, J.E., Adler, T.F., & Kaczala, C.M. (1982). Socialization of achievement, attitudes, and beliefs: Parental influences. *Child Devel.*, 53, 310-321.
- Philippou, G.N., & Christou, C., (1998). The effects of a preparatory mathematics program in changing prospective teachers' attitudes towards mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 35, 189-206.
- Quinn, R.J. (1997). Effects of mathematics methods courses on the mathematical attitudes and content knowledge of preservice teachers. *Journal of Educational Research*, 91(2), 108-113.
- Rech, J., Hartzell, J., & Stephens, L. (1993). Comparisons of mathematical competencies and attitudes of elementary education majors with established norms of a general college population. *School Science and Mathematics*, 93(3), 141-145.
- Relich, J., Way, J., & Martin, A. (1994). Attitudes to teaching mathematics: Further development of a measurement instrument. *Mathematics Education Research Journal*, 6(1), 56-69.
- Saracaloğlu, A.S. (2000). Öğretmen adaylarının yabancı dile yönelik tutumları ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 25(115), 65-72.
- Saracaloğlu, S., Başer, N., Yavuz, G., & Narlı, S. (2004). Öğretmen adaylarının matematiğe yönelik tutumları, öğrenme ve ders çalışma stratejileri ile başarıları arasındaki ilişki. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(2), 53-64.
- Savaş, E., & Duru, A. (2005). Gender differences in mathematics achievement and attitude towards mathematics among first grade of high school. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 263-271.
- Savaş, E., Taş, S., & Duru, A. (2010). Matematikte öğrenci başarısını etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 113-132.
- Schofield, H. L. (1982). Sex, grade level, and the relationship between mathematics attitude and achievement in children. *Journal of Educational Research*, 75, 280-284.
- Singh, K., Granville, M., & Dika, S. (2002). Mathematics and science achievement: effects of motivation, interest, and academic engagement. *Journal of Educational Research*, 95(6), 323-332.
- Skemp, R.R. (1976). Relational Understanding and Instrumental Understanding. *Mathematics Teaching*, 77, 20-26.
- Sullivan, P. (1989). The impact of a preservice mathematics education on beginning primary teachers. *Research in Mathematics Education in Australia*, August, 1-9.
- Suydam, M.N., & Weaver, J.F. (1975). Research on mathematics learning. In J. N. Payne (Ed.), *Mathematics learning in early childhood: Thirty-seventh yearbook* (pp. 44-67). Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics.
- Taşdemir, C. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin matematik dersine karşı tutumları: Bitlis ili örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 89-96.

- Tobias, S. (1993). *Overcoming Math Anxiety*. New York: W.W. Norton & Company.
- Tocci, C.M., & Engelhard, G., Jr. (1991). Achievement, parental support, and gender differences in attitude toward mathematics. *J Educ. Res.*, 84, 280-286.
- Van der Sandt, S. (2007). Research framework on mathematics teacher behaviour: Hoehler and Grouws' framework revisited. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 3(4), 343-350.
- Wong, N. (1992). The relationship among mathematics achievement, affective variables and home background. *Mathematics Education Research Journal*, 4(3), 32-42.
- Yara, P.O. (2009). Students attitude towards mathematics and academic achievement in some selected secondary schools in southwestern Nigeria. *European Journal of Scientific Research*, 36(3), 336-341.
- Yavuz, G., & Başer, N. (2001). Öğretmen Adaylarının Matematik Dersine Yönelik Tutumları, *Matematik Etkinlikleri*, 24-26 Mayıs 2001, Ankara.
- Yilmaz, C., Altun, S.A., & Olkun, S. (2010). Factors affecting students' attitude towards math: ABC theory and its reflection on practice. *Procedia Social Science and Behavioural Sciences*, 2, 4502-4506.
- Yunus, A.S.Md., & Ali, W.Z.W. (2009). Motivation in the learning of mathematics. *European Journal of Social Sciences*, 7(4), 93-101.
- Zimmer, J., & Fuller, D. (1996). *Factors affecting undergraduate performance in statistics: A Review of Literature*. Paper presented at the Annual Meeting of the Mid-South Educational Research Association (Tuscaloosa, AL, November 1996). The ERIC Database 1992-2003. ED406424.

Investigation of Pre-Service Teachers' Attitude toward Mathematics

Introduction

Unfortunately, mathematics is one of the most feared courses at almost all levels of education, from primary education to university education. In other words, although mathematics is a mandatory and fundamental course, it is perceived by many students as a difficult and boring course. However, the results of the both national and international examinations carried out recently revealed that students' mathematics achievement is rather low (MEB, 2011; OSYM, 2011; TIMSS, 1997; 2007). Therefore, the factors influencing students' achievement have been investigated by many researchers for years. According to these studies, although there are many variables having impact on students' success, one of the most potent of them is attitude (Ma & Kishor, 1997). Additionally, many researches investigating the relationship between students' achievement and their attitude toward mathematics reveal that there is a robust relationship between these two variables (Aiken & Dreger, 1961; Baykul, 1990; Minato & Yanase, 1984; Zimmer & Fuller, 1996). Therefore, it is important to investigate and identify the factors influencing students' attitudes toward mathematics.

Students' attitude toward mathematics is influenced by some factors such as gender, grade level, the type of graduate high school and self-concept (Behr, 1973; Callahan, 1971; Dikici & İşleyen, 2003; Duru, Akgün & Özdemir, 2005). But, one of the most important variables influencing students' attitude is teacher attitude (Duru *et. al.*, 2005). Therefore, it is very important to determine pre-service teachers' attitude toward mathematics. Not only is it not enough find out pre-service teachers' attitude in order to solve all the problems but also the factors influencing their attitudes should be determined. So, the aim of the study is to investigate pre-service teachers' attitude towards mathematics in terms of variables such as gender, grade level, the type of graduated high school and program attended.

Methodology

In the study, survey method as research approach was used. Surveys are used to learn about peoples' attitudes, beliefs, values, demographics, behavior, opinions, habits desires, ideas and other types of information (McMillian & Schumacher, s.304). The sample of this study consisted of 241 pre-service teachers of whom 93 (Female=58; Male=35) were enrolled in secondary mathematics education program and 148 (Female=96; Male=52) were enrolled in primary mathematics education program. Participants' attitudes toward mathematics were measured using by "The scale of attitude toward mathematics" (Duatpe & Çilesiz, 1999). The reliability coefficient of the scale was calculated to be 0.91. The scale included 38 items with a likert type of five points. The data obtained were

statistically analyzed using by SPSS. After necessary assumptions for parametric test were met, it was decided to use analysis of variance (ANOVA).

Results

The results of frequency analysis performed to determine the distribution of pre-service teachers responses for each item in the scale were presented as percentage in table 1. When the values in table 1 was examined, it was seen that pre-service teachers' attitude toward mathematics were rather positive. In other words, it was found that the mean score of pre-service teachers was 4.16 (the maximum point is 5).

The variance analysis was carried out to determine if there is any difference on pre-service teachers' attitude toward mathematics in terms of variables such as gender, grade level, the type of graduated high school and program attended, and its results revealed that there is a statistically significant difference between participants' attitude in terms of program attended in favor of secondary mathematics teacher training (Table 2). In other words, it was found that while the mean score of pre-service teachers enrolled in secondary mathematics teacher training program was 4.30, the mean of pre-service teachers enrolled in primary mathematics teacher training program was 4.06. However, the results of the study showed that there was no significant difference between pre-service teachers' attitude toward mathematics in terms of the type of graduated high school. In addition to, it was found that there is statistically significant interaction between gender and grade level.

Discussion

In this study in which pre-service teachers' attitude towards mathematics was investigated according to some variables, it was found that participants' attitude are rather high (mean 4.16), in comparison to a maximum point which is 5. The same findings revealed that in pre-service teachers' attitude toward mathematics there are statistically significant differences according to program attended in favor of secondary mathematics teacher training. The similar results were reported in the study conducted by Saracaloğlu, Başer, Yavuz & Narlı (2004). However, in current study, it was found that there is no statistically difference in pre-service teachers' attitude in terms of the type of graduated high school. The similar findings were found by some other studies (Duru, Akgün & Özdemir, 2005).

Conclusion

It is believed that the findings of the study could shed light on similar studies in this field. The present study is limited to only 241 pre-service teachers. So, similar studies may be repeated on a larger sample.

Püritenizm ve Hollywood İlişkisi

Puritanism and Hollywood Relationship

Arif Can GÜNGÖR*

İstanbul Aydın Üniversitesi

Özet

Din bir anlam sistemi olarak toplumun ve kültürün temel yapı taşlarından biridir. Dinsel davranış ve inanışların A.B.D.’deki politik ve sosyal kurumları derinden etkilediğine yönelik yaygın bir düşüncenin varlığı söz konusudur. Bu kurumsal yapı içinde yer alan Hollywood’un A.B.D.’nin temel ilkelerine olan bağlılıkla aynı paralelde hareket ettiği düşüncesinden yola çıkılarak, Emile Durkheim ve Max Weber gibi toplumsal yapıyı din ve ritüel kuramları çerçevesinde ele alan sosyologların düşünce ve kavramları çerçevesinde püritenizmin Hollywood sinemasına etkisi ortaya konacaktır. Hollywood’un geleneksel yapısının oluşmasında ve püritenizm arasında iki tür etkileşimin söz konusu olabileceği varsayımından yola çıkılacak bunlardan biri “Sansür ve Otokontrol” mekanizması iken diğerinin püriten mitolojisine dayalı ulusal güvenlik stratejisini destekleyen “Ulusal Güvenlik Sineması” olabileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Püritenizm, Protestan, Hollywood, Sinema, Sansür

Abstract

Religion as a meaning system is one of the fundamental building blocks of society and culture. Religious behavior and beliefs profoundly affect the U.S. political and social institutions for the common thought around the world. This is within the corporate structure of Hollywood, parallel to the fundamental principles of the United States moves to

* Yrd.Doç., İstanbul Aydın Üniversitesi Sanat Yönetimi Bölümü, acangungor@aydin.edu.tr

Hollywood with the idea of subordination in such as Emile Durkheim and Max Weber, the social structure of the sociologists of religion and ritual in the framework of theories and concepts within the framework of thought will be exposed Puritanism's effect of Hollywood cinema. The formation of the traditional structure of American cinema and Hollywood puritanism on the assumption that there are two types of interaction may be occurring; one of them based on the mythology of puritanical censorship and self-control mechanism, while the other supports the national security strategy of "national security movie" will be discussed.

Keywords: Puritanism, Protestant, Hollywood, Cinema, Censorship

I.GİRİŞ

Sinema sanatına ilişkin belirli saptamalarda bulunmak için o ülke sinemasının ülkenin oluştuğu; siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, sanatsal, hukuksal, yönetsel, teknolojik; olgular ve ortamla çok yakın bir ilişki içinde olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda da günümüz modern toplumlarında toplumsal ve kültürel yapının oluşumundaki süreçlerde yer alan en önemli göstergelerden biri olan dinsel ve mitolojik göstergelerin analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Kimi zaman kıtaya 17. yüzyılda gelen New England kolonilerinin dinsel metinlerinden kaynaklanan nedenlerle, kimi zaman ülkenin çok kültürlü yapısı içerisinde yer alan farklı dinlerden cemaatlerin ülke nüfuzuna etkisi düşünülerek modern Batılı ülkeler arasında özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde dinsel inançların toplum yaşamına etkisi incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür. Bu bağlamda Amerikan toplum yapısına yönelik saptamalar yapmak gerektiğinde de dinsel yapı sıklıkla öne çıkarılan bir referans noktasını oluşturmuştur. Özellikle yakın dünya tarihinin son dönemlerinde gelişen olaylar; "Irak Savaşı", "Dinler

İttifakı”, “11 Eylül Saldırısı”, “Büyük Orta Doğu Projesi”, “Kıyamet Söylemleri”, Amerika Birleşik Devletleri’nde, Ortadoğu’da ve Avrupa’da meydana gelen toplumsal, siyasal, ekonomik olayların din merkezli bakış açılarıyla değerlendirilmesi, Durkheim ve Weber gibi toplumsal yapıyı din ve ritüel kuramları çerçevesinde açıklamaya çalışan sosyologların düşüncelerini yeniden güncel hale getirmiştir.

Bu dinsel olguların genelde Amerikan sineması özelde ise Hollywood sinemasıyla ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Makalede “Amerikan Sineması” kavramı ile Hollywood’u da içine alan bütün bir ülke sineması kastedilmektedir. Hollywood günlük yaşamda çoğu kez Amerikan sineması çağırışımı yapacak şekilde kullanılmıştır. Makalede ise “Hollywood Sineması”; Amerikan sineması içinde belirli şablonları kullanan, popüler, seri üretim ve hızlı tüketime dayalı, film sanatını endüstriye dönüştürmüş ve onu dünyanın her yanına Amerikan ideolojisinin yayıcısı olarak taşımış Amerikan ticari sineması anlamında kullanılmıştır. “Amerikan Sineması” kavramı içine Hollywood’un şablonları haricinde film yapmaya çalışanlar, bağımsız yönetmenler, deneysel sinemacılar kısacası Hollywood dışındakiler de dahil edilmektedir. Az sayıda farklı eğilimler gösteren yapımcının dışında genel endüstriyi ve resmi yapıyla birlikteliği içinde barındıran Hollywood sinemasının üzerinde makalede daha fazla durulmuştur. Tümünden ulusal sinemayı ilgilendiren bağlamlarda ise “Amerikan Sineması” kavramı doğal olarak kullanılmıştır.

II. YÖNTEM ve KAPSAM

Hollywood’un Amerika Birleşik Devletleri’nin temel ilkelerine olan bağlılıkla hareket ettiği düşüncesi ve bu temel ilkelerin Amerika Birleşik Devletleri’nin üzerine inşa edildiği, kökeni Protestan inancına dayalı püriten mitolojisinden türemiş olduğu varsayımına yönelik literatür taraması yapılacaktır.

Bu bağlamda makalede önce Protestanlık ve kapitalizm ilişkisi Max Weber'in tezleri çerçevesinde ortaya konularak püritenizm tanımlanacaktır. Püritenizmin ve püriten mitolojisinin Amerika'daki sosyo-kültürel yaşama ve Amerikan sinemasına doğrudan ve dolaylı etkileri kronolojik bir sıra takip edilerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Toplumlar da din dışı durumlarda bile din olgusunu öz bir nitelik olarak gören Emile Durkheim'ın kutsal ve din dışı kavramları dahilinde çağdaş Amerikan toplumunun durumu dinin modern toplumdaki önemine yapılan vurgudan hareketle ele alınacaktır.

Püritenizm ve Hollywood ilişkisi kronolojik dönemsellik içinde gerek sinemasal olayların ortaya konması gerekse seçilmiş film içeriklerindeki bulguların ortaya konmasıyla derinleştirilecektir. Püriten mitine dayalı yaklaşımların genelde Amerikan sinemasında özelde ise Hollywood sinemasında "Sansür ve Otokontrol" mekanizmalarını doğurması ve özellikle Hollywood'da "Ulusal Güvenlik" sinemasının oluşturulmasına katkı sağlaması araştırılacaktır. Bu bağlamda seçilmiş ve izlenmiş filmler, görünürdeki metnin dışında arka plandaki metni de ortaya koyacak olan söylem analiziyle değerlendirilecektir. İçerisinde barındırdığı çeşitli sembolleri yorumlamak, görsel-işitsel kullanımlarının ardındaki ideolojik söylemi ortaya çıkarmak amacıyla analiz edilecek filmlerden biri püriten Hristiyanların kutsal kitaptan edindikleri ve toplumsal belleğe iyice yer etmiş olan mitlerin ele alındığı filmler arasından seçilen "Damien" filmidir. Filmde İncil'de yer alan "dünyanın sonu" söylemi incelenecektir. İkinci film, 1942'den günümüze dek uzanan süreçte Hollywood ile devlet arasındaki işbirliğiyle yapılmış filmler arasından seçilmiş bir "Vietnam sendrom filmi" olan "Avcı" dır. Üçüncü analiz edilecek film ise püriten söylemine dayalı mesih idealizmi ile savunma stratejisini birleştiren anlayışın en üst düzeyde yaşandığı ve gündeme geldiği dönemler olan 1990'lı yıllar sonrasında yapılmış "Ulusal Güvenlik Sineması" türünden bir örnek olan "Armageddon" olmuştur. Hollywood'un önemli filmlerin biri olan "Postacı

Kapıyı İki Kere Çalar” filmi de muhafazakar Protestan ve diğer Katolik grupların aşırı tepkiselliğinden kaynaklanan “Sansür ve Otokontrol” mekanizmasının filmlere etkisi açısından incelenecektir.

III.PROTESTAN AHLAK VE KAPİTALİST RUH

Amerika’daki Protestan göçmenlerin dinlerinin toplumsal yaşam ve sanat üzerine etkilerini ortaya koymaya çalışırken burada dini tek faktör gibi göstermek yanlış olacaktır. Fakat Hollywood sinemasının oluşması ve devamı sürecinde çok önemli rol oynayan, birbiriyle çelişkili gibi görünen iki kavramın yani din ve kapitalizmin nasıl bir araya gelebildiği ve bunun Hollywood’u nasıl etkilediği problemi, Amerikan ulusal bilincinin inşasında ve bunların sinema sektörüne ve filmlerin içeriğine yansımada dinsel (püriten) mitlerin etkisinin ne denli önemli olduğunun da altı çizilmelidir.

Bu bağlamda öncelikle kullanılan belirli kavram ve olgulara mümkün olduğu kadar açıklık getirmek gerekmektedir. Elbette ki endüstriyel yönü açısından kapitalizmle mutlak bir ilişki içerisinde olan Hollywood sinemasının bu boyutunu püritenlik ve kapitalizm ilişkisi etrafında ele almak isabetli olacaktır.

Kapitalizme ilişkin yaklaşımlarda materyalizmi tek başına yeterli görmeyen “Protestan Ahlak ve Kapitalizmin Ruhı” adlı eserinde bu konuda dinin önemli bir rol oynadığını da öne süren Max Weber’e göre; “Kapitalizm değiş tokuş fırsatlarının kullanımından kazanç bekleme üzerine kurulu, yani (biçimsel) barışçıl kazanç fırsatları üzerine kurulu bir eylemdir” (Weber, 2008, 15). Önemli diğer bir kavram olan “Protestan Ahlak” ise mezhepler, toplumsal tabakalaşma ve çileci Protestanlığın meslek ahlakı çerçevesinde tanımlanmaktadır (Weber, 2008, 29;104). Elbette ki bu ilahi görevin ve çileci yaklaşımın dünyevi zevklerden dolayısıyla tüketimden uzak durarak sermaye birikimine yol açması protestanlığın

ekonomiyle olan ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Her protestanın mesleki işlevi vasıtasıyla ilahi bir misyon edinmiş olduğu bu durumda kapitalizm ve Protestan ahlak'ın bu misyon sayesinde aynı potada eridiği ortaya çıkmaktadır.

1. Protestan Mezhepler ve Püritenizm

Tüm bu çerçeveye içerisinde Amerikan sinemasının evrimini ve püritenizmle ilişkisini ortaya koymadan önce Hollywood'un kurumsal ve düşünsel temellerini oluşturan önemli faktörlerden biri olan Hristiyanlık düşüncesi ve anlayışının incelenmesi gereklidir. Bu bağlamda da açıklık getirilmesi gereken önemli ve sık kullanılan kavramlardan biri "püritenizm" dir.

"Biz püritenizm deyimini kullandığımız zaman 17. yüzyılda kazandığı popüler anlamı içinde ele alıyoruz. Bu da şu demektir; Hollanda, ve İngiltere'de kilise yönetim programı ve dogmaların farkını gözetmeyen asketik eğilimli dini hareket "Bağımsızları", "Kongregalistleri", "Baptistleri", "Mennonitleri", ve "Quakerleri" içine alır"(Weber 2008: 82). Protestanlık, yukarıda sayılan ve diğer benzer mezhepleri ifade etmek için kullanılan genel bir isimdir ve "Calvinizm ve Püritenizm, iş ve meslek ahlakında ortak görüşleriyle o gün bugün biri öbürünün yerine kullanılabilir. Sinonim tabirler olarak dile yerleşmişlerdir" (Ülgener, 1991, 17). " Püritenlik: 16. yy sonlarıyla 17. yy' da İngiltere'de İngiltere Kilisesi'ni Katolikliğin kalıntılarından arındırmayı amaçlayan dinsel reform hareketidir. Püritenler yaşam biçimlerini bütünüyle belirleyen ahlaki ve dinsel doğruluğu savunmuşlardır. Kilise reformu yoluyla bütün ulusun bu tutumu benimsemesi için çalışmışlardır" (Ana Britannica, 79).

Bu yeni mezhebin cemaatlerinin en önemli özelliği ise Luther ve Calvin'in başlattığı "Eski Ahit'e yönelme" hareketini daha uç noktalara götürmek olmuştur. Eski Ahit'i inançlarının tek kaynağı haline dönüştürmüşlerdir. Eski Ahit'e

yönelmek demek ise Yahudilere yönelmek anlamına gelir çünkü Eski Ahit'e göre Yahudiler seçilmiş halktır. Püritenler bunu kabul ederler (Vural, 2007, 104). Eski Ahit'e yönelişin yarattığı yeni vaat edilmiş topraklarda kurulacak olan devlet ideali ABD'nin bugünkü sosyo-ekonomik yapısını meydana getirmesinde önemli rol oynayan temel taşlardan biridir.

2. Din, Ritüel, Mit

İnsanoğlunun ortak belleği geçmişten günümüze kadar bir dizi söylen ve bunlardan üretilen bilgiler üzerine inşa edilmiştir. Mitolojiler, destanlar, masallar, ritüeller, filmler, edebiyat vb anlatılar insanlığın son halini yeniden üreten bilginin ve inancın kaynağı olmuşlardır. Sosyo-ekonomik alanda güçlü olanın daha az güçlü olanın üzerinde bir denetime sahip olduğu kabul edilirse iktidarların oluşturulması ve sürdürülmesindeki temel bileşkenin ideolojik olduğu ortaya çıkacaktır. Bu durumda anlatıların ürettiği bilginin de iktidar tarafından ve iktidarın meşruiyetinin sürdürülmesi adına üretilmiş olduğu görülecektir. “Sosyo-kültürel hegemonya biçiminin yeniden üretiminde söylemin ve onun faillerinin analiz edilmesi çok önemli bir hal almaktadır. Bu söylem ve söylemi yaratanların simgesel seçimleri onların simgesel iktidarlarının oluşumunda önemli bir rol oynar” (Teun, 2005, 322). Bu bağlamda ritüellerin, mitlerin yaratılmasında ve meşrulaştırılmasında rol oynayan ideolojileri deşifre edebilmek önemlidir. Sosyolog Emile Durkheim'a göre tüm dinler ortak bir özellik sunmaktadırlar.

Kutsal (sacred) ve din dışı (profan) arasındaki bir eksen üzerinde yer almaktadırlar. Dünya bu şekilde iki sınıfa ayrılmaktadır. Kutsal olan korku ve saygıyı uyandırırken gücü ve önemi Ritüel'den (dinsel törenden) gelir. Durkheim toplumların kutsal olana tapınma gereksinimini yerine getirmek için düzenli olarak ritüelde bir araya geldiklerine dikkat çeker (Durkheim, 2005, 56-57).

Kutsalla ilgili, simgesel ve önceden oluşturulmuş anlamlar taşıyan geleneksel eylem ve uygulamalara ritus denir. Ritusların belirli bir sistem için de bir araya gelmelerinden oluşan yapıya da ritüel denir. Ritüelin gündelik anlamı daha geniş çerçevede ele alınmaktadır. Bu anlamda kutsalla ilgili anlamından uzaklaşmaktadır. Yani standart her tür alışılmış davranış modellerini içine alan tanımdır (Tecimer, 2006, 30).

Devletle dinin hem birbirinden ayrıldığı hem de birleştiği Amerika’da din sadece kiliselerde var olan bir din değildir, mezhepsiz bir sivil dinden söz etmek mümkündür. Her ne kadar kiliseyle devlet arasında bir ayrım varsa da politikayla sivil yaşam hala dinsel temalarla ortaya çıkmaktadır (Bellah, Aktaran: Phillip Smith 2001, 120). Kolektif açıdan Amerikan mitolojisi genelde Amerikan sivil dini olarak nitelendirebileceğimiz püritenlikle yakından bağlantılıdır. Kiliseyle devletin ve toplumun ilişkisi toplumun her kademesinde ve tüm boyutlarıyla belirli bir ritüel içinde yer almaktadır. Amerikan sivil dini “Dinsel his ve inanışın pek çok unsurunu A.B.D. deki politik ve sosyal kurumlara tevcih eden dini davranış biçimidir...sivil din belirli siyasal sosyal düzenlemelere kutsal bir aura yükleyerek bunların itibarlarını artıran ve kalıcılığını sağlayan bir olgudur” (McClay, 2004, 1) şeklinde tanımlanabilir.

Modern hareketler her ne kadar geleneksel dinin ritüelini azaltsa da dünyevi hareketlerin büyümesini desteklemeyi amaçlar. Bunlar da değişik formlar altında sınıflandırılabilir; kolektif ve bireysel modernizasyon. Kolektif şeklini Nazi Almanyası, Komünist Rusya-Çin, vb. ülkelerde anlatım formlarından bireyselleği vurgulayan ama kahramanlık ve destansılık içeren tarihi filmlerle, bireysel modern performansların icrasını ise Hollywood filmlerindeki başarıyı, aşkla ilişkilendiren, kolektifliği zayıflatan örneklerle açıklanabilir (Peacock, 1986, 145).

Kutsalın insan aklının yarattığı her türlü unsuru yani mitleri, ritüelleri, efsaneleri birbiriyle ilişkilendirebileceği bir alan olduğunu görmek mümkündür. Şu halde modern çağda “kutsal” olan geleneksel dinin ritüellerinin farklı biçimlerde modern yaşam tarzına ve söylemine sızdığı bir gerçektir.

IV.İNGİLİZ PROTESTAN AHLAKININ AMERİKAN YAŞAM TARZINA YANSIMALARI:

1. Püriten Mitolojisinin Temel Kavramları

17.yy’da İngiltere’de inançlarına uygun yaşama ortamı bulamayan Püritenler koloniler halinde yerleştikleri yeni ülkeleri olan Amerika’da gelenek ve inançlarına uygun yeni bir toplum yaratmaya çalıştılar. Kökeni İngiliz Protestanlığına dayalı ahlak ve din anlayışı Amerika Birleşik Devletleri’nde insanların ve toplumun genel ahlak anlayışına, yaşam biçimine, kurum ve kuruluşlarının temel yapılarına, siyasi oluşumlara ve hareketlere önemli derecede etkisi olan bu sivil din; “ Demokratik reformları, köleliğin sona ermesini ve sivil halklar hareketini uyandırmıştır. Fakat bunun karanlık bir yanı da vardır. Amerika’nın Tanrı’nın işi için bir araç olduğu görüşü, ulusal sınırların hem içinde hem dışında kader ve sömürgecilik ilan eden fikirlerle bağlantılıdır” (Smith, 119, 2007). Motivasyon düzeyi yüksek bir dinsel anlayışa dayalı yaratılan mitlerle kurulmaya çalışılan bu imparatorluk tanrının isteğiyle özgün, önemli ve tarihi bir misyonu üstlenmiştir. Bu anlamda da serbest hareket etmekte bir çekince görmemiştir.

“Amerikan tarihinde yer alan ve günümüzde de “Amerikan Tarzı” davranışları etkileyen, Amerikalıların seçilmiş ve kutsanmış bir halk olduğu, dolayısıyla Tanrı tarafından vahşi ve ilkel milletlere medeniyet modeli oluşturmakla görevlendirildiğini vaazeden felsefi düşünceye Manifest Destiny / Belirlenmiş Kader adı verilir. Amerika’da 19. Yüzyılda geliştirilen “Manifest (Belirlenmiş Kader) Amerikan yayılmacılığına bir nevi “Mesih’i” meşruiyet kazandırır. Bu felsefenin arka planında Eski Ahitten çok etkilenmiş

olan püriten Protestanlık mezhebine dahil WASP'lar vardır. Püritenler günümüz Evangelist Hristiyanlığının kurucuları ve yayıcılarıdır” (Kurtoglu, 2012, 273).

Püriten gruplar Amerika Birleşik Devletleri'nde Eski Ahit'ten kaynaklanan ve Amerika'nın sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi koşullarıyla sentezlenen mitler yaratmışlardır. Bu bağlamda da “belirlenmiş kader” misyonu Kitabı Mukaddes'e dayandırılmaktadır. “Yakup'un oymaklarını canlandırmak, sağ kalan İsraililer'i geri getirmek için kulum olman yeterli değil. Seni uluslar için ışık da yapacağım. Öyle ki, kurtarışım yeryüzünün dört bucağına ulaşsın.” (Yeşaya 49:6) Püriten mitler hem ülke içinde hem de dünya genelinde Amerikan politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadırlar.

“Belirlenmiş kader”den sonra bir diğer püriten konsept ise “seçilmiş halk”dır. Püriten mitlerinin Yahudi söylemlerine ve geleneklerine dayandırılması püritenliği diğer Hristiyan mezhepler içinde farklı bir yere koymaktadır. İsmail Vural, Protestanların ve Katoliklerin yahudiliğe olan yaklaşımları açısından birbirlerinden nasıl ayrıldıklarını şöyle belirtmektedir:

Yahudilerin bekledikleri Mesih ile Protestanların beklediği Mesih aynıdır. Protestan düşüncesine göre tüm kehanetler oluşuktan sonra Yahudilerin vaadedilmiş topraklarda devlet kuracağı, Tapınak'ı inşa ettikten sonra Mesih'in yeryüzüne geleceği, Yahudilerin bu kez ona bağlanacağı ve onunla birlikte Kudüs'ten dünyayı yöneteceği düşüncesini taşıyan Protestanlar kendilerine iyi davranılacağı ve saygı göreceklerini düşündükleri günü sabırsızlıkla beklemekte ve onun gerçekleşmesi için de ellerinden geleni yapmaktadırlar (Vural, 2007, 97).

Bu sebeple de Amerikalıların kendilerini Tanrı'ya ve Eski Ahit'e yapılan göndermelerle seçilmiş ve tüm dünyaya önderlik edecek bir ulusun varlığı olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. “Tanrınız RAB'bin sözünü can kulağıyla dinler,

bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarsanız, O sizi kesinlikle kutsayacaktır. Tanrınız RAB verdiği söz uyarınca sizi kutsayacak. Siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz, ama siz ödünç almayacaksınız. Siz birçok ulusu yöneteceksiniz, ama onlar sizi yönetmeyecek”(Tesniye 15:4,5,6). Seçilmiş kavim vurgusuna Kitab-ı Mukaddes’te sıkça rastlanmaktadır. “Siz Tanrınız RAB için kutsal bir halksınız”(Tesniye 14:21).

Bu görüş sosyo ekonomik ve politik sonuçları açısından oldukça önemlidir ve Amerika Birleşik Devletleri’nin dünyanın dört bir yanında gerçekleştirdiği siyasal ve askeri müdahalelerinin nedenlerinden biri olarak sayılabilir.

“Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşundan bu yana, sivil din adına Tanrı’ya yapılan atıfların gittikçe gelişmiş ve alanını genişletmiş olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu olgu jenerik Protestan söylemden Protestan-Katoliğe, sonra Yahudi-Hıristiyan söylemine ve nihayet Başkan Bush’un retoriğinde İbrahimi dinleri, hatta genel olarak monoteist dinlerin tümünü kapsar hale gelmiştir. Değişmeyen tek şey, bu tür atıfların daima bir Takdir-i İlahi unsuru taşıdığı, O’nun bu toprakları kutsamış olduğu ve dolayısıyla da bu ulusun diğer uluslara ışık tutma sorumluluğu bulunduğu dair bir inancın varlığıdır” (Mcclay, 2004, 7).

“Seçilmiş ulus” miti püriten ve fundamentalist ahlakın ve düşüncenin doğurduğu bir kavram olarak ırkçılık temasının da kaynağı olmuştur. Beyaz,Anglo-Sakson ve Püriten olan Amerikalılar bu miti günün koşullarına uygun bir şekilde yorumlamışlardır. Bu tarz ırkçılar ülkede WASP (White Anglo-Saxon Protestants)yani “Beyaz Anglo-Sakson Protestanlar” olarak adlandırılmaktadırlar. Püriten ahlakın tutucu, bireyci, şüpheci ve içe dönük yaşam tarzına kolaylıkla eklenen ırkçılık günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür.

“Bütün başkanlar, ulusal politika seçkinlerinin tümü, Yüksek Mahkeme’nin üyeleri, büyük şirketlerin başındakiler, üniversite rektörleri (ve hatta profesörleri), neredeyse bunların tamamı WASP’lara mensuptu. Savaş sonrası dönem, cinsel töresel değerler alanında yaşanan kültürel devrimin yanı sıra, muhtemelen daha önemli bir kültürel devrim getirdi. Bu devrim, bugün ABD’de "Çokkültürcülük" dediğimiz şeydir” (Wallerstein, 1999, 1).

ABD’de püriten anlayışına dayalı Protestan ve Anglo Sakson milliyetçiliğinin 1945’lere kadar ne kadar yaygın olduğunu vurgulayan Immanuelle Wallerstein 1945 sonrası WASP’lardan olmayan kimselerin de, ABD’nin kurumsal yapılarında önemli konumlara yükselebildiğini belirtmiştir.

Yeni bir yurt kurmak, tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olarak tanrının düzenini diğer uluslara yaymak misyonu ile oluşmuş Amerikan devletinin temellerini dayandırdığı “seçilmiş ulus”, “belirlenmiş kader” mitleri ülkenin dünyadaki stratejik politikalarını belirlerken bir endüstri, sanat ve kitle iletişim aracı olarak Hollywood sineması da hem içeriksel anlamda filmlerin anlatı yapısında hem de filmleri yapan ideoloji çerçevesinde Amerikan sivil dinini oluşturan mitlerden yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Aynı zamanda bu sivil dinin oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır.

2.Hollywood’un Kurulması

İlk film gösterimi Lumiere kardeşler tarafından 1895’te Paris’te yapıldıktan sonra sinema kitlelerin ilgisini çeken ve yaygın bir eğlence aracına dönüşmüştür. 10 yıl içerisinde de hızla gelişerek bir endüstri halini almıştır. Önceleri Fransız sinemacıların egemen olduğu film endüstrisi Amerika Birleşik Devletleri’nde de yayılmaya ve güçlenmeye başlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sinema Thomas Alva Edison'un ilk Kinetoskop gösterisiyle başlar. Sanayi toplumuna dönüşmenin sancılarının yaşandığı bu dönemde New York ve Boston gibi büyük kentlerde nüfusun üçte biri göçmenlerden oluşmuştur. Yoksulluğun üst düzeyde olduğu, insanların ağır çalışma koşullarında yaşadığı bu dönemde yoksul mahalle insanları basketbol maçı, lunapark, bilardo salonları gibi yerlerde eğlenmektedirler. Yeni göçmenlerin İngilizce dil bilgisi Vodvil tiyatrosu izlemek için bile yeterli değildir. Bu nedenle önce Edison'un kinetoskopu sonra da sinema İngilizce bilmeyi gerektirmediği için Amerikan halkının en büyük eğlence kaynağı olmuştur (Teksoy, 2005, 62).

Amerika'da ilk sinema salonları New York'da kurulmaya başlamış, Chicago'lu yapımcılardan biri olan William N. Selig Los Angeles'da kentin dışında sessiz, sıcak, film çekmeye müsait Hollywood adında bir yer bulunca tüm yapım şirketleri buraya taşınmaya başlamıştır (Şenyapılı, 2002, 14). “Zamanla, destansal boyutlara erişecek, sinemanın evrensel başkenti olarak kabul edilecek olan Hollywood, bir *tarzın*, bir *yapım anlayışının*, ve *siyasetinin* simgesi olacaktır” (Scognamillo, 1994, 12). Bu özellikleriyle Hollywood film endüstrisi Amerikan sineması içinde belirleyici bir yere sahip olmuştur. Her dönemde kendine yer edinmeye çalışan her Amerikalı sinemacı ya Hollywood'un kurduğu yöntemle uzlaşmak ona uygun davranmak zorunda kalmış ya da onun yöntemlerinin dışına çıkmaya mecbur olmuştur. “Savaş sonrası Avrupa sinemasının (İtalyan Yeni Gerçekçiliği) etkisi ile yönetmenler ve çekim ekipleri, stüdyolardan ve dekorlardan kurtulup, sokağa iniyorlar, gerçek mekanlarda çalışmaya koyuluyorlar” (Scognamillo, 1994, 19). Avrupa sinemasında yaşanan bu gelişmeler Hollywood tarzı dışında film yapım şekillerini ve anlatım biçimlerini gündeme getirmiştir.

Yeni Amerikan sinemasında bir yanda yönetmen sineması diğer yanda geniş bir seyirci kitesinden kabul görme arzusu, bir yanda klasik sinemaya duyulan hayranlık diğer yanda onu yaratan koşullara eleştiri getirmek, bir yanda Amerikan düşüne duyulan özlem diğer yanda onun yıkılmasına neden olsa da amaç bu düşün oluşturduğu toplumu ve siyaseti sorgulamak olmuştur. Yeni Hollywood denilen bu yapının çelişkisi tek tek yönetmenlerin kendi filmlerinde de görülmüştür (Vincenti ,1993, 154).

“80’li 90’lı yılların Amerikan sineması, sanayinin geleneklerine ve gereksinmelerine bağlı olduğundan, Hollywood’dan kalma yapılanma şekillerini açıkça sürdürdüğü ortadadır, iyisi ve kötüsü, yararlısı ve zararlısı ile” (Scognamillo, 1994, 25).

“Nedir ki, yakından ve tarafsızca baktığımızda, bu şartlı ya da güdümlü bir “mesaj”dır ve nasıl ki Amerikan sineması, ister Hollywood’un içinde ister dışında, her zaman ve doğal olarak A.B.D.’nin görüş, amaç ve hayallerini, özelliklerini, düzen ve düzensizliğini, sorunlarını, endişe ve umutlarını yansıtırsa(eleştirel yaklaşımlar ve sorgulamalar dahil olmak üzere)bugün gündemde olan “mesajlar” kaçınılmaz bir şekilde aynı çizginin değişik örnekleridir, kimi daha belirgin, kimi daha simgesel, kimi de yanılsamaya yönelik” (Scognamillo, 1994, 26).

Sinema bir sanattır. Fakat bu sanatın varlığını sürdürebilmesi onu üreten ve pazarlayan bir endüstrinin varlığıyla bütünleşmiştir. Sinema endüstrisi kavramı da bu çerçevede değerlendirilirse Hollywood Amerikan film endüstrisiyle özdeşleşmiş çoğu zaman onun yerine de kullanılabilen bir isim haline dönüşmüştür denilebilir. Çünkü onun yarattığı sistem eninde sonunda Hollywood’la uzlaşmayı, onun yöntemlerini, kalıplarını, profesyonelliğini ve mesajlarını kullanarak üretim

yapmayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Amerikan sinemasını tümünden kapsayacak çıkarımlar için referans kaynağı gene “Hollywood” olmak zorundadır.

3.Film Endüstrisinin Merkezi Olarak Hollywood

Birinci dünya savaşından sonra Hollywood gitgide büyümüştür. Önemli bir sanayi kolunun dünya ölçeğindeki merkezi haline dönüşmeye başlamıştır. “Normal olarak, Hollywood sinemasının “klasik dönemi” diye tanımlanan zaman dilimi, yirmili yılların sonunda sesli filmlerin yapılmaya başlamasından ellilerin başına kadarki süreyi kapsar. İçinde İkinci Dünya savaşı felaketinin de olduğu bir yirmi yıl demektir bu” (Vincenti, 1993, 51). Hollywood’un ilk yıllarında 1894’te kinetoskop filmleri izlemek için açılan ilk salondan sonra 1902 yılında açılan ilk ünlü salon Electric Theatre olmuştur. 1908 yılına gelindiğinde ise New York’ta Nickelodeon’ların sayısı 600’ü aşmıştır (Teksoy, 2005, 64). Bu da Amerika’da sinemanın bir halk eğlencesi olarak yaygınlaştığı anlamına gelir. Yıllık film üretimi 400’ü aşan, dünyanın en önemli film üretim merkezi haline dönüşen Hollywood’un gişe başarısının arkasındaki en önemli etkenlerden biri yıldız oyuncular üzerine kurulu yapı yani star sistemidir “çünkü kalabalıkları sinema salonlarına, yıllar yılı çeken ne yönetmenin gücü ne de senaryo yazarının yeteneğidir: film bir üründür, markası yapımevinin adıdır, ambalajı yapım olanakları, kapağı ise yıldız oyuncudur”(Scognamillo, 1994, 15) diğeri ise Hollywood’un klasik döneminde kurulan Stüdyo sistemidir. “ Bu sinemanın üç kolunun birbiriyle bütünleşmesini sağlayan bir üretim sistemidir: Yapım (filmin gerçekleştirilmesi, basılıp gösterime hazır edilmesi), dağıtım (kopyaların salonlara dağıtılması, kiralınması) ve işletme (sinema salonları)”(Vincenti, 1993, 52).

Yıldız sistemi, sinemaya yatırım yapan yapımcıların maliyeti düşürmek ve seyirci hasılatını garanti etmek için uyguladıkları yöntemlerden biridir. Bu yöntemle hem filmin reklamı için yıldız oyuncu kullanılmakta hem de yapımcıyla sözleşme imzalayan

yıldızın başkalarıyla pazarlık yapması engellenmekteydi. Bu şekilde maliyetler düşürülmüş oluyordu. Halka yıldızlar sayesinde filmler benimsetiliyordu. Böylece Amerikan sineması tüm dünyayı besleyen bir endüstri haline dönüşüyordu (Şenyapılı , 2002, 15).

Bu yıldız oyuncular çizdikleri karakterlerle Amerikan ideolojisini filmlerle beraber tüm dünyaya yaymışlardır.

1929 yılından sonra sesin sinemaya girmesi, büyük ekonomik kriz, renkli filme geçiş Hollywood sinemasını hem teknik hem estetik hem de endüstriyel açıdan dönüşüme uğratmıştır. Amerika sinemasal açıdan ikinci altın çağını Wall Street'te yaşanan dünyanın en büyük finans krizinin ardından yaşamış ciddi biçimde dış pazara yönelerek dünya çapındaki etkisini artırmıştır. Çünkü iç pazardan çok dış pazardaki satışlar artı kar getirmektedir (Scognamillo, 1994, 32).

Tüm bu gelişmeler Hollywood sinema endüstrisi ve Hristiyan mezhepleri özellikle de püritenleri Hollywood yapımlarıyla Protestan ahlaki değerleri arasında bir paralellik kurmak açısından karşı karşıya getirmiştir. Böylece Amerikan sinemasıyla ülkedeki dinsel güçler özellikle de püritenler arasında iki tür etkileşim söz konusu olmuştur. Bunlardan biri sansür ve oto kontrol mekanizması iken diğeri Amerikan filmlerinde –özellikle de son dönemde 11 Eylül saldırılarının ardından-püriten mitolojisine dayalı bir anlayış içerisinde ulusal güvenlik stratejisini destekleyen nitelikte içeriğe yer verilmesidir.

V.OTO KONTROL VE SANSÜR

Sinema toplumlar üzerinde yoğun bir yönlendirme gücü ve etkisine sahiptir. Dolayısıyla bu gücün kontrol altına alınması gereğine olan inanç ülkeden ülkeye dönemden döneme sansürü çözüm olarak görmüştür. “Siyasal, dinsel, toplumsal,

tecimsel görüşlerden hepsinin yer aldığı bunlardan kiminin ağır bastığı, birkaçından oluşan karma bir görüşün egemen olduğu değişik denetleme mevzuatlarına rastlanır” (Özön, 2000, 192). Bunlar içerisinde Maltby’nin de dikkat çektiği dinsel hassasiyetlerin Anglo-Sakson toplumlarda sansür konusu edilmesi Amerika’da da benzer davranışların görüldüğü yönündedir.

Belirli hassas dönemler dışında (savaş halleri, iç buhranlar vs...) film sansürünün büyük bir bölümü Anglo-Sakson kökenli dünyada düşüncelerin ya da siyasi noktaların duyarlılığından öte özellikle seks ve şiddetle ilgili olmuştur. Bu seks ve şiddete dair hassasiyet sansür olgusunu meydana çıkartmasıyla birlikte bu sansür olgusunun temelinde yatan ahlaki doktrin ve ilkelerin bir özelliğini de kendi içerisinde ortaya koymaktadır. Sansür işlemi, süreci ve anlayışı detayları açısından ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, Avrupa Ülkeleri, Amerika Kıtası, ve Avustralya’da çarpıcı benzerlikler ortaya koymaktadır (Maltby, 2008, 276).

Şu halde bu benzerliğin altında yatan sebepler neler olabilirler? Bu ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve coğrafi özelliklerine öncelikle bu ülke ve kıtaların dinsel inanış açısından Hristiyan bir özellik sunmasıyla yakından ilişkilidir. Çıkış noktası Avrupa kıtası olan bu milletlerin bilinçlerinde ve alt bilinçlerinde taşıdıkları Hristiyan kültürü ve geleneğini sonradan gittikleri ülke ve kıtalarda da ve orada kurdukları ülkelerde de en yoğun şekilde kullanmış oldukları görülmektedir. Bu üç kıtanın sansürde yaklaşık olarak aynı evrimi yaşaması belki de bu Hristiyan ahlakının özellikle de Protestan mezhebinin ortak bir yansıma biçimi olarak görülebilir. Fakat bu özellik en önemli ya da tek neden olarak öne sürülemez.

Sosyal yapıdan ve o yapıyı oluşturan ahlaki, dinsel, kültürel oluşumlardan meydana gelen püriten baskılar yukarıda sözü edilen çelişkiyi Amerikan

sinemasının da benzer bir şekilde yaşamasına neden olmuştur. Bir yanda kapitalist düzenin ruhunu oluşturan Püritenizm diğer yanda o ruhun kazanma hırsına engeller koymaya çalışan ahlak anlayışı Amerikan sinemasında film yapımı, gösterimi ve dağıtımı üzerinde yerel denetimlerin artmasına sebep olmuştur. Bu hassasiyetin özellikle de siyasal, dinsel merkezli; seks, şiddet, madde kullanımı, Hristiyan ahlakına uymayan davranış ve gösterilerin filmlerde yer almasına yönelik olduğu söylenebilir. Amerikan sinemasına yapılan ilk sansürcü ve müdahaleci eylem örneği Newyork'ta sayıları gitgide artan ve halkın yoğun bir şekilde gittiği Nickelodeon denilen sinema salonlarına karşı gerçekleştirilmiştir. "1908 yılında New York Belediye Başkanı George McClellan tüm sinemaları yangın tehlikesini bahane edip kapatmıştır" (Maltby, 2008, 277).

"Çünkü kiliseler, kimi dernekler, basın bir bölümü ve adliye Nickelodeon'ları ahlaka aykırı, suç işlemeye yönelten ve özellikle çocuklar için çok zararlı yerler olarak değerlendiriyordu. Chicago Ahlak Komisyonu'na göre –sinema salonları ahlaksızlığın en çok rastlandığı-yerdi. Sinema salonları erkeklerin kadınlara sarkıntılık ettikleri bir ortamı oluşturuyordu. Dahası kadın tacirlerinin kızları sinemada kandırıp kötü yola sürükledikleri öne sürülüyordu. Araştırmacı Dr. Anna Howard Show –her sinemanın girişinde ve içinde bir kadın polis-olmasını öneriyordu. –bir ay içinde 23 genç kızın sinemada tuzağa düşürülerek, ahlak dışı amaçlar için Texas'a kaçırıldığını- belirtiyordu" (Teksoy, 1994, 66).

Bu durumu engellemek için bir sansür kurulu düşünülmüştür. Bu amaçla 1909 yılında American National Board Of Censorship (Ulusal Sansür Kurulu)kurulmuştur (Maltby, 2008, 277). Amerika'da sansür ve özellikle muhafazakar püriten çevrelerin Hollywood'a tepkileri üst düzeyde olmayı sürdürmüştür. Dönemin genel sosyo-ekonomik yapısına bakılacak olursa

Püritenler, devletin, Tanrı'nın buyruklarını uygulaması gerektiğine inanıyordu. Kiliseye karşı gelenleri, zina yapanları, ayyaşları ve Sabbat'a karşı gelenleri sert şekilde cezalandırıyorlardı. Kendileri için dini özgürlük talep ettikleri halde uyguladıkları ahlâk kuralları katı ve hoşgörüsüzdü...

1920'lerde ise ülkenin durumu çok karışıktı. Püriten muhafazakârlıkla, hazcılık ilkesini savunanlar iç içe yaşıyordu. Yasaklar dönemi idi. 1920'de anayasaya eklenen bir maddeyle içki satışları yasaklandı. Ama içki düşkünleri, "speakeasies" denilen yasadışı lokallerde bu yasağı delmeyi başlıyorlar, gangsterler ise bu sayede kara para kazanıp servet yapıyordu. Aynı zamanda bu dönem cazın ve sessiz sinemanın çıkışıydı (Clark, 1997, 17-21).

Çünkü hem içerik olarak filmlerde kullanılan konu ve görüntüler hem de film dışı olarak Hollywood'daki oyuncuların birbirleriyle olan marjinal ilişkilerinin basına yansımaları verilen çılgın partilerde yaşanan ahlak dışılıkların dedikoduları, ihtiraslı oyuncu ilişkilerinden kaynaklanan bazı cinayetlerin basına yansımaları tutucu çevreler tarafından oldukça rahatsız edici bulunmaktaydı (Teksoy, 2005, 86).

"Bir taraftan püritenizm'in temel prensiplerinin hoşgörüsüzlük, insani olmayan bir ahlak anlayışı, katı ve şekilci bir dini yaşam meydana getirdiği savunulurken, diğer taraftan tam aksine dini özgürlüğün ve siyasi eşitliğin Püriten ruhundan beslendiği şeklinde, oldukça abartılı görülebilecek bir çeşit "Püriten Miti" söylemi oluşturulmaktadır. Bu ana tartışma bugün hala devam etmektedir. Ancak şurası kesindir ki, püritenizm Amerika'nın yeni insanları için hem dini bir inanç, hem

yeni bir kimlik, hem de yeni bir toplumsal düzen sunmuştur” (Tüter, 2005, 35).

Radikal Protestan mezheplerin Amerika’da içki ve sigaraya olan tutumlarından ve yaşam tarzlarından yukarıda söz edilmiştir. Bu tutum ve anlayışın Protestan cemaatlerin oluşturduğu eyaletlerde sinema üzerine sansür baskısı ile yürümelerinde en önemli etkenlerden biri olduğu görülmektedir. Bu çerçevedeki oto sansür mekanizması Amerikan sineması’nın kimliğinin ve bugünkü yapısının ortaya çıkmasında en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Ulusal varlığın en önemli bölümünü oluşturan Protestanların hem sinemaya hem de tiyatroya karşı tavrı almış olmaları da Amerikan sineması açısından çelişik bir durum ortaya koymaktadır. Daha doğrusu sinema endüstrisi ile Protestan ahlakı arasındaki bir çelişkiyi ortadan kaldırma mecburiyetini doğurmuştur. Hays kodlarına başvurulmasının en önemli nedeni sektörle inananlar arasındaki çatışmayı demokratik yollarla önlemek olmuştur. Püriten bir toplumun kendi ahlaki değerlerine ve yaşam tarzına uygun bir sinema yaratma çabasıdır. Bu arada da kapitalist boyut açısından da sektörün zarar görmemesine özen gösterilmiştir.

1.Hays Kodları ve Genel İlkeler

Görüldüğü üzere Amerikan Sineması’nın önüne çıkan en önemli engellerden biri püriten ahlak çerçevesinde sinema sektörünü dizginlemeye çalışan güçlü bir cephenin varlığıdır. Bu cephe genele yayılmış bazı dinsel örgütler, kurumlar ve ortak Hıristiyan değerlerini savunan kuruluşlardan oluşmaktadır. Doğum kontrolüne şiddetle karşı çıkmaları, cinselliğin sergilenmesi ve ön plana çıkarılmasına ilişkin tepkileri, aile kurumuna karşı çıkan davranış ve düşüncelerle olan mücadeleleri, yaratılış dışındaki Darwinci evrim teorilerine dayalı bilgilere açtıkları savaş, komünizm düşüncesini içinde barındıran her şeye gösterdikleri ciddi tepkilerle fundamentalistler bu tutucu ahlaki özelliklerini toplum geneline yansıtmaya çalışmışlardır.

Şablonlara ve formüllere göre belirlenmiş anlatılar elbette ki egemen bir ideolojinin dayatmasıdır. Adeta örtük bir siyasal sansürdür. Egemen ideolojiden kastedilen ise Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasında en büyük rolü oynamış, en etkin siyasal mertebelerde bulunan, kişilerin yani W.A.S.P. ve püritenist anlayışların sinema içerikleri konusundaki dayatmalarıdır. Bu dayatmaların amacı ise hegemonyayı ele geçirmek “kültür alanındaki ahlaki ve entelektüel liderlik için mücadele hegemonyayı ele geçirme mücadelesidir” (Wayne, 2005, 11).

Fakat bu mücadelenin Hollywood aleyhine çıkacak bir yasayla sonlandırılmaması için Protestan bir Cumhuriyetçi olan Eski Ulusal Posta Müdürü Will Hays (MPPDA, Amerikan Film Yapımcıları ve Dağıtımçıları) nı 1922’de kurdu. Halkla İlişkiler çalışmalarına girişerek ülke çapındaki kadın kulüpleri, sivil ve dinsel örgütlerle MPPDA’nın iletişim kurmasına çalıştı. Hollywood’un halk gözündeki itibarını yükseltmek için lobi faaliyetleri yaptı. Tutumunu -filmlerimiz o kadar kaliteli olmalı ki kimse sansür uygulamasını- sözleriyle belirtti. Ve bu amaçla formül adı verilen bir mekanizma kurdu. “Yapılmayacaklar ve Dikkat Edilecekler” başlıkları altında tavsiye niteliğinde maddeler hazırlandı. Böylece sivil toplum kuruluşlarının, dini cemaat ve kurumların ve üretici çıkar gruplarının kaygıları giderilmiş oldu (Maltby, 2003, 279-280).

Protestan gruplar başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ve cemaatlerin kontrolü dışında ya da rızası alınmadan bir yerleşik kurumsallaşma ve ticari başarı olamayacağını anlayan Hollywood aşağıda belirtilen kurallara uygun davranmıştır.

Ne Şekilde Olursa Olsun Kullanılmayacaklar:

1.Kutsal şeylere saygısızlık. Tanrı, Rab, İsa sözcüklerin saygısız ve kaba ifadelerle kullanılmasını kapsar 2. Her tür uçarı ya da müstehcen çıplaklık. Gerçek görüntüsünde ya da silüet halinde ve

filmdeki diğer kahramanlar tarafından her hangi bir şekilde şehvet duygusuna yönelik hovardaca bir yaklaşım 3.Yasa dışı uyuşturucu trafiği 4.Herhangi bir cinsel sapıklık iması 5.Beyaz kölelik 6.Irk karışımı (Beyaz ve siyah ırklar arasındaki cinsel ilişkiler) 7.Seks hijyeni ve zührevi hastalıklar 8.Çocuk doğurma sahneleri 9.Çocukların cinsel organları 10. Din adamlarıyla alay etme 11.Herhangi bir ulusa, ırka ya da inançlara karşı kasıtlı hakaret (Maltby, 2008, 28).

Özel dikkat gösterilecekler:

1.Bayrağın kullanılması 2.Uluslararası ilişkiler. (Başka bir ülkenin dinini, tarihini, kurumlarını, önemli şahıslarını, vatandaşlarını uygunsuz biçimde göstermekten sakınma)3. Din ve dinsel törenler 4.Kundakçılık 5.Ateşli silahların kullanılması 6.Hırsızlık, soygunculuk, güvenliği bozma, trenleri, madenleri, binaları dinamitleme (bunlarla ilgili betimlemelerin aptallar üzerindeki etkisi unutulmamalıdır.)7.Zalimlik ve olası ürkütücülük 8.Hangi yöntemle olursa olsun cinayet işleme tekniği gösterme 9.Kaçakçılık yöntemleri 10.Zorla bilgi alma yöntemleri 11.Suçun karşılığı yasal ceza olarak asma ya da elektrikli sandalye yoluyla idamlar 12.Suçlulara yönelik sempati 13.Kamusal kahramanlara ve kurumlara yönelik tutum.14.Kışkırtıcılık 15. Çocuklara ya da hayvanlara yönelik zalimce davranışlar 16.İnsanları ya da hayvanları dağlama.17.Kadın satışı ya da kendi erdemini satan bir kadın18. Tecavüz ya da tecavüz girişimi 19. Gerdek gecesi sahneleri 20.Yatakta kadın ve erkek birlikteliği 21.Kızları kasıtlı baştan çıkarma 22. Evlilik kurumu 23. Cerrahi operasyonlar 24. Uyuşturucu kullanımı 25.Yasa uygulamaları ya da yasayı uygulayan görevlilerle ilgili sahne ya da

isimler 26. Aşırı ya da şehvetli öpüşme; özellikle “belalı” kahramanlardan biri söz konusu olduğunda (Maltby, 2008, 28).

Tüm bu çalışmalar yasalar, yönetmelikler ve yapılan filmler üzerinde bu denli hassasiyetle durulması 1920 ve 30’lu yıllarda fazlaca ahlak dışı filmler yapıldığı anlamına gelmemektedir. Katı, muhafazakar Protestan ve diğer Katolik grupların aşırı tepkiselliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca “Hays yasası, hem dinsel hem de siyasal çevrelerin baskılarını önleyerek püriten bir toplumun ilkeleriyle çelişmeyen filmler üretilmesini amaçlıyordu...yasanın Hollywood’un geleneksel anlayışının gelişmesini güvence altına aldığı doğrudur. Ama Hollywood’un toplumsal sorunlara ve değişen ahlak anlayışına ilgi göstermesini de engellediği de bir başka doğrudur” (Teksoy, 2009, 87-88).

Bu yıllarda bazı filmler çeşitli nedenlerle sansüre uğramıştır; *Karınızı Niye Değiştirirsiniz?* (Cecile De Mille-1920) cinsellikten çok işçi sınıfının potansiyel bozuk ruh hali ve içki yasağıyla ilgiliydi. *Boşanma Çocukları*(Frank Lloyd-1927). *Extase*(Gustave Machaty-1933)Dönemin ünlü yıldızı Heddy Lamarr’ın çıplak havuzda yüzme sahnesi. *Postacı Kapıyı İki Kere Çalar*(1946-Tay Garnet)vb.

2.“Postacı Kapıyı İki Kere Çalar” ve Sansür“

ABD’de ekonomik kriz yıllarıdır. Hiçbir işte dikiş tutturamayan maceracı bir genç olan Frank otostop yaparak bir kasabaya gelir. Kasabada bir restoranın sahibiyle konuşur. Umursamaz ve rahat bir tavır içerisindedir. Otelin mutfağında genç ve güzel bir kadın olan patronu Nick’in karısı Cora ile karşılaşır. Frank Cora’nın duruşundan, bakışlarından ve dudaklarına sürdüğü rujdan çok etkilenir. Frank’in işle ilgili kafasındaki tereddütten kurtularak orada çalışmaya ve uzun süre kalmaya karar verdiği görülür. Otele ilk geldiğinde Nick’e orada fazla çalışmayacağını ima etmeye çalışan Frank Cora’yı gördükten sonra “eleman

aranıyor” yazısını elleriyle ateşe atarak yakar. Metaforik açıdan sahne Frank’ın kendini ateşe atışıdır.

Frank ve Cora önce iğneleyici sözlerle birbirlerini kızdırmaya çalışırlar. Örneğin bir sahnede Cora’ya kocasının aşırı tutumlu olduğunu söylerken “ben bir şeye sahipsem onda tasarrufa gitmezdim” diyerek Cora’nın kendinden yaşlı ve aşırı ölçülü bir adamla sıkıntı dolu günler geçirdiğini ima etmeye çalışır. Kendisinin öyle olmadığını vurgulayarak Cora’yı provoke etmeye çalışır. Cora’nın hırsı yüzünden yaşlı adamla birlikte olduğunu söylemeye çalışır ve onu öper. Cora tepkisiz kalır. Hatta dudağını siler. Rujunu tazeler. Frank utanmıştır. Cora Frank’i her fırsatta aşağılamaya çalışır. Frank ise onun yaşlı kocasıyla olan ilişkisini sorgular. Bu bölümdeki sahneler iki genç insan arasında tutkulu bir aşka dönüşecek çatışmaların öncüsüdür.

Frank ve Cora arasındaki flörtöz davranışlar ve konuşmalar dönemin filmlerinde sık rastlanmayacak türden cinsel içerikli ve kışkırtıcıdır. Merhametli, ölçülü, olgun bir adam olan Nick’in acıyıp yer gösterdiği genç adamla karısı arasında tutkulu bir ilişki yaşanmaya başlaması genel püriten ahlak kurallarının dışına çıkılması açısından sansür kurumunu rahatsız etmiştir. Ayrıca Nick’in iki genç arasında yaşanan aşk gerilimini görmezden gelmesi hatta bir ilişkiye teşvik eder davranışlar sergilemesi de izleyenleri ahlaksızlığa sürükleyebilecek bir başka davranış biçimidir. Cora Nick’le kötü yola düşmemek için evlenmiştir. Yani Nick her iki sevgiliyi de acıyarak yanına almıştır. Ama ikisinden de ihanet görmüştür. Kriz yıllarının, fakirliğin, gelecek kaygısının iki yoksul genç insan üzerindeki yıkıcı ve ahlaksızlaştırıcı etkisini gösteren diyalog ve sahnelerin ardından Frank ve Cora cinayete karar verirler. Kaza süsü vererek Cora Nick’in küvetten düşerek ölmesine neden olacaktır ama düşündükleri gibi olmaz ters giden işler yüzünden Nick yaralı kurutulur. Savcı olayı araştırır. Nick iyi bir fiyata dükkanı satmaya karar verir. Cora ve Frank üzülürler. Ayrılmak zorunda kalacaklardır. Yolda arabayla Nick’i uçurumdan atarlar. Ama yaptıkları savcı tarafından anlaşılır. Delil yetersizliğinden

kurtulurlar. Bu arada filmde iki genç para için birbirine güvenlerini yitirmişlerdir. Para hırsının, çıkarların sevgilileri bile düşmanlaştırdığını, birbirlerine güveni sona erdirdiğini anlatan filmin sonunda iki aşık birbirlerine güvenlerini yeniden kazanırlar fakat bu kez trafik kazasında Cora ölünce Frank suçlu bulunur. Suçlu olduğu davayı kazanmışken masum olduğu davada idama çarptırılır. Frank filmin sonunda bunu ilahi adaletin tecellisi olarak kabullenir.

Savaş bittikten sonra sansürün katı kuralları nispeten hafifletilmeye başlandı çünkü 1960'larda TV sinemanın rakibi olarak yaygınlaşmaya başlamıştı. Sinema halkın tek eğlencesi olmaktan çıkmıştı. Avrupa sinemasındaki stüdyo sisteminin gelişmesiyle Avrupa sineması da film sayısını artırmıştı Amerikalı yapımcılar böylece bunalımı atlatmak için sekse ve şiddete yöneldi. Sonuçta Hays Yasası değiştirilerek aşağıdaki şekliyle yaş sistemine geçilmiştir:

G: Genel izleyici; bütün yaş grupları izleyebilir.

PG: Ebeveyn rehberliğinde; bazı sahneler cinsel espri ve hafif şiddet içerebilir.

PG-13: 13 yaş ve altı için sakıncalı; bu filmlerde orta derecede cinsellik, kaba dil kullanımı ve şiddet vardır.

R: Sınırlı; 17 yaş ve altındakiler ebeveyn rehberliğinde izlemelidir. Küfür, açık cinsellik, ağır şiddet ve uyuşturucu kullanımı vardır.

NC-17: 17 yaş ve altı için sakıncalı; aşırı şiddet ve seks, sapıkça davranışlar, uyuşturucu, küfür vb gibi çocuk ve gençler için uygun olmayan öğeler vardır (Wikipedia : 2010).

VI. PROTESTAN MİTLERİ VE ULUSAL GÜVENLİK

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar gelen süreçte ise yeni, farklı, Amerikan zihniyetine uygun yeni bir kültürün yaratılması ve yaygınlaştırılmasında büyük çabalar sarf edilmiştir. Protestan nüfusun 2000 yılında genel nüfusun % 56'sını, Katolikler'in %27'sini, Musevilerin ise %2'sini oluşturduğunu görebiliyoruz (Clark, 1997, 55). Böylece genel oranda nüfusun büyük bir kısmına sahip olan Protestan mezheplerin kamusal işlevler içeren basın, yayın, sahne ve gösteri sanatları sanayi gibi eğitici, bilgilendirici, propagandist amaçlı alanlarda büyük bir hassasiyet gösterdiklerini söylemek mümkündür. Bu alanlar içerisinde baskıyı en yoğun hisseden sektörlerden biri ise sinema olmuştur. Çünkü mitlerin gerçekleştirilmesi ve dünyadaki diğer milletlerin Amerikalıların inandıkları mitolojik kehanetlerin gerçekleşmesi için kolaylaştırıcı bir tutum içinde olmaya yönlendirilmeleri açısından Hollywood çok önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda Hollywood'un yapımcı şirketlerinin ve TV kanallarının sahiplerinin pek çoğunun Yahudi kökenli olduğu görülecektir.

Universal Picture'un kurucusu Carl Leammle Alman Yahudisi, Paramount Pictures'ın kurucusu Macaristan doğumlu Yahudi Adolph Zucker, Fox Film Corporation kurucusu Macaristan'da doğan ve Amerika'ya göç eden Yahudi William Fox, Rusya doğumlu Yahudi Louis B. Mayer, Metro Golden Mayer'in kurucusudur. Polonya Yahudisi Benjamin Warner ise Warner Brothers'ın kurucusudur. Columbia Pictures'ın kurucusu Herry Cohn, Miramax Filmin kurucuları ise Yahudi Harvey ve Bob Weinstein. (Kurtoğlu , 2012, 408)

Ünlü Fransız düşünür Jean Baudrillard, 'Simulakrlar ve simülasyon' adlı eserinde bugüne kadar göstergeler konusunda hiçbir kültürün, Amerikan kültürü gibi naif, paranoyak, püriten ve terörist bir bakış açısına sahip olmadığını

söylemektedir: "Sinema, tarihin ortadan kaybolmasına ve egemenliği bir arşivin eline geçirmesine bizzat katkıda bulunmuştur. Fotoğraf ve sinema, yararlandıkları mitlerden vazgeçme pahasına, tarihin çağdaştırılma sürecine görsel ve 'nesnel' bir biçim kazandırarak büyük ölçüde etkide bulunmuşlardır" (Baudrillard, 2010, 76). Bir nevi 'tarihsizleştirme' denilebilecek bu sürece sadece Amerika değil, bütün dünya maruz kalmaktadır. Çünkü "Kapitalizmde sinema endüstrisi sadece şudur: kar ve güç arayışındaki işlerin (business) bir toplamı...Hollywood dünyamız için ideolojinin, sınıfın, ırkın ve cinsiyetin görüntü ve seslerini şirketlere dayanarak tanımlar. Ve bunu 20. yüzyılın büyük bölümünde yapmıştır" (Wayne, 2012, 157).

Amerikan emperyalizminin ve onun sinemasındaki yansımalarının kaynağını bu kültürü oluşturan insanların taşıdığı düşünce, zihniyet ve değerler sisteminde aramak doğru olacaktır. Bu değerler ve zihniyetin farklı boyutlarda mitolojik kehanetleri doğrulamak adına günümüze kadar gelişerek geldiğini söylemek mümkündür. "Geçmişten günümüze Amerikan toplumunda dinsel inançların gereklerini yerine getirmek şöyle dursun, artış göstermekte, kiliseye devam yükselmektedir" (Bottomore, 2000, 271). Bu durum da dinsel mitlerin siyasal bir hegemonyaya dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Amerika püritenler için seçilmiş topraklardı, -Yeni Dünya-yı İsa adına fethetmek üzere yola çıkmışlardı. Tanrının bu sözüne de bir tek onlar kulak verdiklerine inanmışlardı. İngilizler Tanrıya ihanet etmiş Tanrı İngilizleri sevmez olmuştu. Tanrı Püritenleri "Yeni İsrailoğulları" seçmişti. Onlara Kızıldeniz'i geçirdiği gibi Atlas okyanusunun sularından geçirip "Tepe Üzerindeki Şehir" inşa etmek ve Mesih'in dönüşüne hazırlık yapmak için görevlendirmiştir (Tüter, 2005, 35).

Amerikan ekonomik emperyalizmiyle ile kültürel emperyalizminin aynı paralelde ilerlediği düşüncesinden yola çıkarak ekonomik anlayışın Amerikan kültürü ya da sineması üzerinde nasıl etkili olduğunu görmeye çalışmak için ABD kurulmadan önce onu oluşturan halkların göçerek yeni kıtaya gelişine kadar geri gitmek gerekmekte, bugünkü jeopolitik yapılanma Püritenlerin yeni kıtayı algılama biçimlerinde ve o algının ardındaki bilinç altında yer almaktadır.

1.Ulusal Güvenlik Sineması ve Örnek Filmler

Püriten ahlakın Hollywood sineması üzerindeki diğer bir etkisi ise Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan püriten cemaatlerin Hristiyan mitolojilerinden kaynaklanmış olan Amerikan ideallerinin ve bu idealler etrafında oluşturulan ulusal güvenlik politikalarının filmlere uygulanması olmuştur. Tarihte ve günümüzde yapılmış olan pek çok film Amerika'nın geleceğine yönelik tehditleri ve bunların nasıl bertaraf edildiğini destansı yapı içerisinde sunan özellikler taşır. Bu destansı özellikler püriten Hristiyanların kutsal kitaptan edindikleri ve toplumsal belleğe iyice yer etmiş olan sembollerinden meydana gelmektedir.

a.“DAMIEN”

1976 yılında 1. Bölümü, 1978'de 2. Bölümü, 1981'de 3. Bölümü gösterilen filmde Mesih'in yeryüzüne ikinci kez gelmeden önce Deccal'ın(anti-christ) ortaya çıkacağına, “Çocuklarım çağın sonundayız, Mesih düşmanı gelecektir(Deccal), duydunuz. Şu anda bir çok Mesih düşmanı belirmiştir. Çağın sonunda bulunduğumuzu bundan biliyoruz.”(Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:18). “Bin yıl dolduğunda şeytan kapatıldığı yerden çözülecek, yeryüzünün dört köşesindeki ulusları kandırmak için yerinden çıkacak, Gog ile Magog'un (Yecüc ve Mecüc)ordularını savaş için bir araya toplamaya gidecek. Onların sayısı denizin kumu gibidir. Bunlar yeryüzünün boydan boya aşılar, kutsal yaşamlıların toplandığı yeri ve sevilen kenti kuşattılar ama gökten ateş indi ve onları yiyip yuttu.

Onları kandıran iblis'e gelince, ateş ve kükürt gölüne atıldı. Canavarla yalancı peygamber de oradadır. Çağlar çağı gece gündüz işkence çekecekler.”(Vahiy 20:7-10) ve dünyayı bir felakete sürükleyeceğine (ve mucizeler göstererek insanları aldatacağına Tanrı yolundan döndürmeye çalışarak onların sonsuz cehennemde kalmalarını sağlayacağına) göndermeler yapan İncil ayetleri Damien filminde açık bir şekilde işlenmiştir. İncil'in Vahiy Bölümü'nde detaylı bir şekilde ele alınan kıyamet günü, öncesi ve sonrasına dair kehanetler filmde kullanılmıştır.

Şeytan'ın oğlu olduğu varsayılan Deccal'in doğumu birinci bölümde anlatılır. Amerikan diplomatı Robert Thorn'un eşinin doğumu sırasında çocuk ölür. Eşi, çocuğunun öldüğünü bilmemektedir. Hastanede görevli rahip, Robert Thorn'a başka bir kadının doğum sırasında öldüğünü ama çocuğun hayatta olduğunu söyler ve kimsesiz çocuğu kendisine verir. Bu olay rahiple aralarında bir sır olarak kalır. Rahibin anlattıklarını önce saçmalık sanan Thorn gerçeği öğrenir. Bebeği öldürmeye kalkar ama kendi ölür. Filmin ikinci bölümü ise Deccal'in büyümesi ve ergenliğini anlatan öykülerle geçer. 3. Bölüm yani final İncil'deki kehanetin oluşması Deccal'in ölümü ve İsa'nın gelişiyile son bulmaktadır.

Damien filmi giriş sahnesi “Geçtiğimiz 10 yıl içinde yaşanan ekonomik kriz insanlık tarihindeki en büyük felakete açığa, ölüme ve kargaşaya neden oldu bu felakete “Büyük duraklama” ya da “ölüm kalım savaşı” deniyor” sözleriyle başlar. Oxford'ta, West Point'te okumuş, ABD Başkanı tarafından güvenilir biri olarak görülen İngiltere'ye büyükelçi olarak atanacak olan ülkenin başarılı ve zengin iş adamı Damien Thorn filmde Deccal olarak tanımlanmaktadır. Thorn'un bu gizli kimliğini sadece yardımcısı ve filmi izleyen seyirci bilmektedir. Thorn yardımcısına “Dünya yok olmadan önce canavar(deccal) dünyaya gelecek ve 2030 gün(5.5 sene) hüküm sürecek...insanlar tanrıya daha fazla yakaracak...tanrı onları duyacak...tanrının kutsal oğlu gelecek...ve canavarı yok edecek ama bu kez öyle olmayacak İsa da yok olacak” der ve haince güler. Yani İncil'deki dünyanın sonuna dair yazılı olan kehaneti anlatır ama sonunu Tanrı'nın değil şeytanın galibiyetine

bağlar. Amacına ulaşmak için pek çok cinayet işler. Deccal'den kurtulmanın tek yolu onu Magido'nun 7 hançeriyle öldürmektir. Damien bunun bilincinde olan ve onu öldürmek isteyen 7 rahibi de öldürür. 24 Mart'ta doğacağını öğrendiği mesihin dünyaya gelmemesi için bu tarihte doğan tüm çocukları öldürtür. Son sahnede bir kadın tarafından Magido hançeriyle sırtından vurularak ölür. Öldüğü kilisenin içinde İsa'nın doğduğunu görürüz. Böylece kehanet Deccal'in istediği gibi değil İncil'de yazdığı gibi gerçekleşir. Seyirci umut ettiği ve İncil'de yazılı olan haliyle sonlanmasından dolayı rahatlar. En baştan beri yaşanan gerilim gevşemeyle son bulur.

Film tamamen Protestan miti olan dünyanın sonu kehanetine dayalı bir içeriğe sahiptir. Burada Damien Thorn'un Deccal olması ve bunu kimsenin anlayamaması İncil'deki anlatımla örtüşmekte aynı zamanda da siyasal anlamda şeytani güçlerin ABD'nin en yüksek mevkilerine hatta Başkanlığa kadar sızabileceğine vurgu yaparak fundemantalistler tarafından dünyanın sonunun geldiğine inanılan son yıllarda kişilere duyulan aşırı şüpheleri daha da artırmaktadır. Anlatılan öykü zaten birçok inançlı Amerikalının beklentisidir. Film bu beklentinin ve şüphelerin dışı vurumudur. Aynı zamanda da gerçekleşmesi için bir çaba gibi yorumlanabilir. Çünkü gerçekleşecek olayların sonunda inananlar ve bunun için mücadele edenler için sonsuz ve yeni bir yaşam müjdelenmekte kafirler için ise kükürt ve ateşten bir gölün içinde sonsuz ceza işaret edilmektedir.

2.II. Dünya Savaşından 11 Eylül Saldırılarına Savaş Bilinci

Birinci Dünya Savaşı'ndan bir zarar görmeyen aksine karlı çıkan ABD kendini İkinci Dünya Savaşı'nın içinde bulmuştur. "1942 yılında Why We Fight ? (neden savaşıyoruz) adlı bir dizi belgesel Capra, Huston, Litvak, Evans, Ford vd. tarafından gerçekleştirildi" (Özön, 1968, 84). Dönemin en büyük sinemacılarıyla girişilen propagandist amaçlı bu çalışma Hollywood ile devlet arasındaki ilk resmi

işbirliği olmuştur. “ABD yönetimi bununla da kalmamış, Savaş Enformasyon Bürosu’na bağlı Sinema Dairesi’ni kurmuş ve bu birim de bir sansür kurulu gibi çalışmak istemiş ve yapılan filmlerin ülke çıkarına olup olmadığını denetleyen maddeleri dayatmaya çalışmıştır” (Ertan, 2003, 73).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ABD’nin en büyük düşmanı SSCB olmuştur. “Soğuk savaş dönemi başlamış Sovyetler Birliği yıkılıncaya dek sürmüştür. “ Böylelikle, ABD yönetimi, toplumun yeniden yapılanmasında korporatist nitelikleri daha çok öne çıkaracaktır. Önceki dönemin ideolojik karmaşası, ABD’ne bağlılık, Amerikan ulusçuluğuna aidiyet, resmi ideolojinin kurumlarına itaat yönünde tarif edilebilir”(Karaşin, 2005, 33). Soğuk savaş döneminin korku ve gerilim dolu ortamının yarattığı etki ABD’ni yeni saldırgan bir tutum sergilemeye sevk etmiştir. Püriten mitolojisinden gelen ortak bilinçaltı ise var olan kaygıları doğrular nitelikte olmuştur. “Tanrının isteğini dünyada yerine getirme zorunluluğu, Tanrının hukuk, düzen ve otoriteyi desteklediği düşüncesi, Tanrının etkin bir şekilde tarihe dahil olduğu ve ulusun üzerinde yargılayan olarak bulunduğu görüşü, Amerikalıların Tanrı tarafından seçtikleri inancı” (Smith, 120, 2007) söylemlere yansımış ve bu söylemlerin oluşturduğu toplumsal bilinç ABD’yi çıkarlarına ve ideallerine karşı girişilen her ters davranışı büyük bir günahmış gibi kabul etmesine yol açmıştır. Böylece güç kullanımının haklılığı doğmuştur. Güç kullanımının haklılığına işaret eden filmler ise yeni Amerikan toplumunun inşasında da ve yeni bir dünya düzenin yaratılmasında stratejik bir önem arz etmiştir. J.M. Valantin’e göre İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş döneminin yarattığı paranoya süreci ile birlikte ilk kez Beyaz Saray Hollywood’da bir irtibat bürosu kurmuştur. Böylece milli güvenlik devleti sinema sektörüne entegre olmuştur (Valantin, 2006, 21). Bu entegrasyondan Amerikan ulusal stratejisine uygun, kitleler üzerindeki etkili olacak ideal yurttaş betimleyen her şeye rağmen vatanseverliği vurgulayan; Aslan Yürekli Çavuş (1941-Howard Hawks) Amerikan Rüyası (Frank Capra-1946) vb. filmlerin yanı sıra Kutsal Tanımların

İstilas(1956), Dünyanın Durduğu Gün(1951), Dünyalar Savaşı(1951), Uzaydan Gelen Canavar(1951)vb. soğuk savaş döneminde Sovyet tehditinin dolayımı anlatımını oluşturan savaş ve felaket getiren yabancılarla ilgili filmler yapılmıştır. Burada amaç dikkatleri Sovyet tehditine çekmek ve bu konuda kamuoyu oluşturmak olmuştur.

Daha sonraki süreçte Vietnam savaşının Amerika adına yenilgiyle sonuçlanması Hollywood tarafından savaşın bireysel travmalarını içeren filmlere dönüştürülmüştür. Savaş dönüşü askerlerin gündelik yaşama uyum sağlayamamalarını ve davranış bozukluğu göstermelerini anlatan filmler yapılmış fakat bu filmlerde genelde içine girilen savaşın politik yönü ihmal edilmiş yalnızca acı çeken vatan evlatlarının sıkıntıları işlenmiştir; Avcı (Michael Cimino-1978) İlk Kan (Ted Kotcheff-1982), Müfreze (Oliver Stone-1986), Taxi Şoförü (Martin Scorcease-1976)vb...

a.“AVCI”

Mike, Steven, Nick, Stanley, John ve Axel isimli çelik işçisi Rus asıllı gençler küçük bir kasabada kendi halinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Filmin ilk sahnelerinde küçük insanların yaşamlarından kesitler sunulur; Arkadaşlık ilişkileri, aşkları, avlanmaları, vb. Özellikle Ortodoks kilisesinde yapılan nikah töreni ve parti sahnesi görkemli ve uzundur. Başlarında daha önce mensup oldukları birliğin bereleriyle gururla dolaşan yaşlılar, parti için süslenmiş salonda üç Amerikan bayrağı ve üzerine konulmuş Vietnam’a gidecek üç gencin (Mike, Steven ve Nick)resminin bulunması gibi unsurlar yabancı kökenli olmalarına karşın (Rus kökenli) Amerika için her şeyi yapmaktan çekinmeyecek kadar vatansever bu insanların ülkelerine bağlılığı vurgulanmaktadır. Bu vurgu filmin ana temasıdır.

Filmin savaş bölümünde askerlerin Vietnam’da yaşadıkları son derece acımasız ve ürküntü veren sahnelerle aktarılmaktadır. Birinci bölümdeki sıradan,

sade ve güvenli hayattan birden kan ve şiddet dolu savaş sahnelerine geçilmiştir. Vietnam askerleri hem işbirlikçi olduklarını düşündükleri kendi köylülerine hem de yakaladıkları Amerikan askerlerine çok kötü ve sadistçe davranmaktadırlar. Bir köye giren gerillalardan biri çukurun içine gizlenmiş kadın ve çocukların arasına el bombası bırakacak kadar gaddardır. Kadınlar ve çocuklar o çukurda parçalanarak ölümler dışarı yaralı çıkabilen bir anneyi de gerilla tarayarak öldürür. Aynı köyde yakalanan üç arkadaş bir kafesin içinde bellerine kadar suya gömülmüş vaziyette tutsak tutulurlar. Fareler, Vietnamlı askerlerin her türlü acımasızlığı ve vahşeti uyguladıkları görüntülerle dolu sahneler etkileyicidir. Yakaladıkları Amerikan askerlerine zorla Rus ruleti oynatırlar ve onların üstüne bahis oynarlar. Sürekli şiddetin yer aldığı bu bölümde Mike Nick’le karşılıklı rulet oynar. Mike silahına üç kurşun koyulmasını ister. Bir fırsat bulduğunda da Vietnamlı askerleri öldürür. Nick’le birlikte kaçarlar. Kurtulmuşlardır.

Fakat Nick ruhsal bir travma geçirmektedir. Geçmişini unuttur. Vietnam’da kalır. Rus ruleti oynatan kumarhanelere takılmaktadır. Steven ise bacaklarını kaybetmiş tekerlekli sandalyede yaşamaktadır. Steven’ı eve getiren Mike bu kez Nick’in peşine düşer. Nick’i Vietnam’da Rus ruleti oynatılan bir kumarhanede bulur. Nick uyuşturucu almıştır, onu tanımaz. Mike Nick’le eve dönmesi için rulet oynar. Onu ikna etmeye çalışır. Son sahnede Mike dostu Nick’i anımsar fakat silah ateş alır ve Nick ölür. Savaş bitmiştir. Mike cenazeyi Amerika’ya getirir. Tüm eski arkadaşların katıldığı uzun ve duygusal bir cenaze töreni sahnesi gösterilir. Tüm eski arkadaşlar tören sonrası birlikte eve dönerler. Hepsi çok üzgündür. Bir masanın etrafında toplanıp hep bir ağızdan “Tanrı Amerika’yı Korusun” şarkısını söylerlerken film son bulur.

Amerika’nın Ulusal Güvenliğe bakışı ve Hollywood’un konumu arasındaki ilişkiyi kurmadan önce Amerikan Milli Güvenlik Komisyonu’nun (21. Yüzyılda

ABD'nin milli güvenlik stratejisini belirleyen ve raporlarını hazırlayan komisyon) 6 başlıkta toplanmış tavsiye raporunda yazılanlar ortaya konulmalıdır;

Amerika'yı savunun, Çin, Rusya ve Hindistan gibi büyük kilit güçlerin entegrasyonuna yardım edin. Yeni global ekonomiyi dinamikleştirerek uluslararası hukuku ve kurumların etkinliklerini artırın. Amerika'nın ortaklarının daha çok otonomi ve sorumluluk üstlenmelerini sağlayacak şekilde bölgesel mekanizmaları değiştirin. Değişim yüzyılıyla birlikte gelecek olan yıkıcı güçlerin milletlerarası camia tarafından etkisizleştirilmesini sağlayın (Ertan, 2003, 329).

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaşan Ulusal Güvenlik Sineması, Almanya, Japonya, Vietnam savaşları, Komünist Tehlike, 11 Eylül, Irak Savaşı ABD'nin yaratmak ve yaşatmak istediği mitolojiyi destekler nitelikte belirli bir perspektif ve görüşten yansıtacak biçimde sinema üzerinden aktarmasına kaynaklık etmiştir. Tüm yapılan savaşlar, gerçekleştirilen hareketler, püriten mitine dayalı inançlı Amerikan halkının var oluş gayesinin önünde yaşanması gereken büyük engeller olarak görülmüş, bunları idealize edecek destansı söylem çerçevesinde çözümlenmesini sağlayacak her türlü propagandist yaklaşım devletle de işbirliği içerisindeki Hollywood tarafından filmleştirilmiştir.

Hollywood'un klasik dönemden sonraki 1945-1960 arasındaki döneminde ABD'de modern günlük yaşamın popülerleşmesine rağmen bir türlü düzenlemeci resmi ideolojinin, aile-din-okul kurumlarının muhafazakarlığı silememiş olması ilginçtir. McCarthy döneminde cadı avıyla başlayan tasfiyeler bu dönemin filmlerindeki ideolojik netliği ortaya koymaktadır. Beyaz Saray sinemacılığı 1945'ten itibaren başlamış, filmlerin konuları özenle seçilmiştir (Karaşin, 2005, 33).

Mesih idealizmi ve askeri bir pragmatizmi içeren 1990'lardan sonra "Ulusal Güvenlik Sineması" türü adı altında Kurtuluş Günü (1996), Armageddon (1998), Kara Şahin Düştü (2001), Başka Gün Öl (2002) vb. filmlerde uygulamaya konulmuştur (Valantin, 2006, 15-16).

b. "ARMAGEDDON"

Armageddon Hristiyan inancına göre dünyanın sonunu getirecek olan kıyamet savaşının adıdır. Bu inanca göre savaş Ortadoğu'da yaşanacaktır. Kudüs yakınlarında Magido'da Müslümanlarla Yahudiler arasında olması gerektiğine inanılan savaşta Amerikalılar Yahudilerin yanında yer alacaklardır. Filmde kullanılan dinsel kıyamet motifinin yukarıda belirtilen İncil'den alınan bölümlerle örtüşmekte olduğu görülecektir.

Sözünü ettiğim protestan fundamentalizmine göre, Hz. İsa'nın gelmesi için bu üçüncü milenyum başında mutlaka "Armageddon" denen o nihai savaşın çıkması lazım... Protestan fundamentalizmi, Armageddon Savaşı'nda İsrail'in desteklenmesi gerektiğini savunuyor. Çünkü Hz. İsa da 'İsrail Arslanı' olarak dünyaya gelmiştir. Yahudiler Müslümanlar'a karşı Armageddon Savaşı'nı kazanmadıkça, Hz. İsa tekrar yeryüzüne dönmeyecek. İsa'nın dönmesi için savaşın çıkması ve kazanılması şarttır. Bu savaş önce Hz. İsa olmadan Yahudiler'in kazanması lazım. Onun için İsrail ile sıkı bir işbirliği dini nedenlerden dolayı mecburidir. Ama bu savaş bittikten sonra da, 144 bin Yahudi hariç, o 144 bin Yahudi de Hz. İsa'ya iman eden Yahudiler olacak, hepsi kırılacak. Bu sefer de Amerika ve Hz. İsa'ya bağlı olanlar yeryüzünde kalacak.(Hatemi, 2004)

Film dünyanın felaketini gösteren bir görüntünün ardından "Bu daha önce oldu ve yine olacak tek sorun ne zaman olacağı" sözleriyle başlar. Sıklıkla Tanrı'ya

ve Hristiyanlığa göndermede bulunan filmde Atlantis uzay mekiği parçalanır. Buna göktaşları sebep olmuştur. Aynı göktaşları dünyanın belirli yerlerine düşer. İnsanlık korku içindedir. Halktan biri sokakta “Saddam şehrimizi bombalıyor” diye bağırılmaktadır. Bu diyalogu Irak savaşı öncesinde yapılan bir gönderme olarak görebiliriz. O dönemde Saddam Amerika için şeytani ve her şeyi yapabilecek bir güç olarak ilan edilmiştir. Filmde gene ilginç bir öngörü olarak meteor yağmurunda New York allak bullak olurken ikiz kuleler de yıkılır. Bu da daha gerçekleşmeden önce 11 Eylül saldırılarının sinemasallaştırılmak yoluyla görselleştirilmiş halidir. “Küresel Katil” olarak da adlandırılan meteor Teksas büyüklüğünde bir gezegen ve çarpmak üzere süratle dünyaya yaklaşmaktadır. Onu durdurabilecek tek şey üzerine bomba yerleştirip uzayda patlatarak yok etmektir. Bu işi yapmak üzere seçilmiş bir grup petrol işçisi görevlendirilir. Elemanlar biri “Özgürlük” diğeri ise “Kurtuluş” adında iki mekikle uzaya gönderilirler. Kurtuluş ve Özgürlük Amerikalılar için dinsel ve ulusal açıdan çok önemli iki söylemdir. Ayrıca Hollywood tarafından Amerika’yı simgeleyen iki kavram haline dönüştürülmüştür. ABD’ye ait olan bu iki kavram lider ABD’nin “ötekileri” özgürleştirme ve kurtarma çabalarının da sürekli vurgulanan temsilidir. Dünyanın kurtuluşu ve özgürleştirilmesi filmde gene Amerika’nın çabalarına, kahramanlığına, inancına, cesaretine ve bilgisine bağlı anlamında temsil edilmektedir.

Filmin genişçe bir bölümünde kutsal aile kavramına ve Amerikan bayrağına çok sık değinmeler olmaktadır. Sık sık her fırsatta Amerikan bayrağı konuşan kişilerin arkasında yer almaktadır. Ayrıca Amerika tüm dünyayı kurtaracak bir güç olarak filmde sunulmaktadır. Filmin dünyada ne olup bittiğiyle ilgili dünyanın farklı bölgelerinden gösterilen görüntülerde farklı dinlerden ülkeler gösterilmektedir. Kaygı içerisindeki dünya milletlerinin Amerika’nın başarılı olması için Tanrıya yalvardıkları sözle ve görüntülerle sunulmaktadır. Petrolcülerden oluşan ekibin başında yer alan Bruce Willis kızıyla vedalaşırken bir anıt mezarda şu sözleri görürüz: “Yıldızlara Giden Yol Engellerle Doludur.” Amacına ulaşmak için önüne

çıkan engelleri aşmak zorunda olduğuna vurgu yapan sözler püriten mitinin beklenen sona Armageddon savaşına ulaşılacak ve zaferle çıkılacak nihai hedefte karşılaşılabilecek engellerin aşılması gerektiğini filmin tamamında kullanılan tema ölçüsünde bir kez daha vurgulamaktadır. Ayrıca filmde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ABD'nin her şeyin üstesinden gelebilecek sıra dışı ve güçlü bir teknolojiye, bilgi birikimine ve cesarete sahip olduğuna dair yapılan göndermelerdir. Armageddon bu hayranlığı uyandıracak ve etkili kılacak teknik ve efekt kullanımına dayalı sahnelerle dolu bir filmidir. Meteorun üzerine inen 11 petrolcü bilginin, cesaretin ve inancın temsilcisi sıradan yurttaşlardır ve sondaja başlarlar. Herry bombayı derine gömmeyi başarır. Patlatır. Dünya kıyametten, mahvolmaktan kurtulmuştur. Herry patlamayla birlikte ölmüştür. Kahramanca kendini feda etmiştir. Kutsal amaca ulaşmak için her inançlı Amerikan yurttaşı kendini feda edebilmeli mesajını veren bu durum. İnananları için kendini feda eden Hz. İsa'ya gönderme olarak da yorumlanabilir. Kahramanlar tüm dünyanın ve sevdiklerinin hayranlıkları eşliğinde yeryüzüne ve sıradan yaşamlarına dönerler.

Bu tür filmlerde genelde ana unsur tehdit altında olan Amerika'dır. Dolayısıyla silahlı mücadelenin meşrulaştırılması gerek Amerikan halkının gerekse dünyanın A.B.D. çıkarları ve ideolojisi doğrultusunda hazırlanması, bazen gerçekçi özellikler taşıyor gibi görünen dramalarla bazen de masalsi filmlerle gerçekleştirilmektedir: uzayın askerileştirilmesi, savaş alanı olarak meşrulaştırılması, "Star Wars-1980", kötüler karşısında güce başvurmanın meşruluğu "Yaratık2-1986", görünmeyen içsel yıkıcılığın etkileri "Matrix-1999", haklı ve önleyici savaş düşüncesinin meşruluğu "Bir Zamanlar Askerdik-2002" *(Valantin, 2006)

* Film adları "Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington" kitabından alınmıştır.

VII. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME:

Weber, Batı uygarlığını çözümlmek için kapitalizmin; kapitalizmin anlaşılması için ise kapitalist zihniyet ve kapitalist insan tipinin bilinmesinin gerektiğini söylemektedir. O, iktisadi gelişmeyi insan tipine ve onun zihniyet yapısına bağlayan görüşleriyle bir çığır açmıştır. “Protestan Etik” adlı çalışması, bütün uygarlıkların gelişimine ilişkin olguları yalnızca ekonomik temele bağlayan materyalist teoriye karşı bir göndermede bulunmaktadır. O’na göre; ekonomik alt yapının yanında ideolojik sebepler de gelir ve şartları hazırlar. Bu nedenle kapitalizmin ruhu Protestanlığın ruhudur; Protestanlık inancının davranış kuralları ve pratik ahlakıdır. İktisadi yasayış, her yer ve her dönemde, yalnız dış verilerin bir araya gelişinden ibaret bir madde dünyası değildir. Öyle olsaydı kapitalizmin başlangıç ve maddi şartlarının ortaya çıktığı yerlerde modern kapitalizm’in gelişmesi gerekirdi. Oysa gelişmedi, çünkü; kapitalizmin ruhu olan Protestan ahlak eksikti.

17. yy da İngiltere’de gördükleri dini ve siyasal baskılar sonucunda Amerika’ya gelen İngiliz Protestanlar inançlarını, geleneklerini yani kapitalizmin ruhu olan ahlaki değerlerini ve zihniyetlerini on üç koloniden oluşan bir devlette uygulama olanağına sahip olmuşlardır. Bir yanda dünya işleri, maddi kazanç, başarı peşinde koşmak diğer yanda dinsel duygular bu olguların birbiriyle hangi noktalarda örtüştüğü veya ayrıştığı hep bir sorun olmuştur. Başlangıçta yaşanan dinsel çıkışlı uygulamalar zamanla dönüşüme uğramış ve artık kimsenin ne zaman ve ne için başladığını bilmediği farklı bir kültüre dönüşmüştür. Yani oluşan yeni kapitalist sistem hem Protestan ahlakının hem de kapitalizm ruhunun içini boşaltmıştır. Sonuç itibarıyla da bugünkü modern kültürün oluşumunda etkili hale gelmiş, bugünkü çağdaş toplumların yaşamında anlamlandırılması gereken göstergeler haline dönüşmüştür.

Günümüzde Avrupa’da Hristiyanlığın etkisinin yitmesine dinin zayıflamasına karşı Amerika’da Protestan ahlak ve Protestanlık yükselişe geçmiştir. Bu yükselişin en önemli sebebi ise A.B.D.’de dinin devlet işlerinden ayrılmasıdır. Protestan mezhepler arası cemaat oluşturmak için girişilen serbest rekabet Protestanlığın cemaatini artırmıştır. Devlet işlerinde olduğu gibi tekelcilik verimsizdir. Bir tek farkla, sermaye birikimini hazlarına gem vurarak yaratan Protestanlar uzun vadeli borçla parasını eve yatırmışlardır. Bu da iflası meydana getirmiştir (Ferguson, 2012, 289-292).

Birleşik devletlerdeki toplumsal ve siyasal hayatın açıklanmasında, Amerikan kültürünün temel yapı taşlarından biri olan din hayatı bir role sahiptir. Amerikan siyasetini, Amerika’daki din olgusunu göz önünde bulundurmaksızın değerlendirebilmek güçtür. Dolayısıyla Amerika’da kültürel yaşamın önemli bir parçası olan Hollywood sineması da püriten ahlakın değerleriyle ve cemaatleriyle çelişmeyecek bir mekanizma yaratmak zorunda kalmıştır. Bu endüstrinin devam etmesi açısından önkoşul olmuştur. Böylece Amerikan sinemasıyla ülkedeki dinsel yapı ya da “sivil din” in ilişkisinden ortaya iki önemli konu çıkmıştır;

Bunlardan biri kökleri sinemanın Amerika’da ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı yıllara dayanan “**Sansür ve Oto Kontrol**” mekanizması iken diğeri Amerikan filmlerinde püriten mitolojisini temel alan Amerikan sivil dininin esaslarına dayalı bir anlayış içerisinde ulusal güvenlik stratejisini destekleyen nitelikte içeriğe yer verilmesi olmuştur. Bu sinema anlayışı İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte Pentagon ve Hollywood arasındaki yakın işbirliğinden doğmuş bir “**Ulusal Güvenlik Sineması**”dır.

Sinema sanatında dinsel anlatılardan yararlanmak izleyiciyle bilinçli ya da bilinçaltı bir ilişki kurmak doğal bir durumdur. Bu sinemanın anlatım özelliklerini

ve seyirciyle kantağını geliştiren profesyonel bir yaklaşımdır. Fakat söz konusu durum dünyanın tek süper gücü olan ABD ve onun stratejik ortağı Hollywood olduğunda farklı bir önem arz etmektedir. Bu makalede yalnızca ABD’ni kuran ve bugün çoğunluğu oluşturan halkın inanç temelleri olan sivil dinin yani Protestan ahlakına dayalı püriten inancı ve onun ulusal bir temayla ilişkilendirilmiş WASP sentezinin Hollywood üzerindeki ve filmlerdeki içeriğe etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda Amerikan sinemasının geçmişten günümüze geçirdiği evreler sosyal ve kültürel arka planlarıyla ortaya konulmuş, püriten inancına dayalı ideolojinin bu evrimdeki yeri iki olgu üzerinden karşımıza çıkmıştır.

1.Sansür ve oto kontrol mekanizması yaratılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde Protestan pek çok kilise ve grup püritenizmin yukarıda sıralanan ve açıklanan yapısı ve anlayışı gereği sosyal yaşam üzerinde dominant bir işlevde bulunmuştur. Özellikle 1910’lu, 1920’li ve 1930’lu yıllarda sinemanın sessiz ve yeni endüstrileşmeye başladığı dönemde Amerikan Sinema sanayi en büyük tepki ve engeli püriten cemaatlerden görmüştür. Sinemalar kapatılmış, sansür kurulu oluşturulmuş, Formül denilen filmde yer alacak ya da almayacak şeylerin bir listesi oluşturulmuştur. Amerikan sinemacıları ne zaman bu kurallar dışına çıktılarsa cemaatlerden çok yoğun tepkiler almışlardır. Bu durum da doğal olarak sanatçılarda oto sansür mekanizmasını yaratmıştır. Kodlar ve otosansür muhafazakar tepkileri minimize ederek Hollywood’un endüstriyel anlamda gelişmesine olanak sağlarken Amerikan sinemasının sosyal konuları ele alış biçimi açısından özgür eleştirel yaklaşımlarını engellemiş Hollywood’u klişelere ve salt ticariliğe bağımlı kılmıştır. Hollywood’un bu yönüyle uzlaşmayan sinemacılar “öteki” ilan edilmiştir. Hays Kod’ları fikir ve düşünce hürriyetine uygun olmadığı gerekçesiyle Amerikan mahkemesi tarafından 1968 yılında iptal edilmiş yerine yaş sınırlandırmaları ve sınıflandırmalar getirilmiş olsa da gerek kodlar gerekse sınıflandırmalar Amerikan sinemasında bugün de dahil olmak üzere hep var olmuşlar ve Hollywood’u her yönden etkilemişlerdir. Olay sadece içeriğe

müdahale boyutunda kalmamış, kodlanmamış ya da sınıflandırılmamış filmler halk tarafından doğrudan sakıncalı bulunarak bu yöndeki yapımların marjinalliğe itilme ihtimalleri Hollywood'un formüllere ve şablonlara bağlı kalmasına neden olmuştur.

2. Ulusal Güvenlik Sineması oluşturulmuştur.

Püritenizmin Hollywood filmlerindeki içeriğe etkisi özellikle son yıllarda yoğun olmak üzere Amerikan çıkarlarını ve ulusal güvenliği inşa edecek biçimde kullanılmak şeklinde olmuştur. Püritenlerin Amerika'yı yeni İsrail olarak ve kendilerini de seçilmiş millet olarak görmeleri, Yahudilerle işbirliğine giderlerse Tanrının rızasını kazanacaklarına ve kurtulacaklarına dair inançları, kendilerine karşı çıkarılacak her türlü engelin kutsal bir misyona karşı işlenmiş şeytani karşı koyma olduğunu düşünmelerine neden olmuştur. Bu sebeple de amaçlarına engel olan herkese en sert cevabı vermeleri hakkını da kendilerinde bulmuşlardır. Amerikan ruhunu oluşturan püriten miti milli savunma strateisiyle birleşince özellikle 2. Dünya Savaşı ardından Amerikan Ulusal Güvenliği, Amerikan çıkarları, idealleri, seçilmiş bir halkın hedefine ulaşacağı yolda engelleri tanrının yardımıyla bertaraf edeceği destanları bir ulusal güvenlik sinemasını yaratmıştır. Bu şekilde Hollywood Amerikan amaçlarına hizmet edecek bir silah gibi kullanılarak püriten mitlerinden kaynaklanan bir film tarzını ortaya koymuştur. Yukarıda çeşitli örnekleri sunulan filmler bu çerçevede Hollywood ve Beyaz Saray'ın ya da Pentagon'un işbirliği ya da en azından ortak bakış açısı bağlamında yapılmışlardır. Devletin ulusal güvenlik konusunda Hollywood'la işbirliği içerisine girmesi ilk kez 2. Dünya Savaşı'nda yaptırılan propaganda filmi "neden savaşıyoruz?" la 1942'de başlamıştır. Sonraki yıllarda; Sovyet tehditi, Vietnam sendromu, 11 Eylül saldırılarının sonuçları gibi Amerika'yı çok yakından ilgilendiren küresel ve siyasal konulara ilişkin ulusal stratejiler ve planlamalar doğrultusunda Hollywood filmlerinin içeriklerine dolaylı ve direkt müdahale edilmiştir. Bu konuda Pentagon senaryo yazımlarına karışmış, ulusal stratejiyle örtüşen konularda yandaş filmler

içinse her türlü teçhizat olanağını yapımcıların hizmetine sunmuştur ve sunmaktadır.

Film analizleri sonucunda görülmüştür ki:

Filmlerde Amerikalılar iyi/doğru/inançlı/cesur/lider/muzaffer gösterilirken “ötekiler” kötü/yanlış/inançsız/korkak/ezik/mağlup nitelendirilmiştir. Filmler yapıldıkları dönemin sosyal ve siyasal konjonktürüne göre ABD’nin ulusal çıkarları ve güvenlik stratejileri doğrultusunda üretilmişlerdir. Amerikan bayrağı, haç ve Başkanların resimleri en çok kullanılan semboller olmuşlardır. Filmlerin içeriği genellikle Hristiyan öğretilerine, Kitab-ı Mukaddes ve İncil metinlerine dayalıdır. Amerikalıların anonim bilincinden kaynaklanan kıyamet beklentisi ve Mesih’in döneceğine dair beklenti ve bu beklentiye uygun sergilenmesi gereken davranışlar filmler yoluyla ortaya konmakta ve bir model olarak somutlaştırılmaktadır. Böylece mutlu sona ulaşmak için olması gereken felaketlerin bir an önce başlaması için alt yapı hazırlanmaya çalışılmaktadır. Sonsuz mutluluğa ve zafere ulaşmak için Eski Ahit’e dayandırılan kehanetlerin gerçekleşmesi için gösterilen siyasi çabaların yanı sıra bu hedefe ulaşmak amacıyla kullanılan en güçlü silahın “Hollywood” olduğu görülmektedir.

Kaynakça

İNCİL (1998) Ohan Matbaacılık, İstanbul.

<http://www.christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-isa49.html> (30 Nisan 2012)

KİTAB-I MUKADDES

http://tr.wikisource.7val.com/wiki/Eski_Ahit/Tesniye/BAP_14 (30 Nisan 2012)

http://tr.wikisource.7val.com/?s=cdwAGhTsOR4S8nfoIFVkr21/wiki/Eski_Ahit/Tesniye/BAP_15 (30 Nisan 2012)

Ana Britannica (1993), *Püritenizm*, 26. cilt, İstanbul Anayayıncılık

Baudrillard, J. (2010). *Simulakr ve Simülasyon*, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğubatı Yayınları

BOTTOMORE T.B. (2000), *Toplumbilim*, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul Der Yayınları.

CLARK, George (1997) “Tepedeki Kente Doğru”

http://usa.usembassy.de/etexts/turkish/abd_portresi.pdf, Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı, 29.06.2010

DURKHEIM, E.(2005), *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Çev: Fuat Aydın, Ataç Yayınları.

ERTAN, Fikret (2003), *Amerika'nın Dönüşümü*, İstanbul, Kızılelma Yayınları

FERGUSON Niall (2012), *Uygarlık Batı ve Ötekiler*, İstanbul, YKY

HATEMİ, Hüseyin (2004) “Armagedon Savaşına Doğru”
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/265617.asp> (14.04.2012)

İMGA O. (2010), *Amerika'da Din ve Devlet*, İstanbul, Liberte

- KARAŞIN Hamdi, (2005), *Emperyalist Siyasetten Sinemaya: Hollywood'un Hası Beyaz Saray Sineması*, Yeni Sinema, sayı: 16.
- KURTOĞLU Ramazan (2012), *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm*, Ankara, Sinemis Yayınları
- MALTBY Richard (der) (2008), *Dünya Sinema Tarihi*, Editör: Geoffrey Novell-Smith, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Kabalcı
- MCCLAY Wilfred M. (2004) "Bir Ulusun Ruhü"
<http://turkish.turkey.usembassy.gov/makaleler2.html>, 29.06.2009
- ÖZÖN, Nijat,(2000), *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı
- ÖZÖN, Nijat,(1968), *Türk Sineması Kronolojisi(1895-1966)*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- PEACOCK L. James (1986) "Ritüellerin Sosyal Evrimi Üzerine Notlar"
www.millifolklor.com, 29.06.2010
- SCOGNAMİLLO G. (1994), *Amerikan Sineması*, İstanbul, Alternatif Üniversite
- SMITH Phillip (2007), *Kültürel Kuram*, Çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, İstanbul Babil Yayınları
- ŞENYAPILI Önder (2002), *Bir Sanayi Olarak Sinema, Sinema ve Tasarım*, İstanbul, Boyut Yayın Grubu
- TECİMER Ömer (2006), *Sinema Modern Mitoloji*, İstanbul, Plan B
- TEKSOY Rekin (2005), *Dünya Sinema Tarihi*, İstanbul, Oğlak Yayınları
- TEUN A. Van Dijk (der.) (2005), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Çev. Mehmet Küçük, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- TÜTER, S, Mustafa (2005) "Püriten Atalarından Bugünkü Amerikalılara Miras: Püritenizmin Teolojik ve Felsefi Kökenleri"
http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/070522190444.pdf, 25.06.2010

- ÜLGENER F. Sabri (1991) *Zihniyet ve Din*, İstanbul, Der Yayınları
- VALANTIN Jean-Michel, (2006), *Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington*, Çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı
- VİNCENTİ Giorgio (1993), *Sinemanın Yüz Yılı*, İstanbul, Dilek Matbaası
- VURAL İsmail (2007), *Beyaz Sarayın Gizli Dini Evanjelizm*, İstanbul, Karakutu
- WAYNE Mike (2012), *Sinemayı Anlamak, Marksist Perspektifler*, Çev. Ertan Yılmaz, İstanbul, Deki Yayınları
- WALLERSTEIN Immanuelle (1999) “Clinton’u İtham Etmek”
<http://fbc.binghamton.edu/10-tr.htm>, 29 Haziran 2010
- WEBER, Max (2008), *Protestan Ahlâk ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Gürata, İstanbul, Ayraç Yayınları
- Wikipedia (2010) “Classification des films”
http://fr.wikipedia.org/wiki/Motion_Picture_Association_of_America#Classification_des_films, 29.06.2010
- YILMAZ, Ertan (2004), *Savaş ve Hollywood*, Sinemasal Dergisi, Dokuz Eylül Yayınları, Güz 2003- Kış 2004.

ANALİZ EDİLEN FİLMLER:

- “Postacı Kapıyı İki Kere Çalar”(1946) Yönetmen: Tay Garnet Oynayanlar: Lana Turner, John Garfield. Yapımcı: Carey Wilson (MGM)
- “Damien”(1981) Yönetmen: Graham Baker Oynayanlar: Sam Neill, Rossano Brazzi. Yapımcı: Harvey Bernhard, Richard Donner. (FOX)

“Armageddon”(1998) Yönetmen: Michael Bay Oynayanlar: Bruce Willis, Ben Affleck, Liv Taylor Yapımcı: Michael Bay, Jerry Bruckheimer, Gale Anne Hurd.(Toucheston Picture)

“Avcı” (1978) Yönetmen: Michael Cimino Oynayanlar: Robert De Niro, Christopher Walken, John Cazale, Meryl Streep Yapımcı: (Universal) Barry Spikings, Michael Deeley, Michael Cimino, John Peverall

